پوهندوی آصف بهاند

د کوچنیانو ادبیات

(د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت)

Download from:aghalibrary.com

دویم توک

د کتاب ځانګړني:
د کوچنیانو ادبیات، دویم ټوک
لیکوال: پوهندوی آصف بهاند
د لیکلو نیټه: ۲۰۱۵ــــ۲۰۱۷
د خپریدو ځای: افغان جرمن آنلاین پورتال

Download from:aghalibrary.com

د مطالبو فهرست

لومړنۍ خبرې	۵
مقدمه	۷
په فولکلور کې د کوچنیانو د ادبیاتو څرک	۱۱
د ادبیانو تاریخ په اوږدو کې د کوچنیانو د ادبیاتو بهیر	۱۹
د افغانستان په مطبوعاتو کې د کوچنیانو ادبیاتو ته یوه لنډه کتنه	۲۷
له ۱۳۵۷ کال نه پخوا د تر سره شوو کارونو بیلګې	۲۹
له ۱۳۵۷ کال نه وروسته تر جهادي واکدارۍ پورې د تر سره شوو کارونو بیلګې	۳۰
د تنظیمي انرشۍ راتګ او د کوچنیانو د ادبیاتو برخلیک	۳۵
په نویو چاپې خپرونو کې د کوچنیانو له پاره ځانګړې پاڼې	۳۹
د کوچنیانو له پاره لیکل شوي کتابونه	۴۷
لومړی چاپ شوي کتابونه	۴۷
دویم هغه کتابونه چې په ویبپاڼو کې ایښودل شوي دي	۵۰
په فیسبوک کې ماشومانو او کوچنیانو ته پاملرنه	۵۸
پـــل، د افغانانو میډیا په آسمان کې نوی ستوری (د کوچنیانو د ادبیاتو نوی او ډاډمن آدرس)	۶۱
د اجمل تورمان لیک او د کوچنیانو ادبیات	۶۴
«د ماشوم د ادبیاتو کور»	۷۱

Download from:aghalibrary.com

ریاضي او د ماشوم ادب اجمل تورمان ۹۳

محمود مرهون او د کوچنیانو ادبیات ۹۸

احمد ولي اڅکزی او د کوچنیانو ادب ۱۱۰

د احمد ولي اڅکزي کوچنی ټکی کام او د کوچنیانو له پاره دوه سوه نکلونه ۱۲۶

له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالی ستونزه ۱۳۵

د ماشوم عاطفي وده او د کوچنیانو ادبیات ۱۶۲

د لیکوال بیوګرافي ۱۶۶

Download from:aghalibrary.com

لومړنۍ خبرې

د شپیتمې لسیزې په پیل کې مې دا کمبود احساس کړ چې د کوچنیانو ادبیات یوه له نظره لویدلې او هیره موضوع ده. په لومړنیو هڅو کې مې خپله مطالعه پیل کړه او له مطالعې سره سم مې یاداشتونه را ټولول. دري کاله پرله پسې مطالعه او د موادو را ټولنه پسې روانه وه. هر څومره مې چې مطالعه کوله، د موضوع مهم والی نور هم را ته څرګندیده.

وروسته له دریو کلونو مې د خپلو را ټولو کړو معلوماتو، سترګو لیدلې حال او تجاربو په لیکلو پیل وکړ او پایله یې د همدې کتاب لومړی ټوک (د کوچنیانو ادبیات، ۱۳۶۶کال چاپ) و او په ۱۳۶۶ کال په کابل کې خپور شو.

د دې خبرې یادول اړین ګڼم چې د مقالو دغه سلسله (د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت) چې ما (آصف بهاند) پیل کړې ده، زما د پاسني یاد کتاب (دکوچنیانو ادبیات، لومړی ټوک) بیا ځلي خپرول نه دي، بلکې په دې مقالو کې زما موخه او هڅه دا ده چې د کوچنیانو دادبیاتو د تاریخ په رڼا کې اوسنی حالت وڅیړم، شوي کارونه معرفي کړم، امکانات یې وپلټم او شته ستونزې په نښه کړم، د حل لارې ورته پیدا کړم.

بیا د جګړو د اور له تودیدو سره په وطن کې د ژوند دایره نوره هم پسې تنګه شوه، وطن را نه پاتې شو او حالاتو لومړی شرقي اروپا او بیا غربي اروپا ته پسې ورسولم.

هر ځای او هر هیواد ته چې ورسیدم، خپل وطن، د خپل وطن خلک، په تیره کوچنیان مې هیر نه وو. د همدې نه هیر په سلسله مې بیا د کوچنیانو د ادبیاتو خوار حالت ته په پام سره خوږې وړې څیړنیزې مقالې خپرولې او وروسته مې د خپلو مقالو لړۍ ته «د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت» سر لیک و ټاکه او هر چیرې به مې چې د کوچنیانو ادبیاتو اړند مطالب، کتابونه او ستونزو ته پام کیده، د هغو په باب به مې تحلیلي او څیړنیزې مقالې لیکلې او

Download from:aghalibrary.com

یا به مې هغو شاعرانو او لیکوالو ته چې د کوچنیانو له پاره کار کوي او څه لیکي او خپروي یې، هغوی او د هغوي کارونه معرفي کول او د کوچنیانو د ادبیاتو د اړتیاو له مخې به مې تبصري او لیکنې کولې.

اوسنی کتاب زما د همدغو څېړنیزو او تحلیلي مقالو ټولګه ده چې د یوه کتاب په بڼه یې درنو لوستونکو ته وړاندې کوم. زه په راتلونکي کې هم د همدې اړتیا پر بنا د کوچنیانو د ادبیاتو په باب خپلو څېړنیزو او تحلیلي لیکنو ته دوام ور کوم که یې اړتیاوه، نو به یې د همدې لړۍ د دریم ټوک په چوکاټ کې خپره کړم.

Download from:aghalibrary.com

مقدمه

له جګړې نه د رازیږیدلو نا خوالو په اړخ کې زموږ د ټولنې تر ټولو ستره غمیزه دا ده چې د پرمختګ او تکنالوژۍ په دې عصر کې موږ د خپلې ټولنې تر ټولو اساسي برخه (کوچنیان) هیر کړي دي او زموږ په وطن کې د ټولنې تر ټولو له پامه لویدلې برخه همدا کوچنیان جوړوي. البته دا خبره یوازې په خوارو او نیستمنو کورنیو باندې صدق نه کوي، بلکې په عام ډول په ډیرې افغان کورنیو باندې یې د یوې تورې بلا په څیر سیورې غوړولې دی.

جګړه، کرکه او نا باورۍ د ټولنې د اکثریت په ذهن او ضمیر باندې داسې حکومت کوي چې هر څه مو په جګړې پیل کیږي او په جګړې پای ته رسیږي. هر څه ته په کرکه او بې باورۍ ګورو. همدا دلیل دی چې د ټولنې اکثریت له کتاب او قلم نه ټوپک او وهلو ټکولو سره عادت شوي دي او له نا چاره یې لکه سیورې ځان سره ګرځوي. د ګران دوست احسان آرینزي د سترګو لیدلې حال دی چې:

«... په هغه شیبو کې چې زه د دې خان صیب له کوره وتلم، له دوی څخه مې هیله وکړه چې یو قلم او کاغذ راوړي چې زه خپلې پټې او تلیفون نمرې ورته ولیکم؛ خو تاسو بښاغلي لوستونکي باور وکړي په هغه کور کې یو قلم ونه موندل شو چې یوازې د مېلمنو په حجره کې یې دیارلس کلاشینکوفونه او ماشینونه ځوړند وو او کتار وزمې دومره پریمانه وي لکه د عبادت تسبیح!»

د ټولنې لوستي مو د علم، ادب او هنر مطالعې ته دومره لیواله نه دي، لکه د نظامي ماتو او بریو لوستلو او د سیاسي غولونکو کتابونو، مقالو او شعرونوته چې لیواله دي. که یې نه منئ، د مثال له پاره په تاند کې یو غولونکی، تیر ایستونکی سیاسي نظامي مطلب او یو بښکلی شعر او یا طنز په نښه کړئ، وروسته له څو ساعتونو او یا دوه درې ورځو یې بیا لاندنی برخې ته مراجعه وکړئ چې کوم مطلب ډیر لو ستل شوی دی.
دا اوس په عام ډول یو منل شوی حقیقت دی چې «کلتور دیوه جامع (هر اړخیز) مفهوم په توګه د مادي او معنوي ارزښتونو ګډه ټولګه ده ...»(ب. ی. کانونیکه اوم، ګ بلدریوا، کلتور پوهنه، ژباړن: دوکتور لطیف بهاند، ناشر: د افغانستان علمي تحقیقاتي مرکز، ماسکو، ۲۰۰۰م کال، ص ۵۸)

د نړۍ او د انسانانو د پیدایښت له پیل نه بیا تر نن پورې، له ټولو مادي او معنوي لاس ته راوړنو او تجربو نه دا پایله تر لاسه شوې ده چې د یوې ټولنې راتلونکي آبادي، بښیرازي او پرمختګ د هغه د نوي نسل په بښه روزنه او دغه نوي نسل ته جدي پاملرنې پورې اړه لري. داسې پاملرنه چې نوی نسل د وخت له ټولو علمي غوښتنو سره سم له نوې تکنالوژۍ سره اوږه په اوږه د

Download from:aghalibrary.com

خپلو ملي ارزښتنو، ملي ګټو او تاریخ په رڼا کې داسې وروزل شي چې نه یوازې په راتلونکي کې هغه د مور پلار، کورنۍ او ټولنې پر اوږو بار نه وي، بلکې هغه یو پوه، زدکړی، مولد او داسې انسان وي چې د خپلې ټولنې او خلکو لارښوونه هم وکړای شي.

دې ته مو پام وي چې رهبران نه شنه کیږي او نه هم له آسمانه رالویږي، بلکې همدغه د نن ورځې ماشومان دسبا مور پلار هم دي، رهبران هم دي، مخترعین هم دي، خاینین هم دي، جګړه مار هم دي، سوله خوښونکي هم دي او په پای کې د دې دنیا ورانونکي او جوړونکي هم دي. که سم وروزل شي، د خلکو او وطن مینه، د انسان مینه او عاطفه ور زده کړای شي، نو بیا به یو ښه او مثبت انسان وي او که برعکس وي نو بیا ګورئ یې چې زمونږ په ټولنه کې یې بیلګې ځومره ډیرې دي.

او دا دنده د یوې ټولنې په ښوونه اوروزنه، د سواد د زدکړې او عامیدو په کچې او علمي مسایلو ته ارزښت ورکولو په ځرنګوالي پورې اړه لري. زمونږ په ټولنه کې د سواد سطحه ډیره ټیټه ده. د ښوونې او روزنې ځرنګوالی هغسې چې د یویشتمې پیړۍ غوښتنه ده، د قناعت وړ نه ده. تر اوسه هم ښوونځي ورانول کیږي، سوځول کیږي او د ښوونکو او زده کوونکو د وژلو کلتور حاکم دی. ښوونځي ته تګ ګناه ګڼل کیږي او ښوونځی د بدو کارونو ځای معرفي کیږي.

نو په دغسې یو حالت کې او په دغسې ټولنه او چاپیریال کې به ادبیات څه حال ولري، کوچنیان به څه حال ولري او «د کو چنیانو ادبیات» به څه حال ولري؟

په پرمخ تللو ټولنو کې کله چې ماشوم وزیږي، یو کال یې مور او پلار په کور کې پالنه کوي، بیا تر درې کلنۍ داسې ځای ته لیږل کیږي چې پالنه اوتغذیه کیږي، بیا تر شپږ کلنۍ پورې په ورکتون کې وي او په ورکتون کې لومړي ټولګي ته د شاملیدو مقدماتي ټولګی هم وربانديې وایي. یعنې ماشوم مخکې له دې چې لومړي ټولګي کې کینې، ابتدایي لوست لیک یې زده وي. تر نهم ټولګي پورې ښوونځی جبري دی، بیا لیسه ده او زده کونکی د لیسې د اخستو نمرو په حساب کولای شي د خپلو لوړو زدکړو له پاره پوهنځی یا د زدکړو ځانګه خوښه کړي. دلته لیدل کیږي چې د یو نوي زیږیدلي ماشوم ټول پروګرام مالوم دی.
خو زما په پلرني وطن کې...

ماشوم څه ډول دنیا ته راځي؟

څه ډول غټیږي؟

کورنۍ چاپیریال؟

ورکتون؟؟؟

ښوونځی؟؟

پوهنځی؟

Download from:aghalibrary.com

ژوند ؟؟؟

دلته ګورو چې هر څه ګونګ او مبهم دي. مور پلار؟ کورنۍ؟ کلی کور؟ ټولنه؟ طرز تفکر، فکري دایره او ...؟

ګوره چې څوک په کومه کورنۍ، کوم ولایت، د کومې فکري دایرې په کړۍ کې، په کوم جنسیت دنیا ته راځي او...

په داسې ګونګه فضا او نا مالومو حالاتو کې به یو ځیرونکی څه ډول وکولای شي چې د دغسې یوې ټولنې د ښوونې روزنې او یا کوچنیانو ته د هغوی په ادبیاتو او یا هم رواني حالت او یا زدکړو په څرنګوالي او... باندې وغږیږي، قضاوت پرې وکړې او د کومې پایلې یا وړاند وینې له پاره کوم وړاندیز وکړي.

ډیرې افغانانو ته خپله د زیږیدو نیټه نه ده مالومه. مور او پلار نه چې د زیږدو د نیټې پوښتنه کوي، اکثراً ورته ویل کیږي:

ـ ته په هغه کال پیدا شوې چې ډیره واوره شوې وه،
ـ ته په هغه کال دنیا ته راغلې چې کلک سیلاوونه راغلل.
ـ ته د کرزي په کال وزیږیدې او...

بیا څومره په تعلیمي ادارو ښوونځیو او پوهنتونونو کې ستونزې، واسطې او د فساد نور ډولونه دي، هغه خو باید په یوه فاسده ټولنه او فاسده اداره کې وي چې د دې پالیسۍ پر اساس ډیرې خلک له زدکړو نه پاتې کیږي. اقتصادي ستونزې تر ټولو ستر عامل دی چې ماشومان ښوونځي ته له تګ نه پاتې کیږي.

که زه دلته په افغانستان کې د ښوونې او روزنې په تاریخ او څرنګوالي باندې وغږیږم، خبره اوږدیږي، دا موضوع به بل وخت ته پریږدم، اوس به یوازې د کوچنیانو د ادبیاتو په خوا او هیر شوي حالت باندې بحث وکړم او مخکې تر هغه چې د کوچنیانو د ادبیاتو پر پس منظر خبرې وکړم، مقدمتاً باید و وایم چې:

له هغې ورځې چې د کوچنیانو د ادبیاتو مسآله په پښتو ادب یا پښتنو قلموالو کې رامنځ ته شوې ده، له نامه سره یې څو ډوله بر خورد شوی دی. څوک یې د ماشوم ادبیات بولي، څوک یې د کوشنیانو ادبیات یادوي ،څوک بیا د وړو ادب ورته وایي او ځینې یې د کوچنیانو ادبیات وایي او لیکي.

د شپیتمې لسیزې په پیل کې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا «د کوچنیانو ادبیات» تر سر لیک لاندې د کابل په آریانا هوټل کې د ګڼ شمیر کورنیو او بهرنیو لیکوالو، فرهنګیانو او سیاسي شخصیتونو په ګډون یو سمینار جوړ شوی و. په دې سیمینار کې په پښتو او دري ژبو ګڼ شمیر لیکل شوي مقالې واورول شوې او علمي بحثونه وربانديې وشول. ما(آصف بهاند) «د ماشوم ادبیات» تر سرلیک لاندې مقاله ورته لیکلې وه. هلته په دې دوو نوموونو(د ماشوم ادبیات او د کوچنیانوادبیات) مفصل بحث وشو او ګران دوست زرین انځور وړاندیز وکړ:

څنګه چې ماشوم د هغه سن واړه ته ویل کیږي چې لا د لیک لوست نه وي او چې لږ راولوی شي بیا لیک لوست کولای شي او هغه ته کوچنی ویل کیږي؛ نو ښه به دا وي چې مور څه چې

Download from:aghalibrary.com

وړو ته لیکو، هغو تـه «د کوچنیانو ادبیات» اصطلاح وکاروو. دا وړاندیز په هغه وخت کې د سیمینار د ټولو ګډون کونکو له خوا ومنل شو. او وروسته بیا ما هم د خپل لیکلي کتاب نوم «د کوچنیانو ادبیات» کیښود.

زه په دغو اوسنیو مقالو(کتاب) او بحث کې هم د هماغه منل شوي اصل له مخې «د کوچنیانو ادبیات» نوموونه کاروم. بل چا سره کار نه لرم. نورو ښاغلو لیکوالو چې کومې نوموونې کارولې دي، زه یې په خپله څېرنه کې په ډیر درناوي سره په هماغې بڼې را اخلم، خو زه خپله د کوچنیانو له پاره ټولو تخلیق شوو، لیکل شوو څېرنیزو او تخلیقي آثارو ته د کوچنیانو ادبیات نوموونه کاروم.

د کوچنیانو د ادبیاتو له پاره تر اوسه داسې تعریف چې ډیرې وربانديې سلا وي، زما له نظره نه دی تیر شوی. دیرش کاله مخکې د کوچنیانو د ادبیاتو یو تعریف چې ما د ښاغلي سیال کاکړ په حـوالـه په خپـل کتاب(د کوچنیانو ادبیات) کې را اخیستی و، د هغه لنډیز داسې دی:

«ښاغلي پروفیسر سیال کاکړ د خپل اثر(د کوشنیانو ادب) کې د کوچنیانو ادب د یوه غربي نقاد(هنري ستیل کومیکن) په حواله داسې تعریفوي: کوشنیان د خپل ادب تعریف تر هر چا په خپله ښه کولای شي. ښه او بد معیار په خپله دوی ټاکي. کوم شی چې تر نظر ښه ورشي، هغه د کوشنیانو د ادب تعریف کې راځي او په ادبیاتو کې چې کوم شی تر نظر ښه ور نه شي، هغه د پوهانو په عقیده د کمکیانو د ادب له تعریف څخه د باندې وزي.» (بهاند آصف، دکوچنیانو ادبیات، د چاپ او خپرونو دولتي کومیټه، کابل، ۱۳۶۶ کال،۳۹ مخ.)

د هنري ستیل کومیکن او سیال کاکړ څرګندوندونې یو مفهوم را پوهوي، یعنې هر هغه څه چې کوچنیان خوښوي، هغه د دوی په ادب کې راځي او هغه څه چې کوچنیان نه خوښوي، د دوی له ادب نه د باندې دي.
د هنري ستیل کومیکن او سیال کاکړ د خبرو او تعریفونو ګډه ځانګړتیا دا ده چې په قاطع ډول د کوچنیانو د ادب تعریف په باب څه نه وایي، بلکې په ضمني ډول وایي چې هر هغه څه چې د کوچنیانو خوښ شول، هغه د دوی ادب دی، هغه څه چې د کوچنیانو له پاره په زړه پورې وي، ښه وي، سمه لار ورته وښیي، د هغوي هنري تنده او ذوق ارضا کړای شي او په راتلونکي ژوند باندې د دوی باور حاصل کړي، هغه د دوی ادب بلل کیږي.

د دې تعریف یا نورو نظریاتو په رڼا کې چې که په کوم کتاب، شعر یا نثر کې د کوچنیانو په باب څه ویل شوي وي یا د کوچنیانو په ذوق او خوښه برابر وي، نو هغه ته باید د کوچنیانو د ادبیاتو نوم ورکړو، نو په پښتي فولکلوراو مذهبي زدکړو کې یې ریښه پخوانیو وختونو ته رسیږي، خو په پښتو ادب کې بیا موضوع بل ډول ده.

Download from:aghalibrary.com

په فولکلور کې د کوچنيانو د ادبياتو څرک

که د فولکلور په باب له اوږدو بحثونونه تير شو او په لنډ ډول ووايو چې پښتني فولکلور ښه بډای فولکلور دی، نو په دې بډای فولکلور کې د کوچنيانو له پاره څه شته که نه؟ او که وي نو څومره به وي؟
هوکې، په پښتني فولکلور کې دکوچنيانو له پاره ډير څه شته چې دوی ته څه ورزده کوي، په دوی کې هنري ذوق او عاطفه روزي او ټولنيزو فعاليتونو ته يې هڅوي. د پښتو ادبياتو په شفاهي برخه کې د کوچنيانو له پاره يو لړ سندرې، شعرونه، کيسې او متلونه شته چې يا په خپله د دوی له خوا ويل کيږي او جوړيږي، يا د لويانو له خوا د دوی د سويې، طرز تفکر او غوښتنو په نظر کې نيولو سره، د دوی له پاره ويل کيږي او جوړيږي. لکه د ميندو سندرې چې د پښتنو په بيلابيلو سيمو کې د کوچنياو له پاره د ميندو له خوا ويل کيږي. يوه ښه بيلګه يې د آللو فولکلوريکه سندره ده. دا سندره مور د ماشوم د ويده کولو په وخت کې په داسې حال کې وايي چې په يوه لاس ماشوم ټپوي، نو په ډير خواږه آهنګ سره دا سندره وايي:

آللو، للو زويه
سر د شا زلمو زويه
آللو، للو پيشو
پيشو مه راځه له غرو
اڅک جان داسې ويده دی
لکه ګوډی د رنجو.

(بهاند آصف، د کوچنيانو ادبيات، د چاپ او خپرونو دولتي کوميټه، کابل، دولتي مطبعه، ۱۳۶۶ ل کال، ۲۸مخ)

په پښتني فولکلور کې کومې برخې چې د کوچنیانو په فولکلوري ادب کې راوستل کیږي، په هغه باندې ښاغلي استاد حبیب الله رفیع په خپل ارزښتمند اثر«دخلکو سندرې» کې ښه اوږد علمي بحث کړی دی. دموضوع د اوږد والي د مخنیوي له پاره یې یوازې نومونه را اخلم:
د مینډو سندرې، د وړو سندرې، د کوچنیانو سوال ځواب، کیسې، د وړو مشاعرې، کوچنۍ نکل، بلندره، د پک غندنه، د کیکړ راوړل، فولکلوریکه غندنه، نکلي لنډۍ، فولکلوریکه ستاینه، د ماشوم کرارول، د شنو سترګو فولکلوریکه غـند نه، فـولکوري ستایـنه، د بیـکارۍ او لـټې غـندنه، د ښکلا یـا ښایست یـادونه، او نـور. (رفیع حبیب الله، د خلکو سندرې، ۱۳۴۹ ل کال، ۴ مخ)

د غه راز استاد حبیب الله رفیع د ولسي سندرو د ارزښت په لړ کې د هغو سندرو په تعلیمي ارزښت ټینګار کوي چې د کوچنیانو د روزلو له پاره د دوی دراتلونکي ژوند سره اړوند درسونه په کې ورکول کیږي. رفیع صاحب وایي :
« د پښتنو اولسي سندرو په اوږده لړۍ کې ډېره زړه کړۍ د مینډو سندرې دي چې د ویدې سندرو په څیر ماشوم (هلکانو او نجونو) ته د دوی له راتلونکي ژوند سره اړوند درسونه په کې ورکول کیږي او د دوی ټولنیز مسؤولیتونه په کې ورښودل کیږي، د همدې لړۍ بله زړه کړۍ د ماشومانو سندرې دي چې د خپلو مینډو له سندرو نه ادبي درس او د ژوند پند اخلي او د چاپیراو طبیعت ساده ارزښتونه په کې رانغاړي او خپلې لوبې اوساتیرۍ پرې تودوي، تر دې راوروسته یې نیم بیت یو ماشوم او بله مسره یې بل ماشوم وایي چې دا د شعر جوړولو او د هغه په چل پوهیدلو ښه تمرین دی او کیسې پا چیستانونه هم بیا د ذهني آزموینې او د معلوماتو د ارزونې له پاره دي چې د ماشومانو ځیرکي په کې زیاتیږي او زباتیږي . ورپسې لویان هم د ژوند په بیلابیلو وختونو او ځایونو کې د سندرو دا لړۍ پالي او ادبي تجربه د ژوند له تجربو سره تسلسل مـومي.»

د کوچنیانو له پاره په پښتني فولکلور کې د ځانګړو شو برخو نه یو څو بیلګې:

ـ سوال ځواب:

غنم ـ خبرې دې منم،
اوربشې ـ خبرې دې خوشې،
جوار ـ خبرې دې په وار،

ـ کیسې:

پورې خوا کوږک ـ له سپینو مرو ډک،
تور دی کارغه نه دی ـ الوزي مارغه نه دی،

ـ د مینډو سندرې:

آللو، للو زویه،
سر د شازلمو زویه،

یا:
آللو، للو، للو
پیشو مه راځه له غرو،
ملوک جان داسې ویده دی لکه ګوډی د رنجو.

ـ د ماشومانو سندرې:

کله چې ماشومان لږ را لوی شي، یعنې خبرې پیل کړي، نو په منځو کې یې د لوبو په وخت کې زمزمه کوي:

شین یې کــې، زرغون یې کې
د شنه غــوایې لږمــون یې کې
د اوسپنــې تلــبــر یــې کــې
د پــک ســړې پــه سر یــې کــې
زمــوږ جــونــه پې پنـــډې کــې
د نـــورو جــونــه کونـــډې کــې

(پتنګ عبدالکریم، ګړنی ادب، د عرفان مجلې خپرونه، ۱۳۵۷ ل کال، ۲۴ مخ)

یا:

ډم، ډم د چـــــرګ واده دی
چرګ په لاره کې ویده دی

د کوچنیانو د سندرو یوه بله بیلګه چې په خوست کې په دې ډول ویل کیږي:

اکو، بکو
دنبالکو
سپیه لاړه په تبې
ما و ویشته په ډبلې
نه یې سر و نه لکې
پیشو پرنګ

(ګړنی ادب، ۲۶ مخ)

ـ سندریزې کیسې:

په پښتني فولکلور کې منظومې کیسې ډیرې دي او دا د کوچنیانو له پاره ښه ادبي سر ګرمي ګڼل کیږي، هغه داسې چې یو ماشوم کیسې وایي او بل یې باید ځواب و وایي:

لښته ده، زر لښته ده
نه ماتیږي سخـــته ده

ځــواب یــې دی: اوبه

کیسې منثوري او منظومې برخې لري. منظومې کیسې په اصل کې یو ساده او روان شعر دی چې مطلب په کنایو او اشارو په کې بیانیږي. دمسرو شمیر یې یو ډول نه وي. کله دوه مسرسیز بیت وي، کله دري مسرې او کله بیا څلور مسرې وي. دا یې څو بیلګې دي:

تر پانې لاندې خونه
په کې ناسته ده زيتونه (ژبه)
زما يو ورور دی
پر هر بازار يې کور دی (لمر)
بريښي کمکی دی
يو سر يې سوری دی
بل سر يې نری دی
جوړونکی د کالی دی
ملګری يې سپنسی دی
و وايه کوم شی دی؟ (ستن)

(منګل علي محمد(سرمحقق)، د نويو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات ، خپرونکی: د اريک د ګرځنده کتابتونونو اداره، ۲۰۰۴ کال، ۷۲ مخ.)

د اکو، بکو سندره په ځينو پښتني سيمو کې په دې بڼه هم ويل کيږي:

اکو، بکو،
دنبالکو،
سر سيندکو،
غوا مې لاړه په ترپکو،
اکو بکو،
دنبالکو،
سپيه لاړه په ترپکو،
ما ويشته په ډبلی،
نه يې سر و، نه لکی،
پيشو پرنګ.

ـ د وړو مشاعرې:

د وړو مشاعرې د ماشومانو په منځ د مسابقې په بڼه ويل کيږي. استا حبيب الله رفيع د وړو د مشاعرو په باب داسې ويلي دي:
«دا د ماشومانو يو ډول مسابقوي سندرې دي چې خپل ذهنونه د ادبي پانګې د خوندي کولو له پاره پرې روزي. يوه مسرې يې يو او بله يې بل وايي. که د دويم ماشوم دويمه مسرې ياده نه وه، مسابقه بايلي. دغه راز که د لومړي ماشوم د مسابقې بله سندره ياده نه وه، ماتيږي.»
(لونګ(مجله)، له غزني څخه خپريدونکې خپلواکه، ناپيلي، پوهنيزه دوه مياشتنۍ خپرونه، لومړی کال، دويمه ګڼه، د غويي او غبرګولي ګڼه، ۱۳۸۶ کال، ۲۲ مخ)

لومړی مسرې:
دبو تر غزني،
دويـمه مسرې:
ووړکی پروت دی بې سيزني.

په پښتني فولکلور کې کومې برخې چې فولکلوریستانو او لویو استادانو د کوچنیانو په ادب کې شمیرلي، د دغو ټولو یادو شوو سندرو،کیسو، نکلونو، او نورو برخو څخه چې د کوچنیانو له پاره د ژوند په بیلابیلو وختونو کې، په خپله د دوی له خوا او یا د مور، پلار، ښوونکي، او همځولو له خوا ویل شوي دي؛ د دوی په ماشوم ذهن تاثیر کوي، حواس یې پاروي، یو څه ور زده کوي، هنري ذوق په کې روزي، عاطفه په کې ژوندۍ کوي او یوه ټولنیز فعالیت ته یې هڅوي؛ نو د دغو دلایلو له مخې ځینې د نظر خاوندان، د فولکلور دې برخې ته د کوچنیانو فولکولوریک ادب وایي.
د ماشومانو او کوچنیانو د فولکلوریکو ادبیاتو له لارې هغوی ته ډیر ستر فرهنګي میراث ور ښودل کیږي او ور لیږدول کیږي. ماشومان او کوچنیان بې له دې چې په کوم ټولګي یا ښوونځي کې کینې، د فولکلوریکو کیسو او شعرونو له لارې، له ټولنیزو ارزښتونو او سترې فرهنګي شتمنۍ سره آشنا کیږي او همدغه فرهنګي شتمني د ژوند په پیژندلو کې مرسته ور سره کوي. له تیر تاریخ سره آشنا کیږي، د تیرو انسانانو د ژوند څرنګوالی پیژني او د هغوی له طرز تفکر نه خبریږي.
دا یو ښکاره حقیقت دی چې د هنري لیکلي ادب تومنه په فولکلور کې نغښتې ده، د همدې اصل له مخې دا ویلای شو چې د کوچنیانو د ادب د پیل ټکی هم په فولکلور یا ګړني ادب پورې اړه لري. په شرق اوغرب ډواړو کې د کوچنیانو د ادب د پیل ټکی همدا اولسي نکلونه ګڼل شوي دي چې یا هماغه اولسي نکلونه کټ مټ د وړو له پاره په لیکلي بڼه وړاندې شوي دي او یا له هغو نه په استفادې سره د وخت د ټولنیزو شرایطو په پام کې نیولو سره ورته لږ په ساده ژبه برابر شوي دي.

یو ځل بیا په فولکلور کې د کوچنیانو ادبیات او په دې باب د آرش ننګیال نوې خبرې:

په فولکلور کې د کوچنیانو د ادبیاتو موضوع یو ځل بیا ما څکه را تازه کړه چې د ښاغلي آرش ننګیال په یوه نوې خپره شوې مقاله کې دې موضوع ته ډیره نوې، بڼه او جدي پاملرنه شوې ده.

ما د کوچنیانو ادبیاتو د همدې سلسلې په دویمه مقاله کې د «په فولکلور کې د کوچنیانو ادبیاتو څرک» تر سر لیک یوه مقاله ولیکله چې د ۲۰۱۵ کال د فبروري د میاشتې په څلورمه نیټه په ځینو ویبپاڼو ویبپاڼو کې خپره شوه:

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochnian2.pdf

http://www.nahimi.dk/web/index.php/ps/2012-08-11-17-36-49/11332-2015-02-04-18-42-04

http://tolafghan.com/posts/30520

http://www.taand.com/archives/40346

په یاده مقاله کې ما په خپل یو پخوا نشر شوي کتاب(د کوچنیانو ادبیات، د چاپ او خپرونو دولتي کومیټه، کابل، ۱۳۶۶ کال) کې د فولکولوریکو ترانو په رڼا کې، په فولکلور کې د کوچنیانو

ادبیات څیړلي و. له هغو لیکلو مطالبو او نویو تر لاسه کړو شیانو نه په استفادې سره مې په فولکور کې د کوچنیانو ادبیاتو څرک لګولی و چې لندیز یې دا دی:

«که د فولکلور په باب له اوږدو بحثونونه تیر شو او په لنډ ډول ووایو چې پښتني فولکلور ښه بډای فولکلور دی، نو په دې بډای فولکلور کې د کوچنیانو له پاره څه شته که نه؟ او که وي نو څومره به وي؟
هوکې، په پښتني فولکلور کې د کوچنیانو له پاره ډیر څه شته چې دوی ته څه ورزده کوي، په دوی کې هنري ذوق او عاطفه روزي او ټولنیزو فعالیتونو ته یې هڅوي. د پښتو ادبیاتو په شفاهي برخه کې د کوچنیانو له پاره یو لړ سندري، شعرونه، کیسې او متلونه شته چې یا په خپله د دوی له خوا ویل کیږي او جوړیږي، یا د لویانو له خوا د دوی د سویې، طرز تفکر او غوښتنو په نظر کې نیولو سره، د دوی له پاره ویل کیږي او جوړیږي. لکه د میندو سندرې چې د پښتنو په بیلابیلو سیمو کې د کوچنیاو له پاره د میندو له خوا ویل کیږي. یوه ښه بیلګه یې د آللو فولکلوریکه سندره ده. دا سندره مور د ماشوم د ویده کولو په وخت کې په داسې حال کې وایي چې په یوه لاس ماشوم ټپوي، نو په ډیر خواږه آهنګ سره دا سندره وایي:
آللو، للو زویه
سر د شا زلمو زویه
آللو، للو پیشو
پیشو مه راځه له غږو
اڅک جان داسې ویده دی...»

د ماشومانو له پاره د میندو همدا سندره په لړ بدلون سره ښاغلي آرش ننګیال هم را اخیستې ده، خو دې سندرې ته ده د کوچنیانو ادبیاتو له کړکۍ نه په داسې عاطفي نظر کتلې دي چې په ربښتیا یې په علمي ډول د مور او ماشوم تر منځ د یوه عاطفي تړون په ډول څیړلی دی او د مور له خوا ماشوم ته د خوب په وخت کې د دې سندرې ویل یې څیړلي دي چې د ماشوم پر ذهن ، روزنې او راتلونکې باندې څه ډول او څومره ښه اثر درلودلای شي. آرش ننګیال لیکي:

«زه داسې فکر کوم چې له مور نه زمور تیرو نسلونو خپلو اولادونو سره ډیره مینه درلوده او له مور نه ډیر هنرمند او ژمن خلک وو. پښتو فولکلور کې د ماشومانو برخه خورا پیاوړې ده، پوره کار ورته شوی.

آللو، للو للو للو للووووو
زوې مې سر د شا زلمو
آللو، للو...
پیشو مه راځه له غږو
غاټول جان داسې ویده دی
لکه ګودۍ د رنجو
اللو للو

شاید دې ته ورته یا هم په لړ تفاوت داسې په لسګونه شعرونه ولرو.
که د پورتني اللو متحوا ته زیر شو، داسې خواږه الفاظ پکې کارول شوي دي که یې له مینې پرته د ویلو کوښښ هم وکړې نه ویل کیږي.
شارون بیدالف په خپل کتاب (د ماشومانو او تنکیو ځوانانو ګټوره روزنه) کې وایي چې که خپلو ماشومانو ته احمق ووایئ، نو سبا تري احمق جوړیږي او که یې وستایې او د هوښیار ماشوم په نظر دې ور وکتل، نو هماغه څه به تري جوړ شي چې ته یې ورته وایې.

نو دا مور او پلار پوري اړه لري چې د خپل ماشوم راتلونکي څه ډول غواړي.
ـ په اللو کي مور خپل زوی ته وايي (زوی مې سر د شازلمو) دا غوره ستاينه ده، جرات ورکول، په خپل نفس اعتماد، په ښه نظر ورکتل، شخصيت ورکول، او يا هم تر ټولو د غوره شخصيت په نظر ورکتل دي چې دا د ماشوم په غوره روزنه کي خوار مثبت رول لري.
کله چې ته خپله خپل اولاد ته شحصيت ور نه کړې نور خلک يې نه ورکوي.»

د ده د مقالې په يوه بله برخه کي داسې راغلي دي:

«ايا تيرو نسلونو به د اړواپوهنې پوهنځی لوستې وې؟

لکه څنګه چې ماشوم، خوړو او جامو ته اړتيا لري په همدې کچې لوبو ته هم اړتيا لري، نو زمور په غني فولکلور کي داسې لوبې ايجادې شوي چې که د ګټې په هکله يې څه وليکو نو شايد کتابونه پرې وليکل شي.
تيرو نسلونو د ماشومانو ټولنيز ژوند ته هم ځانګړې پاملرنه کړې ده، ځکه ټولنه لکه ښوونځي او پوهنتون د زده کړې ځای دی. دوی خپلو ماشومانو ته داسې ټولنيزې لوبې جوړې کړې چې هم لوبه ده او هم زده کړه.
داسې لوبې چې ګڼه ماشومان پکې برخه اخلي، په داسې لوبو کي ماشومان ډېر څه زده کوي، بريالېتوب، ناکامي، درنښت، احترام، قانون، مقررات، ټولنيز نزاکتونه او په لسګونه نور پېغامونه او ښوونيز مسايل له ځانه سره لري.
اکو، بکو سرسندکو ، غوا مې لاړه په ترپکو، اباسين څپې څپې، درخانۍ خوري راووځه له کړکۍ، پلو کي دې څه دي؟ الوچې دي که منې؟ ورور مې ناست دی په دوکان، غشي ولي په ميدان، دا ميدان داسې ځليږي لکه ستوری د اسمان.

لوبې د ماشومان جمسي توازن او همغږي کې مرسته کوي، سندري او وزن لرونکي لغاتونه، يا کلمې په بيلا بيلو شکلونو ويل او تري استفاده، د ماشومانو ژبه پياوړي کوي او د تلفظ او خبرو پر مهال ور سره مرسته کوي. همدا رنګه د معما، کيسې (چيستان) حلول د ماشومان ذهن پيا وړې کوي»

تر هغه ځايه چې زه د کوچنيانو ادبياتو په باب مالومات ، مطالعه او تجربه لرم، د هغو له مخې دا ويلای شم چې: په فولکلور کي د کوچنيانو د ادبياتو څرک آرش ننګيال ډير ښه لګولی او په علمي ډول يې څيړلي دي.
ده په خپله دې ليکنه کي په علمي ډول د مور او ماشومانو رابطه څيړلې ده. د مور يا نورو مشرانو له خوا ماشوم ته داسې تراني ويل له رواني پلوه څومره د ماشوم په شخصيت جوړونه کي مثبت رول لرلای شي او ده ډيره ښه په مثالونو سره روښانه کړي دي.
ده ډيره ښه اشاره کړې ده چې په دې ترانو کي د ماشوم شخصيت جوړونه څومره ښه په نظر کي نيول شوي ده:

آللو للو زويه
سر د شا زلمو زويه او...

په دې ترانه کي د تراني ويونکي يا جوړونکي سر له اوسه ماشوم ته داسې شخصيت ورکوي چې په مثبتې خوا ته يې تشويقوي او په سمه لاره يې سيخوي، شخصيت ورکوي او د کار او ښه عمل د سر ته رسولو له پاره يې هڅوي، خو کله مې چې د ښاغلي آرش ننګيال مقاله(پښتو

فولکلور کې د ماشومانو برخه) ولوستله، نو ومې لیدل چې ده په فولکلور کې د کوچنیانو ادبیات ښه ځیرلي دي، عاطفي او رواني اړیکې یې ورته په ښه کړي دي.
په روهي ویښپانه کې مې هم د آرش ننګیال یوه بله لیکنه هم تر سترګو شوه چې د ۲۰۱۵ کال د جون په پنځه لسمه خپره شوې وه.

هلته یې د ماشوانو په باب خپل نظریات د«خپل ماشومان پیژنئ؟» تر سر لیک لاندې بیان کړی وو. د ده له دې ورستیو لیکنو دا سې ښکاري چې دی له نوي نسلو، د وی له ادبیاتو او روزلو سره پوره لیوالتیا لري.
زه فکر کوم چې زما په ګډون د هغو قلموالو فرهنګیانو هلو ځلو نتیجه ورکړه چې د مطالعې، زدکړې او نوي نسل د روزنې پلویان وو او دي، یو نیالګی او یو ثمر یې همدا آرش ننګیال دی.
د ماشومانو اوکوچنیانو په باب د ده د نظریاتو په لیدلو او لوستلو سره مې باور نور هم قوي شو او امید مې نور هم زیات شو چې نوي قلموال به په راتلونکو کې نور ډیر داسې ګټور څه ولیکي، چې ور ته اړتیا ده. زه د آرش ننګیال دا مقاله د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې ډیره مثبته ارزوم او هیله مې دا ده چې ښاغلی آرش د خپلو دغو علمي مطالعاتو او څېړنو لمن نوره هم وغوړوي.

د ادبيانو تاريخ په اوږدو کې د کوچنيانو د ادبياتو بهير

له فولکلور نه وروسته، که د ادبيانو تاريخ ته سر ور ښکاره شي او د کوچنيانو د ښووني روزنې او ادب لټه په کې وشي، ليدل کيږي چې مخکې له دې چې د واکدارانو له خوا په رسمي تشکيلاتو کې دې موضوع ته ځای ورکړل شي او پام ورته وشي، د ديني لارښوونو اومذهبي ارشاداتو له لارې د کوچنيانو ښووني روزنې ته پاملرنه کيده.
د اديانو په تاريخ کې ليدل کيږي چې مذهبي پيشوايانو دغه کار په ابتدايي بڼه سر ته رساوه. زمور په ټولنه کې يې له هماغه پيل نه تر نن پورې بڼه او غوره مثال همدا دی چې کوچنيان وروسته له ځلور پنځه کلنۍ نه له يوې سيپارې (بغدادي قواعد) سره جومات ته ليږل کيږي او يا په کورونو کې مشران، وړو ته مخکې له ښوونځي تګ نه د سواد زدکړې هڅه کوي. ډيرى خلک يې پيل په همدې بغدادي قاعدې باندې کوي او د عامو خلکو په اصطلاح په همدې بغدادي قاعدې باندې يې ژبه ښه ماتيږي.

ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، ...
آ. بَ، تَ، ثَ، جَ، حَ، خَ ...
أ، بً، تً، ثً، جً، حً، خً...
إ، بٍ، تٍ، ثٍ، جٍ، حٍ، خٍ ...

د عربي همدا ګردان و چې وروسته يې د کوچنيانو د سواد او پوهيدنې سطحه ټاکله او آن تر دې چې د پښتو ژبې د ستر شاعر او نثر ليکونکي سليمان لايق په آثارو کې يې په ډيره هنري بڼه سر را اوچت کړ او د عربي همدا ګردان يې د خپل يوه هنري نثر په پيل کې په هنرمندانه ډول له داسې تل پاتې طبعي هنري انځورونو سره غوټه کړی دی چې له دوه درې جملو نه يې د دې لومړنۍ زدکړې آثار له وريه ښکاري. څو جملې يې دا دي:
«د شير ميرګن د جومات په برنډه کې مې کرۍ ورځ د عربي صرف ګردا نونه يادول:
ضربَ،
ضربا،
ضربو ...
ماغزه مې ستړي شوي وو او سر مې کلک خوږيده.
هالته پورته د چونغر د زمان ځيلي غره پر پستو ډډو باندې د رنګينو وريځو يو ښايسته کاروان را کوز شوی و...»
(لايق سليمان، د اباسين سپيدې، د افغانستان د علومو اکاډيمي، د پښتو څيړنو بين المللي مرکز، ۱۳۶۲ کال، ۸۶ مخ.)

د وخت په تیریدو سره په پرمخ تللو ټولنو کې رسمي ښوونې روزنې ډیر ارزښت وموند، دولتونو د منظمې ښوونې روزنې له پاره ښوونځي پرانستل او منظمو زکړو رواج وموند. په دې ډول کوچنیانو ته، د هغوی ښوونې روزنې ته او د دوی ادب ته ورځ تر بلې پاملرنه په ډیریدو شوه.
د کوچنیانو د ادبیاتو تاریخ که لږ په ځیر سره ولوستل شي، پخوانو زمانو کې عامه عقیده داسې وه چې د کوچنیانو او لویانو کتابونه او ادب د معنی او مفهوم له مخې کوم توپیر نه سره درلود، نو ځکه یې د کوچنیانو له پاره د هر ډول کتاب لوستل جایز او ګټور کار باله. که څه هم د دوی له سویې جګ، له واړه فکر څخه یې لوړ او د فکر له دایرې نه د باندې وو.
په هغه وخت کې داسې انګیرل کیدل چې له همدغو آثارو نه چې لویان استفاده کوي، لولي یې او خوند ورنه اخلي، کوچنیان هم کولای شي استفاده ورنه وکړي او خپله هنري تنده او ذوق ورباندې خړوب کړي. په داسې حال کې چې موضوع داسې نه ده. فرضاً که دا ومنل شي چې د لویانو او وړوو ادب یو شی دی، ژبه خو به یې توپیر سره لري. د دغو عواملو له مخې ویل کیږي چې په هغه وخت کې د کوچنیانو د ادب په نامه کومه جلا څانګه نه وه موجوده.
دغه عمل همداسې پرله پسې ادامه درلوده، تر څو تجربو وښودله چې د کوچنیانو غوښتنې، هنري ذوق، حوصله او د فکر وړه دنیاګی له لویانو سره جوت توپیر لري، باید ادبیات او د لوستلو له پاره کتابونه یې هم توپیر سره ولري.
په لومړي ګام کې کله چې د کوچنیانو ادب د لویانو له ادب نه جلا شو، ډیره ابتدایي او تش په نامه بڼه یې درلوده. هغه په دې ډول چې لوی کتابونه چې ډیر پند وو او اوږده موضوعات په کې څیړل شوي وو، د کوچنیانو له پاره یې نه ټاکل، بلکې ډیر واړه کتابونه او وړې رسالې به یې د کوچنیانو د لوستلو له پاره انتخابولې. په دیني تعلیماتو کې اوس هم همدا لړۍ روانه ده. د قرآن کریم په زده کولو کې د کوچنیانو له پاره لنډ آیتونونه او واړه صورتونه ټاکل شوي دي.
په دې کار کې یوازې د جملاتو لنډ والی او اعجاز په نظر کې نیول کیده. په داسې حال کې چې د همدې لنډو آیتونو جملات او توري دومره ثقیل او درانه دي چې د لویانو له پاره هم ډیر فکر، کار، تمرین او تشریح کول غواړي.
د کوچنیانو علمي روزنې ته او د دوی ادبیاتو ته ډیره لږه موده کیږي چې پاملرنه شوې ده. «... کوچنیانو ته پاملرنه او د هغوی شخصیت ته اهمیت ورکول د نولسمې پیړۍ په لومړنیو کلونو کې د متمدن عالم د پوهانو او متفکرینو توجه ځان ته واړوله. د کوچنیانو روان پیژندنه او د هغوی د ښوونې روزنې اصول هم د پوهانو توجه ځانته جلب کړه او په دې ډله کې د کوچنیاتو ادبیاتو هم، د هغه تاثیر له کبله چې د کوچنې په شخصیت کې یې په نیغه توګه لري، د پوهانو پاملرنه ځانته واړوله او د څیړنې کار یې پیل شو.
پرمخ تللو هیوادونو هر یو په خپل وار سره په دې لار کې ګامونه اوچت کړي دي او ډیرې ښې او مثبتې پایلې یې تر لاسه کړې هم دي.» (جعفر حسني رخ، ادبیات کودکان، ۱۳۴۳، ص ۶)

په پرمخ تللو هیوادونو او مرفع ټولنو کې د کوچنیانو له پاره ځانګړي کتابتونونه او لوستځایونه شته دي. په یادو ټولنو کې د کوچنیانو ښوونځیو ته او میندو پلرونو ته یې هغه کتابونه چمتو کوي او په اختیار کې یې ږدي چې کوچنیان مینه ورسره ښیي او مسولین او لویان داسې کتابونه ورته برابروي چې د دوی په فکري او عاطفي روزنه کې رول ولري.
د کوچنیانو له پاره د کتابتونونو او لوست ځایونو د جوړولو لومړنی فکر په همدې هیوادونو کې رامنځ ته شو او په عملي ډول یې پیل هم کړ. په امریکا کې د لومړي ځل له پاره په اتلس سوه دریم (۱۸۰۳) میلادي کال کې د کوچنیانو له پاره کتابتون او لوست ځای تاسیس شو او له هغه سره سم په ښوونځیو کې کوچنیانو ته دا ښودل کیدل چې څنګه له کتابونو او کتابتون څخه استفاده وکړي.

په فرانسه کې د اول ځل له پاره ناپلیون فرمان صادر کړ چې د کوچنیانو له پاره دې ځانګړي کتابونه ولیکل شي او په اتلس سوه دري دیرش(۱۸۳۳) میلادي کال کې په فرانسه کې مسولینو د کوچنیانو له پاره همداسي کتابونه برابر کړل.
په انګلستان کې د کوچنیانو له پاره لومړنی لوست ځای په اتلس سوه یوشپیتم(۱۸۶۱) میلادي کال د منچستر په ښار کې جوړ شو

(بهاند آصف، د کوچنیانو ادبیات، د چاپ او خپرونو دولتي کومیټه، کابل، دولتي مطبعه، ۱۳۶۶ ل کال،۵ـ۶مخونه)

په دې ډول لیدل کیږي چې د نولسمې پیړۍ په پای او د شلمې پیړۍ په پیل کې د نړۍ په ډیرو هیوادونو کې
دې مسالې ته ښه پاملرنه شوې ده چې له هغې ډلې نه د جرمني، هندوستان او استرالیا هیوادونو نومونه د یادولو وړ دي او په ځانګړي ډول پخوانی شوروي اتحاد.
د کوچنیانو ادبیاتو د ساحې یو څیړونکی په دې باب داسې وایي:

«په شوروي اتحاد کې تر ټولو هیوادونو زیات د کوچنیانو ادب ته پاملرنه کیږي. تر ۱۹۲۸ میلادي کال پورې د کوچنیانو له پاره شپږ سوه لوستځایونه جوړ شول او د کوچنیانو د کتابونو د لیکلو، جوړولو او ټاکلو له پاره ځانګړی قانون رامنځ ته شو ... د دې قانون په یوه برخه کې راغلي دي چې د کتابونو په لیکلو کې دې دغه ټکي په پام کې ونیول شي:
د ژوند دحس بیدارول، له ټولنیز چاپیریال سره بلدیت، له طبیعي ژوند سره آشنایي، د انسانانو په منځ کې د اړیکو پیژندنه او د ټولنیز حس بیدارول.
د پاریس د کوچنیانو د مجلې د رپوټ په اساس په ۱۹۵۴ میلادي کال کې په شوروي اتحاد کې یوسلو شل زره(۱۲۰ زره) تازه کتابونه د کوچنیانو له پاره چاپ شوي دي.» (جعفر حسنی رخ، ادبیات کودکان، ۱۳۴۳، ص ۶)

وروسته بیا د کوچنیانو د روزلو او ادب په برخه کې نورو هیوادونو، د پاسنیو یادو هیوادونو تجربه پسې تعقیب کړې. او اوس اوس د هر هیواد د ټولنیز، فرهنګي او اقتصادي ژوند د پرمختیا او وروسته پاتې والي او نورو ستونزو د شته والي او نه شته والي پر بنا د کوچنیانو روزلو او ادب ته د پاملرنې او نه پاملرنې اندازه ټاکل کیدای شي.
دغسې لیدل کیږي چې د کوچنیانو د ادبیاتو تاریخ په نړیواله کچه هم ډیره مخینه نه لري او دې موضوع ته ډیر وروسته د پوهانو پام اوښتی دی. نو په دې اساس ویلای شو چې د کوچنیانو ادب په نړیواله کچه هم یوه نوې پدیده ګڼل کیږي.

په پښتو ادب او پښتني ټولنه کې کوچنیان داسې بې برخې دي لکه د الفت صاحب په «خیرات» نومې نثر کې چې ړوند او شل بې برخې وو. که پښتو ادب له هماغه لومړني لاس ته راغلي شعر نه را پیل کړو، کوچنیانو ته په ټاکلي ډول هیڅ داسې څه چې د هغه د هڅونې او پوهونې تکل دې په کې شوی وي، نه تر سترګو کیږي.
که د کوچنیانو د ادب دا تعریف چې: هغه څه چې د کوچنیانو له پاره په زړه پورې وي، ښه وي، سمه لار ورته وښیي، د هغوي هنري تنده او ذوق ارضا کړای شي او په راتلونکي ژوند باندې د دوی باور حاصل کړي، هغه د دوی ادب بلل کیږي، د منل شوي تعریف د نه شتون په صورت کې عجالتآ په نظر کې ولرو، د پښتو ادب له هماغه پیل نه تر لسمې هجري پیړۍ پورې یوازې څو اخلاقي نصایح لیدلای شو او بس. د زرغوني له بوستان څخه را پاتې یوازینی حکایت یوازې یو اخلاقي نصیحت ګڼل کیږي. دغه شعر د پټې خزانې له برکته تر موږ پورې را رسیدلای دی. څو بیتونه یې دا دي:

هــو پـوهانـو ځان ایرې کړ
لــه لـوینې یې ځـان پرې کړ
ځـوک چې ځان ته ګوري تل
خـدای تــه نــه شي کـړای کتل
لــویي تــل پــه ګـفتار نــه ده
لــو خــبره پــه کــار نــه ده
تــواضـع بــه دې سر لوړ کا
تکـبر بــه دې تـل ځـوړ کــا
(پټه خزانه، د محمد بن داود،دویم چاپ، د پوهنې وزارت خپرونه،۱۳۳۹ کال، ۱۹۴مخ)

دا او دې ته ورته نصایح په هغه وخت کې ځکه د کوچنیانو په روزنه کې دومره اثر نه درلود چې سواد ډیر عام نه و چې د کوچنیانو روزلو ته دې د ادبیاتو له لارې پاملرنه وشي.
بیا د روښانیانو په دوره کې هم پرته له نصیحتونو، د پام وړ کوم شی نه تر ستر ګو کیږي. له دې را وروسته بیا د ملا الف هوتک «نصیحت نامه او بحر الایمان» ځکه د پام وړ ده چې له «بحرالایمان» نومي اثر څخه چې کوم یوازینی شعر د پښتانه شعرا لیکوال علامه حبیبي را نقل کړی دی، فرزند(زوی یا لور) ته په خطاب کې ویل شوی دی. په دې ترتیب:

راشه واوره ای فرزنده
تـا تـه وایـم ارجمـنـده
(حبیبي عبدالحی، پښتانه شعرا، لومړی ټوک، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ کال، ص ۷۶)

له دې دورو نه چې لږ وړاندې قدم کیږدو، د خوشال زمانې ته رسیږو او د چا خبره لږې لاړې مو تیریږي.ځکه چې د خوشال په منظومو او منثورو آثارو کې د ماشوم څیره ګورو. هلته ګورو چې څنګه د ده په آثارو کې د ماشومانو ژوند اوروزلو ته پام شوی دی.
خوشال په خپلو آثارو کې ځای، ځای د کوچنیانو د زوکړې، ښوونې روزنې، لویدو او په راتلونکې ټولنه کې د هغو د سیاسي او ټولنیز دریځ په باب بحثونه او خبرې کړې دي چې ځینې یې لکه د تیرو شاعرانو په شان اخلاقي نصایح دي او ځینې یې په ربښتیا دهغه وخت د شرایطو او غوښتنو له مخې د کوچنیانو د روزلو له پاره اړینې خبرې دي.
که د خوشال د لاس ته راغلو او چاپ شوو آثارو له لوستلو وروسته د هغه د ښوونې روزنې فلسفې ته ځیر شو، هلته لیدل کیږي چې خوشال د کوچني د زیږیدو، لویدو، خوراک، ځښاک، پوشاک، ښوونې روزنې او د ماشوم ژوند او په پای کې د هغه لیک لوست او ادب ته په خپل وار سره اشاري کړې دي.
د خوشال په آثارو کې تر ټولو د پام وړ اثر چې د کوچنیانو په باب بحث او خبرې په کې راغلې دي، هغه دستار نامه ده. زه د خوشال دستار نامې ته د هغه وخت د پښتنو اساسي قانون وایم. خوشال په دستار نامه کې د یو مشر له پاره هغه ځانګړنې په نښه کړې دي چې د هغو په لړلو سره یو شخص کولای شي د قوم، اولس او یا ټولنې مشري وکړي. خوشال د مشرۍ ټولې ځانګړنې په دستار نامه کې را ټولې کړې دي.
په دستار نامه کې د نثر په ژبه یوه مقدمه، شل هنرونه، شل خصلتونه او یو خاتمه راغلې ده چې د هغه وخت د ټولنې او حکومتدارۍ ښه هنداره یې ګڼلای شو. خوشال د نوې نسل او په راتلونکې ټولنه کې د هغو د رول د مهموالي په خاطر د دستار نامې په شلو هنرونو کې یوهنر(دولسم هنر د اولاد دتربیت) د ماشومانو له پاره ځانګړی کړی دی.

خوشال په علمي ډول د کوچنیانو روزلو ته له هماغه لومړني پیړاو نه چې حتی د اوسني وخت غوښتنه هم ده، د پام کولو غوښتنه کوي. خوشال وایي له هغه وخت نه چې د ماشوم وجود د مور په نس کې د جوړیدو په مرحله کې وي، باید روزلو ته یې پام وشي:
«اولاد یا زوی وي یا لور، خو چې عورتینه په فرزند ډکه شي، نور یې تربیت لازم شي.»
(خټک خوشالخان، دستارنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۶۵ـ ۶۶ مخونه)

خوشال په دستار نامه کې د همدې دولسم هنر په ترڅ کې د ماشوم د لیک لوست د پیل کیدو توصیه داسې کوي:«... چې د څلورو کالونو شي، څلور میاشتې څلور ورځې، په لوستن دې کینوي ...»

(خټک خوشالخان، دستار نامه، د پیښور چاپ، ۱۹۹۱ م کال، ص ۱۲۵)

خوشال لا هغه وخت د کوچنیانو د لیک لوست په برخه کې لکه د اوسنیو غوښتنو پر اساس ټینګار کوي چې د لیک لوست په برخه کې دې کوچني سره زور زیاتی نه کیږي:
«... چې اوستاد لره ورشي، په اول سبق یې مور پلار وښښل شي. معلم دې ورسره هنر کا چې آزار یې نه کا، د ده په زړه دې ور سره چلیږي. که هلک عالي فطرت وی، تر اوه کاله پورې سواد خوان شي ... تمام عمر که د تحصیل په کار کې تیریږي، سعادت دی او که نه دا هومره چې وکښل شول، دا خو دې وي»

(دستار نامه، د پیښور چاپ، ۱۲۵ـ ۲۶ مخونه)

خوشالخان د دستار نامې د همدې هنر په بل ځای کې د کوچني په روزنه باندې د ټولنې د اثراتو په باب داسې فرمایي:

«د هلک زړه لکه سپین کوره کاغذ هسې دی. هر چې پرې وکښې، هغه حرف پرې پریوزي. د اشرارو د صحبت اثر پرې وشي، اشرار شي، چې د اخیارو د صحبت اثر پرې وشي، اخیار شي.»

(دستارنامه، د پیښور چاپ، ۱۲۷مخ)

خوشال په دستار نامه کې د ټولو مروجه علومو د زدکړې سپارښتنه کوي او په ټینګار سره وایي:«... تمام عمر که د تحصیل په کار کې تیریږي، سعادت دی او که نه دا هومره چې وکښل شول، دا خو دې وي ...»

(دستار نامه، کابل چاپ ۶۶ـ ۶۷مخونه)

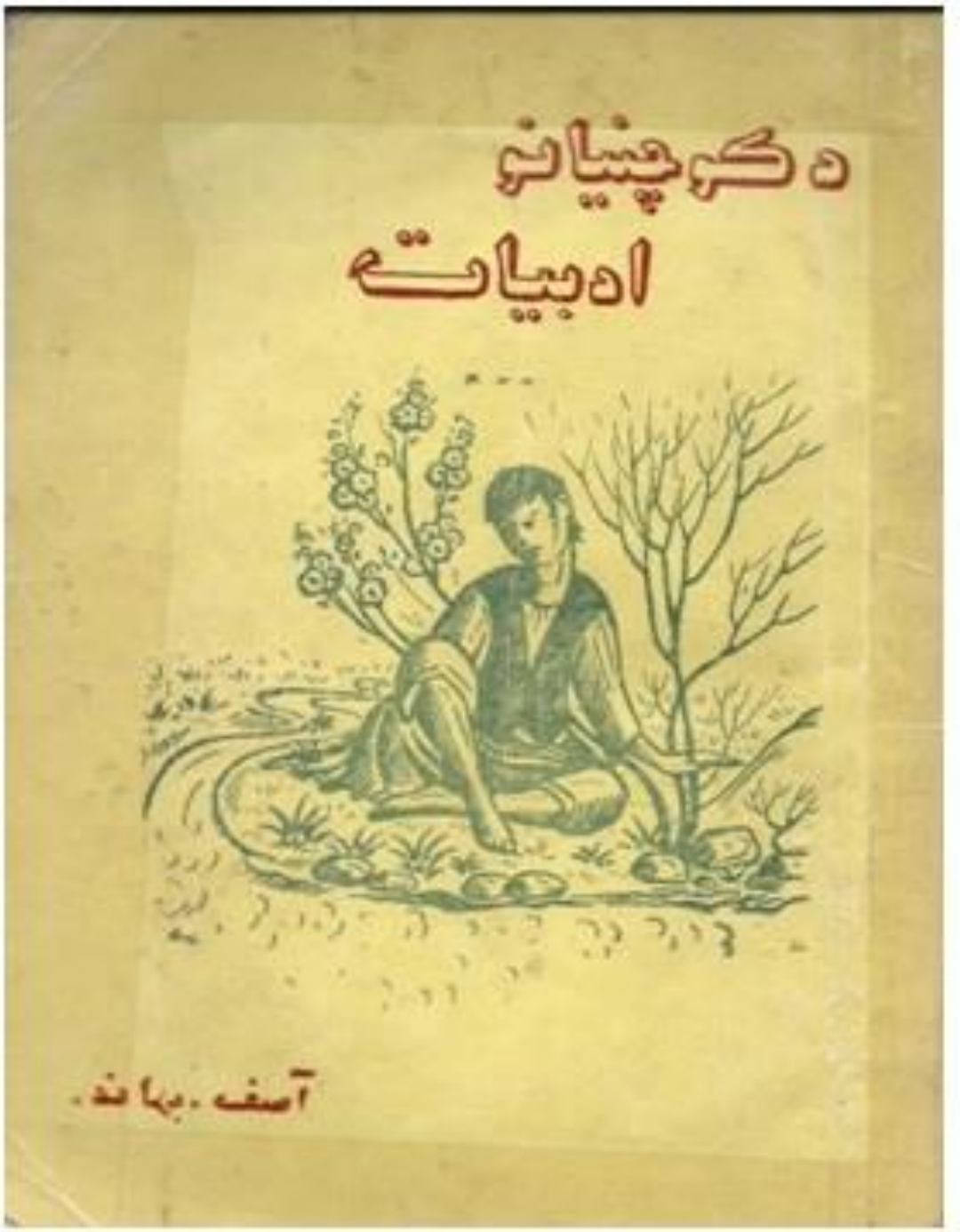
له دستار نامې نه علاوه د خوشال په منظومورو آثارو کې هم د کوچنیانو یادونه شوې ده او دهغوی له پاره څه اخلاقي، تربیتي، لارښوونې شته. دغه رباعي یې ښه نمونه کیدای شي:

چې علم وکړې، عزیزه زویه
فهم پـه علـم، په عمل بـویـه
کـمکه ونـه، بـار داره ښـه ده
نـه پلـنه ونــه، بې بـاره لـویه

د خوشال په آثارو کې د هغه وخت او چاپیریال له غوښتنو او شرایطو سره سم ماشومانو او کوچنیانو ته پاملرنه شوې ده او حتی ویلای شو چې لا ډیر. هغومره چې خوشال ماشوم او کوچني ته ، دهغه روزلو اوسواد زدکړې ته، د هغه غوښتنو او پوښتنو ته پاملرنه کړې ده، د ده هیڅ هم مهالي شاعر او لیکوال نه ده کړې او حتی له ده نه ډیره موده وروسته هم د ده په اندازه پاملرنه هیڅ شاعر او لیکوال نه ده ورته کړې.
له خوشال نه وروسته د لویو شاعرانو لکه رحمان بابا او حمید مومند په شعرونو او آثارو کې یوازې د اولاد، فرزند یا زوی نومونه یاد شوي دي او یوازې په نصیحتونو یې بسنه کړې ده.
له هماغه پیل نه بیا تر معاصرې دورې پورې مورِ نه شو کولای چې دا ډول نصایح د کوچنیانو د ادبیاتو تر سر لیک لاندې فهرست کړو. د دې نصیحتونو ډیره سلنه د کوچنیانو مینډو او پلرونو ته یو لږ نیمګړې لارښوونې دي چې کوچنیان له هغو څخه په نیغه ګټه نه شي پورته کولای، هیڅ ډول هڅې ته یې نه شي چمتو کولای، نوځکه ورته په زغرده د کوچنیانو ادبیات نه شو ویلای.
په دې ډول د کوچنیانو د روزنې او ادب په باب خبره را رسیږي معاصرې دورې ته، یعنې د چاپ د صنعت د رامنځ ته کیدو دوران ته او له چاپ سره سم د ماشومانو له پاره د ځانګړو خپرونو رامنځ ته کیدو ته، چې په معاصره دوره کې د اخبارونو له چاپ سره په ریښتینې توګه د کوچنیاو ادبیاتو خپل لومړني ګامونه پیل کړل.
په افغانستان کې د کوچنیانو ادبیات هیڅکله د یوې جدي او د پام وړ موضوع په ډول مطرح نه وه او نه ده. که په افغانستان کې د مطبوعاتو د رامنځ ته کیدو له وخت نه بیا تر نن پورې چې د کو چنیانو ادبیات وڅیړل شي، یا به هیڅ نه وي، که وي هم ډیره ډیر لږ او په نشت به حساب وي.
د کوچنیانو د ادبیاتو په باب څه باندې دیرش کاله پخوا ما کار پیل کړ. د شپیتمې لسیزې په پیل کې دغې تشې ته زما پام شو. مټې مې بډ وهلې او کار مې پیل کړ. په خپله کورنۍ کې دننه او د باندې له کورنۍ نه مې موضوع له ځینو قلموالو، مشرانو او استادانو سره شریکه کړه. ځینو زړه سواندو و هڅولم چې ډیره په زړه پورې، نوې او اړینه موضوع ده، کار او څیړنه باید پیل کړم.
هماغه و چې کار مې پیل کړ. نه مې رسمي دولتي کتابتونونه پریښودل او نه شخصي، چیرې مې چې د کوچنیانو د ادب په باب د موادو او آثارو پته لګوله ورتلم به، یاد داشتونه به مې اخستل او خپل نظر او تبصرې به مې ور باندې لیکلې. ۱۳۶۵ کال کې مې د هغه وخت د امکاناتو او لاس لرلو موادو په رڼا کې خپل کار بشپړ کړ. څو رسمي موسسو ته مې کتاب د چاپ له پار ور وړ. چا نیغ په نیغه د «نه» ځواب راکاوه او چا په نن سبا غولولم.
کتاب اصلا باید د افغانستان د لیکوالو ټولنې د کوچنیانو ادبیاتو څانګې چاپ کړی وای، خو د هغې اداري مسولینو را ته و ویل چې د اوس له پاره د دې موادو چاپ ته مورِ اړتیا نه لرو. په پای کې د ځینو دوستانو په څو ځلې هیلې او ټینګار سره او د بناغلي اکبرکرګر په خاصه پاملرنه چې هغه وخت د چاپ او خپرونو د دولتي کومیټې رییس و، د همدې کومیټې له خوا په ۱۳۶۶ کال کې چاپ اوخپورشو.

زه دا دعوا نه لرم چې دا کتاب به هیڅ ډول نقیصه ونه لري او بشپړ به وي. د دې اصل پر بنا چې:«چیرته چې کار شته، هلته تیر وتنه هم شته»، خامخا به زما په اثر(د کوچنیانو ادبیات) کې هم تیر وتنې وي، خو دا په جرآت او مسولیت سره ویلای شم چې د هغه وخت د شته موادو او امکاناتو په چوکاټ کې ما خپله خواري تر وروستۍ پولې پورې، تر هغه ځایه چې زه پوهیدم، تر سره کړه.
کله چې کتاب له چاپه راووت، ما د هماغه کال مطبوعاتي جایزې ته هم کاندید کړ او ډاډه وم چې ډیره نوې موضوع مې را سپرلې، څیړلې او نوي مواد مې د څیړنې او تحقیق ډګر ته را ایستلي دي او د دولت او فرهنګیانو پام مې داسې یوې موضوع ته اړولی دی چې ډیره اړینه او

ضروري ده، نو خامخا به لومړۍ درجه مطبوعاتي جایزه ګټم، خو د جوایزو په کومیته کې ناستو ښاغلو د هغه وخت د ځینو شاید سلیقوي یا سیاسي ملحوظاتو په نظر کې نیولو سره ماته دویمه درجه مطبوعاتي جایزه و ټاکله، خو زما پام دومره جایزې ته نه و، لکه د کتاب خپریدو ته چې و.

د دې خبرې یادول اړین ګڼم چې د مقالو دغه سلسله (د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت) چې ما (آصف بهاند) پیل کړې ده، زما د پاسني یاد کتاب (دکوچنیانو ادبیات، لومړی توک) بیا ځلي خپرول نه دي، بلکې په دې مقالو کې زما موخه او هڅه دا ده چې د کوچنیانو دادبیاتو د تاریخ په رڼا کې اوسنی حالت وڅیړم، شوي کارونه معرفي کړم، امکانات یې وپلټم او شته ستونزې په نښه کړم، د حل لارې ورته پیدا کړم.

د مقالو په دې سلسله کې زه له خپل کتاب نه چیرې چې لازمه وه، نقل قول به کوم، او ځینې مواد به د استناد په ډول ورنه را اخلم، خو دا د دې مانا نه رسوي چې زه د کوچنیانو د ادبیاتو په باب د خپلو هغو تیرو خپرو شوو موادو د بیا خپرولوهڅه کوم.

د افغانستان په مطبوعاتو کې
د کوچنیانو ادبیاتو ته یوه لنډه کتنه

اوس راغلو د کوچنیانو ادبیاتو ته او په اوسني وخت کې د کو چنیانو خوار حالت ته چې څومره د دولت اوحتی قلموالو له پامه لویدلي دي.
که د افغانستان د مطبوعاتو تاریخ ته سر ور ښکاره کړو، هلته لیدل کیږي چې په رسمي خپرونو کې د کوچنیانو له پاره د دوی د ادب په نامه لومړنۍ نښې نښانې په ۱۲۹۷ کال کې د سراج الاخبار په پاڼو کې د «سراج اطفال» په نامه را څرګندیږي.
محمود طرزي د نورو ډیرو نوښتونو تر څنګه دا نوښت هم وکړ چې آن په هغه وخت کې یې په خپرونو کې کوچنیانو ته او د کوچنیانو ادب ته پاملرنه وکړه او د هغه وخت په خپرونو کې یې ځای ورکړ. محمود طرزي له یوې خوا د سراج الاخبار تر څنګه کتابونه خپرول، له بلې خوا یې د دې جریدې په څنګ کې «سراج اطفال» ته هم د چاپ او خپریدو زمینه برابره کړه. «سراج اطفال» په هرو پنځلسو ورځو کې یو وار د سراج الاخبار تر څنګه خپریده. مطالب یې ټول د محمود طرزي له نظره تیریدل او بیا چاپ ته لیږل کیدل. محمود طرزي د «سراج اطفال» د یوه مضمون په ترڅ کې، د کوچنیانو د دې خپرونې هدف داسې په نښه کړی دی:«... سراج اطفال تاسو له نویو علومو او فنونو څخه په روزنه او ادابو کې، په عاقلانه ډول خبروي. د درس زده کوونکو ټکو او ګټورو حکایتونو په وسیله ستاسي دماغونه روښانه کو... سراج اطفال د ښوونځي په درسونو کې تاسي سره مرسته کوي ...» (آصف بهاند، د کوچنیانو ادبیات،۴۱ مخ)

هغه څه چې په هغه وخت کې د کوچنیانو په ژبه او د دوی له ذوق او سویې سره برابر خپریدل، اوس یې هم مورِ نه لرو. د سراج اطفال په لومړۍ ګڼه کې لیکوال ښه هنرمند او بر لاسی ښکاري، د سراج اطفال له خولې غږ را باسي او سراج اطفال په خپله له کوچنیانو سره خپله خبرې کوي. په هغه وخت کې چې زه د خپل کتاب (د کوچنیانو ادبیات) په لیکلو بوخت وم، ما وکولای شول چې د سراج اطفال کلیکسیون پیدا کړم. د سراج اطفال په لومړۍ ګڼه کې، سراج اطفال له کوچنیانو سره د زړه خواله کړي ده، دا خبرې لږې اوږدې دي، خو د کوچنیانو د ادبیاتو په تړاو ډیرې په زړه پورې دي او لوستل یې ګټور. سراج اطفال خپلې خبرې داسې پیل کوي:
«سراج اطفال را په خواننده گانش کي شناسایي خواهد داد، مگر خودش. برادران! من یک نهالک نو نشانده باغبان معرفتم، مرا دریابید، میوه های شیرین علم ومعرفت را ربایید.
اولاد وطن! من یک چراغک نو روشن شده «عصر سراجیه» ام، روغنم انوار حکمت است، مرا در هر جایکه بیابید، بگیرید، روشني فکر پیدا کنید.
شاگردان عزتمند! من یک ذره ام که آفتاب حقیقت در من جلوه نموده است. از من نور ربایید، تا به آفتاب حقیقت رسید. اطفال نونهال! استقبال آمال وطن نمایید ... برای رهنمایي شما به علم وحکمت افروخته است، من از شمایم، شما هم از من شوید. یعني از من رو متابید، مرا بخوانید.
به زبان ساده طفلانه ی شما، با شما سخن می گویم. تا میتوانم در آساني آموزش شما کوشش می ورزم. چنانچه آقای کلانم (سراج الاخبار افغانیه) در راه روشني افکار پدران عرض معلومات می کند، سراج اطفال عاجز نیز در راه خدمت و دانایي شما اطفال می کوشد.

از علم ها و فن های نو، از تربیه و اداب عاقل شنو، به نکته های درس آموز و حکایت های فایده اندوز و دماغک های کله گک های کوچک شما را نوازش و دلاسا کرده؛ تازه گي،نوي، خرمي، شادابي ميدهد. شما را در يک زنده گاني علمي و به يک غذای فني عادت ميدهد.» (تير اثر، ۴۱ – ۴۲ مخونه)

استاد عبدالهادي داوي په قول، سراج اطفال تر شپارسمې ګڼې پورې خپلو خپرونو ته دوام ورکړ او بيا يې د ځينو خاصو شرايطو له کبله خپريدل وځنډيدل. (تير اثر، ص ۴۳)

په دې ډول ګورو چې چې سراج اطفال په هغه وخت او هغو شرايطو کې زمونږ د هيواد د کوچنيانو په روزنه کې د قدر وړ برخه اخيستې ده او په خپلو همغو لومړنيو موادو سره يې د کوچنيانو ادب لومړنۍ زمينې برابرې کړې دي.
د طلوع افغان په پاڼو کې هم دې ته ورته مطالب تر سترګو کيږي. د طلوع افغان د ۱۳۱۶ کال د دلوي د مياشتې د دوه ويشتمې نيټې په ګڼه کې د «اوسني هلکان، وروستني پلرونه دي» تر سر ليک لاندې، يوه مضمون سره مخامخ کيږو چې د کوچنيانو روزنه د ترقي او پرمختګ د عيني شرايطو په نظر کې نيولو سره څيړل شوې ده. د دې مضمون په يوه برخه کې راغلي دي:
«... ځيني سړي تل زيار کاږي چې خپل کوچني زامن او هلکان سم پر خپل فکر او خپله غوښتنه وروزي، مګر دا فکر ډير بې اساسه او غلط دی. نن ورځ زمونږ په لاس کې ده چې لويان يو، سبا ورځ پر نن نه قياسيږي، هر وخت بيل مقتضيات، بيل کارونه او جلا جلا لوازم لري ... نو زمونږ هلکان هم بنايي د نوې زمانې له پاره سړي(لويان) سي ...» (تير اثر ،ص ۴۵)

د طلوع افغان ډيرې مضامينو تربيتي بڼه درلوده.
په دې ډول د هغه وخت په چاپې خپرونو کې د کوچنيانو روزنې ته په عام ډول او د کوچنيانو ادب ته په ځنګځنې ډول کار پيل شوی و.
بيا وروسته له څو کلونو د همغو هڅو نه د تومنې اخيستو په ډول د ۱۳۳۹ کال په حمل مياشت کې د انيس نشراتي موسسې له خوا «د وړو انيس» په نامه جلا خپرونه راووته چې مسول مدير يې عظيم رعد و. د شپيتمې لسيزې په پيل کلونو کې چې کله ما «دکوچنيانو ادبيات» نومي اثر له پاره د کابل د کتابتونونو ګرد وهلې کلکسيونونه لټول، ما ونه شو کړای چې «د وړو انيس» کومه ګڼه پيدا کړم. يادونه يې د انيس په ورځپاڼه کې شوې ده.
دا دې ياده وي چې د زيري په جريده کې هم د کوچنيانو له پاره يو ځای ځانګړی شوی و چې «د وړو ادب» نوميده. د زيري په جريده کې «دوړو دنيا» لړۍ د کوچنيانو د ادب د يوې پاڼې په توګه، د کوچنيانو د ادب په تاريخ کې د خاص ارزښت درلودونکی ده.
د کوچنيانو د ادب په تاريخ کې له زيري جريدې نه وروسته «د کوچنيانو غږ» مياشتنۍ را ووته. دغه مجله چې د هغه وخت د پوهنې وزارت له خوا چاپيدله، د کوچنيانو له پاره يې جالب ذوقي، سپورتي، تربيتي، معلوماتي او ادبي مطالب خپرول او تر ټولو جالبه برخه يې دا وه چې د کوچنيانو په خپل قلم ليکلي مطالب يې هم خپرول او د هغو د تشويق له پاره به يې د کوچنيو ليکوالو عکسونه هم خپرول. د بڼه والي دليل يې دا ګڼلی شو چې تيرو تجربو ته يې په پام سره، نوې غوښتنې په نظر کې نيولې.
له دې نه وروسته بيا د انيس نشراتي موسسې «د کوچنيانو انيس» په نامه بله مجله را ويسته چې د تيرو خپرونو په څير ماشومانو ته مطالب په کې خپريدل. په دې پسې بيا «دکمکيانوانيس» را ووت چې هماغه د کوچنيانو انيس لار يې تعقيبوله. په دې دوو ورستيو خپرونو(د کوچنيانو انيس، دکمکيانو انيس) کې د ادبي مطالبو تر څنګ ساينسي مضامين هم خپريدل.
دغه راز ځينو نورو خپرونو هم په خپلو پاڼوکې د کوچنيانو له پاره پاڼې ځانګړې کړې وې چې د هرې يوې څيړل جلا وخت ، جلا مقالو او آن د کتابونو ليکلو ته اړتيا لري.

له ۱۳۵۷ کال نه پخوا

د تر سره شوو کارونو بیلګې

د همدې مودې په اوږدو کې د کوچنیانو له پاره په آسانه او ساده ژبه ځینې کتابونه هم چاپ او خپاره شوي دي. دلته یې د نمونې له پاره د څو کتابونو نومونه یادوم:

ـ د همیش خلیل «آدم خان او درخانۍ» چې د آدم درخو مشهوره کیسه یې د کوچنیانو له پاره را لنډه کړې او په آسانه ژبه یې کوچنیانو ته برابره کړې ده چې په ۱۹۶۰ عیسوی کې دوه ځلې چاپ شوی دی.

ـ «اسلامي قصې» د حافظ محمد ادریس له خوا.

ـ پښتنی فولکلور، لیکوال یې سیال کاکړ دی.

ـ تربیتي کیسې، لیکوال: عبدالحمید ممۍزی.

ـ تعلیمي قصې، لیکوال: حافظ محمد ادریس،

ـ تنکۍ هیلې، درسي مرستندوی کتاب دی چې استاد خدمتګار بختاني د کوچنیانو په ژبه لیکلی دی.

ـ د کوچنیانو کتاب، لیکوال محمد حفیظ صحرایي. په ۱۳۳۹ کې د پوهنې وزارت خپور کړی دی.

ـ د لمر تراني ، د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا د کو چنیانو له پاره لومړنۍ شعري ټولګه چې په ۱۳۶۳ کې چاپ او خپره شوه. په دې کتاب کې د کوچنیانو له پاره د بیلابیلو شاعرانو شعرونه خوندي شوي دي.

ـ د وړکتوب دنیا ګې، د کوچنیانو له پاره د ښاغلي عثمان نژند د شعرونو ټولګه ده، په۱۳۶۳ کې خپره شوې ده.

ـ کاشکي زه کوتره وای، د کوچنیانو له پاره فولکلوریکي ترانې، د لیکوالو ټولنې له خوا چاپ او خپور شو. (بهاند، آصف، د کوچنیانو ادبیات، له ۱۳۵ ـ ۱۹۹ مخ پورې)

دغه راز دشوروي اتحاد د ځانګړو نشراتي موسسو له خوا هم په پښتو ژبه د کوچنیانو له پاره ډیر کتابونه چاپ او خپاره شوي دي چې د څو نومونه یې د نمونې په ډول دلته یادوم:

له ۱۳۵۷ کال نه وروسته تر جهادي واکدارۍ پورې

د تر سره شوو کارونو بیلګې

په ۱۳۵۷ کال کې د رژیم او حکومت له بدلیدو سره، او په ځانګړي ډول د ۱۳۵۸ کال په جدي کې د شوروي نظامي قواوو په راتګ سره، په بیلابیلو برخو کې، په شوروي اتحاد کې د چاپ شوو کتابونو ژباړې او زمور هیواد ته یې د راوړلو او ویشلو پروسه هم ګړندۍ شوه. په دې کتابونو کې، هغه شمیر کتابونه چې د کو چنیانو په ادبیاتو پورې اړه درلوده، د ځانګړې پاملرنې وړ وو.
دا کتابونه یوازې د ښارونو په مرکزونو کې په وړیا ډول ویشل کیدل. کلو او باندو ته او د کلو ماشومانو ته د بیلابیلو دلایلو له مخې نه رسیدل او نه هم چا مینه ورسره درلوده. آن تر دې چې د در ګران او سون له پاره کارول کیدل. په هغه وخت کې چې ما «دکوچنیانو ادبیات» کتاب باندې کار کاوه، په کابل کې د دې کتابونو بازار ښه تود و. ما ته چې څومره په مخه راغلي دي، په خپل کتاب کې مې په لنډ ډول معرفي کړي دي، چې د یو څو نومونه یې دا دي:

ـ افسانوي آس، د پرو ګرس نشراتي موسسې په ۱۹۸۱ کال کې په پښتو ژبه خپور کړی دی.

ـ پیل، د رادو ګا نشراتي موسسې په ۱۹۸۴ کال په پښتو ژبه خپور کړی دی.

ـ د پرانګ خورځه، په ۱۹۸۱ کال خپور شوی دی.

ـ د ډآنکو سوځیدونکی زړه، دا د ماکسم ګورکي اثر دی او د رادوګا نشراتي موسسې په ۱۹۸۳ کال خپور کړی دی.

ـ رسم شوي قصې، دا کتاب په ۱۹۸۱ کال د پروګرس نشراتي موسسې خپور کړی دی.

ـ سور چور ګوړی، په ۱۹۸۱ کال کې خپور شوی دی.

(بهاند، آصف، د کوچنیانو ادبیات، له ۱۳۵ ـ ۱۹۹ مخ پورې)

کله چې د کوچنیانو پر ادبیاتو می څیړنه کوله، ډیرو شخصي او رسمي کتابتونونو ته مې سر ور ښکاره کړ، ډیرو څیړنکو او د کوچنیانو د ادبیاتو د برخې فعالینو سره مې لیده کاته وکړه. چا به سمه لارښوونه راته کوله ، ماخذونه به یې راته ښودل او د کتابونو او کلکسیونونو آدرسونه

به يې راته را کول او چا به په ډيرې بې تفاوتۍ را ته ويل: « بله موضوع نه وه چې کار دې پرې کړی وای چې له ځان نه دې ماشوم جوړ کړی دی او د ماشومانو په ترانو پسې ګرځې»

خو ما په حوصلې سره خپل کار تعقيباوه، تر څو مې د هغه وخت د امکاناتو په چوکاټ کې دا کار بشپړ کړ. ما د خپل کار په موده کې د کوچنيانو ادبياتو له پاره قلموال په دوو برخو وويشل:

۱ــ د کوچنيانو د ادبياتو مسلکي ليکوالان،
۲ــ د کوچنيانو ادبياتو غير مسلکي ليکوالان.

البته په هغه وخت کې له مسلکي او غير مسلکي نه موخه دا نه وه چې مسلکي دې هغه چا ته ووايم چې د کوچنيانو د ښوونې روزنې، يا د هغو له پاره د څه ليکلو په برخې دې زدکړې کړې وي او يا له کوچنيانو سره د چلند او خبرو کولو په برخه کې د زدکړو خاوند کسان او يا د کوچنيانو د روان پيژندنې په برخه کې ماهرين، دا به مسلکي وي او پرته له دې زدکړو به غير مسلکي وي. داسې نه وه. په هغه وخت کې د مسلکي ليکوال له ليکلو نه زما هدف دا و چې مسلکي ښاغلو به په تصادفي ډول نه، بلکې په شعوري ډول کوچنيانو او د هغو ادب ته پام و او يو څه يې په عمدي يا شعوري ډول ورته کار کړی وي، چې هغه دا ښاغلي دي:

محمد عثمان نژند چې يوخوايي د مسؤليت احساس کړي او له بل پلوه يې وظيفه د ښوونې روزنې د تاليف او ترجمې يا د درسي کتابونو د ليکلو په برخه کې وه چې د وظيفې له مخې يې د ښوونځي د کتابونو له پاره د ماشومانو په ژبه تراني ليکلې. کوچنيانو ته شعرونه، کيسې او کتابونه برابر کړي.
حبيب الله زړه سواند. چې يو نظامي صاحب منصب و، خو د خپلې شاعرۍ په څنګ کې يې په جدي پام سره د کوچنيانو له پاره هم کار کاوه.
دغه راز محمد جان فنا چې په اصل کې د نظامي برخې زدکړی و،خو د مسؤليت له مخې يې د کوچنيانو د روزنې او ادبياتو له پاره په څو برخو کې ډير مهم کارونه تر سره کړي دي. ده د ادبياتو له ساحې د باندې ډير پيچلي علمي او هنري مسايل د کوچنيانو په ژبه او د دوی له ذوق سره سم، د دوی له پاره برابر کړي دي. په هغو برخو کې چې دماشومانو له پاره محمد جان فنا کار کړی دی دا دي:
اقتصاد، رياضي، فزيک، هندسه، ارکيالوژي، الاهيات، اخلاق، پتالوژي، احصايه، بيالوژي، ارتوپيدي او نور اجتماعي او ساينسي مضامين. (د کوچنيانو ادبيات، ۱۲۳ ــ ۱۲۴مخونه)

څو نور ښاغلي چې ما په خپل کتاب کې د مسلکي تر سر ليک راوستي دا دي: صالح محمد کندهاری، استاد ګل پاچا الفت، شمس الدين مجروح، عبدالروف بينوا، سلطان محمد صابر، غني خان غني، سلطان فريدي، هميش خليل، احسان آرينزی او... (د کوچنيانو ادبيات، ۱۰۴ ــ ۱۲۰مخونه)

غير مسلکي مې هغه چا ته ويلي دي چې کله يې تصادفي د کوچنيانو له پاره کوم شعر ويلی او يا يې کوم نثر ليکلی يا يې د اماتور په ډول د کوچنيانو ادبياتو په ساحه کې کله قلم چلولی او کله غلي پاتې شوي وي. په هغه وخت کې يې ما داسې لست برابر کړی و:
سرور زی، شيوا، نجيب الله، نور الله لودين، ګرندی خوږيانی، ريدی ژواک، ښادمن، ط بډک، رحمان الدين اکبري، شير خان ربښتين، وړمه ربښتين، عتيق الله ولسيار، اجمل روهي، خوشال روهي، محمد آصف فهيمي، م نواب عبهر، محمد معصوم سهاک، ع حميد وردک، حميد الله اميني، تاتيوال، احمد بړيځی، محمد اسماعيل څړبن، نور محمد، دوست محمد، بصير اميري، محمد ايوب علومي، وحيد، م متين، مصطفی جهاد، منت بار، عبدالغفار، زرغونه اياز ځائی، زمری کليوال، مهريه هوتکي، نانی، سعدالله وطن، ح ياسيني، فاطمه صيامي، غلام حضرت

همکار، رحمت، عبدالخلیل سودایي، ، شاه محمود حصین، مجاور احمد زیار، حافظ محمد ادریس، سیال کاکړ، فاروق فردا، محمد نواز حقیقت، غلام حضرت روغمن شګیوال او...

(د کوچنیانو ادبیات، ۱۲۲مخ)

د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې چې دا لیکوالان او شاعران ما په مسلکي او غیر مسلکي ویشلي، ښایي ځینې ښاغلي ورسره موافق نه وي او ځینې به یې راسره ومني، چې تایید یا ردول یې زما له پاره دومره مطرح نه دي؛ زما له پاره ډیره مهمه او د خوشالۍ خبره دا ده چې په هماغو شرایطو کې له هماغو امکاناتو نه په استفادې سره یو څوک پیدا شوي چې یا په تصادفي ډول یا په شعوري ډول یې د ماشومانو په باب فکر کړی او د کوچنیانو د ادبیاتو په نامه یې یو څه د کاغذ پر مخ پیاده کړي دي.
او س چې د یوویشتمې پیړۍ د دویمې لسیزې په نیمایي کې د تکنالوژۍ له دومره امکاناتو سره ژوند کوو، نولازمه ده چې هغه قلموال چې د کوچنیانو د ادبیاتو په باب فکر کوي او څه تخلیقوي، داسې څه دي ولیکي چې هغه د کوچنیانو له پاره د درک او پوهیدو وړ وي، یعنې ساده او د هغوی په ژبه لیکل ورته وکړي.
هغه لیکوال او شاعران چې کوچنیانو ته څه لیکي، باید د کوچنیانو دنیا ته ور ننوزي، ځان هلته احساس کړي، کوچنی درک کړي او بیا د هغه له غوښتنو سره سم قلم وچلوي او داسې څه ورته ولیکي چې کوچني ته د اوسنۍ زمانې له غوښتنو او پوښتنو سره سم څه ورکړي، هغه څه ورکړي چې د کوچني په راتلونکي ژوند کې له هغه سره د لاربښود په ډول مرسته وکړي.
ما ولیدل او ګورم یې، له هغې ورځې چې زه په ښه او بد پوه شوی یم، له هغې ورځې مې چې قلم چلول زده کړي دي، په تیره بیا له هغې ورځې مې چې د کوچنیانو په باب، د هغوی د روزنې په باب او د هغوی د دنیا او ادبیاتو په باب فکر کړی؛ موږ ډیر وخت او امکانات له لاسه ورکړي دي چې اوس یې په ارزښت پوه خلک، حسرت او افسوس کوي، خو تش حسرت او افسوس کول څه ګټه نه کوي. موږ باید له اوسنیو امکاناتو او ټولو تجربو څخه استفادې وکړو، په خپله کورنۍ او ټولنه کې کوچنیان وپیژنو، د هغوی روان او دنیا درک کړو او د نوي زمان له غوښتنو سره سم هغوی ته د کوچنیانو د ادبیاتو په نامه داسې څه ولیکو چې کوچنی د خیال او هوس له نړۍ نه ورو-ورو را وباسو او د ده په ژوند کې د راتلونکي نړۍ نه یې خبر کړو.
موږ باید له کوچنیانو سره په خپل چلن کې ژور بدلون راولوو. په ډیری افغان کورنیو کې ماشومان په ډار او تهدید ویده کولو ته اړ ایستل کیږي، چې دا د هغه په ذهن او راتلونکي ژوند باندې ژور منفي اثر بریباسي. هغه ته باید د خوب په وخت کې کیسې و ویل شي یا ولوستل شي، خو زموږ په ټولنه کې ډیری کورنۍ د خراب اقتصاد له کبله، د سواد د نشتوالي له کبله او د نه پوهیدنې په وجه ماشوم باندې د خوب په وخت کې نه یوازې پټکي کوي، بلکې د راتلونکې ورځې د جبري فزیکي کار او نویو ستونزو یادونه هم ورته کوي او کوچنی د ستونزو له یوه درانه بار، روحي فشار، تشویش او ډار سره ویده کیږي.
په پرمخ تللو هیوادونو کې د ماشوم د پالنې، روزنې، خوب خوراک او هر څه له پاره امکانات برابر دي او له پروګرام سره سم تطبیقیږي هم. په دې دلیل چې د ټولنې د پوهې کچه او د کورنیو او میندو پلرونو د پوهې سطحه لوړه ده . کوچنی پیژني درک کوي یې او هر هغه څه چې ور ته اړین دي هغسې یې ورته برابروي او هماغسې ورسره کوي، خو زموږ په هیواد کې او زموږ په ټولنه کې په دې برخه کې یا قوانین نه شته او که کوم قانون وي هم، هغه څوک نه تطبیقوي او زموږ د ټولنې ماشوم ته او بیا زموږ د ټولنې کوچني او تنکي زلمي ته د پرمخ تللو ټولنو د امکاناتو دوه درې یا پنځه سلنه هم نه وي برابر او پر ټولنه باندې د ډیر پخواني حاکم کلچر په دایره کې ماشوم او کوچنی د ژوند په داسې یو مجبور او تنګ چاپیریال کې را ګیر کیږي چې کوچنی له فزیکي او رواني پلوه د تباهۍ کندې ته ور پورې وهل کیږي.

په دغسي یو منفي او بد چاپیریال کې د کوچني د جسمي ودې مخه نیول کیږي، د ذهني جوړښت تهداب یې خرابیږي او د هغه د راتلونکي ژوند د تباهۍ بنسټ ایښودل کیږي. کله چې کوچنی په دغسي یو جسمي او ذهني خراب حالت کې لوی شي چې د هغه د کوچنیتوب د حق دوه سلنه هم ور نه کړل شي، بیا نو هیڅ څوک حق نه لري چې له هغه نه د مثبت عمل او کومې ښیګڼې تمه ولري. نه مور پلار، نه کورنۍ او نه هم ټولنه.
په هغو هیوادونو کې چې د ماشومانو اوکوچنیانو په ارزښت پوهیږي، کوچني ته او د هغو ادبیاتو ته دومره پاملرنه شوې چې د نوې تکنالوژۍ د نویو امکاناتو په چوکاټ کې، که په کمپیوتر کې یوازې ولیکل شي:«د کوچنیانو ادبیات» او کلیک شي، د کوچنیانو له پاره په سل ګونو او لا زر ګونو کیسې او شعرونه تر لاسه کیدای شي. په یادو هیوادونو کې د کوچنیانو په مورنۍ ژبه په سل ګونو کارتوني فلمونه او نور امکانات شته دي.
دا ټول د دې ګواهي ورکوي چې په هغو ټولنو کې ماشوم، کوچنی او د هغو نړۍ او روان پیژندل شوې او درناوی یې کیږي، د پالنې او روزنې لازم چاپیریال ورته برابریږي، د هغوی له عمر او غوښتنو سره سم اړین کتابونه، کیسې او فلمونه ورته برابریږي. دا په حقیقت کې د هغو ټولنو هغه پانګونه ده چې راتلونکو نسلونو او راتلونکو ټولنو له پاره یې کوي. سم یې روزي چې په راتلونکي کې یو سالم او روغ کارګر، پوه انجنیر، سم ښوونکی، زیرک طبیب ... او په وطن او خلکو مین رهبر ولري.

پخوا له دې چې په افغانستان کې جګړه او له جګړې نه را زیږیدلې سونامي ګاني پیل شي، د کوچنیانو ادبیاتو ته د هغه وخت د پوهې او امکاناتو په چوکاټ کې پاملرنه شوې وه. کوچنیانو خپرونې درلودې، کیسې او شعرونه ورته چاپیدل، ځانګړې مجلې یې درلودې او په رادیو افغانستان کې د کوچنیانو په نامه مطالب خپریدل او د کوچنیانو د روزلو په نامه ټاکلی وخت ورته ځانګړی شوی و.
زما د خپل تنکي زلمیتوب وخت په یاد دی چې رادیو د کوچنیانو د پروګرام نه علاوه، مابنام مهال د ماشومانو د ویده کیدو په وخت کې د ماشومانو په ژبه، په ډیر خوږ او مهربانه انداز سره د پنځو دقیقو له پاره د کوچنیانو د آرامه ویده کیدو په غرض یوه کیسه خپروله او زه خپله سره له دې چې د کوچني دوب دوره مې نوره پای ته رسیدلې وه، خو دې کیسو دومره خوند راکاوه چې ما به ټول کارونه پریښودل او دماشومانو او کوچنیانو په ډله کې به ورته ناست ومه او غوږ به مې ورته نیوه او حتی د هغو کیسو په فکو او خیال کې به ویده کیدمه، خو اوس...
د ظاهر خان او داود خان د واکمنۍ په وخت کې، په هماغه وروسته پاتې زمانه کې او د ډیرو لږو امکاناتو نه په استفادې سره د کوچنیانوغم تر یوې اندازې خوړل کیده. یعنې هیر نه وو، خو د سرو، شنو، سپینو او اوس لا تورو بادونو له را الوتلو سره سم د کوچنیانو له پاره هغه پروګرامونه، فکرونه او پلانونه لاړ په اوبو لاهو شول. د کوچنیانو پروګرامونه لا څه کوې چې خپله کوچنیانو باندې څه راغلل او څه به ور باندې راشي. د ادبیاتو اوروزنې غم خو نه شته چې نه شته، د یوې مړۍ ډوډۍ او ژوندي پاتې کیدو سوال یې را مخته شوی دی.
د ظاهر شاه او دواود خان د واکدارۍ په زمانه کې د کوچنیانو له پاره ټاکلي چاپي خپرونې او په رادیو کې د کوچنیانو له پاره له ټاکلی پروګرام نه علاوه، مابنامنۍ کیسې اورول کیدې. پخوا یې زما د کار کوونکو نومونه لا په یاد وو، خو اوس مې یوازې د آغلې ستاره امیني نوم په یاد ده، هغه هم بل چا را په یاد کړ.
کله مې چې د کوچنیانو د ادبیاتو د مقالو پر همدې لړۍ او همدې برخې باندې څیړنه کوله، د ستاره امیني نوم مې هم هیر شوی و، نو مې لطیف لالا(ډوکتور لطیف بهاند) ته په چت کې ولیکل:
سلامونه،پخوا له انقلاب نه په رادیو کې یوه میرمن وه چې د مابنام له خوا به یې د پنځو د قیقو له پاره ماشو مانو ته د ماشومانو په ژبه د خوب په وخت کې کیسې کولې، هغه څه نومیده؟
هغه بیرته راته داسې ولیکل:

«سلامونه ، یوه خو ستاره امیني وه او لږ بودیږ زلیخا فخري. له هېواد دوسته هم وپوښته. هغه کله کله د ماشومانو خپروني ته ورته.»
بیا مې پر کاره فرهنګي، ښاغلي یوسف هیواد دوست سره د تیلیفون له لارې دا موضوع مطرح کړه او وریاده مې کړه چې د ستاره امیني کیسه کول دې په یاد دي که نه؟
هیواد دوست صاحب لطف وکړ او له ستاره امیني نه ور وړاندې یې څه نور خلک را یاد کړل او په دې باب یې مفصل ځواب را کړ. لنډیز یې په دې ډول دی:
«په ۱۳۴۶ او ۱۳۴۷ کلونو کې د سالار زي په نامه څوک و چې د ماشومانو له پاره به یې کیسې کولې،
بله میرمن ظریفه نومیده چې د وړو له پاره به یې نصیحت ډوله کیسې او نکلونه برابرول او اورول،
وروسته بیا کاکا منجاني را پیدا شو چې همدا اوسنی مرزا قلم یا استاد امان اشکریز دی چې د ماشومانو په ژبه به یې دوی ته خوږې کیسې کولې،
بیا د ویاند په نامه هم چا کیسې کولې،
بیا بل څوک راغی چې طوطاخیل نومیده او همدا د کوچنیانو پروګرام یې چلاوه،
وروسته بیا صایمه مقصودي راغله او څه موده یې دا پروګرام وچلاوه،
بیا همدا ستاره امیني راغله او ښایسته ډیره موده یې په ډیره ښه وجه د ماشومانو د کیسو پروګرام پر مخ بیوه،
له ستاري نه وروسته بیا خپله ماشومانو ته وخت برابر شو او تمثیل به یې کاوه او په خپل غږ او هڅو سره یې د کوچنیانو د خوښې وړ مطالب برابرول او خپریده به.»

د تنظیمي انارشۍ راتګ
او
د کوچنیانو د ادبیاتو برخلیک

د ټوپکي ناورین له پیل نه وروسته، د کوچنیانو ادبیاتو لکه نورو ټولنیزو بنسټونو داسې صدمه ولیده چې اصلاً د صحنې او میډیا له مخ نه لرې کړای شول. د کوچنیانوادبیات څه چې خپله کوچنیان د تباهۍ کندې ته ور پورې وهل شول. تر دې بریده ضربه ورکړل شوه چې ځینو څیړونکو د کوچنیانو د ادبیاتو بد حالت د انځورولو په ترڅ کې وایي چې اوس ماشومان د بزک چینې کیسه نه پیژني. د کوم پلار یا کومې مور که په یاد پاتې وي، ښه و تر ښه که نه ... او لږ د کوم کوچني په یاد پاتې وي نو د اوسنیو جګړو او ټوپکي حاکمیت له کبله بزک چیني د ماشومانوهیر دی یوازې یې د بزک چیني د کیسې داړونکی لیوه په یاد دی او ...

له ۱۹۹۲ م کال نه وروسته د افغانستان په تاریخ کې د یو نوي ناورین په پیل کیدو سره، تر ۲۰۰۲ کال پورې د ننه په افغانستان کې د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې هیڅ هم نه دي شوي.

له ۲۰۰۲ کال له پیل سره سم کله چې دامریکایي او غربي دیموکراسۍ پیښې پیل شوې، د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې یو څه شخصي او څه هم رسمي حرکتون شوي دي چې هغه هم تر ډیره له ناکامۍ سره مخ شوي دي. هغه خوب، خیال او پلان چې ځینو قلموالو او فرهنګیانو د ماشومانو او کوچنیانو د روزلو او په ځانګړي ډول د کوچنیانو د ادبیاتو د بیا رامنځ ته کولو له پاره درلود، په ټولنه کې د بد نظامي او سیاسي حالت د حاکمیدو او ټولنه باندې د فقر، بیسوادۍ او جهالت د توري پردې د غوړیدو په وجه د تطبیق وړ نه و او نه دی.

هغه شرایط چې په اروپا کې د یو ماشوم د پالنې، تغذیې، صحت او روزنې له پاره په نظر کې نیول شوی او عملاً تطبیقیږي، د هغه دوه سلنه زمورږ په هیواد افغانستان کې نه شته او نه هم تطبیقیږي. دا حالت دا تریخ واقعیت باید سترګو ته ودرو چې ماشومان او کوچنیان چې له هره اړخه وکتل شي، حقونه یې نه ورکول کیږي، ظالمانه چلن ورسره کیږي، خوار او بیوزلي دي. زمورږ په ټولنه او زمورږ په هیواد کې د کوچنیانو ادبیات هم داسې خوار، بیوزلي، ټپي او بې ارزښته دي، لکه زمورږ ماشومان او کوچنیان. نه مینډي پلرونه ورباندې لازم پام کوي، نه ټولنه، نه دولت او نه هم قلموال او فرهنګیان.

زمورږ د ټولنې ډیرې خلک د یو ویشتمې پیړۍ د دویمې لسیزې په نیمایي کې، د خپلو څو سو کلونو مخکې نیکونو په فکري تابوت کې تنفس کوي. جسماً په اوسنۍ زمانه کې دي او د دې خلکو روزي او امکانات مصرفوي، خو فکراً د څو سوه کاله پخوا فکري چوکاټ کې یې ځانونه بندیان کړي دي.

په دغسي یو فکري حالت کي چې زمونږ د ټولنې د پام وړ سلنه خلک راګیر دي او ژوند په کې کوي، څنګه کولای شو چې ځان، نوی نسل او خپل کوچنیان د نوي ژوند له کاروان او غوښتنو سره همنوا او یو ځای کړو او پرمخ ولاړ شو؛ او که داسې ونه شي او یا ښه ده ووایم:

که داسې ونه کړای شو، طبعي ده چې دا خلک، دا ژبه، دا کلتور، دا نوی نسل، خاصتاً ماشومان، کوچنیان او هر څه د تباهۍ کندې ته ور نږدې کیدونکي دي. د همدغسې طرز فکر او په ټولنه او روان ژوند کې د همدغسې وګړو د موجودیت په سبب، همدا اوس هر څه، په تیره نوی نسل د بربادۍ او او پو پنا کیدو د کندې پر څنډه ولاړ دي.
دا و په تیرو وختونو کې (پخوا له ټوپکي حاکمیت نه) د کوچنیانو د ادبیاتو او د هغو د ژوند ته د پام کولو لنډ جاج. رابه شو اوسني وخت ته، هغه وخت ته چې رژیم په ربښتینې بڼه واوښت، ربښتیانی بدلون راغی، د خلکو او ټولنې د ژوند په ټولو برخو کې ژور بدلون رامنځ ته شو او له دې سره سم د افغانستان په ټوله خاوره باندې ټوپکي انارشي حاکمه شوه.
کله چې د قلم په ځای د ټوپک شپیلۍ سُر شي، هلته به بیا نو د ژوند څه حال وي، د فرهنګ به څه حال وي، د ادبیاتو او بیا د کوچنیانو او د هغوی په باب فکر کول او د هغوی روزنه او ادبیات به څه حال ولري؟
له ۱۹۹۲ کال نه تر ۲۰۰۱ پورې چې د هر ډول قانون پر ځای د ټوپک او پاتکې حکم چلیده او د ربښتیني مشر او ربښتیني سیاستوال پر ځای، ټوپکوالو او پاتکوالو حکم کاوه؛ نو د ټولنیز ژوند د هیڅ برخې په باب باید د ښیګڼې فکر، د ښیګڼې ذکر او یادونه ونه شي. بس هرې خوا ته چې مخ اړول کیږي وژنې، اور، دود، باروت ، چاودنه ... مړي او دمړو خبرول.
په داسې حالت کې عاطفي کډه وکړه، ځای یې ظلم او نفرت ونیو، د خلکو په ذهنونو کې د ادبي هنري ذوق په ځای د جګړې د اور وړانګې، د باروتو دود او د وینو بوی ځای پر ځای شول. خلک د ښو غږونو، ښو سندرو او موزیک پر ځای د ډول ډول وسلو له غږونو سره عادت شول او په دې ډول د نازولو پر ځای وسکونډل شول، وزورول شول او و وژل شول او ژوندیو پاتې خلکو ته داسې رواني ستونزې په میراث پاتې شوې چې اوس یې ډیرې د لیونیانو په شان دتیرو ناروا‌وو په یادولو سره یوه ټکي ته یو یا دوه ساعته ګوري، ته وا خپله ورکه په کې لټوي.
په دې دوره کې نه یوازې د ماشوم ادبیات نه دي تخلیق شوي او نه یوازې د ماشوم له پاره څه نه دي شوي، بلکې د هغو په عادي حقوقو هم تیری شوی دی. څومره ماشوم ته پاملرنه وشوه څومره پاملرنه ورنه واوښته یعنې ښه هم ورته بد شول. دلته به یې لږ وشمیرو چې په دې موده کې نه یوازې د کوچنیانو له پاره زمونږ په ټولنه کې کوم مثبت ګام نه دی اخستل شوی، بلکې د هغوی حقوق مو د خیانت تر پولې تر پښو لاندې کړي دي. د کوچنیانو په حق کې شوي ظلمونه چې په دې موده کې په میډیا کې ثبت شوي دي، یو څو بیلګې یې دا دي:

ـ جګړو ته اړ ایستل،
ـ انتحاري ته چمتو کول،
ـ جنسي تیری
ـ شاقه کارونه او...

د خپل کور، کلي او وطن ماشومان یا زمونږ خپل خلک په بیلابیلو نومونو جګړو ته اړ باسي او یا یې بهرنیان د فقر او عقایدو تر پردې لاندې د دیني زدکړو په نامه بهرنیو مدرسو ته بیایي، وروسته له څه مودې بیا تري تم وي چې تاثیرات یې تر نن پورې هم په میراث را پاتې دي. امنیتي مسولینو څو ځلې د کوچنیانو تښتونکي او قاچاق کوونکي نیولي دي. تیر کال بي بي سي فارسي د ماشومانو د قاچاق یو راپور داسې خپور کړ:

«مسئولان پلیس در ولایت بغلان در شمال افغانستان می گویند سه نفر را به اتهام قاچاق ۲۷ کودک بازداشت کرده‌اند.این افراد، دیروز شنبه هفدهم حوت، هنگامی که کودکان را با استفاده از دو موتر مسافری به سوی کابل انتقال می دادند در یک پست بازرسی شهری بازداشت شدند.
... امین‌الله امرخیل فرمانده پلیس بغلان می‌گوید که بازداشت شده‌ها سعی داشتند این کودکان را برای فراگیری آموزش حملات انتحاری به پاکستان ببرند.
این کودکان بین ۷ تا ۱۱ سال سن دارند و هفت دختر هم در میان آنها دیده می‌شوند»

محور ورځپاڼې د ملي امنیت د راپور په اساس لیکلي دي چې:«د ملي امنیت وروستی راپور په ډاګه کوي، چې دامهال اتیا سلنه ځانمرګي بریدونه د ماشومانو په وسیله تر سره کیږي...»

او دا ماشومان په بیلابیلو پلمو او وسیلو د جګړې لیکو ته او د ځانمرګو بریدونو د تر سره کولو له پاره اړ ایستل کیږي، تښتول کیږي او بیا یې پته نه لګیږي چې پلرونه یې په لټه پسې سر ګردانه ګرځي:

« په تازه مهال کې په قبایلي سیمه میرامشا بازار کې ۱۰۰ افغانان له دې امله لالهانده ګرځي، چې پاکستاني مدرسو ته د استول شویو خپلو ماشومانو درک ولګوي، خو د دوی ډېر کم شمیر په دې توانیږي، چې یوازې پته یې ولګوي او بس»

په کورنیو کې د ډیرو پخوانیو وختونو د دودونو له مخې د کوچنیانو په حقونو داسې تیری هم شوی او کیږي چې پرته له خوښې او پرته له قانوني سن پوره کیدو نه ودیږي:

«د بلخ د شولګرې ولسوالۍ چارواکو د هغې ۸ کلنۍ نجلۍ پلار او ۱۲ کلن هلک مور نیولي چې د تیرې جمعې په ورځ (اګست ۲۹) یې د دوی د واده مراسم ترسره کړي وو.
د بلخ ځارنوالۍ د ښځو پر وړاندې د تاوتریخوالي د مخنیوي ځانګه وایي د پیښې اصلي پر هغه ملا دی چې د دغو دوو ماشومانو نکاح یې سره تړلې وه.»
بله ستره ستونزه د افغان کوچنیانو پر وړاندې، د هغو ناوړه استعمالول دي چې په افغانستان کې «بچه بازي» ورته ویل کیږي. د «بچه بازي» د ناوړه اوغیر انساني دود په باب د بي بي سي په راپور کې راغلي دي چې:

«د افغانستان په قانون کې بچه بازي جرم نه دی ګڼل شوی.
د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون "افغانستان کې د بچه بازۍ لاملونه" په اړه خپل دوهم څېړنیز راپور خپور کړی دی.
دغه څېړنه چې د افغانستان د ۱۴ ولایتونو ۱۹۰۰ کسانو په کې برخه اخیستې، موندلې چې شتمن او زورواکه خلک د ۱۰ نه تر ۱۸ کلونو ماشومان د "جنسي ګټو لپاره ګوماري".
په ځینو سیمو کې له دغو ماشومانو چې ښځینه کالي یې په ځان وي، په میلمستیا ګانو او د واده په محفلونو کې د ناڅګر په توګه کار اخیستل کیږي. د دغه ډول محفلونو نه وروسته، ماشومان شخصي کورونو یا هوټلونو ته وړل کیږي او هلته پرې جنسي تېری کیږي او ځینې وخت ان ډله ایز جنسي تېري هم پرې کیږي.»

یو کوچنی چې د دغسې نا وړه او غیر انساني اعمالو په دایره کې را ګیر وي او د دې اعمالو په پایله کې یې شخصیت له صفر درجې نه هم ښکته لویږي، هغه ته به ادبیات څه مانا ولري، د کوچنیانو ادبیات به هغه ته څه ګټه ورسولای شي؟
میډیا، یو وار نه، بلکې په سلګونو ځلې د کوچنیانو د ژوند د ناوړه او غیر انساني حالت په باب راپورونه ورکړي دي، مګر څوک به یې واوري او څوک به یې وګوري؟

«د جون لومړۍ نیټه د ماشومانو له نړیوالې ورځې سره سمون خوري. دا ورځ په افغانستان کې په داسې حال کې ولمانځل شوه چې افغان ماشومان له بیلابیلو ستونزو او ګوابښونو لکه د تعلیم له حق څخه محرومیت، درنو کارونو، روغتیایي خدمتونو ته نه لاسرسي، په نشه یي توکو روږدېدلو، قاچاق او په جګړو کې وژل او ټپي کیدو سره مخ دي.
که څه هم افغان حکومت په تیرو لسو کلونو کې د ماشومانو د حقونو په برخه کې کوټلي ګامونه پورته کړي دي چې په ښوونځیو کې د ماشومانو زیاته شمیره او له خطر سره مخ ماشومانو تر پوښښ لاندې راوستل له دې اقدامونو څخه دي، خو لا هم زمونږ د هیواد ماشومان په ډېر ناوړه وضعیت کې ژوند کوي.»

ټول هغه څه چې په یاده دوره کې له ماشومانو او کوچنیانو سره شوي او یا اوس ورسره کیږي، هغه د ماشومانو او کوچنیانو له پاره د ملګرو ملتونو «د ماشومانو د حقوقوټرون، میثاق حقوق اطفال» له قوانینو سره مغایرت لري. زه د بحث د اوږد والي د مخنیوي په خاطر د دې ټرون هیڅ ماده نه را نقلوم، درانه لوستونکي کولای شي د ملګرو ملتونو «د ماشومانو د حقوقو ټرون» چې څلور پنځوس مادې لري، په لاندې لینک کې په غور سره ولولي او بیا زمونږ په ټولنه کې له ماشومانو او کوچنیانو سره د تر سره شوو اعمالو آیینه، د دې قانون آیینې ته مخامخ کیږدي، دواړو ته دې وګوري او بیا دې قضاوت وکړي:

څومره ناروا او ظلم چې د افغان کوچنیانو په برخه کې شوی دی، که په تفصیل سره وڅیړل شي، کتابونه به ورنه جوړ شي، ما یې یوازې څو بیلګې دلته یادې کړې.
د طالبانو د حکومت له ړنګیدونه وروسته چې په افغانستان کې د امریکایي او اروپایي دیموکراسۍ ګلیم وغوړول شو، دهغې په دایره کې د مطبوعاتو د ازادۍ په نامه یو پالیسي جاري شوه چې د میډیا په سل ګونو ډولونو په فعالیت پیل وکړ. څوک روا څوک نا روا، څوک خپل وطن خلکو او ملي ګټو ته وفا دار او څوک خیانتکار، څوک ښه او څوک بد؛ هر چا تر خپلې وسې د خپل پلان او پروګرام له مخې د دیموکراسۍ نه په روا او ناروا استفادې سره خپل کار پیل کړ او اوس هم روان دی.
د دیموکراسۍ په دې اړو دوړ کې د میډیا په بیلابیلو برخو کې قلموالو د کوچنیانو روزنې، په تیره د کوچنیانو ادب ته هغومره چې شاید او باید پاملرنه ونه کړه. زما هدف دا دی چې د کوچنیانو د ادب په برخه کې د کار او زحمت امکانات ډیر وو، خو کوچنیان د مشرانو او قلموالو هیر وو. یوازې د ګوتو په شمار لیکوالانو په دې برخه کې قلم و چلاوه، شعرونه او مقالې یې ولیکلې هغه هم بې فایدې. بې فایدې په دې چې د لوستلو یې څوک نه و او په حاکمیت کې د ناستو کسانو په ډله کې داسې څوک نه و چې د کوچنیانو ستونزو او سم روزلو ته هغسې چې ښایي، پاملرنه وکړي.

له ۲۰۰۱ نه بیا تر نن پورې به د میډیا په بیلابیلو برخو کې د کوچنیانو ادبیاتو د څیړنې او تخلیق په برخه کې څومره د چا له خوا کار شوی وي، مالومول یې یو څه ګران کار دی، خو هغومره چې په ویبپاڼو کې، یا په چاپي او انځوریزو رسنیو کې کار شوی دی او زما له نظره تیر شوي دي، زه یې په لنډ ډول دلته یادونه کوم:

په نویو چاپي خپرونو کې
د کوچنیانو له پاره ځانګړې پانې

په هیواد کې دننه او له هیواد نه د باندې به په دې موده کې ډیرې داسې چاپي خپرونې وې چې د کوچنیانو د ادبیاتو په باب به یې څیړنزې مقالې چاپ کړې وې او یا به یې خپلې څو پانې کوچنیانو او د دوی ادب ته بیلې کړې وې، چې د ټولو لاس ته راوړل او بحث وربانديِ کول ستونزمن کار دی. زه په دې بحث کې د نمونې په ډول هغه خپرونو باندې بحث کوم چې یا ماته په لاس راغلي او یامې د کوم بل آدرس یا مآخذ په وسیله پیژندلي وي.
کله چې زه له خپلې کورنۍ سره د وطن پریښودلو ته اړ شوم، په پردي وطن او پردي چاپیریال کې پر ما حالات داسې راغلل چې ما ډیره موده و نه شو کړای چې د وطن او وطنوالو دیدن وکړم. وروسته له اوه لس کلونو مې د ۲۰۰۷ م کال په اوړي کې وکړای شول چې وطن ته ولاړ شم. کیسه اوږده، خو دلته لنډه. ما ۲۴ ورځې کابل کې تیرې کړې له هغې خوا مې یو څه کتابونه او داسې مجلې د نمونې په ډول راوړې چې زما له پاره بیخي نوې وې. ما وکولای شول چې له کابل څخه دا مجلې راوړم:

ـ پسرلی،دري میاشتنی،(بغلان)،

ـ بسکلا، (کندهار)،

ـ ګوربت،

ـ مینه، (ننګرهار)،

ـ ژوند (ننګرهار)،

ـ لونګ،(غزني دوه میاشتنی)،

ـ ګودر، (د پښتنو خویندو کولتوري ټولنې خپرونه)،

ـ ډانډس، (جلال آباد، طنزي خپرونه)،

د میدان ځوانان،

ـ تور غر(ننګرهار)،

ـ پرخه (مزار شریف)،

ـ نړۍ (جلال کوټ)،

ـ وړانګه (میدان ښار)،

ـ آریوب (پکتیا)،

ـ ورښت (لغمان)،

ـ تلوسه(ننګرهار).

په ځینو دغو مجلو کې یا د کوچنیانو د ادب په نامه پاڼې جلا شوې دي، او یا د کوچنیانو د ادبیاتو په باب ځیرنیز بحث شوی دی چې دلته به لنډې خبرې وربانديِ وکړم.
د تحقیق د هغو اصولو له مخې چې زه ځیرنه کوم او ورسره بلدتیا لرم، ټولې هغه مجلې او خپرونې چې د کوچنیانو د ادبیاتو څه په کې خوندی شوي دي او یا د کو چنیانو پاڼې یې پرانیستې دي، باید هغه لومړی معرفي شي، خو زه دلته دا کار د معلوماتو او موادو د نشتوالي په دلیل نه شم کولای. له یوې خوا اوس مهال په افغانستان کې دننه او له افغانستان نه د باندې د خپرونو شمیر بیخي ډیر شوی دی، آن تر دې چې د ډیرې نومونه یې هم موږ ته مالوم نه دی، له بلې خوا هغه خپرونې چې موږ ته مالومې هم دي تر موږ پورې نه را رسیږي. یا یې د نورو خپرونو او بحثونو له لارې پیژنو او یا هسې په تصادفي ډول که لاس ته راشي او چیرې په کوم شخصي یا رسمي کتابتون کې وربانديِ سړی پیښه ور وکړي. هغه خپرونې چې د اوس له پاره زه ورته لاس رسی لرم، په هغو باندې به د نمونې په ډول وغږیږم:

ـ ګوربت:

د قحت الکتاب په دې چاپیریال کې، د ګوربت کومه ګڼه چې تر ما پورې رارسیدلې ده (دویم کال، پنځمه ګڼه، ۲۰۰۱ م کال، جون ـ جولای، پرله پسې یولسمه ګڼه) په هغې کې ښایسته ډیزې پاڼې «د کو چنیانو ګوربت» برخې ته بیلې شوې دي. یعنې د کوچنیانو له پاره مطالب نه(۹) مخونه دي(له ۴۶ مخ نه تر ۵۴ مخ پورې.
په دې نهو مخونو کې د پام وړ مطالب راوړل شوي دي. ځینې یې لکه د ډیرو پخوانو زمانو په شان وچ نصیحتونه او دیني زدکړې دي. لکه: په ۴۷ مخ کې د سهوې سجده. او ځینې یې بیا داسې مطالب دي چې په ربښتیا د ماشومانو له پاره په کار دي. لکه: ماشومان دې ته هڅول چې د دې پاڼې د مطالبو په لیکولو اوبرابرولو کې برخه واخلي . دا ماشوم د یو کار د کولو له پاره هڅول دي چې له یوې خوا ماشوم د شخصیت احساس کوي او له بلې خوا د همدې کار د تر سره کولو په لړ کې ډیر څه زده کوي. د کمکیانو قاموس، دا بله برخه ده چې د کوچنیانو په ژبه دوی ته مالومات برابریږي.
د دې پاڼو له موادو نه داسې ښکاري چې د ماشومانو له پاره د ګوربت کار په ماشوانو ښه اثر کړی دی چې مخامخ د دې پاڼو په لیکنو کې برخه اخلي. د ګوربت د کمکیانو د پاڼو په یوه مخ کې داسې راغلي دي:«
د کمکیانو له لیکنو څخه،
... زه او زما ملګري د ګربت له اداري څخه غوښتنه کوو چې د کمکیانو له پاره یوه ځانګړې مجله چاپ کړي، زموږ په وطن کې د کمکیانو له پاره مجله نه شته، موږ تلویزیون نه لرو، چې کارتونونه په کې وګورو، د مطالعې له پاره کتابونه نه لرو، زموږ همزولې له ډیرو شیانو بې برخې دي؛ نو ځکه موږ کمکیانو ته د یوې بیلې او ځانګړې مجلې ضرورت دی. لیمه، ګلالۍ اولیلما، کابل، نوی ښار»

(ګوربت، دویم کال، پنځمه ګڼه، ۲۰۰۱ م کال، جون ـ جولای، پرله پسې یولسمه ګڼه)

که دا مطلب او غوښتنه په ربښتیا کوچنیانو د لویانو په مرسته ورلیږلی وي، نودا د لویې خوشالۍ ځای دی چې زمونږ د کوچنیانو د فکر دایره دومره ده چې ځانته د تلویزیون او مجلې غوښتنه کوي.
له نیکه مرغه د ګوربت په همدې ګڼې کې چې زما په واک کې ده، د ګوربت د کوچنیانو د پاڼې او د کوچنیانو د ادبیاتو په باب د ښاغلي عبدالنافع همت په قلم لیکلې مقاله(له سراج اطفاله د کمکیانو تر ګوربته) هم راغلې ده، چې د کوچنیانو د ادب په باب له معلوماتو نه علاوه، په ګوربت کې د کوچنیانو د صفحې په باب یې هم ښه بحث کړی دی. د ښاغلي نافع په مقاله کې داسې راغلي دي:
«دویمه خپرونه د ګوربت دوه میاشتنی مجله ده چې له یوه کال راهیسې د کمکیانو ګوربت تر سر لیک لاندې د کوچنیانو صفحه خپروي ... دکمکیانو ګوربت په تیر کال کې افغاني ماشومانو ته ډیر ارزښتناک او علمي مطالب وړاندې کړي دي. ګوربت هڅه کړې ده چې د کمکیانو په ګوربت کې د ملي اوعلمي ارزښتونو په پام کې نیولو سره مطالب خپاره کړي...» (تیر یاد ګوربت، ص ۶۵)

ښاغلی نافع ډیر په ځای د ګوربت د کمکیانو په پاڼه باندې نیوکې هم کړې دي. نافع په خپله مقاله کې اشاره کړې ده چې ماشومان لکچر او نصیحت نه خوښوي، باید لویان خپلې خبرې د تورو په داسې لفافه کې ورته ونغاړي چې د هغوی له پاره جالبې او د منلو وړ وي. په بل خای کې نافع وایي:
«د کمکیانو ګوربت اکثره مطالب اداره برابروي او کوچنیان خپله ډیره لږه وخته په کې لري، له همدې امله د مطالبو ژبه د کوچنیانو ژبه نه، بلکې رسمي او ادبي ده ...» (تیر اثر، ص، ۶۵ مخ)

که د ګوربت ټولې یا څه ډیرې ګڼې مې په واک کې وای، نو مابه د ګوربت د کوچنیانو د پاڼې په باب خپل بحث غځولای وای.

ـ ورښت:

ورښت له لغمان نه خپریدونکې مجله ده. د امتیاز خاوند یې د استاد ګل پاچا الفت تعلیمي او کولتوري ټولنه ده. کومه یوازینۍ ګڼه یې چې اوس زه په واک کې لرم د لومړي نشراتي کال دریمه ګڼه ده(۱۳۸۵، منی)
په دې مجله کې د ګڼو علمي، ادبي او ټولنیزو مضامینو تر څنګ د کوچنیانو له پاره هم څو مخونه ځانګړي شوي دي او نوم یې ورته ټاکلی دی:«د کوچنیانو برخه، د بڼ ګلونه په ورښت کې».

(ورښت، له لغمان نه د استاد الفت تعلیمي او کولتوري ټولنې خپرونه، لومړی کال، دریمه ګڼه، ۱۳۸۵ کال منی، ۵۰ مخ)

دوی په خپله دې ګڼه کې د هغو قلموالو مضامین را اخیستي دي چې پخوا د کوچنیانو له پاره لیکل شوي او خپاره شوي دي. لکه د حبیب الله زړه سواند شینواري «زه چې ماشوم وم ...» ور پسې عمومي معلومات راوړل شوي دي، بیا له یو تنکي ځوان سره د ورښت مرکه چاپ شوې ده، ټوکې ټکالي، د کوچنیانو شعرونه، ذهني پوښتنې او ځینې نور مضامین چاپ شوي دي.

د کوچنیانو له پاره په «ورښت» کې راغلي مواد چې په دقت سره ولوستل شي، لیدل کیږي چې په دودیز ډول د پخوانیو نشراتو پیروي ده او کوم نوښت نه شته په کې. د چلوونکو او مسولینودې کور ودان وي چې کوچنیان خو یې نه دي هیر کړي.

ـ نړۍ:

نړۍ د ننګرهار له جلا کوټ نه خپریدونکې مجله ده چې څو ځایه د مجلې تر نامه لاندې داسې لیکلې دي:«نړۍ، جلال کوټ، خپلواکه، نا پیلې،هر اړخیزه مهالنۍ خپرونه».

پر کومې ګڼې یې چې زه بحث کوم د دویم نشراتي کال، لومړۍ او دویمه ګڼه ده (غبرګولی،۱۳۸۶). نړۍ، جلال کوټ، خپلواکه، نا پیلې،هر اړخیزه مهالنۍ خپرونه دویم نشراتي کال، لومړۍ او دویمه ګڼه ده (غبرګولی،۱۳۸۶)، ۸۴ مخ

«نړۍ» هم په دودیز ډول د نورو موضوعاتو تر څنګ څو پاڼې د کوچنیانو له پاره بیلې کړې دي او نوم یې ورکړی دی: «د کوچنیانو نړۍ» کټ مټ لکه د نورو خپرونو په څیر یوه کیسه، د کوچنیانو عکسونه، عمومي معلومات، کیسې او په وروستۍ برخه کې د «انځوریزې پوښتنې» تر سر لیک لاندې د ذهني آزموینې په ډول څو انځورونه ایښودل شوي دي او له ماشومانو نه غوښتنه شوې ده چې ځوابونه ورولیږي او جایزه تر لاسه کړي.
په ټول کې که د کوچنیانو له پاره د «نړۍ» مطالب وارزول شي، د کوچنیانو د ذهني روزنې او په دوی کې د ادبي ذوق د روزلو یوه هڅه لیدل کیږي. که یې مسولین لږ ځان وښوروي او د خپلو مطالبو علمي تله درنه کړي، دا به د کوچنیانو له پاره ډیره ښه وي.

ـ پرخه:

پرخه دوه میاشتنۍ ټولنیزه ـ ادبي خپرونه ده چې له مزار شریف نه خپریږي او د امتیاز خاوند یې د شمال د خلکو عنعنوي اصلاحي جرګه ده.

دا ګڼه یې چې زه په واک لرم د دویمې دورې، پنځمه او شپږمه ګڼه ده، غویی ـ زمری، ۱۳۸۵ لمریز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه ګڼه.

په دې مجله کې هم د نورو ګڼو مضامینو په څنګ کې د کو چنیانو برخې ته ځای ورکړل شوی دی. دوی د کوچنینو برخې ته داسې سر لیک ټاکلی دی:«پریږده موسکي دا ماشومان ګلونه»

(پرخه(مجله)، دویمه دوره، پنځمه او شپږمه ګڼه (غویی ـ زمری، ۱۳۸۵ لمریز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه ګڼه)، ۲۳ مخ.)

یوه سر مقاله ډوله یادونه، د کوچنیانو له پاره کیسه، د کوچنیانو انځورونه او دمور تر سر لیک لاندې یو مطلب، د کوچنیانو له پاره د پرخې د دې ګڼې شتمني ده چې ورته ډالۍ کړې یې ده.
د دغې ګڼې د کوچنیانو د پاڼې په پیل کې کوچنیانو ته داسې لیکل شوي دي:

«خوږو کمکیانو!
د پرخې دا پاڼې ستاسو له پاره دي، وې لولئ او په پاملرنه یې عمل وکړئ. ګرانو ماشومانو! که غواړئ چې ستاسو پاڼې نورې هم ښکلې شي، نو له مونږ سره ملګرتیا وکړئ. د پرخې راتلونکې ګڼې ته له خپل یو تصویر سره، په خپلو ګوتو یو لیکل شوی لنډ مطلب او یا یو داسې انځور چې

تاسو خپله جوړ کړی وي، له خپلې پیژندنې او تصویر سره یو ځای راولیږئ. د هر چا لیکل چې ښکلي و او یا یې ښایسته انځور جوړ کړی و، ژمنه ورسره کوو چې هغه به یې له پیژندنې او تصویر سره یو ځای په همدې پاڼو کې چاپوو او هوا! په سوغات کې به درته یوه ګڼه پرخه سره د یو ښکلي کتاب چې له لوستلو یې خوند واخلئ، در لیږو.»

(پرخه(مجله)، دویمه دوره، پنځمه او شپږمه ګڼه (غویی ـ زمری، ۱۳۸۵ لمریز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه ګڼه پرخه(مجله)، دویمه دوره، پنځمه او شپږمه ګڼه (غویی ـ زمری، ۱۳۸۵ لمریز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه ګڼه، ۲۳ مخ)

دلته لیدل کیږي چې دوی د کوچنیانو په ژبه په ډیر ساده او پوهیدونکې ژبه کوچنیانو سره خبرې کوې او د کوچنیانو له پاره یې ژباړلې کیسه هم د وړوو له پاره ډیره په زړه پورې ده. نسبت نورو مجلو ته دا د دوی د مطالبو ښیګڼه ښیي. که پرخه اوس هم خپریږي، له مسولینو نه یې هیله کوم چې همدې پالیسۍ ته دوام ورکړي او خپلې خپریدونکې ګڼې تر ما شومانو پورې ورسوي.

ـ پسرلی:

پسرلی له بغلان ځخه خپریدونکې درې میاشتنۍ مجله ده. د مجلې د نامه په شا او خوا کې لیکلي دي:

« پسرلی، بغلان، نا پیلې، ټولنیزه، او ادبي خپرونه.»

د ګڼو ټولنیزو ادبی مطالبو په څنګ کې یې ماشومان هم نه دي هیر کړي، پاڼه یې ورته ټاکلې او نوم یې ورکړی دی:

«د ماشومانو پسرلی»

په پیل کې یې د کوچنیانو انځورونه ایښي دي او له دوی نه یې، د دوی په ژبه داسې هیله کړې ده:

«خوږو کمکیانو!
دا ستاسو پاڼې دي، یو څه تري زده کړئ، خوند تري واخلئ او په لا ښکلیتوب کې یې له موږ سره ملګرتیا وکړئ.
تاسو یو څه ولیکئ او موږ ته یې راولیږئ چې درته خپاره یې کړو.
که مو ټوکې زده وي، نو را وې لیږئ چې ستاسو پاڼې پرې ښکلې کړو.
موږ ستاسو وړاندیزونو ته اړ یو چې ستاسو پاڼې، ستاسو په خوښه خپرې کړو.»

(پسرلی(مجله)، بغلان، نا پیلې، ټولنیزه، او ادبي خپرونه، لومړی کال، پنځمه ګڼه، ۱۳۸۵ لمریز، ۳۵ مخ)

د دې مجلې(پسرلی) نوښت او ښیګڼه په دې کې ده چې د کوچنیانو برخه ډیره سلنه په خپله د کوچنیانو په قلم لیکل شوې ده. د کوچنیانو له خوا ورلیږل شوي مطالب ډیر په زړه پورې دي. یوه یولس کلن کوچني له کابل نه ورته لیکلي دي:

«زما نوم عبدالمعز دی، د استاد مزمل اسلامي زوی یم. زه یولس کلن یم او مصباح ښوونځي کي د پنځم ټولګي زده کوونکی یم. موږ د لغمان یو، خو اوس په کابل کي اوسیږو.
د پسرلي چلونکوو ته سلامونه وایم. زما په ټولو مجلو کي هغه خوښي دي چې په کې د ماشومانو له پاره لارښووني، په بیلابیلو بڼو لکه: ټوکي ټکالي، خونده وري کیسې، پوښتنې ځوابونه او په داسي نورو بڼو خپرې شوي.
د پسرلي مجله مي ډیره خوښه ده، ځکه چې په زړه پورې مطالب او خوږې کیسې لري. هیله لرم چې په راتلونکو ګڼو کي د ماشومانو له پاره لا په زړه پورې لیکنې خپرې کړئ. د الله په امان» (تیر اثر، پنځه دیرشم مخ)

بیا د ماشومانو له پاره د دوی په ژبه ټوکي او بیا د آزموینې په برخه کې پوښتنې ځوابونه.
د کوچنیانو له پاره د پسرلي مجلې ځانګړې پاڼه که اوس هم روانه وي او په همدې پالیسۍ خپرونې ولري، په رښتیا ورته د کوچنیانو پاڼه او د کوچنیانو ادب ویلای شو.
په افغانستان کي دننه او له هیواد نه دباندې به د کوچنیانو له پاره نورې خپرونې هم وي چې له بده مرغه د اوس له پاره زما لاس رسی نه شته ورته، که په راتلونکو کي زما له نظره تیرې شوې او په لاس راغلې، نو خامخا به یې لوستونکو ته ور وپیژنم او په چاپ موادو باندې به یې تبصره او خبرې وکړم.
د میډیا په هره برخه کي چې د کوچنیانو له پاره خپرونې او پروګرامونه وي، ډیره ښه ده. د کوچنیانو ادبیات چې د میډیا په هره برخه یا هره پاڼه کي را ښکاره شي ښه به وي، خو اصلي خبره دا ده چې دغو خبرو ته څنګه عملي جامه ور اغوستی شو. موږ څنګه کولای شو چې د همدې خبرو د تطبیق له پاره عملي زمینه برابره کړو. که ښه غور وکړو دا په هغه صورت کي کیدای شي چې، د ماشوم او کوچني په ژوند کي، د هغه د کورنۍ په ژوند کي او په پای کي د هغه د ټولنې په ژوند کي ژور بدلون راوستل شي، څو د دغو خیالي خبرو د عملي کیدو له پاره عملي زمینه برابره شي.
د خپرونو د معرفي په پای کي د دې خبرې یادول اړین ګڼم چې د دغو خپرونو او مجلو د کوچنیانو له پاره ښیلې کړای شوې برخې که ښې وارزول شي او یا یې نیګړتیاوې وګڼو ، دا د خبرو یو اړخ دی. اصلي خبره دا ده چې د کوچنیانو له پاره دغه نشرات د افغانستان تر ټولو کوچنیانو پورې رسول کیږي که هسې مشران یې په خپرولو سره خپل شهرت ډیروي او خپل خیال پلوونه تر سره کوي. آیا د نشراتو د امتیاز خاوندانو، مسولو مدیرانو او په ځانګړي ډول د کوچنیانو له پاره مسولو قلموالو دا فکر کړی چې د دوی لیکنې او نشر شوې یا نشر کیدونکي موادو د لو ستلو له پاره، څو سلنه کوچنیان سواد لري؟ او د دوی په نشر کیدونکو موادو او خبرو کي څومره سلنه عملي بڼه لري او څومره یې هسې د کاغذ تورول دي؟
دا هغه پوښتنې دي، چې دې ته په پام سره باید د کوچنیانو په باب فکر وشي، کیسې او شعرونه ورته تخلیق شي، رسمونه او ځانګړي کتابونه ورته په نظر کي ونیول شي.

په هیواد کي د ننه او د باندې له هیواده، په میډیا کي د کو چنیانو پر ادبیاتو او پروګرامونو باندې د خبرو کولو په دې برخه کي اړینه ګڼم ووایم چې په تلویزوني خپرونو کي د کو چنیانو له پار جلا کړای شوې برخې د ځانګړې پاملرنې وړ دی. یو خو دا برخې ډیرې له پامه لویدلې او سطحي ګڼل شوي دي او مسولین یا نه پوهیږي او یا ځانونونه تیر باسي چې همدا کوچنیان د سبا لویان دي، که سم وروزل شي، خو ښه، که په همدې ډول ناسم وي، نو راتلونکی نسل او د هغوی حالت به یا همداسې وي او یا به له دې هم بد تر وي.
په تلویزیونونو کي هغومره چې پاملرنه ورته شوې ده، هغه هم خواشینونکي او د ژړا وړ ده او سړی دې ته اړ باسي چې ووایي: له دې نه چې نه وای ښه به و.
تلویزیون چې ولګوې د کو چنیانو له پاره د خپرونې وخت وي چې ورته ګوري پروګرام د افغانستان او افغانانو له پاره خپریږي، مګر ژبه، کالي ، حرکات پروګرانونه او هر څه یې پردي

دي. بیا زمونږ تلویزیون وال وایي چې څه فرق کوي، ژبه، کلتور، دین او هر څه مو سره یو دی. او بیا که لږ قناعت ورکړې چې د هر هیواد تاریخي او ملي ارزښتونه او ګټې توپیر سره لري، د هر هیواد د ژبو ترمینالوژي باید بیله وي او ... بیا نو ډډه وګروي او ورو و وایي: مونږ د پردیو مواد ځکه خپروو چې د نویو د جوړولو له پاره بودجه نه لرو او ...

هغو خلکو ته چې په پردۍ ژبو خپرونې کیږي، پردي ارزښتونه، تاریخ او ترمینالوژي په کې نغښتي وي؛ له نوي زیږیدلي ماشوم نه نیولې بیا تر یو دوه درې او لس یا له هغه نه د مشرانو او حتی د لویانو پر ذهن باندې خپل تاثیر پریږي، په تیره د نویو را لویدونکو ماشومانو په ذهن چې د هغو د ژبې د زدکړې لومړنی تهداب د ایښودلو په حال کې وي . کله چې همدا د پردۍ ژبې تلفظ او اکسنت اوري ، د هغه په ذهن کې ثبتیږي او که وروسته یې بیا ور جوړو هم، نو ماشوم له هره اړخه له ستونزو سره مخامخ کیږي.او په خواشینۍ سره چې دا نا وړه کار زمونږ په هیواد کې دننه او له هیواده دباندې تلویزیوني خپرونو کې روان دی.

بله ستونزه دا ده چې مونږ خپل ماشوم، دهغه روان،ستونزې او غوښتنې سمې نه دي پیژندلي، د هغه له پاره کوم سم پروګرام نه ورته لرو. اوس هم په هیواد کې د ننه او له هیواد نه لا دباندې مونږ له کوچنیانو او تنکیو ځوانانو سره په چلن کې د خپلو زړو دودیزو برخوردونو او هغو قوانینو نه کار اخلو چې موثر نه دي او نه یوازې کوچنیان او تنکیو ځوانانو سره مرسته نه کوي او په بله یې بیایي، بلکې ټولې کورنۍ ته داسې نورې ستونزې پیدا کوي چې بیا په خپله لویان ورته حیران وي چې څه وکړي.

زه د اوس له پاره په افغانستان کې د ننه د کوچنیانو د ادبیاتو په باب څه نه شم ویلای، هغه هم په دې دلیل چې له هغه ځای نه زه ټاکلي مواد په بشپړ ډول په واک کې نه لرم. څو تنو فرهنګیانو نه مې هیله وکړه چې حد اقل په کابل کې د کوچنیانو له پاره د خپرونو او ځانګړو مؤسسو چې د کوچنیانو روزنې او ادبیاتو پورې اړوند مواد خپروي، مالومات راکړي، خو د هر دلیل له مخې چې و، چا د یو توري په اندازه هم مالومات رانه کړل. په دې نه پوهیږم چې د نجیب د حکومت له رنګیدو نه وروسته د نویو ادارو په تشکیل کې د کوچنیانو له پاره ځای و که نه، کومه خپرونه یې درلوده که نه او بیا هم په دې هم نه پوهیږم چې لکه د پخوا په څیر د افغانستان د لیکوالو ټولنې په چو کاټ کې د کو چنیانو څانګه شته که نه؟ که وي څه ډول او څومره فعالیتونه یې کړي دي؟ او یا په نورو دولتي مؤسسو کې دې موضوع ته څومره پاملرنه شوې او یا څومره کار ور ته کیږي او ...

خو کرار کیناستل به هم ښه نه وي. دلته په اروپا کې ما په شخصي ډول په رسمي او شخصي کتابتونون او میډیا کې خپلې هڅې او څیړنې جاري ساتلې دي. په هر ځای کې مې چې هر کله هر څومره کتابونه شعرونه کیسې او موضوع پورې اړوند نور څه په مخه راغلي، یا مې په بیه اخیستي دي او یا مې کاپي کړي دي او له هغه نه وړاندې په ویبپاڼو کې چې موضوع پورې ترلې هر څه په مخه راغلي دي خوندي کړي مې دي او اوس مې په اختیار کې دي.

په بیلابیلو ویبپاڼو کې د کو چنیانو د ادبیاتو په باب چې په اصطلاح کومې څیړنیزې مقالې راغلي دي، هغه د ګو تو په شمار دي. تر ټولو د پام وړ او د یادونې وړ دوو لیکوالو هڅې دي. یو یې ښاغلي عبدالنافع همت دی د «له سراج اطفاله د کمکیانو تر ګوربته» مقاله یې لیکلې ده، او د ګوربت مجلې د دویم کال په پنځمه ګڼه(۱۳۸۰، غبرګولی، پر له پسې یوولسمه ګڼه) کې خپره شوې، ما یې د کوچنیانو ادبیاتو د مقالو د همدې لړۍ په اتمه برخه کې یادونه کړې ده.

بل لیکوال ښاغلي رفیع الله نیازي دی چې د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې یې د پاملرنې وړ هڅې کړې دي. یوه مقاله یې «په پښتو ژبه کې د ماشوم د ادبیاتو تاریخچه» تر سر لیک لاندې خپره کړې چې زما پاملرنه یې ور واړوله. دا مقاله په ټول افغان ویبپاڼه کې د ۲۰۱۲ کال په وروستیو کې(۳۰/۱۲/۲۰۱۲) خپره شوې ده.

په دې مقاله کې د ښاغلي نیازي ډیره تکیه د آصف بهاند په قلم لیکل شوي کتاب (د کوچنیانو ادبیات، ۱۳۶۶، د افغانستان د چاپ او خپرونو دولتي کومیټه) باندې ده. مطالب یې په یو څه بدلون ور نه را اخیستي دي، خو نه د څیړنې د اصولو له مخې. عادي لوستونکي داسې فکر

کوي چې دا به د همدې ښاغلي لیکوال څیړنه یا ریسرچ وي. زه سره له دې چې کوم اعتراض نه لرم، بلکې دوه ځلي مننه ورنه کوم. یو په دې چې هم په متن او هم په پای کې یې زما او زما د لیکلي کتاب یادونه کړې ده او بل په دې خاطر مننه ور نه کوم چې د کو چنیانو ادبیاتو په دې خوار حالت کې یې حد اقل دې موضوع ته هم د عامو لوستونکو او هم د قلموالو پام ور اړولی دی. زما وړوکی اعتراض دا دی چې ښاغلي رفیع الله نیازي را اخیستي مطالب باید په امانت داریَ سره په قوسینو کې خوندي کړي وای او بل دا چې زما د کتاب نوم یې نا سم را اخیستی دی. د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې زما د څیړنیز اثر سر لیک «د کوچنیانو ادبیات» دی، نه «د ماشوم ادبیات» زما له نظره «ماشومان» او «کوچنیان» دوه جلا مفاهیم دي چې ما یې په توپیر باندې د همدې لړیَ په تیرو برخو کې خبرې کړې دي.
وروسته بیا د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې د ښاغلي رفیع الله نیازي د قدر وړ تیوریکي ډوله او څیړنزو مقالو سلسه پسې وغځیده چې د ځینو سر لیکونه یې دا دي:

ـ د ماشوم ادبیات څه ته وایي؟
ـ د ماشوم د ادبیاتو موخې،
ـ د ماشوم د ادبیاتو عامې ځانګړنې،
ـ د ماشوم د ادبیاتو ژبه،
ـ او ...

که درانه لوستونکي د دې کرښو لوستلو ته مینه لري کولای شي په ټول افغان ویبپاڼه کې د ښاغلي رفیع الله نیازي د مقالو په ځانګړي آرشیف کې هغه ولولي.
د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې ښایي ځینو نورو قلموالو څه لیکلي وي چې زما له نظره نه دي تیر شوي. البته چې دا زه خپل قصور ګڼم.

د کوچنیانو له پاره لیکل شوي کتابونه

په دې برخه کې د کوچنیانو له پاره د کیسو او شعرونو ټولګي دي چې اساسي برخه یې همدا جوړوي. کومې ټولګي چې په ویبپاڼو کې او یا په چاپي بڼه ما لیدلي او لوستلي دي، هغه به دلته تاسو درنو لوستونکو ته په لنډ ډول ور وپیژنم:

لومړی چاپ شوي کتابونه:

۱ـ لاسي نجلی:

دا کتاب په دوو ژبو(پښتو او انګلیسي) استاد حبیب الله رفیع برابر کړی دی او دوه زره اووم(۲۰۰۷) کال کې چاپ شوی دی.
«لاسي نجلی» په اصل کې یوه ډیره پخوانۍ پښتني فولکلوریکه کیسه ده. ځنګه چې موضوع یې تعلیمي ارزښت لري او د کوچنیانو له پاره ډیره مهمه ده، نو استاد حبیب الله رفیع له فولکلوریکي ژبې نه، رواني او معیاري ژبې ته اړولې ده. له بڼکلو او موضوع پورې اړوند انځورونو سره چاپ شوی دی. استاد حبیب الله رفیع د دې کیسې په باب د کتاب په مقدمه کې داسې وایي:
«... دا کیسه هماغه زرګونه ګاله پخوا د نوي او عصري تخنیک تصور لري او دا ښیي چې زمونږ ټول عصري اختراعات او تخنیکي نوښتونه، لکه ځنګه چې یې مونږ د یوه او یا څو تنو اختراع بولو، داسې نه ده، بلکې د هیلې، آرزو، تصور، فکر او تیورۍ له مرحلې نه تر عملي تخنیکي مرحلې پورې، زر ګونه کلونه پرې تیر شوي او زر ګونه مغزونه یې بوخت ساتلي ...»

(رفیع حبیب الله، لاسي نجلي، ناشر: اپ مرسي(Op- Mercy Afghanistan) افغانستان، ۲۰۰۸ کال، د یادونې الف ـ ب مخونه.)
دا فولکلوریکه کیسه استاد رفیع د کلو او باندو په ژبه او د کوچنیانو له پاره د پوهیدو وړ په داسې ژبې برابره کړې، چې هر اوریدونکی او لوستونکی جذبوي او تر پایه یې لولي. کیسه داسې پیل کوي:
«وو نه وو د خدای کړه وو، د بنده ورته کاته وو، شولې ډنډ غنم پاخه وو، څلور تنه ملګري وو، د هغو څخه یو یې ترګاڼ و، بل درزي و، دریم یې زرګر او څلورم یې یو روحاني شخصیت(ملا) و ...»
دلته د دې خبرې یادول اړینه ګڼم چې: که د کو چنیانو ادبیاتو لیکوالان په خپلو لیکنو او شعرونو کې کوچنیانو ته هره موضوع همداسې په علمي بڼه تشریح کړی او موخه یې داسې انځور کړای شي چې په راتلونکي ژوند کې ځنګه له خپلو مطالعاتو او زدکړو نه استفاده وکړي، دا به د نوي نسل له پاره ډیره ګټوره او په زړه پورې وي او د دوی په روزنه کې به خورا بڼه رول ولوبوي.

۲ـ وړې کیسې (د ماشومانو له پاره د کوچنیو خوندورو کیسو ټولګه):

د کوچنیانو له پاره دا خوندورې او وړې کیسې د ښاغلي محمد حامد حیدرزي له خوا ژباړل شوې دی چې د نولس(۱۹) کیسو ټولګه ده، خو له بده مرغه چې مآخذ یا مآخذونه یې نه دي ښودل شوي او دا نه دي ویل شوي چې د دې کیسو لیکوالان څوک دي.
په پیل کې د کوچنیانو د ادبیاتو د مسلکي او حقدار لیکوال ښاغلي احسان آرینزي په قلم یوه علمي او غنیمت مقدمه راوړل شوې ده چې په خپله یې له ډیر پخوا نه په دې برخه کې قلم چلولي او د قدر وړ آثار یې یا تالیف کړي او یا یې ژباړلي دي. په دې مقدمه کې د افغان ماشوم، د کوچنیانو ادبیاتو، ژباړن او د کتاب د محتوا په باب ډیر لنډ، خو ګټور معلومات وړاندې شوی دی. د دې مقدمې په یوه برخه کې داسې راغلي دي:
«وړې کیسې د حامد حیدرزي ژباړه، د ماشومانو له پاره د هغو څو کتابونو په کتار کې راځي چې په دې پنځو کلونو کې په پښتو ژبه خپاره شوي دي. دغه کیسې په بیلابیلو قالبونو کې لیکل شوې او منځپانګې یې هم راز– راز دي.
حامد حیدرزي دا کیسې ځکه ټاکلي دي چې ژباړه یې آسانه، جملې یې لنډې او موضوعات یې د ماشومانو له پاره په زړه پورې دي. سوله، جګړه، مرګ، ژوند، ژمی، پسرلی، لمر، سپوږمی، عدل، انصاف، وروري، خپلوي، مشر، کشر، ښوونه، روزنه او ... هغه مسایل دي چې زمونږ د ټولنې ماشومان او تنکي ځوانان په خپل ساده ورځنۍ ژوندانه او اند دود(طرز تفکر) کې ورسره مخامخ دي او غواړي چې هره ورځ په نویو خبرو و پوهیږي او نوې غوټې وسپړي ...
زه فکر کوم دغه وړې کیسې چې حامد حیدرزي ژباړلي دي، زمونږ د ماشومانو له پاره په زړه پورې دي او د دوی د ماشومتوب د ژوندانه له فکري او تربیوي ودې سره مرسته کولای شي. دغه وړې کیسې بې له شکه چې د نړۍ له شهکارونو څخه نه دي؛ خو هره یوه یې ځانله خوند او رنګ لري او له ماشومانو سره مرسته کوي چې په نویو خبرو و پوهیږي او د خپلو کړو ـ وړو د سمون په چاره کې له هغو څخه ګټه واخلي ...»

(حیدرزی حامد(ژباړن)، وړې کیسې(د ماشومانو له پاره د کوچنیو خوندورو کیسو ټولګه)، الازهر خپرندویه ټولنه، پیښور، ۱۳۸۵ کال، د مقدمې دویم ـ دریم مخونه.)

د کتاب ټولې کیسې تربیوي ارخ لري چې لوستل یې په هر صورت د کوچنیانو او تنکیو زلمو له پاره اړین دي.

۳ـ د نویو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات:

دا کتاب چې د سر محقق علي محمد منګل له خوا لیکل شوی دی د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز(اریک) له خوا په ۱۳۸۳ لمریز کال په پیښور کې خپور شوی دی. «اریک» له څه د پاسه اوه لس(۱۷) کالو را په دې خوا د افغانستان په بیلابیلو ولایتونو کې د مطالعې له لارې د خلکو د علمي سویې د لوړولو په غرض، د ګرځنده کتابتونونو پروګرام پر مخ بیایي. زمونږ تر بحث لاندې کتاب(د نویو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات) د همدې موسسې(اریک) له خوا خپور شوی دی.
د دې کتاب په بیلا بیلو برخو کې پر ګڼو اړینو موضوعاتو او مسایلو خبرې شوې چې د کوچنیانو او ځوانانو په ژوند او ښوونه کې مهم رول لوبولای شي. په لومړۍ برخه کې یې نه(۹) انتباهي کیسې راوړل شوي دي.
په دویمه برخه کې د علم، کتاب او قلم په هکله اته (۸) ښوونیزې روزنیزې وړې کیسې راول شوي دي.

دغه راز په دريمه برخه کې نه (۹) فکاهي ډوله وړې کيسې روانړل شوي دي چې دا هم تربيتي او انتباهي بڼه لري. په څلورمه برخه کې يې د ځينو اړينو علمي، تخنيکي مفاهيمو او وسايلو پيژندنه راوړل شوې ده.
په پنځمه برخه کې يې د تاريخ په بيلابيلو وختونو کې د ګڼو پوهانو او لارښوونکو غوره ويناوې چې د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو له پاره په راتلونکي ژوند کې ښه سر مشق کيدای شي، راوړل شوي دي.
د کتاب په شپږمه برخه کې د سپورت تاريخچه او د بيلابيلو لوبو په هکله معلومات روانړل شوی دی چې کوچنيانو او تنکيو ځوانانو له پاره اړين مالومات ګڼل کيدای شي.
په اوومه برخه کې د کوچنيانو او ځوانانو له پاره د دوی د ولسي لوبو په باب معلومات را ټول شوی دی چې دوی له خپل فولکلور سره ښه آشنا کولای شي. په اتمه برخه کې د متلونو په باب لنډ مالومات او يو څو په زړه پورې متلونه را ټول شوي دي چې هر يو يې د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو په ژوند کې د کاڼي کرښه کنل کيدای شي.
دغه راز په اتمه برخه کې لومړی د کيسې(چيستان) په باب لنډ مالومات او بيا د کوچنيانو کيسې راوړل شوي دي چې په رشتيا سره د دوی په ذهني وده کې ډير ښه رول لوبولای شي.د همدې بحث په يوه برخه کې د کوچنيانو په بوختيدو او ذهني وده کې د کيسې د رول په باب داسې ويل شوي دي:
«کيسې او چيستانونه د ماشومانو د سر ګرمۍ او بوختيدو ښه وسيله ده. يو ماشوم يوه کيسې وايي او بل مجبور دی چې ځواب يې ورکړي او که نه نو لوبه او مسابقه بايلوي ...»

(منګل علي محمد(سرمحقق)، د نويو ځوانانو له پاره پوهه او معلومات ، خپرونکی: د اريک د ګرځنده کتابتونونو اداره، ۲۰۰۴ کال، ۷۲ مخ.)

په نهمه برخه کې د «آيا غواړئ چې پوه شئ؟» تر سر ليک لاندې د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو په ژوند کې د ځينو اړينو شيانو په باب معلومات را ټول شوی دی.
د کتاب په لسمه او وروستۍ برخه کې ځينې شعرونه اوتراني راوړل شوي دي چې کوچنيانو ته وطني او ملي احساس ور کولای شي.
په ټول کې که د دې کتاب مطالب د کوچنيانو او تنکيو ځوانانو د ښوونې روزنې له آدرسه و ارزول شي، ډير ښه او با ارزښته دي، خو که تر ټولو کو چنيانو او ځوانانو پورې ورسول شي او د مشرانو او ښوونکو له لوري يو څه ورته تشريح کړای شي. د کتاب د منابعو په باب بايد وويل شي چې پرته له څلور پنځو مطالبو، نور د يوه مطلب مآخذ هم نه دی ښودل شوی او لوستونکو ته داسې پوهول کيږي چې دا مطالب ټول په خپله ليکوال ليکلي دي، په داسې حال کې چې داسې نه ده.

۴ـ خير و شر او کوچنيتوب:

د دې کتاب په پيژند پاڼه کې، دکتاب د چاپ کال نه دی مالوم، ليکوال يې ښاغلي عبدالقيوم مشواني ښودل شوی دی
په دې داستان کې خير او شر دوه کرکترونه دي چې په سفر روان شوي دي او د کيسې تر پايه د کوچنيانو په ژبه د خير او شر د کارونو او کړنو جګړه روانه ده او د کوچنيانو له پاره ښه پند آميزه پيامونه په کې شته. دا کيسه په څو برخو ويشل شوې ده چې هر سر ليک يې د جلا کيسې بڼه لري.

(مشواني عبدالقيوم، خير و شر او کوچنيتوب، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور)

۵ـ لوبې او پوهنه:

دا د کوچنیانو له پاره د اجتماعي او ساینسي علومو په برخه کې د عمومي مالوماتو ټولګه ده. د کتاب په پیژند پاڼه کې داسې راغلي دي: لوبې او پوهنه(۶)، تالیف او ژباړه: عبدالرفیع کابلي، خپرونکی: ختیځ بیا رغاوني اداره(کور)، د ۲۰۰۳ کال جون.
د کتاب له سرلیک سره د شپږ عدد دا ښیي چې د دې لړۍ نورې برخې هم چاپ شوې دي چې اوس زه لاس رسی نه ورته لرم. د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې د دې کتاب ارزښت په دې کې دی چې د کوچنیانو په روزلو او د عمومي مالوماتو په لوړ والي کې ښه رول لرلای شي. ښاغلي عبدالرفیع کابلي د کوچنیانو له پاره خورا ګټور مالومات په روانه او عام فهمه ژبه برابر کړی دی.

(کابلي عبدالرفیع، لوبې او پوهنه(۶)، ختیځ بیا رغوني اداره(کور)، ۲۰۰۳ م کال جون)

دویم هغه کتابونه چې په ویبپاڼو کې ایښودل شوي دي:

الف: کتابټون ټولنه(kitabtoon.com):

د نورو ویبپاڼو تر څنګه، کتابټون ټولنه نومي ویبپاڼي هم په بیلابیلو برخو کې ګڼ شمیر کتابونه لوستونو ته پر لیکه کړي دي چې په هره برخه باندې یې کیدای شي جلا مقالې او کتابونه ولیکل شي، خو دلته یوازې د کوچنیانو له پاره جلا برخې او کتابونو باندې یو څه رڼا اچول کیږي.
په دې ویبپاڼه کې د کوچنیانو د کتابونو له پاره جلا خونه پرانستل شوې او په کوچنیانو او تنکیو ځوانانو پورې اړوند کتابونه په کې آنلاین شوي دي. د دې ویبپاڼې د کوچنیانو برخه چې د پاڼې مسولینو ورته د «د ماشومانو کتابونه» نوم ورکړی، ښایسته ډیر کتابونه خوندي کړي دي.
د دې کرښو تر لیکلو پورې دوی توانیدلي دي چې د کتابټونه ټولنې د «د ماشومانو کتابونه» نومې برخه کې د کو چنیانو له پاره نهه ویشت(۲۹) عنوانه کتابونه آنلاین کړي. دا نهه ویشت عنوانه کتابونه دا دي:

۱ـ یوه لمن کیسې:
له پښتو متن سره رسمونه، لیکوال: محب الله زغم، خپرندوی: مصور بنسټ، کابل،۱۳۹۰.

۲ـ مورک او پرانګ:
له پښتو متن سره رسمونه، له انګلیسي ژبې څخه ژباړه: ډاکټره رابعه غرشین، خپرندوی: مصور بنسټ، کابل، ۱۳۹۰.

۳ـ ستوري(د ماشومانو له پاره شعرونه):
له هر شعر سره یو رسم، شاعر: علم ګل سحر، خپرندوی: مصور بنسټ، کابل، ۱۳۸۶.

۴ـ دوې ښې ملګري:
لیکوال: جودي دیلتن، له انګلیسي څخه ژباړه: روح الله نسیمي، له رسمونو سره پښتو متن، خپرندوی: مصور بنسټ، کابل، ۱۳۹۰.

۵ـ لټ سور لنډی:
ژباړه: عبدالغفار جبار خیل، رسمونه او پښتو متن، مصور بنسټ، کابل، ۱۳۹۰.

۶ــ د زړو هندارو کور(لنډې کیسې):
له انګلیسي څخه ژباړه: اسدالله غضنفر، مصور بنسټ، کابل، ۱۳۹۰.

۷ــ د شپې کیسې:
له جرمني څخه ژباړه: اناهیتا روهي، له پښتو متن سره رسمونه، مصور بنسټ، کابل، ۱۳۹۰.

۸ ــ د قاضي آزموینه:
عبدالقدیم ویاړ، له پښتو متن سره رسمونه، مصور بنسټ، کابل، ۱۳۹۰.

۹ــ اتل به ستوري راوړي:
لیکواله: نعیمه غني، له پښتو متن سره رسمونه، مصور بنسټ، ۱۳۹۰.

۱۰ــ فلوس:
لیکوال: کیم لیویس، له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، خپرنځای: برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۱ــ واورین ملګري:
لیکوالان: کریستیانا بوتلر او تینا مکناګتون، له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۲ــ جلې او دِ پلوځلی،
له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه،۲۰۱۲ کال.

۱۳ــ یوه واورینه شپه:
لیکوال: نِک بت رو ورت، له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، بریطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۴ــ واورینو ځناورو ستړي مه شئ:
له انګلیسي متن نه ژباړه: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۵ــ آریانا هوندې:
لیکوال: اِلین برووِن، له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۶ــ اِلمیر:
لیکوال: دیوید مک کي، له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۷ــ کیله:
لیکوال: جوناتن آلن، له انګلیسي څخه ژباړن: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۸ـ د سوی غچ،
له انګلیسي څخه ژباړه: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۱۹ـ د روزي قدم وهنه،
له انګلیسي متن څخه ژباړه: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۰ـ روبي،
له انګلیسي متن څخه ژباړه: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۱ـ زمری او موږک،
لیکوال: جان ور میراد، له انګلیسي څخه ژباړه: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۲ـ خواره غوا،
له انګلیسي څخه ژباړه: خاطر مانیروال، له پښتو متن سره انګلیسي متن او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۳ـ وړکوتي سره چرګه او د غنمو داني،
له انګلیسي څخه ژباړه: خاطر مانیروال،له پښتو متن سره انګلیسي او انځورونه، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۴ـ مغرور میږی(د کوچنیانو له پاره د درویشت لنډو کیسو ټولګه):
ژباړن: بارکوال میا خیل، مصور خپرندوی بنسټ، کابل، ۲۰۱۰ کال.

۲۵ـ ولې؟ څنګه؟ چیرې؟:
له جرمني منابعو څخه د اناهیتا روهي ژباړه، مصور بنسټ،۱۳۹۰ کال.

۲۶ـ د مارغانو نومونه:
څیړنه او لیک: خاطر مانیروال، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۷ـ رنګونه:
مرتب: خاطر مانیروال، په رنګه بڼه یوازې په پښتو او انګلیسي ژبو پرته له تشریح او توضیحاتو نه د رنګونو نومونه، خپرندوی: په خپله لیکوال، برطانیه، ۲۰۱۲ کال.

۲۸ـ پښتو(پښتو د لومړي ټولګي له پاره):
درسي کتاب، لیکوال: سلیم عابد، خپرندوی: په خپله لیکوال، ۱۳۸۴ کال.

۲۹ـ پښتو لوست(پښتو الف ب او د تورو ابتدایي زدکړه):
لیکوال: عبدالله هاشم خیل ځاځی، خیرندوی: په خپله لیکوال، کابل، ۱۹۹۳ کال.

دا دوه وروستي کتابونه زما له نظره د کوچنیانو په ادب کې په ټاکلي ډول نه رواوړل کیږي، دا تعلیمي بڼه لري. ځنګه چې دې ویبپاني(کتابتون ټولنه) د کوچنیانو ادبیاتو د کتابونو په لست کې معرفي کړي او انلاین کړي وو، ځکه ما دلته د کوچنیانو ادبیاتو دنورو کتابونو په لړ کې معرفي کړل.
درانه لوستوونکي کولای شي په کتابتون ټولنه(kitabtoon.com) کې دا انلاین کتابونه په دې پته پیدا کړي او وې لولي.

په دې ویبپاني (kitabtoon.com) کې به اوس د آنلاین شوو کتابونو له ډلې څخه د نمونې په توګه څو کتابونه په مفصل ډول معرفي کړم، محتویاتو ته به یې نظر وکړم چې څه په کې راغلي دي؟ څومره د کوچنیانو له پاره ګټور دي؟ مواد یې له اوسنیو شرایطو او غوښتنو سره سمون لري که نه؟

لومړی:
یوه لمن کیسې:

د کوچنیانو له پاره دا ګټور کتاب د ښاغلي محب زغم په قلم لیکل شوی دی. ښاغلی ډاکتر زغم پرته له طبي مطالبو، د ښه هنري ذوق او عالي استعداد له مخې په هنري ادبیاتو کې هم تخلیقات کړي دي. د شعر او ادب په باب نظریات، شعر، ناول، لنډې کیسې او ... یې لیکلي دي. ډاکتر زغم هم په خپل مسلک(طب) کې او هم د ادبیاتو په ډګر کې د ماشوم او کوچني ژوند او روزلو ته په بنیادي ډول پاملرنه کړې ده، چې دا د نوې ټولنې د نوي نسل درکول، وربانديې پوهیدل او دهغوپیژندل دي. د هغوی د ستونزو پیژندل او ورته د حل لارې لټول دي، ډاکتر زغم دا کار کړی او د حل د لارې په توګه یې عملي کار ورته کړی، کیسې یې ورته لیکلي دي او د راتلونکو زیږیدونکو ماشومانو ارواییې ستونزو د مخنیوي له پاره یې ډیرې ګټورې ژباړې کړي چې ښه بیلګه یې همدا کتاب(یوه لمن کیسې) دی چې له اردو ژبې نه یې پښتو ته اړولی دی. د دې کتاب لوستل مشرانو او کورنیو ته لکه ډیوه لار ښودې په لاس ور کوي چې د ماشوم د روانې سلامتیا له پاره له هغه سره باید څه ډول چلن وشي.
زه نه غواړم دلته د ده پرټولو علمي او هنري هڅو وغږیږم. دا یو جلا بحث، بله پاڼه او علیده فصل دی. که خیر و بیا به یا زه یا کوم بل څیړونکی کار پرې وکړي. دا دی له نیکه مرغه چې د خپلو تخلیقاتو په سلسله کې یې کوچنیان هم نه دي هیر کړي. د ښوونې روزنې او د کوچنیانو د ادبیاتو د یو ښه فعال په ډول د دې ساحې د نورو قلموالو په څنګ کې د یو زړه سواندي فعال په ډول کار کوي، قلم چلوي او د دې وطن د راتلونکي په خاطر یې د نوي نسل روزلو ته په عقیدې درلودلو سره پر له پسې هڅې کړې چې یوه ښه بیلګه یې «یوه لمن کیسې» دي.
په «یوه لمن کیسې» نومې ټولګه کې ټولې اوه(۷) کیسې راوړل شوې دي. هغه اوه کیسې دا دي:
ملګرتیا، وز وزی، ببرک او تلویزیون، چینجی په نوکانو کې، بنجر، پاپي په څه شي پسې ګرځیده او شپه په ځنګل کې.
د ماشومانو او کوچنیانو د روزلو په برخه کې د بیلابیلو هیوادونو کارپوهان دې پایلې ته رسیدلي دي چې انځوریزې کیسې د کوچنیانو ډیرې خوښیږي او د دوی پر ماشوم ذهن باندې یې تاثیر ډیر ښه او مثبت وي. د همدې علمي منل شوي اصل له مخې په ټولګه کې له هرې یوې کیسې سره، په کیسې پورې اړوند انځورونه هم راوړل شوي دي.
د هرې کیسې په پای کې، د کیسې په متن او محتوا پورې اړوند د کوچني د آزمویلو له پاره درې پوښتنې راوړل شوي دي. دا د ښوونکو، میندو پلرونو او نورو مشرانو کار دی چې څه ډول په مطالعه کې کوچني ته لار ښوونه وکړي او د همدغو پو ښتنو په پوښتلو سره یې و آزمیي.

د دې کتاب د کیسو په ترڅ کې، کوچنیانو ته د دوی په ژبه ویل کیږي چې باید په تلویزیون کې څه وګوري، څه ونه ګوري. کوچنیان باید د لویانو له پاره په خپریدونکو پروګرامونو باندې خپل وخت تیر نه کړي او یوازې د دوی له پاره برابر کړي مسایل تعقیب کړي. ځکه چې هر څوک له خپل عمر سره سم باید پروګرام ولري د مشرانو او یا ځینو منفي شیانو تقلید ونه کړي. لکه د همدې کتاب(یوه لمن کیسې) د «ببرک او تلویزیون» په کیسه کې.
د دې کتاب ټولې کیسې په داسې روحیه او محتوا برابرې شوې دي چې د هغو له لارې لیکوال غواړي د کوچنیانو په ذهن کې د هڅې، کار، فعالیت، دوستۍ، مرستې او متقابل درناوي حس پیاوړی کړی. خو لیکوال باید په خپلو کیسو کې ځینو داسې منفي ټکو ته پام شوی وای او په خپلو کیسو کې یې نه وای مطرح کړې چې د کوچني په راتلونکي ژوند کې د یو منفي ټکي په ډول رول لوبولای شي. لکه د سپیو جنګول او د جګړې او وینو تویلو له لارې څه لاس ته راوړل.
په کیسه کې د مرستې، دوستۍ او ملګرتیا په ټکي ټینګار شوی، خو د جګړې او د جګړې له لارې ژوند پر مخ بیول، دا به کوچني لوستونکي ته څه په لاس ورکړي. زمور ټولنې او خلکو دا څه کم ځلویښت کاله د جګړې په غږ او د باروتو په بوی کې ژوند کړی، قلموال باید داسې څه وکړي چې د ادب په ښکلو تورو سره دغه بوی او دود ورنه هیر کړي. همدغه ماشوم چې دا کیسې لولي، هغه په دې بوی او دود کې زیږیدلی دی. جګړې او وینې تویولو یې پر بدن او ذهن بې شمیره منفي اثرونه پریښي دی. مور باید داسې څه وکړو او ولیکو چې هغه ورنه هیر کړو او د نوي ژوند او نوي تمدن یو ښه ځیره ورته انځور کړو څو د هغه په ذهن او ضمیر کې د باور څلی په پاخه ډول ودان او لوړ کړو. که لیکوال په همدې کیسه کې یوازې دومره اشاره ورته کړې وای چې جنګ کول ښه نه دي او د جګړې له لارې څه لاس ته راوړل هم ښه نه دي، نو به ډیره ښه وای.
د دې خبرې کول اړین ګڼم چې له دې خبرو نه زما موخه د ښاغلي زغم او د ده د آثارو نقد نه دی، دا زما یوه دوستانه مشوره ده چې که په پام کې ونیول شي، نو ښه به وي. که د ارزوني مسآله وي، نو زما له پاره د ښاغلي زغم کار په علمي او فرهنګي دواړو برخو کې په ډیر څه ارزي او زما د امید سترګې ده ته او ده ته ورته نورو قلموالو ته ور اوړي.
په ټول کې د دې ټولګي کیسې پرته له ډیرو لږو منفي ټکو نه، نورې ټولې کیسې ګټورې او د ښې تربیوي جنبې درلودونکې کیسې دي چې په ښه ادبي بڼه لیکل شوي او د کوچنیانو ژبه او روحیه په کې په نظر کې نیول شوې ده. مینه وال کولای شي په دې لینک کې یې ولولي.

دویم:ستوري:
(د ماشومانو له پاره شعرونه):

دا د کوچنیانو له پاره د علم ګل سحر د شعرونو ټولګه ده چې د مصور بنسټ له لوري د نښتر د دودیزې مشاعرې په ویاړ خپره شوې ده. په دې شعري ټولګه کې د کوچنیانو له پاره د سحر صاحب دوه ویشت(۲۲) ټوټې شعرونه له انځورونو سره راوړل شوي دي چې له ډیرو اړخونو د ستایلو وړ دي.
ښاغلی سحر مسلکي لیکوال او ښوونکی دی، دی په شعر اوادب کې مسلکي زدکړې لري، کلونه کلونه په ټولګي کې استادانو ته ناست دی او د همدې مسلک یعني ادبیاتو زدکړې یې کړې دي د همدې له پاره او د هغې مینې په خاطر چې د وطن له نوي نسل سره یې لري له خپلې لاس لرلې خزانې(شعر اودب) نه یې په ځای استفاده کړې او هغه یې د ادبي آثارو په بڼه د کوچنیانو مخې ته د کوچنیانو په ژبه د دوی د ادبیاتو په نامه د دوی مخې ته ایښې ده.ښاغلي سحر د ګڼو ځیرنیزواو ژباړو تر څنګه په شعر او نثر کې هم آثار لري او د کو چنیانو له پاره یې له دې اثر(ستوري) نه پرته د « چرګه او کوتره » په نامه د ماشومانو له پاره دکیسو یوه ټولګه هم چاپ کړې ده.

ښاغلی سحر د یوه مسلکي لیکوال په توګه توانیدلی چې د دې ټولګي په شعرونو کې د کوچنیانو ځانګړې ژبې او رواني حالت ته په پام سره، د هغوی غوښتنې او پوښتنې په خپلو شعرونو کې په پام کې ونیسي. څه چې اوسنی وخت ایجابوي، سحر په علمي ډول په خپلو دغو شعرونو کې په پام کې نیولي دي. دا یې بیلګې دي:

کمپیوتر:

دا مې کمپیوتر دی
له هر ځای نه خبر دی
هر راز معلومات لري
رسمونه هم ډیر زیات لري
کارمه رسمونه کې
ساتمه نوټونه کې

(ستوري، ۳۴ مخ)

جګړه:

دا جګړه کړې خدایه ورکه
شي مې کرکه له توپکه
موږ د سولې ژوندون غواړو
د الله په پراخه ځمکه
د انسان په نامه یاد یو
دښمنې نه لرو کرکه
توپک ایسته کړه اوړې نه
د خپل ورور دښمنې مه کړه
چې د ډزو آواز ورک شي
بیا به خوب وکړي نانځکه

(ستوري، ۳۵ مخ)

د کوچنیانو له پاره د ښاغلي سحر د شعرونو په دې ټولګه کې تر ټولو مهمه او جالبه خبره چې پام ورته شوی دی هغه دا ده چې د کتاب انځورونه د کوچني په هنرمندو ګوتو ایستل شوي دي او د کتاب په پای کې د کوچني یو عکس او د هغه دا جملې راوړل شوې دي:

«دوستانو سلام!

د دې کتاب د شعرونو له پاره انځورونه ما کښلي. زه روښان زرمتی، د پکتیا ولایت د زرملي ولسوالۍ اوسیدونکی یم. ربښتیا کله، کله کیسې هم لیکم. که تاسو هم کیسې یا شعرونه ولیکل، انځورونه به یې زه ورته وکارم، وعده ده. روښان زرمتی»

د دې کوچني په هنرمندو ګوتو ایستل شوي دا انځورونه او له دې شعرونو سره یې چاپول، که له یوې خوا د هر شعر محتوا منعکسوي او د دې رسمونو انځورګر تشویقیږي، له بلې خوا نه

هغه کوچنیان چې دا کتاب لولي او انځورونه ګوري، هغوی هم تشویقیږي او د یو ښه ، مثبت هنري فرهنګي کار ته هڅول کیږي.

دریم:
مغرور میږی:

د کوچنیانو ادبیاتو د غوړیدنې او بډایینې په برخه کې د مصور بنسټ د فعالیتونو په لړ «مغرور میږی» بل د حساب وړ ګام دی چې اخستل شوی دی مغرور میږی(د کوچنیانو له پاره د درویشت لنډو کیسو ټولګه) ده چې له اردو ژبې څخه ښاغلي بارکوال میا خیل پښتو ته را ژباړلی دی او مصور خپرندوی بنسټ په کابل کې په ۲۰۱۰ کال د چاپ په ګانه سمبال کړی دی.
د دې کتاب په باب او په اوسني وخت کې د کوچنیانو د ادبیاتو د څرنګوالي په باب مې د ښاغلي صدیق الله بدر په قلم یوه ګټوره او د قدر وړ مقاله تر سترګو شوه چې په ۲۰۱۰ کال کې د کتاب له چاپ سره سم یې لیکلې او «کلید ګروپ» ویبپاڼه کې یې خپره کړې ده. اړینه یې ګڼم چې د موضوع د لا روښانتیا له پاره یې ځینې برخې را واخلم:

« په افغانستان کې د ماشوم د ادبیاتو د ودې له پاره هڅه یو اساسي ضرورت دی، خو زمور په ټولنه کې له پرونه تر ننه په دې برخه کې هڅې خوړې وړې دي او پوره انسجام نه لري. کله کله زمور ځینې لیکوال د دغې اړتیا په پوهیدو د ماشومانو له پاره کیسې او ترانې لیکلې یا له نورو ژبو راژباړلې دي، خو ډېر ځله یې د چاپ له پاره امکانات نه دي موندلي.
په تیرو نهو کلونو کې نړیوالې ټولنې په بیلابیلو برخو کې د ودې او پرمختګ له پاره ډېرې مرستې وکړې، خو دغه مرستې په ځای ونه لګیدې او مور لا هم له ګڼو ستونزو سره مخ یو.
ډېرې کارپوهان په دې باور دي چې د نورو ټولنو ترڅنګ د مور او ماشوم په نومونو یو شمیر ټولنې جوړې شوې، خو دا چې د دغو ټولنو په سر کې کارپوه او خواخوږي کسان نه دي راغلي، هڅې یې تر ډېره نمایشي او یوازې په زیات لګښته غونډو جوړولو متمرکزې وې. حال دا چې په کار وه، دغه ټولنې د ترلاسه شویو مرستو پر بنسټ د مور او ماشوم په برخه کې د ماشوم د ادبیاتو له پاره هم هڅې کړې وای چې یې نه دي کړې.
ډېر ځله یو شمیر مدني ټولنو د خپلو نورو کارونو ترڅنګ دغه مسئله د یوې اړتیا په توګه طرح کړې، خو په دې برخه کې یې بیا عملي اقدام ته زړه نه دی ښه کړی.
د نړۍ په کچه د ماشوم د روزنې له پاره په پراخه کچه د ماشوم ادبیاتو ته ډېره توجه کیږي او په دې برخه کې په زرګونه کتابونه چاپ او خپرېږي، خو د افغانستان ماشومان له دې توجه بې برخې دي، په تیره بیا د دغه هیواد د لرو پرتو سیمو ماشومان. د پایتخت په ګډون په ښارونو کې استوګن ماشومان تر ډېره بریده هم د ژوند له بیلابیلو خوندونو برخمن دي او هم کتابونو ته ښه لاسرسی لري. د لرې پرتو سیمو ماشومان نه یوازې دا چې د ژوند له لومړنیو اسانتیاوو برخمن نه دي، بلکې د ګولیو او بارتو په سیوري کې ژوند کوي، په ډېرې دغو سیمو کې حتی ماشومان ښوونځیو ته له تګ نه هم بې برخې پاتې دي، څه ورسي دې ته چې د دوی د فکري روزنې له پاره ممد کتابونه ورته ورکړل شي. دا هغه اندېښنه ده چې باید په جدي توګه ورته پاملرنه وشي.
یو شمیر افغان فرهنګیانو په دې وروستیو کې دغې اندېښنې ته په پام په یو جالب اقدام لاس پورې کړی. دغو فرهنګیانو د ماشوم د ادبیاتو د ودې او بډاینې او د افغان ماشومانو د فکري روزنې له پاره د (مصور) په نوم یو بنسټ پرانیستی چې په دې برخه کې د نورو هڅو تر څنګ ماشومانو ته کسیه ییز، انځوریز، معلوماتي او شعري کتابونه هم چاپوي. دغې ټولنې له یوه کال راهیسې ۲۲ عنوانه کتابونه چاپ کړي.
تیره اوونۍ دغه بنسټ دوه نور کتابونه هم چاپ کړل. ویل کیږي چې د دغو کتابونو ډېره برخه به لرې پرتو سیمو ته وړل کیږي او پر ماشومانو به توزیع کیږي.»

مخکې هم وویل شول په مغرور میرۍ کې درویشت لنډې کیسې راغلې دي او ورسره په پیل کې یو ټوټه شعر چې له جګړې او وژنو نه د یو ماشوم ډار ښیي. وروسته له هغه د کتاب د ژباړن ښاغلي بارکوال میاخیل سریزه راوړل شوې ده. په سرسزه کې د کوچنیانو د ادبیاتو پر مهم والي خبرې شوې دي او لویان یې مکلف ګڼلي چې د نوي نسل روزلو ته له کومې لارې څنګه پام وکړي. ده ټینګار کړی چې د کوچنیانو د ادب برخه خواره ده او باید پاملرنه ورته وشي. دی د خپلې مقدمې په یوه برخه کې وایي:
«... ما هم د ګلالیو کوچنیانو د ادبیاتو نیستۍ ته په پام سره دا خبره حس کړې ده چې مور باید د لویانو تر ادبیاتو د کوچنیانو د ادبیاتو پیاوړي کولو ته زیات پام وکړو، خو دا کار ښایی یو څه جدي پاملرنه و غواړي، ځکه کوچنیانو ته د شعر، کیسې یا کوم بل څه تر لیکلو مخکې لیکوال او شاعر باید کوچنۍ شي، د کوچنیانو نړۍ ته سر ور ښکاره کړي، په دې مانا چې د کوچني احساسات، طبعه، غوښتنې او هیلې په پام کې ونیسي او بیا ورته د هغوی په ژبه لیکنه وکړي ...»

کله چې د «مغرور میرۍ» متن ته لوستونکي ننوزي، لیدل کیږي چې ژباړن ډیر په ځای او په شعوري ډول داسې کیسې د ژباړې له پاره انتخاب کړي دي چې هلته کوچنیان او تنکي ځوانان په خپله کرکترونه دي او ځان په کې میندلای شي، د همدې له پاره ویلای شو چې د دې کیسو روزنیز اړخ قوی دی او په کوچنیانو باندې ډیر ژر او مثبت تاثیر کولای شي.

ب: کتابټون ټکی کام، ketabton.com،
(د پښتو کتابونو پر لیکه نړۍ):

په کتابټون ټکی کام ویبپاڼه کې د پښتو ژبې ګڼ شمیر کتابونه پر لیکه شوي دي، خو د نورو کتابونو په پرتله د کوچنیانو برخه ډیره خواره ده.
په دې ویبپاڼه کې سره له دې چې د کوچنیانو له پاره «د ماشومانو کتابونه» په نامه څانګه پرانستل شوې ده، خو تر اوسه پورې ظاهراً پنځه کتابونه پر لیکه شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي:
ـ ستوری، د کوچنیانو له پاره د علم ګل سحر د شعرونه ټولګه،
ـ پښتو تصویري الفبې، د ښاغلي سلیم عابد پیمان له خوا ترتیب شوې(یوازې یوه پاڼه)،
ـ پښتو تصویري الفبې، د ښاغلي عبدالعلي رسولزاده له خوا ترتیب شوې(یوازې یوه پاڼه)،
ـ جنګي سپی، د ښاغلي محب زغم اثر،
ـ د زړه ور سمندري غله تقلید، د هایس روبرت اثر او د ماریا صدیقي ژباړه.

د کتابټون ټکی کام د مسولینو فعالیت ته په کتو سره د کوچنیانو له پاره یوازې پنځه کتابونه په خپل کتابټون کې درلودل، داسې توجیه کیدای شي چې دا برخه ډیره خوار ده. هیله چې د دې پاڼې مسولین په راتلونکو کې د کوچنیانو د ادبیاتو څانګې ته ځانګړې پاملرنه وکړي.

په فیسبوک کې ماشومانو او کوچنیانو ته پاملرنه

مخکې له دې چې زه خپل بحث ته ور ننوزم، د دې خبرې سپینول غواړم چې په مخکتاب کې مې د عامو خلکو له لورې د خپلو ماشومانو د زیږدلو زیري، د بل چا د ماشومانو او کوچنیانو په ښه یا بدو یادول، عکس کیښودل او نازول د بحث وړ موضوع نه ده، بلکې د مخکتاب په پاڼو کې مې اصلي هدف هغه پاڼې دي چې په عام ډول د ماشومانو او کوچنیانو د روزنې، پالنې او د دوی ادبیاتو له پاره کار کوي.
په دې کې شک نه شته چې د دولت د درې ګونو قواوو(مقننه، اجراییه، قضایه) تر څنګ میډیا په ټوله نړۍ کې د څلورم ځواک په صفت خپل رول ثابت کړی دی. په نویو نظریاتو کې دا هم ویل شوي دي چې د دې څلورم ځواک څو سر کښه بڅې(ټولنیزې رسنۍ) د پنځم ځواک دعوا کړې ده. یوه ورځ مې د خپلې خوښې وړ او خپل اعتبار وړ رسنۍ سره اړولې چې د ټولنیزو رسنیو په باب دا کرښې په مخه راغلې:

«... اوس د دغه څلورو قواو تر څنګ پنځمه قوه هم خپل سر را ښکاره کړ هغه ټولنیزې شبکې دي چې د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه په میلیونونو اشخاص له مختلفو عقایدو او افکارو سره یو ځای شوي دي او خپل د خوښې وړ څه پکې خپروي او ډیر ژر تقریبا کله کله له رسنیو مخکې د نړۍ له پیښو څخه خبریږي دا ټولنیزې شبکې چې ډیره وتلې او اغیزمنه یې فیسبوک ویب پاڼه ده چې له ډیر ښه تسهیلاتو څخه برخمنه ده او مشترکین یې کولای شي خپل د خوښې وړ څه پکې خپاره کړي . ددې ټولنیزو شبکو فلسفې ته که فکر وشي نو ډیر د نړیوال کیدو پر لور ورنیږدې کیدو ته یو ستر ګام دی او د نړۍ په یوه کلي بدلیدل ورځ تر بلې په دې ډول تحولاتو سره محسوسیږی...»

د میډیا د پاسنیو سرکښو بچیانو په ډله کې یو هم مخکتاب یا فیسبوک نومیږي. د دې ټولنیزې رسنۍ پر مخ ځینو قلموالو د نورو مسایلو تر څنګه کوچنیان هم نه دي هیر کړي، یوه پاڼه یې ورته جوړه کړې ده چې« یو ماشوم یوه نړۍ» نومیږي.

د کوچنیانو د ادبیاتو د څیړنې له پاره د لومړنیو موادو په را ټولولو لګیا وم، چیرې مې ولوستل چې په فیسبوک کې ښاغلي زغم د ماشوم روزنې په نامه یوه پاڼه جوړه کړې ده. ښه ورته خوشاله شوم او رخه هم راته ودریده او ځان سره مې و ویل چې:

«سړیه خو دا پاڼه باید تا جوړه کړي وای او د کوچنیانو د ادبیاتو او روزنې په باب دې چې پخوا څه لیکلي وو او اوس یې لیکي، دا به دې په کې ایښی وو او له نورو به دې هم په دې برخه کې مرسته غوښتي وه.»
له څو شیبو لټې نه وروسته مې دا پاڼه(facebook.com/mashomrozana) پیدا کړه او کرار ور میلمه شوم.
د فیسبوک په دې پاڼه کې په دوو ژبو(دري، پښتو) ژبو مطالب ایښودل شوي دي. ډیره سلنه ایښودل شوي مطالب د میندو پلرونو او د کورنۍ د مشرانو له پاره د ماشومانو د خوراک، ځښاک، لمبولو، جامو بدلولو، لوبولو، ساتلو، سړو تودو سره د مقابلې خوب خوراک او ... په برخه کې د لارښوونو او مالوماتو بڼه لري. د کوچنیانو د ادبیاتو مسأله یا په کې نه شته او یا ځینې مطالب چې ځنګځني ارتباط ور سره لري، هغه هم په نشت حساب دي.
په دې پاڼه کې د ماشوم د ساتلو او پاللو په برخه کې داسې علمي مقالې ایښودل شوي دي چې د ماشوم روان او له هغه سره د چال چلن مسایل په کې په علمي ډول څیړل شوي دي او د اوسنیو علومو او غوښتنو په رڼا کې هر څه په نظر کې نیول شوي دي. د څو مطالبو سرلیکونه او د لیکوالو او ژباړونکو نومونه یې دا دي:

ـ څورونکی ماشوم که څوریدلی ماشوم، اناهیتا روهي.
ـ نجوني ژر په خبرو کولو پیل کوي که هلکان؟ محب الله آرمل.
ـ د ماشوم ذهن او د رنګونو اغیز.
ـ د نوزیږ خوب.
ـ د ماشوم منطق، نور ګل شفق.
ـ د ماشوم د غصې کیدو په اړه د ډاکتر جان اوې روګ سپارښتنې، ژباړه: اناهیتا روهي.
ـ له ماشوم سره د کورني کار تر سره کولو لارښوونې، ژباړه: حکمت سروش.
ـ از نوزادان چگونه مراقبت باید کرد؟
ـ د نوزیږ تغذیه.
ـ ماشوم ته سزا ورکړئ، خو وهئ یې مه! ژباړه: نعیمه غني.
ـ چرا کودکم بد خو شده و به حرفهایم توجه نه میکند؟
ـ «خلاص موټی» ماشوم او عدم تشد د، اناهیتا روهي.

په مخکتاب کې د «یو ماشوم، یوه نړۍ» په نامه پاڼه کې د دې پاڼې د چلوونکو او همکارانو له خوا چې د ماشومانو او دهغوی د میندې پلرونو او نورو مشرانو د لار ښوونې له پاره څه ایښودل کیږي، دا یوازې د ښار محدود چاپیریال سره رانغاړي. موږ باید په کلو او باندو کې د افغانستان اکثریت کوچنیان، د هغو ژوند او د هغو له پاره لارښوونې، سواد، ښوونځی او د هغوی ادبیات او راتلونکی ژوند هیر نه کړو.
البته دا یو تریخ واقعیت دی چې زموږ په ټولنه کې اوس د ماشومانو اوکوچنیانو له پاره د پالنې او روزنې د نورو اړینو امکاناتو د نه برابرولو تر څنګه، زموږ د ټولنې د پام وړ ماشومانو ته د اړینو خوراکي توکو د نه رسیدو په وجه ډیر ماشومان په خوار ځواکی(سؤتغذي) اخته شوي دي. د ۲۰۱۴ کال په نیمایي کې د افغانستان د روغتیا وزارت په ارزونه او رابور کې راغلي دي چې د افغانستان یو څلویښت کامه نهه (۴۰/۹) سلنه ماشومان په خوار ځواکی (سؤتغذي) اخته دي.

سره له دې چې د پرمخ تللي ژوند عصري وسایلو ته د اوس له پاره هغوی او دهغوی کورنۍ لاسرسی نه لري، دا د دې مانا نه لري چې هغوی دې هیر کړای شي. په دې پاڼه کې د «یو ماشوم، یوه نړۍ» تر سر لیک لاندې د ماشوم پالنې او ماشوم روزنې په اړه د مقالو یوه ټولګه هم معرفي شوې چې د دغو لیکوالانو مقالې په کې راغلې دي:

اناهيتا روهي،
نعيمه غني،
او محب الله زغم.
د کتاب په وروستۍ پښتي کې د ماشوم په باب او ماشوم د روزلو په باب جملې راوړل شوي دي:«
*دري شيان له جنته را پاتې دي:
د ورځې ګلان،
د شپې ستوري،
او د ماشومانوسترګې.(دانتې)
*هر ماشوم چې نړۍ ته راځي پاک وي، سپيڅلی، مينه ناک او د ګټو استعدادونو خاوند، خو دا مور يو چې درواغ ور زده کوو، ګناه ته يې لمسوو، په زړه کې يې د کرکې زړی کړو، استعدادونه يې وژنو او جنتي دنيا ورته په دوزخ بدلوو؛ ځکه چې له ماشوم سره په چلند نه پوهيږو.
*هغه کس چې د اولاد په روزلو نه پوهيږي، هيڅ حق نه لري چې اولاد پيدا کړي.»

سره له دې چې د يو ماشوم يوه نړۍ پاڼې موادو ته مور په نيغه د کوچنيانو ادبيات نه شو ويلای، مګر په ډير اميد سره ويلای شم چې دا د کوچنيانو د ادبياتو د رامنځ ته کيدو او ايجاد له پاره او کوچنيانو ته د پاملرنې او د هغوی د ادبياتو د رامځ ته کيدو او ايجاد له پاره ښه زمينه او مقدمه کيدای شي.
زه دا منم چې زړه سواندي قلموال، فرهنګيان او د کوچنيانو د روزنې، پالنې او وړوته د کوچنيانو د ادبياتو په نامه د کيسو او شعرونو ليکونکي لکه: ډاکتر محب الله زغم، اناهيتا روهي، نعيمه غني، حکمت سروش، محب الله آرمل، بارکوال ميا خيل، علم ګل سحر، خاطر مانيروال، عبدالقديم ويار، عبدالفتح جبار خيل، روح الله نسيمي، ډاکتر رابعه غرشين او ...
په وخت او په ځای خپل غږ اوچت کړی دی او د خپل توان او امکاناتو په چوکاټ کې يې، مضامين، شعرونه، کيسې او لکچرونه وړاندې کړي دي، خو خبره دا ده چې زمور په ټولنه کې او زمور د ټولنې په شرايطو کې د ماشوم او کوچنيانو د روزنې او ادبياتو په برخه کې څومره د دوی وړانديزونو او خبرو له پاره د عمل زمينه برابره ده؟
دغو ليکوالو، شاعرانو او ژباړونکو، د ژوند او ټولنې له ټولو کړاوونو سره سره، د وينو له رنګ، د باروتو له بوی، د بم له غږ، لوګيو او لمبو سره او د مرګ له ويروونکې څيرې او ډار سره او ... سره، بيا هم په راتلونکي باندې اميد لري، د خپلې کورنۍ، خپلې ټولنې او نړۍ په راتلونکي باندې ايمان او باور لري او د خپلو نورو ټولو کارونو، غمونو، دردونو او ورځنيو کارونو سره سره يې د ورځنۍ ژوند يو څو ساعته د کوچنيانو له پاره ځانګړې کړې دي، د هغوی په باب يې فکر کړی دی او د هغوی له پاره يې قلم چلولی دی. د دغو ټولو هلو ځلو په پايله کې يې دا او دې ته ورته آثار را منځ ته کړي دي چې پاس يې يادونه وشوه او بحث پرې وشو او ښايي ځينې به يې لا پاتې هم وي.

پـــل، د افغانانو میډیا په آسمان کې نوی ستوری

د کوچنیانو د ادبیاتو نوی او ډاډمن آدرس

د افغانستان د میډیا په آسمان کې یو نوی ستوری وځلید. دا ستوری«پل» نومیږي، چې د یو شمېر لیکوالو په نوښت د تاند ویبپاڼې له خوا یې په خپرونو پیل وکړ. د «پل» د خپریدو په باب د تاند په خبر پاڼه کې داسې راغلي دي:

«د یو شمیر لیکوالو په نوښت د ماشومانو او کورنیو له پاره تاند د پل په نوم ځانګړې ویبپاڼه خپره کړه.
په دې ویبپاڼه کې د ماشومانو له پاره کیسې، شعرونه، د کورنیو له پاره د ماشوم د روزنې په اړه لیکنې او نور مطالب خپریږي. ګوندې پل ویبپاڼه د ماشوم د روزنې په برخه کې له کورنیو سره مرسته وکړي.
تاند هیله لري چې لیکوال به هم د ماشومانو له پاره ځانګړې لیکنې او دغه راز د ماشوم د روزنې اړوند موضوعات په خپله دې ویبپاڼه کې خپاره کړي.»
http://www.taand.com/archives/42590

لومړنۍ پل ته په کتو سره زه وینم چې دا پل ښه په ځای ایښودل شوی دی او هیله لرم چې زموږ د وطن ستونزې او ټولنیز ګردونه یې بیرته تر خاورو لاندې نه کړي، امید دی چې داسې ونه شي، ځکه چې د وخت غوښتنه همداسې ده چې دا پل د «ترکستان» پر لوري نه دی اوچت شوی، بلکې د یوې هیلې او یو امید پر لوري جګ کړای شوی دی او دا امید او دا هیله نوی نسل دی.
دا پل به زموږ د ټولنې په ګردجن او له واورو او ختو ډک چاپیریال کې په داسې نښې بدل شي چې اوسنیو میندو پلرونو ته او نوي نسل ته د نوي ژوند نوي لار په نښه کړي او په چټکۍ سره به پر مخ ځي. د نوي نسل له پاره او د روښانه راتلونکي له پاره.
تر هغه ځایه چې زما څیړنې یې ښیي، د نوي «پل» قلمي همکاران، با تجربه، زړه سواندي او مسول خلک دي چې پخوا یې هم په دې برخه کې د پام وړ کارونه کړي دي.
زه په زغرده ویلای شم چې دا د تاند او د پل او د هغوی د قلمي همکارانو هغه ستره پانګونه ده چې ثمر به یې لس کاله وروسته، شل کاله وروسته او یو نسل وروسته وځکل شي.
د ماشومانو پالنه، روزنه او کوچنیانو ته د ادبیاتو په نامه یو څه رامنځ ته کول او مخ کې ایښودل، له ډیر پخوا نه اړینه موضوع وه، او کله چې د نوي ژوند او نوې تکنالوژۍ ګامونه ګړندي او نور هم چټک شول، دا غوښتنه لکه خواړه په ورځنۍ اړتیا بدله شوه او دا دی تاندوالو او د هغوی نورو همکارانو وکولای شول چې په دې «پل» سره دا تشه ډکه کړي.
سره له دې چې د «یو ماشوم یوه نړۍ» په نامه د مخکتاب په بڼ کې یو نیالګی د ډاکتر صاحب زغم له خوا ایښودل شوی و،
https://www.facebook.com/mashomrozana

او ښه پالنه یې هم کوله چې ما یې یادونه «د کوچنیانو ادبیات» د مقالو په سلسله کې کړې ده او تبصره مې هم ور باندې کړې ده چې د مقالو په سلسله کې به راشي، خو«پل» به د «یو ماشوم، یوه نړۍ» پر مخ تللې بڼه وي.
د ماشومانو د روزلو او د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې چې زه خپلو څیړنو ته ګورم، «پل» د «یو ماشوم یوه نړۍ» په لاره باندې یو بل جوړونکی قدم دی. زما هیله دا ده چې پر افغان ماشوم او افغان کوچنۍ او افغان میندو او پلرونو باندې او د افغانستان په راتلونکي باندې د زړه سوې په خاطرټولو هغو فرهنګیانو چې په دې باب کار کړی او یا د کار هوډ لري، د انفرادي کار تر څنګه، خپلې هلې ځلې د «پل» په چوکاټ کې سره همغږي کړي او د «پل» پر لاره په یوه غږ وړاندې لاړ شي.
د دې نوښت تر څنګه د «پل» مسوولینو سره ښایي چې د کوچنیانو د روزنې، ساتنې، پالنې، سواد زدکړې، لیک لوست زدکړې، ښوونه روزنه او په پای کې د کوچنیانو د ادبیاتو د برخې فعالین سره منسجم کړي، ویې هڅوي چې نویو کارونو او نویو مسوولیتونو ته له دوی سره اوږه ورکړي او د زمان له غوښتنو سره سم خپل کار تر سره کړي.
د «پل» چلوونکو او قلمي همکارانو ته زما مصلحت دا دی چې دوی په خپل نه ستړي کیدونکي کار سره و کولای شي د پر مخ تللې ژورنالیزم په چوکاټ کې د خپلو ملي، وطني ګټو او کلتور

په نظر کې نیولو سره، د ماشومانو او کوچنیانو پاللو روزلو او په هغو کې د هنري ذوق د را پیدا کولو او روزلو په برخه کې او میندو پلرونو ته د مالوماتو او لارښوونو په ورکړه کې، ورځ تر بلې مثبت ګامونه اوچت کړي.
البته چې دا کار دوی یوازې نه شي کولای. زما هیله دا ده چې درنې کورنۍ دې هڅه وکړي چې د ماشومانو د روزلو په برخه کې له «پل» سره قدم په قدم یو ځای اوسي، پر مخ دې ولاړ شي او خپلې پوښتنې، ستونزې او تجربې دې د «پل» له مسولینو سره شریکې کړي او خپلې په ځای نیوکې او لار ښوونې دې نه ور نه سپموي.
له لوستونکو نه هیله دا ده چې هر «پل» ته پام وکړي، ودې ځاري او ودې لولي. که میندې پلرونه د خپل راتلونکي نسل د ښه ژوند په خاطر، د جنګي او سیاسي مسایلو له مطالعې نه، ، په لومړي ګام کې د «پل» لوستلو ته پام وکړي، ډیره به ښه وي.
ما چې د ۲۰۱۵ کال د مارچ په دویمه نیټه د «پل» لومړنی نقش د کمپیوتر پر مخ ولید، داسې مې و انګیرله چې زما ملا ټرل شوې ده. ډیر ورته خوشاله شوم، زړه مې قوت واخیست او د ماشومانو او کوچنیانو په باب چې ما دیرش کاله مخکې کار پیل کړی و او اوس مې هم هڅې رواني دي، پل مې د دې پروسې یو بشپړونکی ګام وباله.
ما د ماشومانو او کوچنیانو له پاره له ډیر پخوا نه فکر او کار کړی دی.
ـ «د کوچنیانو ادبیات»، کتاب، د ۱۳۶۶ کال چاپ،
ـ «پردی چاپیریال او د کوچنیانو د زدکړې مسأله» زما د مقالو لړۍ ده چې تر اوسه یې په ویبسایټونو کې اوه که اته برخې خپرې شوې دي.
ـ «د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر او اوسنی حالت»، تر اوسه شپږ مقالې خپرې شوې دي او نورې برخې یې هم چاپ ته را جوړیږي.
«پل» ته په کتو سره، د کوچنیانو د ادبیاتو په باب زما څیړنه او کار که اوس رانه نیمګړي هم پاتې شي، یو څوک شته چې دا کار پر مخ یوسي، بشپړ یې کړي او هغه به د «پل» چلوونکي او لارویان وي.
زموږ په هیواد کې:
څومره ماشومان او کوچنیان د کوڅو سر ګردان دي؟
څومره ماشومان او کوچنیان شاقه کارونه کوي؟
له څومره ماشومانو او کوچنیانو څخه جنسي استفاده کیږي؟
له څومره ماشومانو او کوچنیانو سره په هره کورنۍ کې هغه چلن کیږي چې باید ونه شي،
او نورې دغسې پوښتنې او ترخه حقایق چې زموږ په ټولنه کې شته او ...
د ماشوم او کوچني په ژوند کې دا ستونزې چا رامنځ ته کړي او چا زیږولي دي؟؟؟
دا موږ لویان یو، دا موږ مشران یو چې د ستونزو غرونه د ماشومانو او کوچنیانو په مخ کې ږدو، دا زموږ مشرانو نا پوهي او بیسوادي ده چې ماشومانو او کوچنیانو ته مو دا توري شپې جوړې کړې دي او ...
زما هیله دا ده چې پل و کولای شي چې د میندو پلرونو او ټولنې ذهن هم د ماشومانو او کوچنیانو په پالنه او روزنه کې رو ښانه کړي او له کوچني او ماشوم سره د چلن په برخه کې نوی ذهنیت ورکړي.
هیله ده چې دې ټولو ستونزو او پو ښتنو ته «پل» لار و باسي او تیاري کوڅې روښانه کړي.
زه لومړی د تاند مسوولینو ته او بیا ټولو هغو فرهنګیانو ته چې د «پل» د اوچتولو او خپرولو له پاره یې فکر کړی او عملي ګام یې اوچت کړی دی، مبارکي وایم، هیله مې دا ده چې «پل» په ښه او سم لوري اوچت کړای شي.

http://www.taand.com/pal/archives/1542

د اجمل تورمان لیک او د کوچنیانو ادبیات

د ۲۰۱۵ کال د جون په ۲۵ نیټه مې د ډاکټر بهیج عثماني له برکته د مخکتاب پر پاڼه دا جمله تر سترګو شوه:

«د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر عبدالباري جهاني ته سر خلاصی لیک:»

کابینې ته د باري جهاني غوندې یوه مسلکي شخص په نوماندیدو سره، خبرې ببرې شوې او له ډیرو بهرنیو او کورنیو مزاحمتونو او د خبرو له ځیرې والي او ببر والي سره سره جهاني د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته بریالی شو. د همدې ببرو خبرو اړو دوړ مې لا له ذهن څخه نه و پاک شوی نه و چې د جهاني په آدرس او نامه یو لیک میډیا له کړکۍ سر را ښکاره کړ.
زه تر ټولو مخکې له ډاکتر بهیج عثماني نه مننه کوم چې د ده د ښه ذوق او لوړ همت له برکته، په کابل او افغانستان کې د کوچنیانو ادبیاتو د خوار او زار وضعیت په باب، د تورمان صاحب له دې دلسوزانه، عالمانه او ښه لیک نه خبر شوم.
زه باري جهاني له نږدې پیژنم. په کابل او اروپا کې مو څو ځلې په شخصي، علمي او رسمي محافلو کې د ګډون پرمحال لیدلي دي او سره غږیدلي یو، خو اجمل تورمان یوازې د میډیا د سخي او مهربانه پانو له لارې پیژنم او په لیدلو یې خدای تر اوسه نه یم ویاړ من کړی.
دغه لیک چې دلته خبرې پرې کوم، مطرح فرهنګي شخصیت ښاغلي اجمل تورمان لیکلی دی او داسې یوې موضوع ته یې د ښاغلي وزیر پام ور اړولی دی چې په عام ډول په ټول افغانستان او په ځانګړي ډول د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې یو له اړینو او د نوي نسل په روزلو کې تر ټولو اړینه مسآله او بنسټیزه موضوع ده.

دا دی د لیک بشپړ متن:

«د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر عبدالباري جهاني ته سر خلاصی لیک:
جهاني صیب، سلام!
وزارت دې درته مبارک وي، په دفتر کې دې ابښي په مبارکیو کې راغلې د ګلانو ګډۍ ګردجنې مه شه!
جهاني صیب! دا خبرې مې له ډېرې مودې راپه دې خوا په زړه کې وې، خو اورېدو ته یې څوک نه و. ښایي د لږې ډېرې پیژندګلوی له امله چې له تاسې سره یې لرم درته به بې ارزښته نه وي.
د ماشوم ادبیات او دوی ته رسنیز کار په افغانستان کې ډېر خوار او زار دی. له کومه چې زه د ماشومانو لپاره یوه ـ نیمه لیکنه کوم او په لسګونه کلونه ورنه اوړي، د افغانستان د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت له ادرسه په دې برخه کې هیڅ ډول عملي کار نه دی شوی.
هو، اوریدلي مې چې د کمکیانو انیس میاشتنۍ مجلې نوم په انیس کودک واوښت، دا لوی نوښت او ابتکار د پخوانیو مسوولینو و، البته اوس خبر شوم چې دغه میاشتنۍ مهالنۍ شوې او چې خپګان تر منځ وتلی وي نو کله په دې او کله په هغې نوم خپرېږي.
تاسې یې یو ځل پوښتنه وکړئ، کیدای شي ماته راغلي راپورونه ناسم وي. که ناسم وي نو له مسولینو یې بخښنه غواړم.
جهاني صیب! لږې به نه ځو یو ځل خو په ګوګل کې د ماشومانو د ادبیاتو په برخه کې د ګاونډ هیواد ایران کار ته تم شئ، وګورئ چې هغوی د خپلو ماشومانو لپاره څه کړي دي؟
مونږ یې ولې نشو کولای ؟
ایا اړینه نه ده چې مونږ خپلو ماشومانو ته یوه نه بلکې څو ـ څو دولتي نشریې ولرو او په خپل وخت په منظم ډول چاپ شي؟ حال دا چې انیس، هیواد ، اصلاح دا ټول تر ډېره په عین مطالبو سره په لوی تیراژ هره ورځ له چاپه راوځي.
تاسې یو ځل د ملي تلویزیون د ماشومانو خپرونې خو وګورئ، ایا دغه خپرونې تر کومه ماشومانو ته دي؟

کلونه وړاندې مې په همدغه تلویزیون کې د ماشومانو په خپرونه کې د ریس رشوت خور په نوم یوه تمثیلي ټوټه ولیدله، چې یو ماشوم مامور او بل ریس وي او د کار د اجرا په بدل کې ورته رشوت ورکوي، ایا د ماشومانو په خپرونو کې باید همدا مطالب خپاره شي؟
جهاني صیب! د وزارت ټول زاړه اسناد رابرسیره کړئ، وګورئ چې د ماشومانو د ادبیاتو او د دوی د رسنیز کار په برخه کې کومه لازمه هڅه شوې ده ؟
یو مهال چې ما په پوهنې وزارت کې کار کوو او تر ډېره په ښوونځیو کې د ادبي ټولنو د جوړولو دنده راتر غاړه وه، لیدل به مې چې زمونږ ماشومانو په ځومره مینه له ایران نه ماشومانو ته مرسته شوې د شعرونو او کیسو کتابونه لولي.
ولې ایا مونږ ماشومانو ته لیکوال نه لرو، پروین پژواک، خالده تحسین، اناهیتا روهي، احمد تکل، اجمل اند او نور، ایا کله مو د دوی له وړتیاوو د استفادې هڅه کړې؟
څو پورې به پردیو کتابونو ته ناست او بیا کلونه ورسته به د فرهنګي یرغل خبره مطرح کوو؟
جهاني صیب! تاسې وزارت ته نوي راغلي یاست، هسې دا خبرې مې تاسې ته ولسي جرګې ته د باور رایې تر اخیستلو یوه ورځ مخکې هم کړې وې. د چارواکو کارونه ډېر او ډېرې ترینه هېر وي، نښه یې لا دا چې د شیدو پیاله هم رانه په میز واوښته.
بیا مې غاړه خلاصه کړه، مسوولیت مې و، تاسې دې راته ژوندي وئ!
زړه خو مې دا وایي چې د لیک لاندې ولیکم، کاپي : د ولسمشر فرهنګي سلاکار اسدالله غصنفر ته.
په درنښت
اجمل تورمان»

په دې کې خو شک نه شته چې په افغانستان کې د ټوپک د شپیلۍ له سُر کیدو سره او د ټوپکي شپیلۍ د خاوند له واکدار کیدو سره سم، پرته له ټوپکوال نه، هر څوک او هرڅه په بنسټیزه ټوګه زیانمن شول، چې په هغو کې لومړی ماشوم، کوچنی او د دوی ادبیات او نور لومړني حقونه یې وو.

ښاغلي تور مان د اطلاعاتو او کلتور وزیر ته په خپل لیک کې چې څه لیکلي دي، دا ټولې زما د زړه خبرې دي. دا خبرې باید ما لیکلي وای. خو زه هم آرامه نه یم ناست، تر خپلې وسې مې خپل کار کړی دی. ډیر لرې نه، څه لنډه موده پخوا (۰۷/۰۴/۲۰۱۵) په خپلې یوې مقالې «د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت، نهمه برخه» کې، په افغانستان کې د ننه او د باندې له افغانستان څخه د کوچنیانو له پاره په تلویزیونو کې د خپرونو په باب ټولې ستونزې، د حل لارې او خپل نظر لیکلی او نشر کړی دی، خو څوک به یې ولولي او څوک به غوږ پرې وګروي. زه خپله همدومره کولای شم، له دې ور آخوا نه کوم ګوند لرم، نه جنګیالي اونه هم کوم قهرجن لښکر، چې پرې ور مارش یې کړم. په یوازې تن مې د قلم په توره او د لغاتو په لښکر دغومره کړې چې یاد مې کړل.
خو اوس چې ښاغلي اجمل تورمان خبره له اشارو او مقالو ور تیره کړه او مخامخ لیک کې یې د خپل زړه وینا، زما د زړه او یو شمیر نورو قلموالو د زړه خبره؛ د ټولو قلموالو او فرهنګیانو په استازیتوب وکړه، نه یوازې خپله غاړه یې خلاصه کړې ده، بلکې د یوه اړین فرهنګي مسولیت خبره یې کړې ده. دا چې ښاغلی وزیر به د خپل صلاحیت، مسولیت او امکاناتو په چوکاټ کې څه وخت څه وکړي، دا په ده پورې او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت پورې اړه لري، خو زما خپله عقیده دا ده چې د جهاني صاحب زدکړو،پوهې، تجربو، وطن او خلکو سره مینې ته په کتو سره زه ډاډه یم په دې برخه کې څه چې د ده له لاسه وشي، وبه یې نه سپموي.
د ټولو دې پام وي چې دا وروستۍ خبره نه ده، د غاړې خلاصول او د کارونو پای نه دی.«دمینې لار اوږده ده په وروږو به سره خو ...» ماشومان، کوچنیان او نوی نسل له موږ نه ډیر څه غواړي او حق یې هم دی. له شخص نه نیولې تر کورنۍ پورې، له وړکتون نه نیولې، بیا تر

ښوونځي او پوهنځي او ټولنې پورې، له شخصي فرهنګي آدرسونو نه نیولې تر رسمي او دولتي موسسو پورې، دا حق څوک، چیرې، څه ډول ادا کوي، دا د دوی کار دی، خو دا دې ټول په یاد ولري چې:
مور د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل ډیر پور وړي یو باید ادا یې کړو.
زه داسې فکر کوم: دا مهمه نه ده چې ډیوه د چا په لاس کې ده، مهمه دا ده چې لار روښانه شي. دا مهمه نه ده چې دا خبره چا وکړه، زما له نظره مهمه دا ده چې دا خبره وشوه، مطرح شوه او هغه هم د یوه لوړ دولتي مسول مقام په آدرس.
شپون صاحب یو وار اشرف غني ته د خبرو د نه رسیدو په اړوند د «ولسمشر اشرف غني او د غوښو دیوال» تر سر لیک لاندې لیکلي وو چې له رییس جمهور نه را تاو خلک د غوښو د دیوال حثیت لري، نه څوک ور پریږدي او نه د چا خبره ور رسوي او...

و به لیدل شي چې له جهاني نه هم د غوښو کوم دیوال را تاو دی او که خبرې او لیکونه ورسیږي.
و به ګورو چې وزیر صاحب ته دا لیک د لوستلو له پاره ور رسیدلی دی که نه؟ او وزیر صاحب د خپلې پوهې، تجربې او د موضوع د مهم والي په رنا کې د خپلو امکاناتو او صلاحیت په دایره کې څومره او څنګه قاطع پریکړه ا و کار کوي . او د دې په څنګ کې قلموال او په تیره د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې متخصصین او عملاً فعاله قلموال څه کوي او ښاغلي وزیر ته څومره وړاندیزونه او لیکلي او تخلیق کړي آثار د چاپ له پاره وړاندې کولای شي؟
د وزیر صاحب دې، دې ته هم پام وي چې د خپل وزارت له واک او امکاناتو نه په استفادې سره څومره کسان د کوچنیانو د ادبیاتو د زدکړې له پاره بهرنیو هیوادو ته لیږلی شي او څومره کسان په لنډو سفرونو کې د کوچنیانو د روزلو او له هغو سره د برخورد او هغو ته د یو څه تخلیق او ژباړې له پاره په لنډو بورسونو کې د لنډو زدکړو له پاره بهر ته استولی شي، څو هغو ی د یوې تشې د ډکولو له پاره په بیړه یو څه زده کړي او د وطن له هغو کوچنیانو او د هغوی له مینډو پلرونو سره یې شریک کړي چې وړکتون، ښوونځي، کتاب، مطالعې ، رادیو او تلویزیون او د میډیا نورو ډولونو ته لاسرسی لري.
سره له دې چې د تورمان صاحب لیک او خبرې یوازې د اطلاعاتو او کلتور د وزیر ښاغلي باري جهاني په آدرس لیکل شوي دي، خو زه یې داسې انګیرم چې د تورمان صاحب لیک ټول هغه قلموال هم په نظر کې ولري چې د ماشوم او کوچني د پاللو، روزلو او زدکړې په ارزښت پوهیږي، په تیره هغو قلموالو ته چې د کوچنیانو له پاره یې هستوني کړي او کوي یې او یا ژوندي روزنیز پروګرامونه چلوي.
ما د کوچنیانو له پاره نه شعر لیکلی دی، نه مې کومه کیسه لیکلې ده او نه مې تر اوسه څه ژباړلې دي، خو له څه د پاسه دیرش کاله را په دې خوا د موضوع د مهم والي په درکولو سره مې د کوچنیانو د ادبیاتو په تیورکي او تحقیقي برخه کې د خپلو زدکړو، پوهې او تجربې په رنا کې کار کړی دی او اوس هم په همدې کار لګیا یم.
تور مان صاحب په خپل لیک کې په کابل کې، په اوس مهال کې د کوچنیانو خپرونو ته اشاري کړې دي او د نشراتو خوار او زار حالت یې د مثال په توګه ښاغلي وزیر ته مخ کې ایښی دی او ... د دې موضوع مهم والي ته په پام سره، د ځپلو څیړنو په لړ کې د کوچنیانو ادبیاتو ته د شوو کارونو د څیړنې په برخه کې کله چې په کابل کې یا په افغانستان کې د شوو کارونو او روانو کارونو د څیړلو برخې ته ورسیدم، نو ما سره په اروپا کې د قحط الکتاب او قحط المواد په دې چاپیریال کې، هغه مالومات چې ما غوښتل، نه وو راسره. د موضوع د روښانتیا له پاره مې ځان سره و ویل چې له کابل میشتو یارانو نه مرسته وغواړه چې که چاپ شوي مواد نه شي را پوست کولای، لا اقل دومره مالومات خو را ته پیدا کړي چې کومه خپرونه یا خپرونې د کوچنیانو له پاره همدا اوس چاپیږي ؟ آیا د افغانستان د لیکوالو ټولنې په تشکیل کې چې پخوا د کوچنیانو د ادب څانګه وه اوس هم شته که نه؟ او څو نورې پوښتنې.

ما په اول ګام کې له دغو ښاغلو نه په دې ډول د دې مالوماتو غوښتنه وکړه:

ـ د ۲۰۱۴ کال د دسمبر په شپږمه نیټه مې ښاغلي ضیا بومیا ته داسې ولیکل:
سلامونه او درناوی!
یوه ځیرنیزه مقاله باندې کار کوم، دهغې مقالې په ترڅ کې د دغو پوښتنو ځواب ته اړتیا لرم:
په کابل کې د افغانستان د لیکوالو ټولنه فعاله ده که نه؟
که فعاله وي، آیا د هغې ټولنې په تشکیل کې د کوچنیانو د ادبیاتو څانګه شته که نه، که وي کوم فعالیتونه یې کړي دي؟
په کابل کې د کوچنیانو له پاره کومې نشریې خپرونې کوي؟
آیا په مجلو او اخبارونو کې د کوچنیانو د ادبیاتو له پاره لکه پخوا کوم ځانګړی ستون یا پاڼه شته که نه، که وي لیکوالان یې څوک دي؟
له همکاریو نه مو مخکې له مخکې منننه کوم.
البته هر څه به لنډ راته لیکې چې ډیر په زحمت نه شې.
خو تر نن پورې یې ځواب ته لاړې څارم.

ـ د ۲۰۱۴ کال د دسمبر په یولسمه نیټه مې ښاغلي عبد الواحد تابع ته داسې ولیکل:
زما له کابل نه یو څه مالومات په کار دی، که وکولای شې چې په لنډ ډول یې را ته پیدا کړې.
توکل په خدای تاسوخویی ووایاست چې له وسی می کیږی؟ یانی کولای یی شم که نه؟
په پخواني رژیم کې د دولت په تشکیل کې د لیکوالو ټولنه وه اوس هم شته که نه؟ که وي آیا د کوچنیانو د ادبیاتو څانګه په کې فعاله ده که نه؟
آیا د کو چنیانو له پاره کومې مستقلې دولتي یا غیر دولتي خپرونې شته که نه؟
په ټول کې په افغانستان کې د کوچنیانو ادبیاتو ته څومره پاملرنه کیږي او څّه حال لري؟
که مو وکولای شول دا پوښتنې به ډیرې لنډې راته ځواب کړې. له مرستې به دې مننډوی اوسم.
او په بریښنا لیک کې راولیږه.
انشاالله
بس زه سترګې پر لاره یم.
نور دې په خدای سپارم
تربیا
څو ورځې یې پته و نه لګیده، بیا مې د ۲۰۱۴ کال د دسمبر په نولسمه داسې ور ته ولیکل:
تابع صاحب سلامونه! آ زما غوښتنې مالومات دې لکه چې یا هیر دی او یا دې نه دی پیدا کړی، که څنګه؟
له لږ څه سوا ځواب نه وروسته پوه شوم چې نه کیږي، نو بیا مې څه ور ته ونه لیکل.

ـ ښاغلي غفور لیوال نه مې د ۲۰۱۵ کال د فبروریٔ په یولسمه نیټه، داسې غوښتنه وکړه:
لیوال صاحب سلامونه او درناوی!
که مو دغه مهرباني وکړه، نو زما له پاره به یوه لویه ډالۍ وي او دغه راز که مو وخت پیدا کړ دا پته به را ته ولګوئ:
د کوچنیانو له پاره په کومو خپرونو کې ځانګړې مخونه شته او په څه ډول؟
آیا د افغانستان د لیکوالو په ټولنه کې د کوچنیانو د ادبیاتو څانګه شته که نه، که وي کوم فعالیتونه یې کړی دی؟
په رادیو او تلویزیون کې د کوچنیانو له پاره څه شته که نه؟
او نور مو داسې څه که د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې له نظره تیر شول ، نو که زحمت نه کیږي د ایمیل له لارې مې وربانديې خبر کړه.

یو خو زما هغه کتاب(د کوچنیانو ادبیات) و چې په ۱۳۶۶ کال کې خپور شوی و، دا اوسنۍ ځیرنه مې کاملاً نوې ده او ستاسو مرستې ته اړ یم.
خو ده په اول کې ما ته یوازې دا جمله ولیکله:
استاده مننه ، زه به خپله ټوله هڅه وکړم
او کله چې د ۲۰۱۵ کال په اپریل کې زه کابل ته تګونکی شوم او له ده نه مې د ده د تیلیفون شمیره وغوښته، لیوال صاحب د تیلیفون د شمیرې د رالیږلو سره یو ځای د غوښتې مالوماتو په برخه کې داسې را ته ولیکل:
سلامونه قدرمن بهاند صاحب
زما لپاره به دا ویاړ وي، چې له تاسو سره خبرې وکړم ...
بله خبره دا ده ، چې د ((مطیع الله ویسا) په نامه یو ځوان دی، چې غواړي دکلیوالو ماشومانو لپاره یوه مجله خپره کړي، ماستاسو دهلو ځلو یادونه هم ورته کړې وه نو که څه لیکنې مو ورکولې دلته به ډیرې ګټورې وي
جوړ او خوشاله اوسئ
کابل کې د شته ستونزو او د هر چا رسمي اوشخصي کارونو ته په پام سره زه له یادو بناغلو ګیله نه کوم، خو که څه په لاس راغلي وای، ما به لا هماغه وخت یادونه کړې وای.
اوس به وګورو چې د بناغلي اجمل تورمان په لیک د ماشونو او کوچنیانو د ادبیاتو د انځور شوي خوا ر او زار حالت ته څوک پام کوي که نه؟

د کوچنیانو ادبیاتو د مقالو په ځینو برخو کې مې پر دې بحث کړی و چې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره، د کوچنیانو د ادبیاتو په نامه را ټول شوي، تخلیق شوي، چاپ او خپاره شوي مواد چیرې، څه ډول چاپ او خپاره شوي دي او په کومو آدرسونو آنلاین شوي دي. په دې باب ځومره مواد چې ما ته په لاس راغلي یا مې له نظره تیر شوي دي، ما یو په یو د همدې سلسلې(د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت)
په ځینو برخو کې معرفي کړي دي چې انترنیتي پټې یې په لاندې ډول دي:

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochnian9.pdf

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kocnian10.pdf

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochnian11.pdf

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochnian12.pdf

اوس نو پاتې دا شوه چې څنګه دا لیکلي کتابونه او مواد تر کوچنیانو او تر کورنیو پورې ورسیږي. انترنیتي پټې ور وښودل شي، د لوستلو زمینه یې ورته برابره کړای شي، کوچني ته د لوستلو او ور باندې د پوهیدلو چل و بنودل شي.
زما له انده اوس دا د هر مور پلار، د هرې کورنۍ د مشرانو او زلمو کار دی چې دا لیکلي مواد او کتابونه د ماشومانو تر وړو او نازکو لاسونو پورې ورسوي. لارښوونه دې ورته وکړي، ټکي په ټکي دې ورسره و وایي او د هر توري تشریح ته دې د خپلې حوصلې څادر وغوړوي او که نه، نو...

د کوچنیانو او د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې چې پاس ما څومره لیکوال، کتابونه او نشریې معرفي کړي دي او ور باندې غږیدلی یم، په ډاډ سره ویلای شم چې دا کار بشپړ نه دی، د بشپړتیا تر نیمایي هم را ټیټ دی. د همدې خبرې په رنا کې ویلای شم چې:

دا د دې مانا نه لري چې ګواکې زما څیړنه هر اړخیزه او بشپړه ده او ما به دا توره کړې وي چې تر نن پورې ټول هغه مواد او کتابونه چې په پښتو ژبه باندې د کو چنیانو د ادب په نامه لیکل شوي او تخلیق شوي دي، ما به لیدلي او څیړلي وي. نه داسې نه ده او دا کار یو څه نا شونی هم دی. ما ته د خپلو امکاناتو په چوکاټ کې چې څومره مواد په مخه راغلي دي او څومره لیکوال او شاعران مې پیژندلي دي، خبرې مې ور باندې کړي دي او معرفي کړي مې دي. ښایي ډیر کتابونه او لیکوال له ما نه پاتې وي او په دې برخه کې ځینې خپاره شوي آثارو نه به زه نا خبره یم. یو مثال یې د کتابونو هغه سلسله ده چې د یوه کتاب په یوازې پیژندنه کې زه ورسره مخ شوم.
یوه ورځ د مخکتاب په بڼ کې ګرځیدم چې د کوچنیانو له پاره د یو نوي کتاب له نامه سره آشنا شوم. دا کتاب «ماشومانو ته د نبوي سیرت کیسې او درسونه» نومیږي. یاد کتاب مصري لیکوال عبدالحکیم عبدالفتاح محمد عبوس لیکلی دی او ښاغلي زاهد جلالي پښتو ته ژباړلی دی. په فیسبوک کې یوازې د کتاب د لومړۍ او وروستۍ پشتۍ عکس ایښودل شوی و چې د کتاب نوم، مولف او ژباړن ورنه پیژندل کیدای شو. د کتاب فهرست او محتویات په کې نه و معرفي شوي، خو د کتاب په عکس کې له عنوان نه پاس لیکلي وو:

«د ماشومانو له پاره کتابي سلسله (۹)»

له دې جملې نه داسې ښکاري چې له دې کتاب نه مخکې اته نور کتابونه هم د کوچنیانو له پاره لیکل شوي او چاپ شوي دي، او زه به یې د دې قحط الکتاب په چاپیریال کې څنګه تر لاسه کړم چې په محتویاتو باندې یې څه وليکم او ښکاره کړم چې دا کتابونه د ماشومانو او کوچنیانو فکرونه په سمه لار سیخوي او که له سمې لارې نه یې په بله اړوي. څه شی ماشومانو او کوچنیانو ته ورکوي او که څه ور نه اخلي؟
دا یې یوه هغه بیلګه وه چې د تصادف له مخې ما ولیدله، کیدای شي نور ډیر داسې مواد له ما نه پاتې وي چې په ریښتیا د کوچنیانو د ادبیاتو په دایره کې راځي، څیړل او پیژندل یې اړین دي، خو ...
د کوچنیانو د ادبیاتو په نامه، یا د ماشومانو او کو چنیانو د روزنې له پاره څه لیکل او حتی په تعلیمي نصاب کې چې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره کوم موضوعات انتخابیږي او بیا لیکل کیږي یا ژباړل کیږي؛ د هغو د انتخاب په باب فکر کول ډیر اړین او ضروري دي چې لیکوال او شاعر د لیکلو او ژباړلو له پاره کومه موضوع انتخابوي او بیا یې د تخلیق، تالیف او یا ترجمې په نامه د کو چنیانو د ادبیاتو تر سر لیک لاندې، د هغوی په لاس کې ور کوي .
اصل مقصد دا دی چې باید فکر وشي: زمونږ لیکل شوي، ژباړل شوی او یا تخلق شوی آثار یا مواد ماشوم او کوچني ته څه ورکوي د تیارې پر لوري یې بیا یې او که د رنا پرر خوا، د ژوند او تمدن پر لارې یې سیخوي، که د هغې پر ضد؟
دغه لنډکی مقاله (د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت، پنځه لسمه برخه) چې کیدای شي د یوې نتیجه ګیرۍ په بڼه و انګیرل شي، د دې مانا نه لري چې د کوچنیانو د ادبیاتو د پیژندنې او څیړنې په برخه کې زه خپل کار بشپړ یا تمام ګڼم او نور لاس تر زنې کینم؛ نه داسې نه ده. د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه به زما کار روان وي او تل به زما هڅه دا وي چې د نویو موادو په تر لاسه کولو سره به زه هغه څیړم. د نویو ستونزو او نویو پوښتنو په را پیدا کیدو سره به د نورو قلموالو په مرسته د هرې پوښتنې له پاره یو ځواب او د هرې ستونزې له پاره یوه د حل لار پیدا کوو.

«د ماشوم د ادبياتو کور»

د کوچنيانو د ادبياتو د مقالو(د کوچنيانو ادبيات، تاريخي پس منظر، اوسنی حالت) په دې برخه کې، «د ماشوم د ادبياتو کور» ته رسيدلي يو او لږ به په دې کور کې دمه شو، له کوربنو سره به آشنا شو او وبه ګورو چې د دې کور خاوندانو د ماشومانو او کوچنيانو له پاره څه کړي او نقد څه لري.

د کوچنيانو د ادبياتو د مقالو د همدې سلسلې په دولسمه برخه کې مې ويلي و:

«په فيسبوک کې ماشومانو او کوچنيانو ته پاملرنه:

مخکې له دې چې زه خپل بحث ته ور ننوزم، د دې خبرې سپينول غواړم چې په مخکتاب کې مې د عامو خلکو له لوري د خپلو ماشومانو د زيږدلو زيري، د بل چا د ماشومانو او کوچنيانو په ښه يا بدو يادول، عکس کيښودل او نازول د بحث وړ موضوع نه ده، بلکې د مخکتاب په پانو کې مې اصلي هدف هغه پاڼې دي چې په عام ډول د ماشومانو او کوچنيانو د روزنې، پالنې او د دوی ادبياتو له پاره کار کوي.

په دې کې شک نه شته چې د دولت د دريم ګونو قواوو(مقننه، اجراييه، قضايه) تر څنګ، ميډيا په ټوله نړۍ کې د څلورم ځواک په صفت خپل رول ثابت کړی دی. په نويو نظرياتو کې دا هم ويل شوي دي چې د دې څلورم ځواک څو سر کښه بڅې(ټولنيزې رسنۍ) د پنځم ځواک دعوا کړې ده.
يوه ورځ مې د خپلې خوښې وړ او خپل اعتبار وړ رسنۍ سره اړولې چې د ټولنيزو رسنيو په باب دا کرښې په مخه راغلې:

«...اوس د دغه څلورو قواو تر څنګ پنځمه قوه هم خپل سر را ښکاره کړ، هغه ټولنيزې شبکې دي چې د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه په ميليونونو اشخاص له مختلفو عقايدو او افکارو سره يو ځای شوي دي او خپل د خوښې وړ څه پکې خپروي او ډير ژر تقريبا کله کله له رسنيو مخکې د نړۍ له پيښو څخه خبريږي دا ټولنيزې شبکې چې ډيره وتلې او اغيزمنه يې فيسبوک ويب پانه ده چې له ډير ښه تسهيالتو څخه برخمنه ده او مشترکين يې کوالی شي خپل د خوښې وړ څه پکې خپاره کړي. ددې ټولنيزو شبکو فلسفې ته که فکر وشي نو ډير د نړيوال کيدو پر لور ورنيږدې کيدو ته يو ستر ګام دی او د نړۍ په يوه کلي بدليدل ورځ تر بلې په دې ډول تحولاتو سره محسوسيږي ...»

http://rohi.af/fullstory.php?id=32292

د ميډيا د پاسنيو سرکښو بچيانو په ډله کې يو هم مخکتاب يا فيسبوک نومېږي. د دې ټولنيزې رسنۍ پر مخ ځينو قلموالو د نورو مسايلو تر څنګه کوچنيان هم نه دي هير کړي، يوه پانه يې ورته جوړه کړې ده چې» يو ماشوم يوه نړۍ نومېږي.»

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochnian12.pdf

په مخکتاب کې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره دا پاڼه(یو ماشوم یوه نړۍ) دومره موثره وه چې په پایله کې یې همدا فیسبوک پاڼه په یوې داسې ویبپاڼې باندې بدله شوه چې د ماشومانو د پالنې، روزنې او د کوچنیانو د ادبیاتو په یوه لوی آدرس باندې بدله شوه چې نوم یې دی:

«پل»(pal.taand.com).

د «پل» د زیږیدو په خوشالۍ باندې مې په هماغه وخت کې یوه ځانګړې مقاله ولیکله:

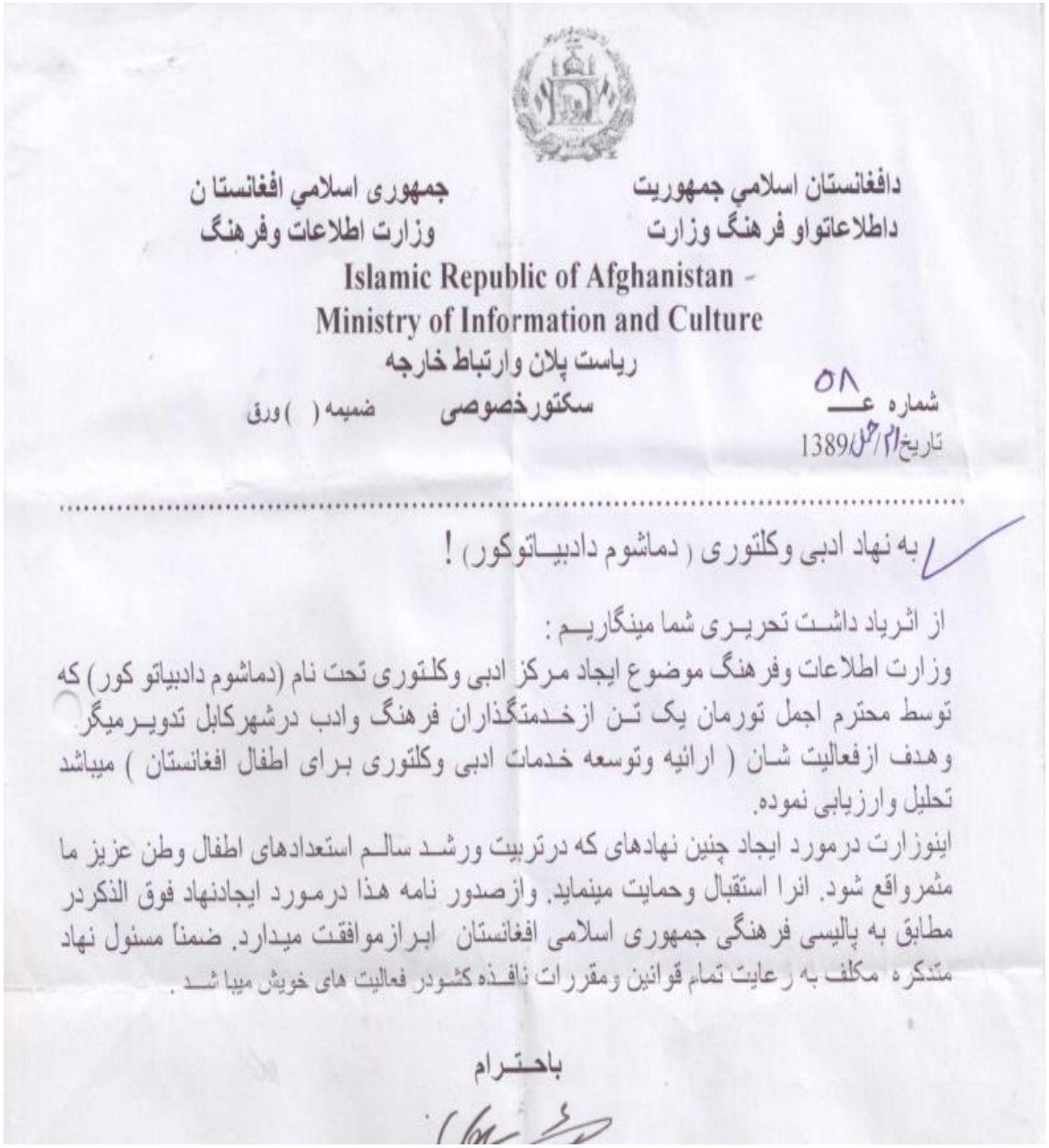
http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_pal.pdf

ما لا پخوا د ماشوم روزنې د فیسبوک پاڼې له پاره لیکلي وو:« په مخکتاب کې د «یو ماشوم، یوه نړۍ» په نامه پاڼه کې د دې پاڼې د چلوونکو او همکارانو له خوا چې د ماشومانو او دهغوی د مینډې پلرونو او نورو مشرانو د لارښوونې له پاره څه ایښودل کیږي، دا یوازې د ښار محدود چاپیریال سره رانغاړي. مونږ باید په کلو او باندو کې د افغانستان اکثریت کوچنیان، د هغو ژوند او د هغو له پاره لارښوونې، سواد، ښوونځی او د هغوی ادبیات او راتلونکی ژوند هیر نه کړو.»

خپل هماغه پخوانی خپور کړی نظر اوس بیا د «د ماشوم د ادبیاتو کور» له پاره هم په تکرار او ټینګار سره راوړم چې د ماشوم د ادبیاتو کور کارونه او فعالیتونو ته زه ډیر خوشبینه یم او که په همدې بڼه دوام وکړي، ښه راتلونکي به یې په مخ کې وي، خو د مسولینو باید دې ټکي ته پام وي چې د دوی په پاڼه(د ماشوم د ادبیاتو کور) کې خپریدونکي مواد به څومره او څنګه تر هغو ماشومانو او کوچنیانو پورې ورسول شي چې هغوی یا عصري میډیا(تلویزیون، کمپیوتر او انترنت) یا نه پیژني او یا لاس رسی نه ورته لري. زما وړاندیز خو دا دی چې خپل ډیری فعالیتونه او لاس ته راوړنې دې د اوس له پاره په لیکنې او چاپې بڼه تر دوی پورې ورسوي.

« د ماشوم د ادبیاتو کور» فرهنګي بنسټ د اوسني دولت د اړوندو ادارو له خوا منظور او په رسمیت پیژندل شوی فرهنګي بنسټ دی، چې د ۱۳۸۹ کال د حمل په یو ویشتمه نیټه یې د تاسیس مکتوب صادر شوی دی.

هغه رسمي اسناد چې ما لیدلي دي، په هغو کې په ۱۳۸۹ کال کې د افغانستان د اطلاعاتو او کلتور وزارت د معین ښاغلي سید عمر سلطاني په امضا لیکل شوي چې دا بنسټ د ۱۳۸۹ کال د حمل له یویشتمې(۲۱) نیټې نه د فعالیت حق لري. دا یې هم د مکتوب متن:

دافغانستان اسلامي جمهوريت
داطلاعاتواو فرهنگ وزارت

جمهوری اسلامي افغانستا ن
وزارت اطلاعات وفرهنگ

Islamic Republic of Afghanistan -
Ministry of Information and Culture
ریاست پلان وارتباط خارجه
سکتورخصوصی ضمیمه ( ) ورق

شماره ع ۵۸
تاریخ ۲۱/۶/1389

به نهاد ادبی وکلتوری (دماشوم دادبیـاتوکور) !

از اثریاد داشـت تحریـری شما مینگاریـم :
وزارت اطلاعات وفرهنگ موضوع ایجاد مرکز ادبی وکلتوری تحت نام (دماشوم دادبیاتو کور) که توسط محترم اجمل تورمان یک تـن ازخـدمتگذاران فرهنگ وادب درشهرکابل تدویـرمیگر. وهدف ازفعالیت شـان (ارائیه وتوسعه خدمات ادبی وکلتوری بـرای اطفال افغانستان) میباشد تحلیل وارزیابی نموده.
اینوزارت درمورد ایجاد چنین نهادهای که درتربیت ورشـد سالـم استعدادهای اطفال وطن عزیز ما مثمرواقع شود. انرا استقبال وحمایت مینماید. وازصدور نامه هذا درمـورد ایجادنهاد فوق الذکردر مطابق به پالیسی فرهنگی جمهوری اسلامی افغانستان ابـرازموافقت میدارد. ضمناً مسئول نهاد متذکره مکلف به رعایت تمام قوانین ومقررات نافـذه کشـودر فعالیت های خویش میبا شـد .

باحتـرام

زما د معلوماتو له مخې، د ماشوم د ادبياتو کور بنسټ اينبودونکی اجمل تورمان دی. کله چې يې د فيسبوک پاڼې له لارې له ځينو فعاليتونو څخه خبر شوم، نو راته موضوع ځکه جالبه او په زړه پورې شوه چې عملاً همدا اوس د کوچنيانو د ادبياتو په باب زما څيړنيز کار روان دی او هر چيرې چې په دې باب له مازې يو کتاب، يو شخص چې په دې باب يې څه تخليقي يا تحقيقي کار کړی وي، کومه خپرونه(اخبار، مجله، راديو تلويزيون او ...) او يا د ټولنيزې ميډيا په نور برخو کې کوم څرک وګورم، نو سمدلاسه يې د کوچنيانو ادبياتو د غوړيدو، ښې پيژندنې او نوې نسل د روزلو په موخه معرفي کوم، خپل نظر او وړانديزونه ور سره يو ځای کوم، ستونزې يې په نښه کوم، د حل لارې يې ښيم او بيا يې خپروم.
د همدې دليل له مخې مې هوډ وکړ چې «د ماشوم د ادبياتو کور» فرهنګي بنسټ باندې هم يو څه وليکم، نو مې تر ټولو مخکې، د کره او لومړي لاس موادو د تر لاسه کولو په موخه، د دې کور د بنسټ اينبودونکي اجمل تور مان مرسته و غوښته او دا پوښتنې مې ور ته مخکې کينبودې:
سلامونه او درناوی!

زه غواړم «د ماشوم د ادبیاتو کور» باندې یوه څېړنیزه مقاله ولیکم. که زحمت نه کیږي د دغو لاندې پوښتنو په ځواب کې مرسته را سره وکړه:
ـ «د ماشوم د ادبیاتو کور» ټولنه؟ یا نهاد؟ څه وخت، د چا له خوا او د کوم هدف په خاطر جوړ شوی؟
ـ «د ماشوم د ادبیاتو کور» فیسبوک پاڼه څه وخت پرانستل شوې؟
او ستا خپله یوه لنډکی بیوګرافي مې هم په کار ده.
ښاغلي تور مان هم لطف وکړ او دغه مالومات یې زما په ادرس را ولیږه:
«استاد سلام!
د ماشوم د ادبیاتو کور په ۱۳۹۴ لمریز کال کې جوړ شو. د کور مسوول اجمل تورمان دی او د افغانستان د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت څخه د فعالیت رسمي اجازه لیک لري.
هدف یې د ماشوم ادبیاتو ته کار کول، هم د لویانو له خوا ماشومانو ته او هم له ماشومانو نه ماشومانو ته.
تر اوسه یې د خپلو اونیزو غونډو تر څنګ چې هر چهارشنبه د کابل په عامه کتابتون کې جوړیږي دري لویې غونډې هم جوړې کړي، په کابل کې د روزنتون د ماشومانو لپاره د رسامۍ او مقاله لیکنې کانکور، د افغانستان د ملي راډیو تلویزیون سره په ګډه ماشومانو ته د کیسه لیکنې کانکور او عامه کتابتون ته د هنر د ورځې په مناسبت د ماشوم د ادبیاتو د څو تنو مشهور لیکوالو د تصویرونو ډالۍ.
پخوا د ماشوم د ادبیاتو کور په بلاګفا کې د ماشومانو لپاره خپرونې درلودې:

http://mashom.blogfa.com

او کابو له یوې میاشتې راهیسې په فیس بوک کې په دې نوم (خانه ادبیات کودک، د ماشوم د ادبیاتو کور) خپرونې لري.»
خو اوس په بلاګفا کې څه نه خپروي. کله چې ما ښاغلی تورمان وپوښته چې بلاګفا کې مو اوس خپرونې شته که نه؟ ښاغلي تورمان په ځواب کې داسې را ته ولیکل:

«استاد سلام !

نه په فیس بوک کې د پاڼې تر جوړولو وروسته په بلاګفا کې نشرات نه لرو. په دې پاڼه(په فیسبوک کې د ماشوم د ادبیاتو کور پاڼه) کې مونږ ماشومانو ته کیسې، شعرونه د خپلو اونیزو او ځانګړو غونډو راپورونه او نور مطالب خپروو.»
ښاغلی تورمان له ډیرې مودې نه د کوچنیانو په باب فکر کړی او کوي یې عملاً یې کار ورته کړی او عملا یې تخلیق ور ته کړی دی او د «د ماشوم د ادبیاتو کور» فرهنګي بنسټ په جوړولو او عملاً په کې کار کولو سره یې د کوچنیانو د ادبیاتو ته د پاملرنې، ودې او د نوي نسل د روزلو لوی مسولیت ته اوږه ورکړې ده.

ښاغلي تورمان لا پخوا د افغانستان د اطلاعاتو او کلتور د وزیر ښاغلي باري جهاني په آدرس، د کوچنیانو د خپرونو د خوار حالت او د کوچنیانو ادبیاتو ته د نه پاملرنې په باب یو سر خلاصی لیک «د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر عبدالباري جهاني ته سر خلاصی لیک» لیکلی و. په لیک کې تورمان ښاغلي وزیرته د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت اړوند موسسو او دفاترو کې او د کوچنیانو له پاره په ځانګړو (چاپي، غږیزو او انځوریزو) خپرونو کې شته ستونزې، په نښه کړې وې. ما هم په هماغه وخت کې د همدې لیک د محتویاتو او مهم والي په باب یوه مقاله ولیکله چې د اجمل تورمان د لیک بشپړ متن مې هم په کې خوندي کړی دی:

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_tormanlik.pdf

دا چې په دې لیک او زما پر مقالې او وړاندیزونو څومره چا سر وګراوه که نه، زه نه یم وربانديِ خبر، خو اوس یې ګورم چې «د ماشوم د ادبیاتو کور» د بنسټ په پرانستلو سره او د مخکتاب په بڼ کې په همدې نامه د یوې پاڼې جوړول او د کوچنیانو د ادبیاتو د لیکوالو او خوا خوږو د پام ور اړولو سره، اجمل تورمان او د هغه د دې لارې انډیوالان کرار نه دي ناست او په خپلو خبرو کې جدي او په دې برخه کې کارته هوډمن دي. دا چې په دې برخه کې سرکاري مسولین څه کوي او څومره یې کوي، دا به په راتلونکو کې ولیدل شي.
زه چې د ماشومانو، کوچنیانو او په ټول کې د نوي نسل د روزلو له پاره د اجمل تورمان او د هغه د ملګرو او همکارانو جدیت ته ګورم، ډاډه یم چې په نړۍ راتلونکو کې به «د ماشوم د ادبیاتو کور» ځانته جلا او خپلواکه چاپې او بریښنایې خپرونې هم ولري.
«د ماشوم د ادبیاتو کور» بنسټ ته د اوس له پاره زما یو وړاندیز دا دی چې که امکان ولري دوی میاشتنۍ یا مهالنۍ خپرونه را وباسي او د دوی د بنسټ د فعالینو او نورو قلمي همکارانو له خوا د ماشومانو او کوچنیانو له پاره لیکلې، ژباړل شوي او تخلیق شوي مواد په چاپې بڼه هم خپلو لوستونکو ته وړاندې کړي، بڼه به وي، په تیره بیا که دا چاپې مواد هغو ماشومانو او کوچنیانو ته ورسوي چې تلویزیون او انترنت یا نه پیژني او یا هم لاس رسی نه ور ته لري؛ نو ډیر په ځای کار به وي.
«د ماشوم د ادبیاتو کور» بنسټ اینبودونکی او تر نورو ډیر فعال کس اجمل تورمان دی. اجمل تورمان لا له زلمیتوبه د کوچنیانو د ادبیاتو او نوي نسل د روزلو په فکر کې و. په تانده ځوانۍ کې یې هم کوچنیانو ته شعرونه لیکل. دا یې یوه بیلګه ده:

«تېر شو منی تېر شو
ورکې دوړې, خاورې شوې
راغی ژمی راغی
سپینې - سپینې واورې شوې
اجمل تورمان

یادونه: دا شعر کابو شل کاله مخکې, هغه مهال چې تنکی ځلمی وم ما لیکلی و.»

https://www.facebook.com/خانه-ادبیات-کودک-د-ماشوم-د-ادبیاتو-کور-1474829949511421/timeline/?ref=nf

وروسته یې بیا د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې د هڅو لمن نورهم پسې وغوړیده او په دې برخه کې یې آثار هم تخلیق او خپاره کړل. د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې د اجمل تورمان هڅو ته په کتو سره به دلته د ده لنډه بیوګرافي را واخلم:
«د ماشوم د ادبیاتو کور» فیسبوک پاڼه کې د ښاغلي تورمان بیوګرافي د ۲۰۱۵ کال د اکتوبر په دولسمه نیټه خپره شوه. دا یې بشپړ متن دی:
«د ماشوم د ادبیاتو د کور د موسس او ریس اجمل تورمان لنډه پېژندګلوي:
نوم: اجمل
تخلص: تورمان
زوکړه: خوګیاڼي، ننګرهار
زده کړه: د افغان سید جمال الدین خصوصي پوهنتون (اداره او دیپلوماسي)، د افغان سید جمال الدین انستیتوت(پښتو ادبیات)، غلام حیدر خان چرخي عالي لیسه.
رسمي دندې:
ـ آزادي راډیو(خبریال او د ایډیټر مرستیال)،

ـ اراکوزیا راډیو(ریس)،
ـ د افغانستان د پوهنې وزارت د خپرونو ریاست(غړی)،
ـ د شهیدانو او معلولینو وزارت د خپرونو ریاست(غړی).
افتخاري دندې:
ـ د افغانستان د قلم ټولنې د ځوانانو د جونګړې د پښتو څانګې مسوول،
ـ د مصور خپروندوی بنسټ مرستیال،
ـ د رنا کلتوري ټولنې موسس،
ـ د پل فکري کړۍ د موسسې شورا غړی،
ـ د خوشحال فرهنګي ټولنې غړی،
ـ په کراچۍ کې د افغان سید جمال الدین د فرهنګي ټولنې د مشرتابه شورا غړی،
ـ د ماشومانو د ادبیاتو په برخه کې د اکاډمیکي مجلې (مصور) مسوول مدیر،
ـ د ماشومانو لپاره د (اکو،بکو) په نوم د میاشتنۍ خپرونې مسوول مدیر،
ـ په کراچۍ کې د افغان کډوالو له پاره د (د لاس نښه) په نوم د میاشتنۍ فرهنګي خپرونې مسوول مدیراو د (سپیدې) مجلې د لیکوالو د پلاوي غړی.
نورې ویاړنې:
په ۱۳۷۴ او ۱۳۷۵ لمریزو کلونو کې په پرله پسې دوه کاله د افغانستان د اطلاعاتو او کلتور وزارت د ادبي جایزې لومړی ګټونکی.
خپاره شوي اثار:
د ګل تر سیوري لاندې، شعري ټولګه
په ویاله کې سمندر، شعري ټولګه
خدای پامان، شعري ټولګه
زه د ښار هغه شاعر یم، شعري ټولګه
د ادم خان لالا نکلونه: ماشومانو ته کیسې
ځنګل او د زړې بیزو کیسه، ماشومانو ته ناول ګوټکی
پنځه، ماشومانو ته د شعرونو ټولګه»

https://www.facebook.com/خانه-ادبیات-کودک-د-ماشوم-د-ادبیاتو-کور-1474829949511421/timeline/?ref=nf

دیره لږه موده کیږي چې «د ماشوم د ادبیانو کور» فیسبوک پاڼه پرانستل شوې ده او خپل عملي فعالیت یې پیل کړی دی.

د دې بنسټ په فیسبوک پاڼه کې د راغلو مالوماتو پر اساس دا بنسټ څلور کاله پخوا رامنځ ته شوی دی. د دې بنسټ په فیسبوک پاڼه کې د راغلو مطالبو په یوه برخه کې داسې راغلي دي چې د دې بنسټ موخه څه ده. ایمل مرزا نومي لوستونکي په پاڼه کې د ۲۰۱۵ کال د اکتوبر په دریمه د دې ټولنې یا نهاد د آرم د عکس د خپرولو په برخه کې داسې یوه پوښتنه مطرح کړې وه:

«میشود یک کمی معلومات بدهی از اهداف یا اساسنامه این نهاد خانه ادبیات کودک اگر لطف کنی»

او ښاغلي نګین قمبري داسې ځواب ورکړی دی:

«حتمن چرا نه

خانه ادبیات کودک یک نهاد آزاد است که روی ادبیات کودک در افغانستان کار میکند و 4 سال بدینسو فعالیت داشته اما حالا با یک تشکیلات تازه آغاز به کار کرده است.

هدف ما : خدمت به ادبیات کودک در افغانستان, رشد استعداد های جوان در این بخش, جلب نمودن توجه مقامات و ارگان های مسوول و همچنان کار عملي در این مورد با کودکان افغان.»

https://www.facebook.com/1474829949511421/photos/pb.1474829949511421.-2207520000.1444231551./1487904908203925/?type=3&theater

لکه څنګه چې پاس راوړل شول د دې کور د جوړیدو موخه دا ده« هدف یي د ماشوم ادبیاتو ته کار کول، هم د لویانو له خوا ماشومانو ته او هم له ماشومانو نه ماشومانو ته.»

. د همدې وروستیو فعالیتونو په خاطر یې، په یوه راپور کې یې داسې راغلي دي:

« از کار کرد های چهارتن از نویسنده گان ادبیات کودک ستایش به عمل آمد:

در حالی که فردا شانزده هم میزان مصادف است با روزهنر، نهاد تحت نام خانه ادبیات کودک امروز ازکارکرد های چهار تن از نویسنده گان افغان که نوشته هایشان به ادبیات کودک اختصاص یافته بود ستایش به عمل آورد.

این نهاد به رسم گرامی داشت از کارکرد های سمیع حامد، پروین پژواک، آصف بهاند و حبیب الله رفیع تصاویر آنان را تحفه گونه به کتابخانهٔ عامه اهدا نمود.
نگین قمبری معاون نهاد خانهء ادبیات کودک روز چهارشنبه به رادیو آزادی گفت که در خصوص ادبیات کودک در گذشته کار صورت نگرفته و اکنون این نهاد تلاش دارد تا برنامه های لازم را دراین خصوص راه اندازی کند.
او همچنان افزود که مسوولان باید در خصوص ادبیات کودک در افغانستان برنامه های روی دست گیرند و حکومت باید ازاین برنامه ها حمایت کند.
ازسوی دیگر مسوولان کتابخانهء عامه کابل از این کارکرد خانهء ادبیات کودک استقبال کرده است.
دواخان مینه پال ریس این کتابخانه روز چهارشنبه به رادیو آزادی گفت که با این کار نویسنده گان دیگرکشور نیز تشویق خواهند شد تا در رابطه به کودکان نوشته هایشان را منتشر کنند.
آقای مینه پال از تمامی شاعران و نویسنده گان کشور خواست تا روی ادبیات کودک درافغانستان کار کرده تا بتوانند زمینه خوبی را برای آموزش کودکان فراهم سازند.
با وجود کارکرد ها و تلاشها طی سالهای اخیر، باز هم کار چنداني برای ادبیات کودک افغان صورت نگرفته است.
دست اندر کاران این عرصه میخواهند که ادبیات کودک بخش اساسی نصاب تعلیمی معارف کشور گردد تا باشد که کودکان از آوان کودکی با ادبیات کشور آشنا شوند.
لیزا حیدری، رادیو ازادي»

https://www.facebook.com/خانه-ادبیات-کودک-د-ماشوم-د-ادبیاتو-کور-1474829949511421/timeline/?ref=nf

د ۲۰۱۵ کال د اکتوبر په لسمه نیټه د «د ماشوم د ادبیاتو کور» په فیسبوک پاڼه کې یو مطلب خپور شو، په هغه کې راغلي چې د ماشوم د ادبیاتو کور مشر اجمل تورمان د حکومت پر لوړ پوړو مقاماتو د کوچنیانو د ادبیاتو د عامیدو او درسي نصاب ته یې د داخلیدو او رسمي کیدو په موخه د یوې تلویزیوني خپرونې له لارې داسې غږ کړی دی:
«نن سهار د افغانستان له ملي تلویزیون سره په هیواد کې د ماشومانو د ادبیاتو د اوسني وضیعت او د ماشومانو د ادبیاتو د کور د فعالیتونو په اړه د کور د مسوول ښاغلي اجمل تورمان د خبرو مهم ټکي:
«د افغانستان د اطلاعاتو او فرهنګ په وزیر غږ کوم چې لطفاً د ماشومانو ادبیاتو او رسنیزو فعالیتونو ته پاملرنه وکړئ.
د افغانستان د لوړ زده کړو په وزیرې غږ کوم چې لطفاً د ټولو پوهنتونونو او لوړو زده کړو د موسسو د ادبیاتو د پوهنځیو په تدریسي نصاب کې د ماشوم ادبیات شامل کړئ.
او د افغانستان د پوهنې په وزیر غږ کوم چې لطفاً د لومړنیو ښوونځیو په کتابونو کې د ماشوم ادبیاتو ته توجه وکړي او ماشومانو ته د ښوونځي د کتابونو تر څنګ مرستندویه تعلیمي کتابونه هم چاپ او په دوی یې وویشئ»

https://www.facebook.com/خانه-ادبیات-کودک-د-ماشوم-د-ادبیاتو-کور-1474829949511421/timeline/?ref=nf

یوه دولتي موسسه چې پخوا یې د کوچنیانو ادبیاتو ته د کار کولو رسمي مکلفیت درلود، د افغانستان د لیکوالو ټولنه کې د کوچنیانو ادبیات څانګه وه. په همدې اړوند مې له تورمان صاحب نه مالومات وغوښت:
بیا سلامونه، بیا کلامونه او بیا سوالونه:

په شپیتمه لسیزه کې د افغانستان د لیکوالو ټولنې په چوکاټ کې د «کوچنیانو ادبیاتو څانګه» موجوده وه او فعالیت یې کاوه، اوس شته که نه؟
که وي څه یې کړي دي؟
آیا ماشومانو او کوچنیانو ته د پاملرنې، روزنې او د هغوی ادبیاتو ته د پام کولو بله کومه موسسه، بنسټ یا ټولنه شته که نه؟
که دي مرسته وکړه ډیره مننه، که و نه توانیدي، د دې کړښو له لوستلو نه هم مننه.
بیرته بشاغلي ترمان په خواب کې را ته ولیکل:

«اصلاً د لیکوالو اتحادیه چې رنګه شوې، بیا نه ده جوړه شوې.
مصور خپرندوی بنسټ په دې برخه کې کار کړی او ویل کیږي چې هرات ادبی انجمن هم، خو د هرات ادبي انجمن کارونه ما په خپلو سترګو نه دي لیدلی.»
څنګه چې د زغم او نورو همکارانو «mashomrozana» فیسبوک پاڼه وروسته له ډیر کار او زیار نه د کورنیو، ماشومانو او کوچنیانو د روزنې، پالنې او ادبیاتو له پاره په یوه لوی او معتبر آدرس باندې بدله شوه، دغسې زما هیله ده چې «د ماشوم کور» بنسټ هم د ماشومانو او کوچنیانو ته د پام کولو او د دوی د ادبیاتو د څیړنې، تخلیق او ژباړې له پاره په یوه لوی او ډاډمن آدرس بدل شي.
که د ګوډ و مات دولت کړنو او پروګرامونو ته په تمه او لاس تر زنې کینو، هیڅ هم نه ور نه جوړیږي. دې ځوانانو چې د نورو قلموالو په څیر د کوچنیانو د روزنې او ادبیاتو د پیژندنې او ودې له پاره مټې بډ وهلي دي، زه خپله ډیر ور ته هیله من یم او د مرستې د وعدې تر څنګه ډاډ ورکوم چې کار یې خامخا نتیجه ورکوي او که مور ټول د دولت په تمه کینو، نو خامخا لکه دا دومره کلونه له یآس سره مخ کیږو او د یاس او نا امیدۍ دغه حالت که د یوې لنډۍ قالب ته ور واچول شي، نو داسې به وي:

چې له دولت نه پوره نه شوه
کوچنی ماشومه مور په خپله دې ساتونه

او دا دی دا ساتنه او پالنه پیل شوې ده او «د ماشوم د ادبیاتو کور» په نوې زمانه کې، د نوې میډیا په دایره کې، زمور د نوي متعهد نسل نوې تجربې دي چې د زړه په وینو او خپلو مادي امکاناتو یې چلوي او د راتلونکي ژوند د نوې ارابې (ماشومان، کوچنیان) د پیاوړې کولو او پر مخ بیولو له پاره، په اساسي ډول کار کوي.
زما هیله دا ده چې دا هڅې او دا تجربې د تیرو نسلونو او فرهنګیانو د مثبتو تجربو په رڼا کې د نوي تمدن له کاروان سره موازي پر مخ ولاړې شي او نورې هم پسې غني او عملي شي.
زما د دغو ټولو خبرو اساسي موخه دا ده چې: مور باید له ځان نه وروسته، له اوسني مفهوم سره سم یو باسواده، چیز فهمه، په نویو علومو پوه، له نوي عصر سره پخلا او له نوې تکنالوژۍ سره څنګ په څنګ تلونکی نسل پریږدو، نه داسې نسل چې فکراً په زر کاله پخوا زمانه کې ژوند وکړي او فزیکي ژوند یې په اوسنۍ زمانه کې وي او د مغزو د فعالیت پر ځای یې د معدې فعالیت ډیر وي.
څنګه چې مخکې هم و ویل شول «د ماشوم د ادبیاتو کور» ډیره لږه موده کیږي چې په مخکتاب کې یې ځانته پاڼه جوړه کړې ده او په همدې لږه موده کې یې هڅې او فعالیتونه د پاملرنې وړ دي.
په یاده پاڼه کې له نیکه مرغه په دواړو ژبو(دري، پښتو) باندې د کوچنیانو له پاره شعرونه، کیسې او مطالب خپریږي. زه په دې مقاله کې یوازې په پښتو ژبه باندې پر خپرو شوو مطالبو باندې غږیږم، ځان ته حق نه ورکوم چې په دري ژبه باندې پر خپرو شو مطالبو څه و وایم او

دا کار پرېږدم د دې برخې داسې یوه ځیرونکي ته چې په همدې برخه کې صلاحیت او د کار مخینه ولري.
په فیسبوک کې «د ماشوم د ادبیاتو کور» په پاڼه کې په پښتو ژبه باندې له پیل نه(۱۰/۰۹/۲۰۱۵) تر نن(۳۰/۱۰/۲۰۱۵) پورې د دغو ښاغلو او آغلو مطالب خپاره شوي دي:
اجمل تورمان، عبدالحمید حکیمي، وړانګه ننګیال، عبدالحنان آرمل، رنا زرمتی، پروانه لطیفي، علینه توتاخیل، نګینه اتمانزی، مینه توتاخیل، ولوله کوچی، روزالدین غورځنګ، پوهیالی محبوب شاه محبوب، اسما سادات، فخریه نړیواله.
او څنګه چې لیدل کیږي، د دې قلموالو شمیر ورځ تر بلې په ډیریدو دی او زما هیله دا ده چې هر قلموال د خپلې ټولنې له پیژندلو او خپلو ماشومو او کوچنیو لوستونکو او مخاطبینو ته په کتو سره، هغوی درک کړي، د هغوی روان او جهان وپیژني او بیا د زمان له غوښتنو او پوښتنو سره سم ورته قلم وچلوي.
د دغو یادو قلموالو مطالب تر هغه ځایه چې ما لوستي او له نظره مې تیر کړي دي، د کوچنیانو د روان او غوښتنو سره سم، په غور او دقت سره لیکل شوي دي. بیا یې هم په تکرار سره وایم چې دغه مطالب یوازې هغو ماشومانو او کوچنیانو ته رسیدلای شي، چې کمپیوتر، انترنت او فیسبوک ته لاسرسی لري، ډیره سلنه کوچنیان چې له یادو شیانو نه محروم دي، هغوی ته باید د دې موادو چاپي بڼه آماده او لاس کې ورکړل شي او دا کار په لږ دقت او زحمت سره ممکن هم دی.
اوس چې د «دماشوم د ادبیاتو کور» د کار پیل دی، په ښه بڼه پیل شوی دی او که همداسې روان وي، زه یې وینم چې د لیکوالو او شاعرانو شمیر هم ورځ تر بلې په زیاتیدو دی او د محتوا له پلوه هم تر یوې اندازې د قناعت وړ دی. «د ماشوم د ادبیاتو کور» په فیسبوک پاڼه کې د خپرو شو مطالبو څو بیلګې دا دي:

ستوری

اجمل تورمان

بهرام سبق ښه زده کړی و.
ښوونکي ورته په مخ ستوری رسم کړو.
بهرام ډېر خوشاله شو.
کورته چې راغی د کوټې پرده یې کش کړه.
کوټه تیاره شوه، بهرام لاس له مخ لرې کړ او ویې ویل:
مورجانې زما مخ رنا کوي؟
مور یې وویل:
هو، زما د ښایسته زوی مخ خود رنا کوي.
بهرام وویل:
نه مور جانې! زما په مخ ښوونکي ستوری رسم کړو دا ستوری رنا کوي؟
مور یې پرده ښېرته کش کړه، په خندا یې بهرام ته وویل:
زوی جانه دا خو په قلم جوړ شوی ستوری دی دا کله رنا کوي؟
بهرام خپه شو. ویل: نو ښوونکي دا ستوری څله رسم کړ؟
مور یې ورته وویل:
تا سبق ښه زده کړی و.
ستا په پوهه ستاسې ټولګی رنا دی، ته د خپل ټولګي ستوری یې، او ښوونکي ځکه ستا په مخ دا
ستوری رسم کړ. بهرام خوشحاله شو او له ځان سره لګیا شو: ای، بې، سې، ډې»

https://www.facebook.com/1474829949511421/photos/pb.1474829949511421.-2207520000.1444231551./1475795809414835/?type=3&theater

«د ماشوم د ادبیاتو کور» په فیسبوک پاڼه کې داسې ترانې هم اینبودل شوې چې له یوې خوا ماشوم ته د ښیرازې او پسرلي زیری ورکوي او له بلې خوا د تورو په زدکړه کې مهم رول لوبوي.
څنګه به له څو تورو نه یوه کلمه جوړه شي او بیا له څو کلمو نه یوه جمله. زما په نظر چې دا ترانه په کورونو کې او په وړکتونونو کې د هغو ماشومانو له پاره ډیره اړینه ده چې د لومړي ټولګي له پیل نه مخکې د لومړي ټولګي په مقدماتي برخه کې میندې پلرونه او یا په وړکتون کې ښوونکي کوچنیان لومړي ټولګي ته د تللو له پاره آماده کوي. دا هم د اجمل تورمان ترانه:«

باران ، د ماشومانو لپاره ترانه

اجمل تورمان

ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
***
باران میده ، میده ، میده
په غرونو اوري ښایسته
باران میده ، میده ، میده
په غرونو اوري ښایسته
ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران

*****
ښکلي باران د پسرلي
زړونو ته راوړه خوشحالي
ښکلي باران د پسرلي
زړونو ته راوړه خوشحالي
ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
*****
بارانه سیند درنه خپه
ورکړه سلام څپه، څپه
ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف

ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران»

https://www.facebook.com/1474829949511421/photos/pb.1474829949511421.-2207520000.1444231551./1481261722201577/?type=3&theater
زما کور

خو د تاسف ځای دا دی چې زمونږ د ټولنې جوړښت دومره نا متوازنه دی چې همدا لومړي ټولګي ته تر تګ نه مخکې مقدماتي ټولګی د ټولنې ډیره لږه سلنه خلک پیژني او تطبیقوي یې او د ټولنې اکثریت یې لا پیژني نه او که یې پیژني بیا یې د عملي کولو شرایط د بیلابیلو دلایلو له مخې نه وي آماده، خو پخوا له دې چې ټولنه د جګړې په مرض اخته شي، په دودیزه بڼه موجود و، یا په کور کې د کورنۍ د مشرانو له خوا او یا هم د کلي په جومات کې، خو اوس په ډیری سیمو کې د جګړې او اقتصادي ستونزو له امله نه مراعاتیږي.
تر هر څه وړاندې باید و ویل شي چې «د ماشوم د ادبیاتو کور» بنسټ په باب ما مخکې له دې هم مقالې لیکلې دي، ځنګه چې د ماشوم د ادبیاتو کور بنسټ ایښودونکی او د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې عملاً فعال شخصیت اجمل تورمان دی، ما د ده د یو «لیک» په باب چې د کوچنیانو د ادبیاتو په سر نوشت پورې اړوند و، هم یو مقاله لیکلې وه او اوس دا دی بیا، په تیر یوه کال کې د ماشوم د ادبیاتو کور بنسټ د فعالیتونو په باب د هغو تیرو مقالو په دوام بحث کوم.
د ماشوم د ادبیاتو کور یو خپلواک فرهنګي بنسټ دی چې د یو شمیر فرهنګیانو د شخصي هلو ځلو پر بنا له څه مودې را په دې خوا عملاً فعالیت کوي. کوم اسناد چې ما د ماشوم د ادبیاتو کور په برخه کې، د «د کوچنیانو ادبیات، ۱۷ ـ ۱۸ ـ ۱۹ برخې» تر عنوان لاندې وړاندې کړي وو، د هغو په استناد دا بنسټ په ۱۳۸۹ کال کې رسمت پیدا کړی دی، هلته ما ویلي وو:
«د ماشوم د ادبیاتو کور» فرهنګي بنسټ د اوسني دولت د اړوندو ادارو له خوا منظور او په رسمیت پیژندل شوی فرهنګي بنسټ دی، چې د ۱۳۸۹ کال د حمل په یو ویشتمه نیټه یې د تاسیس مکتوب صادر شوی دی .هغه رسمي اسناد چې ما لیدلي دي، په هغو کې په ۱۳۸۹ کال کې د افغانستان د اطلاعاتو او کلتور وزارت د معین بڼاغلي سید عمر سلطاني په امضا لیکل شوي چې دا بنسټ د ۱۳۸۹ کال د حمل له یویشتمې(۲۱) نیټې نه د فعالیت حق لري...»
د دې بنسټ باني او مشر بڼاغلی اجمل تورمان دی او تر نن پور په بریالیتوب سره پرته له کوم مادي امتیاز څخه په دې کار او په دې لار کې هلې ځلې کوي. د دې بنسټ اصلي هدف ما د بنسټ په باب د مقالو په لومړۍ برخه کې د اجمل تورمان له قلم نه داسې ثبت کړی و:
«هدف یې د ماشوم ادبیاتو ته کار کول، هم د لویانو له خوا ماشومانو ته او هم له ماشومانو نه ماشومانو ته .تر اوسه یې د خپلو اونیزو غونډو تر څنګ چې هره چهارشنبه د کابل په عامه کتابتون کې جوړیږي. دري لویې غونډې مو هم جوړې کړي، په کابل کې د روزنتون د ماشومانو له پاره د رسامۍ او مقاله لیکنې کانکور، د افغانستان د ملي راډیو تلویزیون سره په ګډه ماشومانو ته د کیسه لیکنې کانکور او عامه کتابتون ته د هنر د ورځې په مناسبت د ماشوم د ادبیاتو د څو تنو مشهورو لیکوالو د تصویرونو ډالۍ. پخوا د ماشوم د ادبیاتو کور په «بالګفا» کې د ماشومانو له پاره خپرونې درلودې http://mashom.blogfa.com/ :او کابو له یوې میاشتې راهیسې په فیس بوک کې د «خانه ادبیات کودک، د ماشوم د ادبیاتو کور» په دې نوم، خپرونې لري، خو اوس په بالګفا کې څه نه خپروي.»
کله چې ما بڼاغلی تورمان وپوښته چې پالګفا کې مو اوس خپرونې شته که نه؟ بڼاغلي تورمان په ځواب کې داسې را ته ولیکل:

استاده سلام ! نه په فیس بوک کې د پاڼې تر جوړولو وروسته په بالګفا کې نشرات نه لرو. په دې پاڼه(په فیسبوک کې د ماشوم د ادبیاتو کور پاڼه) کې مور ماشومانو ته کیسې، شعرونه د خپلو اونیزو او ځانګړو غونډو راپورونه او نور مطالب خپروو ».ښاغلی تورمان له ډیرې مودې نه د کوچنیانو په باب فکر کړی او کوي یې عملاً یې کار ورته کړی او عملاً یې د نوي نسل د روزلو لوی مسولیت ته اوږه ورکړې ده.
څه باندې یو کال مخکې د ماشوم د ادبیاتو کور په رسمي ډول خپله فیسبوک پاڼه پرانستله او د هغې په چوکاټ کې یې د خپلو فعالیتونو راپورونه په منظم ډول پیل کړي. له هغې نیټې نه را وروسته دوی په خپله فیسبوک پاڼه کې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره د ګڼو شاعرانو شعرونه او د لیکوالو مطالب خپاره کړي دي. دوې غوره بیلګې یې دا دي:

زه څوک؟

زه وړه نجلۍ یمه

پلار ته ښاپیرۍ یمه

مور ته ناوکۍ یمه

ښکلې، ګلالۍ یمه

لوبې په خپل کور کوم

پام په خپلې خور کوم

کار مې هم د مور کوم

کله، کله شور کوم

ښکلې مې نانځکه ده

ما نه هم نازکه ده

منډو کې چابکه ده

ورکه رانه ځکه ده

درس مې زه د شپې وایم

ښکلې الف، بې وایم

شعر ښه په مزې وایم

نوروته کیسې وایم

*****

زه وړه نجلي يمه

زه وړه نجلي يمه

فرشته صالحي

د کتاب ښکلي خبرې

زه يوه لويه ښکلې پاڅاهي يم

زه پرمختګ او سرلوړي يم

زه تاسو سره مرکي کوم

زه ستاسو هينداره يم

زه ونه يم پاڼې ښکلې لرم

خو ناپوهي بې پاڼو وچه ونه ده

زه هغه موخه يم چې په نښه کيږم

زه هغه کوچنی کور يم چې لوييږم

زه هغه ليکنه يم، چې نه خلاصيږم

زه تلپاتي خوشبويي يم

زه تلپاتي ځواني يم

زه تاسو ته لوی نعمت يم

له تيارو سره جګړې کووم

زه د سولې کوتره يم

شمله لېوال

د ماشوم د ادبیاتو کور بنسټ د نورو مطالبو تر څنګ په یاده موده کې د کوچنیانو د استعدادونو د غوړیدو، کوچنیانو او ماشومانو ته د نورو د پام اړول او په ټول کې د کوچنیانو د ادبیاتو د بیا ژوندي کولو او بډاینې په برخه کې هم نوښتونه او د قدر وړ کارونه کړي دي.
کله مې چې دا کرښې لیکلې، نو مې د بسټ د مشر په آدرس په یو لنډ ایمیل کې، په دې تیر لږ څه باندې یو کال موده کې د بنسټ د فعالیتونو د مالومولو له پاره، داسې پوښتنه ور ولیږله:
«تورمان صاحب سلامونه او درناوی! د نوي نسل د روزنې په موخه، د کوچنیانو ادبیاتو ته د قلموالو، دولتي مقاماتو او په ټول کې دې مهمې موضوع ته د عامه ذهنیت د را اړولو په منظور، یو ځل بیا غواړم چې «د ماشوم د ادبیاتو کور» پر فعالیتونو باندې یوه لنډه مقاله ولیکم. د دې کار د تر سره کیدو په خاطر په لنډ ډول را ته ولیکئ چې «د ماشوم د ادبیاتو کور» د تاسیس له نیټې نه تر نن پورې، د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې کوم د پام وړ کارونه کړي دي او په یاده برخه کې مو راتلونکي پلانونه څه دي؟
له مرستې نه مو همدا اوس منه!»
ده څو ورځې وروسته په دې شرحه مالومات را ته راولیږه:
«استاد سلام، دا هم د هغه کارونو فهرست چې مونږ په تېر کې ترسره کړي دي:
۱ــ د روزنتون د ماشومانو لپاره د مقاله لیکنې او رسامۍ کانکور،
۲ ــ ماشومانو ته د کیسه لیکنې سیالي،
۳ــ عامه کتابتون ته د هنر د ورځې په مناسبت د ماشومانو د ادب د لیکوالو د تصویرونو د پکج ډالۍ،
۴ ــ ماشومانو ته مشاعره،
۵ ــ د ماشوم د ادبیاتو د ملاتړ د مالي صندوق پرانیسته،
۶ ــ د ماشومانو د ادب لیکوالو ته د جایزو او ستاین لیکونو ورکړه،
۷ ــ د ماشومانو د ورځې په مناسبت د ماشومانو میله،
۸ ــ مونږ په خپل شعر کې، ماشومانو ته د په پښتو، دري او انګلسي ژبو د شعرونو د کتاب چاپ،
۹ ــ د کره کتنې او سیمینارونو اونیزې غونډې،
۱۰ــ ځانګړې فیس بوک پاڼه»
دا د بنسټ د مسول بناغلي تورمان له نظره د دوی د کار لنډ ګزارش و، خو هغه څه چې د دوی د کار او فعالیتونو په باب زما له نظره تیر شوي دي، هغه زه بل ډول ارزوم.
د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې او د نوي نسل د روزلو له پاره، «د ماشوم د ادبیاتو کور» له بنسټ نه هغومره چې تمه کیده، له هغه نه یې هم ډیر کارونه تر سره کړي دي. په دا تیر یوه کال کې یې زما له نظره په ځانګړي ډول دا کارونه موثر او د خاصې یادونې وړ دي:

۱ــ اړوندو تعلیمي موسساتو ته، په درسي نصاب کې د یو مضمون په توګه د کوچنیانو د ادبیاتو پر شاملولو باندې ټینګار،

اجمل تورمان د افغانستان له ملي تلویزیون سره په یوه مرکه کې په ټولو اړوندو موسساتو غږ وکړ چې د کوچنیانو د ادبیاتو مضمون دې په تعلیمي نصاب کې شامل کړای شي:

«د ۲۰۱۵ کال د اکتوبر په لسمه نیټه د «د ماشوم د ادبیاتو کور» په فیسبوک پاڼه کې د ماشوم د ادبیاتو کور مشر اجمل تورمان د حکومت پر لوړ پوړو مقاماتو د کوچنیانو د ادبیاتو د عامیدو او درسي نصاب ته یې د داخلیدو او رسمي کیدو په موخه د یوې تلویزیوني مصاحبې له لارې داسې غږ کړی دی:

«نن سهار د افغانستان له ملي تلویزیون سره په هیواد کي د ماشومانو د ادبیاتو د اوسني وضیعت او د ماشومانو د ادبیاتو د کور د فعالیتونو په اړه د کور د مسوول ښاغلي اجمل تورمان د خبرو مهم ټکي:
« د افغانستان د اطلاعاتو او فرهنګ په وزیر غږ کوم چې لطفاً د ماشومانو ادبیاتو او رسنیزو فعالیتونو ته پاملرنه وکړئ.
د افغانستان د لوړ زده کړو په وزیري غږ کوم چې لطفاً د ټولو پوهنتونونو او لوړو زده کړو د موسسو د ادبیاتو د پوهنځیو په تدریسي نصاب کي د ماشوم ادبیات شامل کړئ.
او د افغانستان د پوهني په وزیر غږ کوم چې لطفاً د لومړنیو ښوونځیو په کتابونو کي د ماشوم ادبیاتو ته توجه وکړی او ماشومانو ته د ښوونځي د کتابونو تر څنګ مرستندویه تعلیمي کتابونه هم چاپ او په دوی یې وویشئ»

دا چې تر کومې اندازې به دا وړاندیزونه او د تورمان هلې ځلې عملي جامه واغوندي، دا په اړوندو موسساتو پورې اړه لري.

۲ــ په ننګرهار کي د ختیځ ادبي ټولنې په مرسته د کوچنیانو جشن،

د ۲۰۱۵ کال د مارچ په میاشت کي د کوچنیانو ادبیاتو ته د پاملرنې په خاطر، د ختیزې سیمې لیکوالو او ژورنالیستانو د خپلواکې ټولنې او «دماشوم د ادبیاتوکور» د بنسټ له خوا یو سیمینار ډوله محفل جوړ شو. له ما (آصف بهاند) نه هم هیله وشوه چې دې محفل ته یوه مقاله ولیکم، ما هم د «په پردي چاپیریال کي مورنۍ ژبه» تر سر لیک لاندې مقاله ور ته ولیکله.
په دې یوه ورځني جشن یا سیمینار کي د کوچنیانو د ادبیاتو په باب د ګټو خبرو تر څنګ ځیرنیزې مقالې هم اورول شوې وې او په پای کي یې یو پریکړه لیک هم صادر کړی و. دا پریکړه لیک په یوه مخ کي «دماشوم د ادبیاتو کور» د ۲۰۱۶ کال د مارچ په ۲۴ مه نیټه خپور کړ. د پریکړه لیک په یوه برخه کي داسې راغلي دي:«

۱ ــ له دې وروسته دې د ماشوم د ادبیاتو جشن هر کال د دولت له خوا د هیواد په کچه جوړ شي.
۲ ــ د پوهنې وزارت دې د ماشوم ادبیاتو ته په تعلیمي نصاب کي ځای ورکړي.
۳ ــ د اطلاعاتو او کلتور وزارت دې د ماشوم ادبیاتو د ودې په موخه ځانګړې څانګه جوړه کړي او رسنۍ دې د ماشوم ادبیاتو له پاره پر ځانګړو خپرونو او لا ډیرې توجو مجبور کړي.
۴ ــ کلتور وزارت دې هر کال د ماشوم ادبیاتو هیوادني نندارتونونه جوړ کړي.
۵ ــ له ټولو کورنیو غوښتنه کوو چې پر ماشومانو د درنو کارونو پر ځای هغوی ښوونځیو ته ولیږي او د زدکړو زمینه ورته برابره کړي.
۶ ــ په افغانستان کي ماشومان لا هم د ګټو اقتصادي، علمي، فرهنګي او سیاسي ستونزو سره مخامخ دي، د ماشومانو د حقوقو د ملاتړ نړیوال خیریه بنسټونه دې په یادو برخو کي د شته ستونزو د حل له پاره خپلې هلې ځلې لا ګړندۍ کړي او خپلې کړنې دې یوازې تر شعاره نه محدودوي. په درنښت، د ماشوم د ادبیاتو جشن ګډونوال»

دا چې څومره او څه وخت به د دې محفل د ګډون کونکو دا هیلې او پریکړې عملي جامه واغوندي، زه څه نه شم ویلای.

د ماشوم ادبیاتو د جشن پریکړه لیک نېټه: ۱۳۹۴/ د کب ۲۹

د خلیزې سیمې لیکوالو او ژورنالیستانو خپلواکې ټولنې، د خپلو ادبي هڅو په لړ کې دا خل د ماشوم ادبیاتو جشن، د ننګرهار، جلال اباد، قبایلو چاړو ریاست په تالار کې جوړ کړی و. په دې جشن کې د ننګرهار سیمه ایزو چاروکو، د خلیزو ولایتونو د پوهنتون ګڼ شمېر محصیلانو، د ښوونځیو زده کوونکو او د کتب، لغمان، خوست، پکتیا، کندهار، کابل او کوزې پښتونخوا پوهنتون لیکوالو، شاعرانو، فرهنګیانو، ژورنالستانو او د پوهنتون استادانو ګډون کړی و.

په جشن کې د ماشومانو ارزښت پر ټولنداري او د ماشوم ادبیاتو په اړه ګڼې بیلابیلې مقالې وړاندې شوې، چې پکې د ماشوم ادبیاتو د پرمختګ او ودې لپاره لاندې وړاندیزونه شوي وو.

۱- له دې وروسته دې د ماشوم ادبیاتو جشن، هرکال د دولت له خوا د هیواد په کچه جوړ شي.

۲- د پوهنې وزارت دې، د ماشوم ادبیاتو ته په تعلیمي نصاب کې ځای ورکړي.

۳- د اطلاعاتو او کلتور وزارت دې، د ماشوم ادبیاتو دودې په موخه خانګړې خانګه جوړه کړي او رسنۍ دې د ماشوم ادبیاتو لپاره پرخانګړو خپرونو او لاډیرې توجو مجبورې کړي.

۴- کلتور وزارت دې، هرکال د ماشوم ادبیاتو هیوادنۍ ناندارتون ته جوړ کړي.

۵- له ټولو کورنیو غوښتنه کوو چې پرماشومانو د درنښت کارونو پرځای، هغوی ښوونځیو ته وليږي او د زده کړو زمینه ورته برابره کړي.

۶- په افغانستان کې ماشومان لاهم د ګڼو اقتصادي، علمي، فرهنګي او سیاسي ستونزو سره مخامخ دي. د ماشومانو د حقونو د ملاتړ نړیوال ځوړښت بلدتونه دی، په ښاد پرخو کې دشته ستونزو دحل لپاره خپلې هڅې لاګرندې کړي او خپلې ګډنۍ دې پوازې تر شعاره نه محدودوي.

د ماشوم ادبیاتو جشن ګډوالان

۳ـ د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت سره په ګډه د کوچنیانو د ادبیاتو د ساحې قلموالو او د هغوی چاپ شو آثارو ته د جوایزو ویش،

د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د ماشوم د ادبیاتو له کور سره په ګډه، د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې د فعالو قلموالو د آثارو د ارزونې او تشویق په خاطر یو محفل جوړ کړی و، غوره لیکوالو او ژباړونکو ته جوایز او ستاینلیکونه ور کړل شول. نور حال یې په دې مطبوعاتي اعلامیې کې ولولئ:«

مطبوعاتي اعلامیه

۲۲-ثور-۱۳۹۵

اطلاعاتو او فرهنګ وزارت، د ماشومانو د ادبیاتو د کور، سره په ګډه په افغانستان کې د ماشومانو ادبیاتو ته کتنه وکړه. په دې مناسب مراسم، د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د نړیوالو رسنیو په تالار کې د ماشومانو د ادبیاتو د کور مشر ښاغلي اجمل تورمان پیل کړل.

د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر ښاغلي عبدالباري جهاني، د ماشومانو ادبیات د ټولنې د جوړونې او ټولیزو ادبیاتو د مهمې برخې په توګه د پام وړ وګڼل، د وزارت له لوري د کمکیانو انیس پنځلس ورځنۍ خپرونې، کتابونو د چاپولو او په دې برخه کې د مرستندی مالي صندوق له پاره د زمینې برابرولو او مالي مرستې ترڅنګ یې د وزارت د همکارۍ ژمنه تازه کړه.
ښاغلي جهاني د نن ورځې د پروګرام موخه د ماشومانو د ادبیاتو د ځرنګوالي او اهمیت څېړلو ترڅنګ، په دغه برخه کې د لیکوالو هڅونه یاده کړه او ژمنه یې وکړه چې په روان کال کې به د نورو ببلابېلو هڅو تر څنګ د ماشومانو له پاره لس غوره کتابونه چاپوي.

د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر له رسنیو وغوښتل چې د ماشومانو د ذهني روزنې او رواني امنیت د خوندیتوب په موخه سالمې او ګټورې خپرونې وکړي.

دغه راز د غونډې د علمي کمېسیون له لوري د تېر ۱۳۹۴ لمریز کال په اوږدو کې د ماشومانو له پاره د چاپ سوو کتابونو تر ارزولو وروسته درې غوره ګڼل سوي کتابونه اعلان سول. « راشئ چې هوا وکړو» « زمین و آسمان » « د وارو ملکه » په ترتیب سره د ښاغلي آرش ننګیال تخلیقي، د مېرمن پروین پژواک معلوماتي او د ښاغلي محمود مرهون د ژباړې آثارو ته د ستاینلیکونو ترڅنګ شل زریزې نقدي ډالۍ ورکول سوې.

د ماشومانو د ادبیاتو په پنځونو، لیکنو، ژباړه او کلتورې هڅو کې ښکېلو اوولسو تنو نورو شخصیتونو ته د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت له لوري ستاینلیکونه ورکړل سول.

د غونډې ویناوالو، د هیواد د ماشومانو د ادبیاتو د وضعیت د ارزولو ترڅنګ په دغه برخه کې، د اړوندو بنسټونو او لیکوالو پر پاملرنه او هڅو ټینګار وکړ.»

په نورو ویبپاڼو کې هم د دې محفل د جوړیدو خبر خپور شو. په تاند کې یې لنډ ګزارش داسې خپور شو:
«د ماشومانو د ادبیاتو لیکوالو ته جایزې ورکړل شوې:
د افغانستان د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت او د ماشومانو د ادبیاتو کور د ماشومانو د ادبیاتو په برخه کې هغو کتابونو ته چې په ۱۳۹۴ کال کې چاپ شوي او غوره پېژندل شوي ول، جایزې ورکړې. په دې اړه له دغه وزارت څخه په خپره شوې اعلامیه کې راغلي چې په یاد مناسبت غونده د چهارشنبې په ورځ د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت په تالار کې جوړه شوې وه چې د نوموړي وزارت وزیر عبدالباري جهاني ګډونوالو ته د خپلو خبرو په ترڅ کې په هیواد کې د ماشومانو د ادبیاتو د ودې او پراختیا په برخه کې د هر ډول ملاتړ او پراخې همکارۍ ژمنه وکړه. په اعلامیه کې راغلي چې د تخلیقي آثارو په برخه کې د دغه جایزه د ارش ننګیال کتاب (راشئ، چې هوا وکوو!)، په معلوماتي برخه کې د پروین پژواک اثر(زمین و آسمان) او د ژباړې په برخه کې د محمود مرهون اثر (د واورو ملکه) ته ورکړل شوه. دغه جایزې هر کس ته شل زره افغانۍ وې او تر څنګ یې پر ۱۷ تنو هغو لیکوالو چې په یاده برخه کې یې لیکنې او کوششونه کړي ول ستاین لیکونه هم و ویشل شول. هېره دې نه وي چې دا لومړی ځل دی چې په افغانستان کې د ماشومانو د ادبیاتو د لیکوالو له پاره د جایزو او ستاینلیکونو د ویش ځانګړی پروګرام جوړېږي. د افغانستان د ماشومانو د ادبیاتو د کور مسوول اجمل تورمان رسنیو ته ویلي چې راتلونکې کلونه به هم دغې لړۍ جاري ساتي.»
دا او دې ته ور ته محفلونه که له یوې خوا د کوچنیانو د ادبیاتو د بڼې په برخه کې فعال قلموال نور هم دې اړین انساني کار ته هڅوي، نو له بلې خوا په ټول کې خلکو او میډیا ته ور په یاد کوي چې د وطن د نوي نسل د روزنې په برخه کې د کوچنیانو ادبیات څومره مهم رول لري او څومره اړین دي.

۴ــ د ماشوم د ادبیاتو کور په نوښت د افغانستان د ملي رادیو تلویزیو په مرسته د لومړي ځل له پاره د ۲۰۱۵ کال د نومبر په شلمه نیټه د مشاعرې جوړیدل،

دا هم «د ماشوم د ادبیاتو کور» نوښت و چې د لومړي ځل له پاره په افغانستان کې د ماشومانو او کوچنیانو مشاعره جوړیږي. دا نوښت د ماشوم د ادبیاتو کور بسټ و، خو د افغانستان د ملي رادیو تلویزیون او آشیانې موسسې په ګډې همکارۍ سره دا مشاعره جوړه شوې وه. په میډیا کې د دې مشاعرې ګزارش داسې وړاندې شوی دی:
«په افغانستان کې د لومړي ځل له پاره د ماشومانو مشاعره:
په افغانستان کې د لومړي ځل له پاره د ماشومانو مشاعره تېره ورځ په کابل کې د افغانستان د ماشوم د ادبیاتو د کور په نوښت او د افغانستان د ملي راډیو تلویزیون او اشیانې موسسې په همکارۍ جوړه شوه.
په دغه مشاعره کې چې په سلګونو ماشومانو ګډون کړه و، ډېر ژر به د ملي تلویزیون له لارې خپره شي.
د ماشوم د ادبیاتو د کور مسوول اجمل تورمان په خپلو پرانیستونکو خبرو کې و ویل چې په دغه مشاعره کې ډېرې هغه شعرونه د ماشومانو له خوا لوستل کېږي چې د ماشوم د ادبیاتو د کور د ځوانو غړو له خوا لیکل شوي دي.
ښاغلي تورمان و ویل چې په راتلونکي کې به د ماشوم د ادب هغې برخې ته هم پاملرنه وشي چې د ماشوم له خوا ماشوم ته لیکل دي.
تورمان د افغان فرهنګي شخصیت الحاج محمد ګلاب منګل له مرستې او همکارۍ هم یادونه وکړه کوم چې د دغه مشاعرې د جوړولو په برخه کې یې له کور سره کړې وه.
ورسته د آشیانې په لسګونه ماشومان ستیج ته راغلل او خپل انتخابي شعرونه یې ولوستل.
دغه شان د ماشومانو د لا خوشحالۍ لپاره ترانې او د ځوان سندرغاړي مبین وصال کنسرت هم په پام کې نیول شوی و چې ماشومانو په خپلو تنکیو لاسونو ورته ګرمې چکې و وهلې.
په پای کې د افغانستان د ماشوم د ادبیاتو د کور له خوا همکارو ادارو ته ستاینلیکونه او یو شمېر ګډنوالو ته د ګلو ګډې ورکړل شوې.
دغه شان د افغانستان ملي راډیو تلویزیون هم ماشومانو ته خپلې ډالۍ د ښوونځي بکسې پر ماشومانو و ویشلې.
د یادونې ده چې دا په افغانستان کې د لومړي ځل لپاره په دومره پراخه کچه د ماشومانو لپاره د یو شعري پروګرام جوړول ول.
د ماشوم د ادبیاتو د کور مشر اجمل تورمان وایي چې دی او د کور غړي د ماشوم د ادب په برخه کې نورو پراخو کارونو ته هم ژمن دي.
تورمان و ویل: مونږ غواړو په راتلونکي کې ماشومانو ته د کیسو ویلو یو پروګرام، او په پوهنتونونو او د لوړو زده کړو د موسسو د ادبیاتو په پوهنځیو کې د ماشومان د ادبیاتو د تدریس د اهمیت په اړه یو سیمینار او دغه شان د هغو لیکوالو لپاره چې د ماشومانو لپاره یې کتابونه سر کال چاپ شوي د جایزو د ویش یو پروګرام هم جوړ کړو.
د ماشوم د ادبیاتو کور له ځو کلونو راهیسې د ماشوم د ادب په برخه کې کار کوي چې تر اوسه یې د دغه پروګرام تر څنګ، د روزنتون د ماشومانو لپاره د نقاشي او مقاله لیکنې کانکور، د ماشومانو تر منځ د کیسه لیکلو سیالي او ګڼ نور لوی او واړه پروګرامونه هم جوړ کړي دي.»

داسې محفلونه که وغځول شي او د افغانستان په ټولو ښارونو کې عام کړای شي، ډېره به ښه وي. زه داسې فکر کوم چې د داسې محفلونو په جریان کې چې ماشومانو او کوچنیانو ته وخت ورکړل شي چې ستیژ ته راشي او د خپلو همځولو او مشرانو په مخ کې خپلې خبرې وکړي، خپل شعرونه واوروي او خپلې لیکلې کیسې ولولي، نو که له یوې خوا په هر اړخیزه توګه

تشویقیږي، جرآت پیدا کوي ، نو له بلې خوا کله چې د ټولنې د یو غړي په توګه ارزښت ورکړل شي، د شخصیت احساس کوي.
په داسې یوه ټولنه کې چې له مور پلار نه نیولې، تر ټولې کورنۍ پورې او له کوڅې، کلي او ښونځي نه نیولې بیا تر ټولنې پورې هر کله ماشومان او کوچنیان ښکنځل شوي، چیچل شوي او وهل شوي، شاقه کارونو ته اړ ایستل شوي او حتی جنسي تیري وربانديِ شوي؛ نو په داسې یوې ټولنې کې له هر آدرس نه چې وي، چې ماشومانو او کوچنیانو ته د دې مشاعرې په ځیر نور داسې محافل چوړیږي چې د هغوی استعدادونه غوړیږي او د شخصیت د جوړیدو او غوړیدو له پاره یې لاره آواریږي، ډیر ښه کار دی او باید لا پسې وغځول شي.

۵ــ د کوچنیانو د ادبیاتو د جدي رامنځ ته کولو، ساتنې، ودې او لا شتمنیدو په خاطر د مرستو صندق پرانېستل:

د ماشومانو او کوچنیانو ادبیاتو ته د پام له پاره او د دوی په ژبه د دوی له پاره د آثارو د چاپ په خاطراو د ماشوم د ادبیاتو د بنسټ د مالي بنیې د پیاوړي کیدو په خاطر، د دې بنسټ په نوښت د مرستو مالي صنوق پرانستل هم د دوي په کارونو کې یو د یادولو او قدر وړ ګام دی.
د دې صندوق د پرانستل کیدو په یو ګزارش کې چې ښاغلي خان محمد سیند د آزادیِ رادیو په ویبپاڼه کې خپور کړی و، داسې راغلي دي:
«د ماشوم د ادبیاتو د ودې او پراختیا له پاره د مالي مرستو د جلبولو صندق پرانېستل شو.
په دې مناسبت په جوړې شوې غونډه کې د ماشوم د ادبیاتو د کور مشر اجمل تورمان وویل، هڅې یې پیل کړې چې د هېواد د ماشومانو د ذهني سالمې ودې لپاره، د دوی د ذوق او استعداد سره سم، فرهنګي کارونه وکړي.
په غونډه کې د ځینو دولتي او غیردولتي موسسو استازو دغه هڅه وستایله او ژمنې یې وکړې چې په دې برخه کې به مرستې وکړي.
په افغانستان کې د ماشوم د ادبیاتو لپاره لږ کار شوی، خو د ماشوم د ادبیاتو د کور مسوولین وایي، هڅې کوي چې په د هېواد کې د فرهنګ دغه وروسته پاتې برخه پیاوړې کړي.
د ماشوم د ادبیاتو د کور مشر اجمل تورمان د شنبې په ورځ په کابل کې د ماشوم د ادبیاتو د کور د مالي مرستې د صندق د پرانیستلو پر مهال وویل، د ماشوم د ذهني او جسمي سالمې ودې لپاره، د ماشوم د ادبیاتو دودول ضروري دي او هڅې کوي چې په دې برخه کې، مثبت بدلونونه رامنځته شي.
ښاغلي تورمان زیاته کړه:
"موږ به په نړۍ راتلونکې کې د هغو لیکوالو او رسنیو له پاره چې په ۱۳۹۴ کې د ماشوم ادبیاتو ته کار کړی، دوی ته د ستاینلیکونو او جایزو پروګرام جوړ کړو. هڅه کوو د یو سمینارله لارې لوړو زده کړو او پوهنې وزارتونو څخه وغواړو چې د زده کړو او تحصیل په نصاب کې د ماشوم ادبیات ځای کړي. موږ ستاسې د ماشومانو لپاره د ادبیاتو په برخه کې نه ستړي کیدونکې هڅې کوو."
ښاغلي تورمان و ویل، په دې برخه کې یې له څو کلونو راهیسې هڅې جاري ساتلي خو اوس مهال چې د ماشوم د ادبیاتو کور، په رسمي توګه په کار پیل کړی، د دولتي او غیر دولتي موسسو مالي او تخنیکي مرستې به یې، پر فعالیتونو مثبت اثر وکړي.
د اطلاعاتو او فرهنګ وزیرعبدالباري جهاني و ویل، د ماشومانو د سالمې فکري روزنې له پاره، د ماشوم د ادبیاتو دودول ضروري دي.
ده ژمنه وکړه چې د ماشوم د ادبیاتو له کور سره به، مالي او مشورتي مرستې وکړي:
"ادب د ټولنې د کلتوري سطحې د لوړولو تر ټولو ښه تعارف کوي،په افغانستان کې د کوچنیانو، ځوانانو او د ښځو د ادبیاتو لپاره لږ کار شوی، ماشومان خاصو ادبیاتو ته ضرورت لري، موږ دا هڅه ستایو او د وزارت د وسې پورې به ورسره مالي او مشورتي مرستې وکړو."

د افغانستان د جمهور رییس اشرف غني فرهنګي سلا کار اسداله غضنفر و ویل، د ټولنې د پرمختګ او ترقۍ لومړني بنسټونه د ماشوم له سالمې روزنه او له علم او ادب سره د دوې له بلدولو سره تړلي دي، همدارنګه تاکید يې وکړ چې دې برخې ته زیاته پاملرنه وشي.
په ورته وخت کې د پوهنې وزارت استازي و ویل، هڅې به وکړي چې د زده کړو په نصاب کې، دغې برخې ته ځای ورکړل شي.
که څه هم په افغانستان کې د معلوماتي تکنالوژۍ او د تلویزیونو رامنځته کیدو د ماشومانو پام وراړولي خو کورنۍ وایي چې د ماشوم ادبیات، که کیسې وي که شعرونه، که روزنیز رسمونه وي او که دې ته ورته نور څه وي، د ماشوم پر تهذیب او راتلونکو کړو وړو او روحي وضعیت ډیر اثر کولای شي.»

۶ــ د ماشوم د ادبیاتو کور فیسبوک پاڼې کې د بنسټ له لورې د کوچنیانو له پاره خپاره شوي مواد:

په دې پاڼه کې د کوچنیانو او ماشومانو له پاره د ګڼو شاعرانو او لیکوالانو شعرونه، لیکنې اونثرونه او د بنسټ ګزارشونه او نظریات خپاره شوي دي. د کور مسول اجمل تورمان په جرأت سره لیکلي دي چې دوی په دا یوه کال کې «د ماشوم د ادبیاتو کور» فیسبوک پاڼې څومره کار کړی دی ، ده د ۲۰۱۶ کال د می په اولسمه نیټه «د ماشوم د ادبیاتو کور» په فیسبوک پاڼه کې داسې ولیکل:
«درنو لوستونکو او د ماشومانو د ادبیاتو د کور محترمو غړو!
خوشحاله یم چې د ماشومانو د ادبیاتو کور د مسوول په توګه په لنډه موده کې چې لا یې په رسمي ډول د خپلې یو کلنۍ کیک نه دی پرې کړی هم ستاسې په وړاندې پر نه یم او د ماشومانو لپاره مو دومره څه کړي چې یوې مسوولې دولتي اداري به هم نه وي کړي.
کور له تپرو څلورو کلونو را په دېخوا د ماشومانو د ادبیاتو په برخه کې فعالیت لري خو لکه څنګه مې چې وویل له رسمي فعالیت څخه یې لا یو کال نه اوړي.

مونږ په تشو لاسونو هغه څه کړي چې ډېرېو ښایي په ډکو جیبونو نه وي کړي.

په دې اړه تفصیل به بیا د ماشومانو د ادبیاتو د کور د کلیزې په مناسبت له تاسې سره شریک کړم.

خو مشت نمونه خروار د کور رسمي فیس بوک پاڼه یې ښه ثبوت دی چې هیله من یم ګرانو ماشومانو خوښه کړي وي.

غواړم په دې توګه له خپلو درنو همکارانو هم مننه وکړم چې په هر حال کې یې کار ته نه نه دي ویلي او په یو ډول د لا نورو کارنو لپاره هم وهڅول شي.

له ټولو هغو رسمي او غیر رسمي ادارو او اشخاصو هم مننه چې د ماشومانو د ادبیاتو د ودې او پراختیا په هدف چې زمونږ یواځنی موخه ده مرسته راسره کوي.

اوس همدومره
یار زنده صحبت باقي
د ماشومانو د ادبیاتو د کور مسوول
اجمل تورمان
۱۳۹۵/ ۲/۲۸ کابل»

او دا یې حق هم دی چې داسې په جرآت سره وغږیږي ځکه چې په تش لاس سره یې ډیر څه کړي دي.
مخکې هم و ویل شول چې د ماشوم د ادبیاتو کور په فیسبوک پاڼه کې د ماشومانو له پاره شعرونه، د کوچنسانو له پاره کیسې او د ماشوم د ادبیاتو د کارونو ګزارشونه او وړاندیزونه خپاره شوي دي چې هره برخه یې ځانته جلا بحث غواړي، خو دلته به یې زه د ځینو کارونو یادونه وکړم:
د ماشوم د نړیوالې ورځې په مناسبت له میدیوتیک سنتر سره په ګډه د ماشومانو میله جوړول.
د بنسټ په پاڼه کې دا لاندې متن او څو عکسونه ایښودل شوي چې باید مفصل ګزارش یې خپور کړی وای:
«نن په کابل کې د ماشومانو د ادبیاتو کور او مدیتوتیک افغانستان له خو د ماشومانو د نړیوالې ورځې په مناسبت د ماشومانو میله؛»

«د ماشوم د ادبیاتو کور» د خپل فعالیت له پیل نه، شخصي او رسمي مراجعو ته د ماشو د ادبیاتو د بڼه کیدو، ودې او د نوي نسل د بڼې روزنې په موخه، یو شمیر وړاندیزونه په شفاهي او تحریري بڼه وړاندې کړي دي، درانه لوستونکي کولای شي چې دا وړاندیزونه د دوی په فیسبوک پاڼه کې له نظره تیر کړي.زه یې دلته په تدریسي برخه کې دوې نمونې وړاندې کوم:
د وړاندیزونو او نظریاتو په برخه کې تر ټولو مهم وړاندیز د بناغلي اجمل تورمان یو وړاندیز د بیلګې په توګه دلته یادوم چې زما له نظره ډیر مهم او د ارزښت وړ دی. دا وړاندیز یې د بنوڼیو د ریاضي کتابونو د لیکوالو له پاره کړی دی.
تورمان د کوچنیانو د واړه ذهن او روان په نظر کې نیولو سره بناغلو بنوونکو ته داسې وړاندیز کوي چې په یوه عادي متن کې ماشوم یا کوچني ته داسې څه ولیکي چې هم د هغه له پاره د

درک، پوهیدنې او منلو وړ وي او هم په هغه کې د حساب د زدکړې (یو، دوه، درې...) توري یا اعداد(۱، ۲، ۳...) ځای پر ځای شوي وي. وروسته د متن له وړاندې کولو نه دا بیا د ښونکي په مهارت پورې اړه لري چې څنګه په ورکړي متن کې بیا زدکوونکو ته عدودونه ور وښیي.
دا د اجمل تورمان د وړاندیز بشپړ متن دی:«

ریاضي او د ماشوم ادب
اجمل تورمان

د ښوونځیو د منځنیو ټولګیو د ریاضي د کتابونو د لیکونکو د پام وړ!

تاسې کولای شئ په ریاضي کې عبارتي پوښتنې لږ اوږدې کړئ، دا شان چې هم خرما شي هم ثواب، هم کیسه وي او هم د ریاضي د زده کړې په برخه کې مرسته وکړي.

او ماشومانو ته په زړه پورې هم وي.

په یو، دوه لومړیوو کرښو کې خپل هدف مه لټوئ، په ټوله کې یې د ګټې په اړه فکر وکړئ! مثلاً:
جانان او زمری هره ورځ کرکټ کوي.

جانان توپ اچوی او زمری توپ وهنه کوي.

زمری تر جانان دوه کاله مشر دی، جانان اته کلن دی.

څوک وایي زمری څو کلن دی؟ (خالي خانه چې بیا یې ماشومان ډکه کړي)
نن دوی دواړو یو اور لوبه وکړه.

یو اور څو توپه وي؟ (خالي خانه چې بیا یې ماشومان ډکه کړي)
زمری په لومړي توپ کې دوه مندې جوړې کړې.

په دویم توپ کې څلور.

په دریم توپ کې بیا څلور.

په څلورم توپ کې دوه.

اوه په پنځم او شپږمو توپونو کې دوه شپږ ښ.

اوس له جانان نه حساب ورک دی چې زمري ټولې څو مندې جوړې کړې؟

څوک یې مرسته کوي، زمري په شپږو توپونو څو مندې جوړې کړې دي؟ (خالي خانه چې بیا یې ماشومان ډکه کړي)

د ټپر درس د تکرار په ډول د ښوونکي پوښتنې:

زمري او جانان کومه لوبه کوله؟

زمری څو کلن او جانان څو کلن و؟

زمری تر جانان څو کاله مشر و؟

زمري او جانان څو اوره لوبه وکړه؟

یو اور څو باله وي؟

زمري په اول توپ څو مندې جوړې کړې؟
زمري څو ځلوریزې و وهلې؟

په دوو ورستیو توپونو کې زمري څو، څو مندې جوړې کړې؟

زمري په یو اور کې ټولې څو مندې جوړې کړې؟

که زمري په هر توپ شپږ مندې جوړې کړې وي، نو ټولې څو مندې کېدې؟

او دې ته ورته نورې بېلګې ...»

دغه راز د ښاغلي اجمل تورمان دا خپور کړی مطلب هم زه په وړاندیزونو کې شمیرم چې ځنګه ماشوم ته د غږونو زدکړه پیل شي. تورمان په مهارت سره په آهنګینه، مالګینه او شاعرانه ژبه د غږونو نه توري یا کلمات جوړوي او بیا د کوچنیانو د ذهن له پاره د درک او پوهیدو وړ جملات ور نه جوړوي.
ښه بېلګه یې د اجمل تورمان د ماشومانو له پاره «باران» نومې ترانه ده چې ما د ماشوم د ادبیاتو کور له پاره په دریمه مقاله کې را اخیستې ده او دلته یې بیا په تکرار سره را اخلم:«

باران ، د ماشومانو لپاره ترانه

ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران

*****

باران میده ، میده ، میده
په غرونو اوري ښایسته
باران میده ، میده ، میده
په غرونو اوري ښایسته
ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف

ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران

*****

ښکلي باران د پسرلي
زړونو ته راوړه خوشحالي
ښکلي باران د پسرلي
زړونو ته راوړه خوشحالي
ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران

*****

بارانه سيند درنه خپه
ورکړه سلام څپه، څپه
ب ، ب ، ب ، الف ، الف ، الف
ر، ر، ر، الف ، الف ، الف
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران
ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران ، ن ، باران»

د ښاغلي عبدالحميد حکيمي دا لاندي ترانه، د اجمل تورمان پاسنۍ ترانې ته ورته په عين ښه د غږونو، کلماتو او جملو په جوړولو کې په آهنګينه ښه چې د کوچنيانو له ذهن او روان سره برابره مساله ده، مرسته کوي، وګورئ:«

الف،ب، ت
زما خوږې ادې
پکار مې دي پېسې
ځانته اخلمه قلم او کتابچې
پکې ليکم کليمې
تړې به جوړې کړم جملې
په قلم باندې ليکل کوم
په پنسل به رسمول کوم
بيا به جوړ ځانته کتاب کړم
زه همزولو ته خطاب کړم»

«د ماشوم د ادبياتو کور» په فيسبوک پاڼه کې د هغو قلموالو د ليکنو او شعرونو تر څنګه چې د ماشومانو او کوچنيانو له پاره څه ليکي او خپروي يې، په خپله د کوچنيانو ليکنې او شعرونه يې هم خپاره کړي دي. يوه ښه بيلګه يې د ۲۰۱۶ کال د اپريل په ۲۴ مه د لس کلنې تلوسې آشنا ليکنه ده چې په انګريزي يې ليکلې ده او مور يې پښتو ته اړولې ده.
«د ماشوم د ادبياتو کور» په فيسبوک پاڼه کې يې د خبر او مطلب بشپړ راپور داسې راغلی دی:

«دا د لس کلنې تلوسې آشنا ليکنه ده چې مور جانې يې نوشابې آشنا له انګريزي ژبې نه پښتو ته اړولې ده:

افغانستان، زمونږ د ټولې کورنۍ کور
مونږ ټول پکې یو وخت راټول وو
د نوي کال په ورځ آرامه او خوشحاله وو
او د ورځې چې تری وتلې یوو،
ډیره موده کیږي سره یو ځای شوي نه یو
هغه ښایسته خاوره اود ونو غوړي پانې
آه، زما په یاد دي هغه ښکلي یادونه...
د نارنج وني او د انګورو تاکونه...
تودې ډوډۍ
لطفآ؛
کولې شم یوځل بیا خپل کورته لاړه شم؟
زه تري ډیره لرې بل ملک ته راغلې یم
آه، چې څومره مې خپله خاوره یادیږي
نه پوهیږم دلته پاتې شم، که بیرته لاړه شم؟!
هیڅ نه پوهیږم، کاشکې لږ پوهیدلې؟
لطفآ،
کولې شم بیرته خپل کلي ته لاړه شم؟
زه د افغانستان د ونو پسې ډیره خپه یم...
زه په یوه نوي دنُیا کې یم چې دا هر څه رانه ډیر لرې دي...
خو... هیله او دُوعا کوم چې نور جګړې و نه شي...
زه داسې یو لمر ته ولاړه یم چې په ویلې کیدو دی...
له یاده نه شم ایستلې چې
د افغانستان په زړه به همدا اوس څه تیریږی او څه به احساسوي؟!
تلوسه اشنا»

په دا تیر یوه کال زماني واټن کې داسې هم شوي دي چې «د ماشوم د ادبیاتو کور» په خپله فیسبوک پاڼه کې په ورین تندي د نورو هغو فرهنګیانو او قلموالو خبرې اعلامیې او خبرتیاوې هم خپرې کړې دي چې د کوچنیانو او ماشومانو له پاره یې کار کړی او همدا اوس خپرونې لري.
ښه بیلګه یې د ښاغلي احمد ولي اڅکزي هغه لیک یا خبرتیا ده چې د کوچنیانو د ادبیاتو له پاره یې خپل فعالیتونه او د هغوی د خپریدو پته او څرنګوالی په کې ښودلی دی.
دا د احمد ولي اڅکزي د لیک یوه برخه ده چې د ۲۰۱۶ کال د می په پنځمه نیټه «د ماشوم د ادبیاتو کور» په فیسبوک پاڼه کې خپور شوی دی:

«قدرمنو اغلو او ښاغلو!

سلام علیکم،

هیله ده چې جوړ او روغ به یاست.

په لومړي سر کې ستاسو له خدمتونو او هڅو څخه یوه نړۍ مننه کوم چې تاسو د ماشومانو له پاره پیل کړي دي.

ما د کوچني ټکی کام www.kochnai.com په نوم یوه انټرنټ پاڼه جوړه کړې ده چې پکښې د ماشومانو له پاره مواد خپروم. که تاسو په خپله تذکره کې د دغې پاڼې یادونه وکړئ، نو ښایي لا زیات کسان پې خبر شي او ورځخه ګټه واخلي...»

«د ماشوم د ادبیاتو کور» د خپلو نورو فعالیتونو په لړ کې د کوچنیانو د ادبیاتو د هر اړخیزې ځیړنې له پاره ، د نظر له خاوندانو سره د کوچنیانو د روان د پیژندنې په نظر کې نیولو سره له ځینو ښاغلو سره د پوښتنو او ځوابونو په بڼه مسایل مطرح کړي دي چې زه دا کار ډیر اغیزناک ګڼم، خو له بده مرغه چې دا پروسه یا پڅه شوې، یا دریدلې او یا به زه وربانديې خبر نه یم.

«د ماشوم د ادبیاتو کور» د ۲۰۱۵ کال د اکتوبر په اوه ویشتمه(۲۷) نیټه د پوښتنو ځوابونو هغه متن خپور کړ چې له استاد شرف الدین سره یې د ماشومانو له پاره د کیسو ا و کیسو په ځانګړنو تر سره کړې وې. د هغو پوښتنو ځوابونو یوه برخه دا ده:

«د ماشوم د ادبیاتو کور له استاد شرف الدین عظیمی سره د ماشوم ادبیاتو اغیزه د ماشوم په روان باندې لړې هم پیل کړه. د دې لړۍ لومړی موضوع مو کیسه وټاکله. هغه څه چې ورو، ورو یې دود په ختمېدو دی، خو اروایي ګټې یې خورا ډېرې دي. دا چې کیسه د ماشوم په وده څه اغیز لري.

کور: استاد کیسه څه ده؟

استاد عظیمی: د کېسې په اړه کیدای شي د ادبیاتو د برخې کارپوهان او د فرهنګي چارو مینه وال بېلابېل نظرونه او تعریفونه ولري، خو د هغو یادول به د دې مقالې له حوصلې بهر وي.
کیسه په پښتو ژبه کې له لغوي اړخه قصه، نکل، مواسه، ناول او داستان مانا کیږي، په دري ژبه کې سرګذشت، حکایت او له تېر څخه یو ذهني انځور اخیستلو ته وایي. اروپوهان، ټولنپوهان، او د ښوونې او روزنې د برخې کارپوهان وایي: "کیسه د ماشوم د ښوونې او روزنې لپاره یوه تر ټولو جالبه او ښه وسیله ده، کیسه یوه تېره شوې تجربه او پېښه ده چې ماشوم یې اورېدلوته ډېره لیوالتیا لري، کیسه هغه نامستقیمه ښوونه ده چې ماشوم نوښت، تخیل او فکر کولو ته اړباسي."
همدا راز کارپوهان وایي چې د نامستقیمې ښوونې اغیزه نظر مستقیمې ښوونې ته ډېره او تل پاتې وي.»

زما ټینګار هم همدا دی چې که د ماشوم د ادبیاتو کور داسې پروګرامونه پراخ کړي، ډیره به ښه وي. دا به د ماشومانو د کورنیو له پاره او هم د هغو قلموالو له پاره ډیر په زړه پورې لاربښود وي چې د کوچنیانو او ماشومانو متخصصین او کارپوهان د کوچنیانو پر روان او د هغوی د ادبیاتو په روان خبرې وکړي او د کوچني او د هغوی د ادبیاتو ارزښت نور هم روښانه کړای شي.
زما په نظر که د کوچنیانو له پاره د کار په برخه کې ټول فعال قلموال سره یوه خوله شي او خپلو هڅو ته هم آهنګي ورکړي او ځومره چې کولای شي یو بل ته د مرستې لاس سره ورکړي، په دې برخه کې به د کارونو اغیز لا زیات وي.

محمود مرهون

او د کوچنیانو ادبیات

محمود مرهون په دې کم عمر کې د پاملرنې وړ فرهنګي کارونه تر سره کړي دي. له هغې ډلې نه يې څه چې د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې کړي دي، د ځانګړې پاملرنې وړ دي. د همدې له پاره ما د کوچنیانو ادبیاتو د مقالو په سلسله کې دا مقاله(شپاړسمه برخه) یوازې دې ته ځانګړې کړې ده چې د کوچنیانو د ادب په برخه کې د مرهون کړو کارونو ته یو ځغلند نظر وکړم.
ما محمود مرهون له نږدې نه و لیدلی، یوازې مې د میډیا له لارې پیژانده. کله، کله به يې مقالې په «لر اوبر» ویبپاڼه کې راتلې. کله مې چې د ۲۰۱۵ کال په اپریل کې کابل ته سفر وکړ، نومې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي په پښتو ځانګه کې ولید. سره ومو پیژندل، ښه روغبړ مو

وکړ. ده اجمل ښکلي او د علمي کدر څو تنو نورو نوو او ځوانو غړو چې ما نه پیژندل په دقت سره غوږ نیولی و چې زه به څه وایم.
کله چې لږ د استادانو او زده کوونکو ګڼه ګوڼه کمه شوه، مرهون مې ورو خوا ته راغی او را ته و ې ویل:

«استاده ما هم د کوچنیانو له پاره یو څه کار کړی دی، اوس هم لګیا یم کار کوم او ...»
څو مجله ډوله غیر ستندرد کتابونه یې په لاس کې را ته ونیول او وې ویل:
« دا مې د کار بیلګې دي، دا وړې کیسې مې د کوچنیانو له پاره ژباړلې دي او ...»
ما کتابونه په مینه ور نه واخستل، عنوانونه مې له نظره تیر کړل. په ربښتیا ډیر خوشاله شوم چې په یوه وار د کوچنیانو له پاره دومره کتابونه، هغه هم د لسو ټوکو په شمیر. نو سمدلاسه مې ورته و ویل:

مبارک دې شه، په ځوانۍ دې برکت شه چې تا دومره کار کړی دی، هغه هم دکوچنیانو له پاره چې د ډیرو هیر، خو ستا په یاد دي. د اوږدې مرکې په پای کې یې بیا را ته و ویل:
« دې ته ورته نور کتابونه مې هم تر کار لاندې دي، که ژوند باقي و، نو بشپړ به یې کړم.»
کله چې د ده خبرې خلاصې شوې، ما ورته و ویل چې زه به د کوچنیانو له پاره ستا پر کارونو او په ځانګړي ډول پر دې کتابونو یوځه لیکم.

کله چې ما د کوچنیانو ادبیاتو د مقالو پنځلسمه برخه خپره کړه، نو مرهون راته د فیسبوک له لارې ولیکل:

«استاده سلام!
هغه زما د کتابو په اړه به دي سه نه وي لیکلي؟»

ما بیرته داسې ور ته ولیکل:

مرهون صاحب درناوی مې د ځان او ټولو همکارانو له پاره و منه!
ستا سو کتابونه مې له دروند والي سره سره تر ډنمارکه پورې را رسولي دي، یو څه یاد داشتونه مې ستا او ځینو هغو کتابونو په باب لیکلي هم دي چې سر سري مې لوستلي دي، خو له بده مرغه چې ټول لیکلي شیان مې په یوه آر ډسک کې پراته و او اوس هغه آر ډسک ما ته د نا مالوم دلیل له مخې تړل شوی دی. همدا پرون مې یو چا ته وسپاره چې خلاص یې کړي. که مواد په لاس راغلل هم ستاسو د کتابونو په باب یو څه لیکم او که آر ډسک خلاص نه شو هم یې لیکم، خو زما ژوند او نورو فرهنګي کارونو ته په کتو سره یو څه وخت ته اړتیا لري.
څنګه چې بحث د مرهون پر هغو کارنو باندې دی چې ده د کوچنیانو له پاره کړي دي، نو د دې له پاره چې زه خپله او درانه لوستونکي یو څه له مرهون سره آشنا او بیا یې پر کړو ادبي کارونو څه وایو، نو ما د فیسبوک د چت خونې له لارې له ده نه د ده د بیوګرافۍ غوښتنه وکړه.
مرهون صاحب که دې یوه لنډه بیوګرافي را ولیږې، خوشاله به شم!

ده هم د غفور لیوال هغه لیکنه په لاس راکړه چې لیوال صاحب په شاعرانه انداز او هنرمندانه ډول د ده په باب د ۲۰۰۹ کال د جون د میاشتې په اته ویشتمه نیټه په «ټول افغان» ویبپاڼه کې خپره کړې وه. د هغې لیکنې په یوه برخه کې د مرهون په باب داسې راغلي دي:

« هغه ورځې، چې له شماله جنوب ته راپاڅیدلي بادونه د ونو وروستۍ پاڼې توږي، او انار په خپلو ریښو کې د نویو ګلونو د غوړولو لپاره اوبه پټوي، نو چې د بابا صاحب زیارت ته وخیژې

ښکلی ارغنداو يو بل رنګ لري، شل کاله پخوا (۱۹۸۹ميلادي) د همداسي يوه دسمبر په ۱۳مه يوه ښکلي ماشوم د ښاغلي آغا محمد محرابي کور روښانه کړ، د بارکزو د شيرزيو (خړزيو) په محرابخيلو کي يو بل بارکزی ورزيات شو. دنيکه ملاولي احمد محرابي او غور نيکه محمد امين محرابي د کاله نغری پر يوه تنکي محمود تود شو، چې کلونه وروسته د خپلو ادبي او فرهنګي هڅو له برکته په محمود مرهون مشهور شو. »

اوس محمود مرهون د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې په علمي کدر کې تر ټولو ځوان غړی دی.

مرهون يو فعاله ځوان علمي کدر دی چې ادبياتو پوهنځي کې يې د زدکړې او تدريس تر څنګه ډيرې نورې فرهنګي پروژې او کارونه را پيل کړې دي. د ژورنالیزم په برخه کې فعاليت لري او د «سراج الملت» په نامه جريده خپروي چې تر اوسه پورې يې دوې ګڼې زما له نظره تيرې شوې دي، په آنلاين ډول يې د پښتو ژبې تدريس (راځئ چې پښتو زده کړو، بيايد پښتو بياموزيم) ته متې را نغښتلي دي چې په آنلاين ډول تر لاسه کيدای شي:
د کتابونو ليکل او ژباړل يې په يوه عادت بدل شوي دي. له ټاټوبي اونيزې سره يې د خپلو چاپ شوو آثارو په باب داسې ويلي وو:
« تر دې دمه مي ۳۱ عنوانه بېلابېل کتابونه په هيواد کي دننه او له هيواده بهر چاپ سوي دي او انشاالله په نږدې راتلونکي کي به دغه شمېر ۳۵ ته ورسېږي »

زه د اوس له پاره د ده پر نورو فرهنګي کارونو باندې څه نه وايم، يوازې يې هغه کارونه دلته معرفي کوم چې د کوچنيانو ادبياتو په برخه کې د کو چنيانو او ماشومانو له پاره کړي دي.

هغه کتابونه چې مرهون ما ته په کابل کې را وسپارل، عنوانونه يې دا دي:

ـ مهربانه سپی او د چرګې ژړ چيچان،
ـ دري نانې پيشو ګياني،
ـ وحشي خرس او هوښيار هلک،
ـ د ځنګل د مانې راز،
ـ د سرو زرو هګۍ او جادويي بيزوګی،
ـ لويشتکی،
ـ د علاالدين څراغ،
ـ هوښياران خور او ورور،
ـ بامي،
ـ بيرندونکی شوپرک.

د کتابونو نومونه څنګه چې د کتاب پر پشتې باندې چاپ شوي دي، ما هغسې ثبت کړل. دا کتابونه د ډيرو ښيګڼو تر څنګ يو څو «خو» ګاني هم لري، په دې ډول:

ـ د کتاب ليکوالان نه دي ښودل شوي،
ـ په ژباړل شوي متن کې د کتاب منبع نه ده راوړل شوې،
ـ د چاپ کال او ځای نه ده ښودل شوی،

ـ د ځینو کتابونو پر وروستۍ پشتې باندې لیکلي دي: انتشارات مستقبل او پر ځینو یې بیا لیکلي دي: کتاب فروشي علمي، خو د ناشر او خپرونکي توري ورسره نه شته او سړی نه شي کولای پوه شي چې ناشر څوک دی او له کوم آدرس نه خپاره شوي دي.
ـ د ژباړې ژبه یو څه ځیره ښکارېږي چې د پښتو د یوې لهجې رنګ په کې غالب دی.
د دغو پاسنیو نیمګړتیاوې په باب مې له مرهون سره د چت په خونه کې سوال ځواب کړی دی چې د ځینو پوښتنو او نیمګړتیاوو ځوابونه په کې موندل کیدای شي:

آصف بهاند:
په ښه وخت په لاس راغلې!
دا لس کتابونه دي چې ما ته راکړي، دا ټول ژباړل شوي آثار دي، د دې منبع او ژبه نه ده ښودل شوې چې له کومې منبع او کومې ژبې نه را ژباړل شوي دي؟
به یوه کتاب(مهربانه سپی او د چرګې ژړ چیچان) کې د کتاب پر مخ ژباړن محمود مرهون ښودل شوی دی او په دریم مخ کې یې ژباړن ساحل مرهون ښودل شوی دی. آیا ساحل مرهون او محمود مرهون یو شخص دی که جلا جلا اشخاص دي؟

محمود مرهون:
سلامونه!
هغه یو اشتباه ده دواړه یو کس دي.
دواړه محمود مرهون دی.
او بل دا د انګلیسي متن څخه ترجمه سوي دي مګر رسامی یې...

آصف بهاند:
نور ۴۰ ټوکه دي چې چاپ ته لیږل، زما مصلحت دا دی چې ټاکلې منبع(مآخذ) یې ور سره ولیکه چې ستا مسولیت هم تر سره شي او په راتلونکو کې ځیرونکي هم له ستونزو خلاص وي.
په هر څه کې مآخذ، سر چینه، ریفرینس، لینک، آدرس ښودل ډیره اړینه موضوع ده، بیا تا غوندې یو شخص ته چې استاد او ځیرونکی یې.
محمود مرهون:
پر دواړو سترګو،
استاده دې ټکي ته مې فکر دی.
زما هیله دا ده چې چې مرهون صاحب په خپلو راتلونکو کارونو کې دې نیمګړتیاوو ته په پام سره دا کمبود شیان ور اضافه کړي.
د اوس له پاره یې پرتلنه ځکه نه شي کیدلای چې اصل متن په لاس کې نه شته او په هر اړخیزه توګه یې نقد ته هم زړه نه شم ښه کولای. د اوس له پاره د کوچنیانو د ادب په برخه کې همدومره کار که نیمګړتیا هم ولري، غنیمت یې ګڼم چې یو مور او پلار یوه ماشوم ته د دې کتابونو یوه کیسه په مینې سره واوروي او یا کوم کوچني ته له دې کتابونو څخه یو د لوستلو له پاره په لاس کې ورکړل شي او که هیڅ شی نه وای نو...
د کتابونو موضوعات د کوچنیانو د ژوند او عمر په سطحه برابر دي او که تر ماشومانو او کوچنیانو پورې ورسیږي، ډیر ګټور دي او کوچنیان به ډیر څه ور نه زده کړي.
د لسو عنوانه کتابونو له ډلې نه مرهون د ځینو کتابونو په پیل کې د کوچنیانو په ژبه له هغوی سره د زړه خواله کوي چې دا د زړه خواله ماشومان او کوچنیان نور هم مطالعې ته هڅوي او له دې کتابونو سره یې مینه زیاتوي. څو بیلګې یې دا دي:

«خوږو او ګلالیو کوچنیانو! دا دی تاسې ته مې نن یوه ډیره پخوانۍ او ډیره عجبه کیسه راوړې ده. دا کیسه یوه خورا مشهوره کیسه ده چې دیر کلونه پخوا پیښه شوې ده. تاسو به دا کیسه لولئ،

خپلو نورو شریکانو ته به یې وایاست او بیا به یې په خپلو کتابچو کې لیکئ. که چیرې مو کوم ځای سر نه خلاصیدئ، بیا به نو خپل ګران پلار جان اویا مور جانې ته و وایاست چې در ته مانا یې کړي ...»(مرهون،محمود(ژباړن)، وحشي خرس او هوښیار هلک، لومړی مخ)
«ګرانو کوچنیانو سلامونه!
دا دی نن د یوې نوې کیسې سره راغلی یم. دا کیسه د چین په اړه ده. تاسو دا کیسه له سره تر پایه و وایاست، په یاد یې کړئ او بیا یې په خپلو کتابچو کې ولیکئ...»(مرهون،محمود(ژباړن)، د سرو زرو هګۍ او جادویي بیزوګی، لومړی مخ)
کتابونه ټول له رنګه انځورونوسره چاپ شوي دي چې دا نور هم کتابونه او د هغو موضوعات د کوچنیانو له پاره په زړه پوري کوي او په لوستلو کې مرسته ورسره کوي.
خو اصلي خبره دا ده چې دا کتابونه به اوس تر ماشومو اوکوچنیو لو ستونکو پورې څوک څه ډول ور رسوي. ما د د کوچنیانو ادبیاتو په پنځه لسمه برخه کې همدې ستونزې ته اشاره کړې وه چې دومره مواد، کتابونه، مجلې چې ما په څو برخو کې معرفي کړل، څنګه به تر کوچنیو لوستونکو پورې ورسیږي.

د مرهون صاحب د دې کتابونو مسآله هم همدې ستونزې سره مخ ده چې دا ښایسته او د ماشومانو او کوچنیانو له پاره په زړه پورې کتابونه به څنګه او څوک تر خپل ځای، یانې د کوچنیانوتر نازکو لاسونو پورې ورسوي؟
کله چې ما په کابل پوهنتون کې له مرهون سره ولیدل د نورو خبرو تر څنګه مې همدا موضوع ورته یاده کړه چې دا کتابونه به څنګه تر کوچنیانو پورې ورسیږي؟ او وړاندیز مې ور ته وکړ چې ښه لاره یې دا ده چې په کومه ویبپاڼه کې آنلاین شي، څو هغه کورنۍ چې انترنت ته لاس رسی لري په وړیا او آسانه استفاده ځینې وکړي. ده را ته و ویل چې سمه ده. او اوس یې یوازې د فیسبوک پر یوه ځانګړې پاڼه باندې یو څو کتابونه آنلاین کړي دي چې ښایي ټول خلک به ور ته لاس رسی و نه لري.

که ښاغلی مرهون که له ځینو داسې ویبپاڼو سره چې دا کتابونه انلاین کولای شي، په تماس کې شي، ډیره به موثره وي. هغه څو پاڼې دا دي:

ـ کتابونه دات کام (ketabton.com)

ـ کتابونه دات کام (kitabtoon.com)

ـ پل دات، تاند دات کام (pal.taand.com)

دوه لومړني یې جلا جلا ویبپاڼې دي چې دواړه په خپل کتابتون کې د کوچنیانو د ادب او ماشومانو او کوچنیانو کتابونو له پاره جلا برخې او ځایونه لري. او دریمه ویبپاڼه (پل) د ماشومانو، کوچنیانو او د هغوی د کورنیو له پاره ځانګړې ویبپاڼه ده، که دا او دې ته ورته کتابونه په خپله لمن کې ولري، ډیر په ځای او مناسب کار به وي.

محمود مرهون د ۲۰۱۵ کال د اکتوبر په پنځلسمه نیټه په خپله فیسبوک پاڼه کې ولیکل چې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره یې څلویښت نوي آثار له چاپه راوتلي دي. د ځینو چاپ شوو کتابونو د لومړي مخ عکسونه یې په خپله پاڼه کې ایښی وو. دغه یې دري بیلګې دي:

د ماشومانو او کوچنيانو له پاره د محمود مرهون د لومړنيو لسو چاپ شوو کتابونو په باب مې چې کومه مقاله ليکلې وه، هلته مې دا يادونه کړې ده چې دا چاپ شوي مواد به اوس تر وړو لوستونکو پورې څوک او څنګه رسوي؟

د ماشومانو او کوچنيانو له پاره د ښاغلي محمود مرهون د نوو چاپ شوو آثارو په برخه کې بيا په تکرار سره وايم چې: دا چاپ شوي مواد به اوس تر وړو لوستونکو پورې څوک او څنګه رسوي؟

زما په نظر تر ماشومانو او کوچنيانو پورې رسيدل يې د مينډو او پلرونو د پوهې د کچې د ټيټوالي، بې تفاوتۍ او د کورنيو د بد اقتصادي حالت په دليل، کله ګران او کله نا شونی وي.

خير چې هرډول وي، وې دي. زما له پاره دا د خوشالۍ خبره ده چې زمور د ټولنې د يو هير شوي قشر له پاره يو څه نه، بلکې ډير څه له چاپه را و وتل.

اوس پوښتنه دا ده چې دا کتابونه چا ته چاپ شوي دي:

ـ هغه چا ته چې د راتلونکې ټولنې يوه اصلي ستنه ده،

ـ هغه چا ته چې راتلونکې ټولنه بايد وچلوي،

ـ هغه چا ته چې راتلوکې يا ښه کوي، يا يې بربادوي،

که مو ښه وروزه، ښه به شي او که بد مو وروزه نو پايله يې همدا اوس مالومه ده، يعنې بربادي.

زه د دې کتابونو چاپ او خپريدل، د نوي نسل په روزلو کې له اساسي ګامونو نه يو ګام ګڼم.

محمود مرهون په خپل فيسبوک کې د نويو کتابونو د چاپ له پاره داسې ليکلي دي:

«خپلو نانيو شريکانو ته زيرى!

دا واري مې تاسې ته (٤٠) داني کتابونه در جوړ کړي دي، پلرو ته مو و وايست چې خامخا يې در پيدا کې څلوښت داني د خوږو کيسو کتابونه ټول رنګه»

https://www.facebook.com/mahmood.marhon?ref=ts&fref=ts

په ځینو ځایونو کې داسې هم تر سترګو شوي دي چې د نویو چاپ شوو کتابونو شمیر څلویښت نه، بلکې پنځه څلویښت عنوانه دي. د دې کتابونو په باب تر ټولو کره او وروستی مالومات، مرهون له ښاغلي احمد شاه اعظمي سره په یوې مرکې کې وړاندې کړ چې د مشال او آزادیٔ رادیو له لارې په غږیزه بڼه خپور شو. د آزادیٔ رادیو په یوه یاد داشت کې داسې راغلي دي:
« د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي ځوان ښوونکي محمود مرهون د ماشومانو لپاره ۴۵ کتابونه لیکلي او ژباړلي دي.

نوموړی وایي، د هر کتاب هره پاڼه یې د متن تر څنګ په ښکلو انځورونو پسوللې تر څو ماشومان په اسانه زدکړه ورځخه وکړي او په کیسه ځان پوه کړي. د ده په خبره، ماشوم ته باید وښودل شي چې رنګینه نړۍ د کاغذ پرمخ هم شته. نوموړی زیاتوي، پلان لري، په نړدو وختونو کې د ماشومانو لپاره شپږ جلده دایرت المعارف هم ولیکي.
له محمود مرهون سره زموږ همکار احمد شاه اعظمي مرکه کړې او په لومړي سر کې یې ورځخه پوښتلي چې د ماشومانو لپاره یې د کتابونو لیکلو او ژباړلو ته څنګه پام ور اوښتی؟»

http://pa.azadiradio.com/content/transcript/27421018.html
http://www.mashaalradio.org/content/article/27420950.html

کومې څرګندوني چې ښاغلي مرهون آزادیٔ او مشال رادیو ته کړي دي، هلته یې ویلي دي چې په دې پنځه څلویښت کتابونو کې اوه(۷) ټوکه ټولونه او لیکنه ده او نور ټول ژباړل شوي دي. دا کتابونه د کاینات نشراتي مرکز په مالي مرسته چاپ شوي دي.
ټول پنځه څلویښت کتابونه زما له نظره نه دي تیر شوي چې زه یې خپل تقصیر ګڼم، خو یو څلویښت عنوانه یې ما لیدلي دي، چې دلته یې درنو لوستونکو ته ور پیژنم:

۱ــ شرمښ او سره بزه، محمود مرهون،
۲ــ جګ بابا، لیکوال: جین وبستر، مترجم: محمود مرهون،
۳ــ د آسمانو شاپیرۍ، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۴ــ د واورو ملکه، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۵ ــ د اُز د ښار جادو ګر، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۶ ــ سورکۍ، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۷ ــ ملاله په عجبه دنیا کې، لیکوال: لوییس کارول، مترجم: محمود مرهون،
۸ ــ اورلګیت خرڅونکي نجلۍ، لیکوال: هانس کریستین اندرسن، مترجم: محمود مرهون،
۹ ــ د ماشیني انسانانو سره جنګ، لیکوال: فرانک با اُوم، مترجم: محمود مرهون،
۱۰ ــ د باچا نوي کالي، محمود مرهون،
۱۱ــ قهرمان هلک او جادوګر، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۲ــ د ځنګله د مانۍ راز، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۳ــ شین طوطي، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۴ــ سارا سرور، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۵ــ شپږ ورونه او یو سوی، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۶ــ نیک بخته شاهزاده، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۷ــ مغروره باز(او یوه بله کیسه)، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،
۱۸ــ چالاکه پیشي، لیکوال: شاګاهیراتا، مترجم: محمود مرهون،

۱۹ـ د ريدي وفاداره سپی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۲۰ـ سرتيری او وحشي ديب، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۲۱ـ د ګيدړي شيطان چيچی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۲۲ـ اروا وړی سپی(څو نوري کيسي)،
۲۳ـ د کلي عجيبه سپی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۲۴ـ انګور و منګور او چيچي مچونګړ، محمود مرهون،
۲۵ـ ښکار او ښکاري(او يوه بله کيسه)، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۲۶ـ مچمچکه، ليکوال: بن زلس، مترجم: محمود مرهون،
۲۷ـ هوايي هيلی، ليکوال: هانس کريستن اندرسن، مترجم: محمود مرهون،
۲۸ـ د کوچنيو انسانانو دنيا، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۲۹ـ آسماني نجلی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۰ـ لنډيان او خفاف(بوټ ګنډونکی)، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۱ـ نازو او جادوګر، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۲ـ مهربانه نجلی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۳ـ شين سترګي ارزو، ليکوال: لوسی م مونټګمري، مترجم: محمود مرهون،
۳۴ـ ماريا او زمری شاهزاده، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۵ـ نازو او جادوګر باچا، ليکوال: فرانک با اُوم، مترجم: محمود مرهون،
۳۶ـ علي بابا او څلويښت غله، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۷ـ هوښيار سوی او بد رنګه راکون، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۸ـ دري سترګی ديب او کوچنی بوټبه، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۳۹ـ د زمريالي وفا داره سپی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۴۰ـ د هيلی بد رنګه چيچی، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،
۴۱ـ وحشي خرس او هوښيار هلک، ليکوال: شاگاهيراتا، مترجم: محمود مرهون،

زما د مالوماتو له مخي تر اوسه پوري د ماشومانو او کوچنيانو له پاره په افغانستان کې، هغه هم په پښتو ژبه، هيڅ چا دومره کتابونه نه ليکلي، نه يې ژباړلی او نه يې هم چاپ کړي دي، خو ښاغلي محمود مرهون د ليکولو، ژباړلو، او چاپولو چاري او نور ټول مسايل په يوازې توګه تر سره کړي دي. زه فکر کوم دا به په دې برخه کې د افغانستان په کچه يو ريکارډ وي.
کله چې د کوچنيانو له پاره د محمود مرهون د نويو کتابونو د چاپ خبر مېډيا ته راووت، ورسره د محمود مرهون ځينو دوستانو او د کوچنيانو د ادبياتو او نوي نسل د روزلو په ارزښت باندې آګاه خلکو خپل عکس العملونه او نظرونه څرګند کړل چې زه يې دلته د بيلګې په توګه څو نمونې را اخلم:

ښاغلي مطيع الله روهيال د دوه زره پنځه لسم کال د دسمبر په څلورمه نيټه داسې وليکل:
«زما ګران مرهونه دوا دي سه!
د پښتني ټولني ډېري مينډي او پلرونه د کابل پوهنتون د ځوان استاد ښاغلي محمود مرهون د کار او زيار پوروړي دي. زما دغه ګران ځوان او پرکاره ليکوال په ځوانه ځواني د هغوی لوڼو او زامنو ته تر پنځوسو زيات کتابونه ترجمه کړي او ليکلي دي. د دغه ځوان د هڅو قدر وکئ او په درنه سترګه ورته وګورئ، زه باوري يم، چې د پښتني کهول د کوچنيانو له پاره د کتابونو لويه تشه به د دغه ځوان د قلم او ګوتو په زور ډکه سي!
زما ګرانه!
پر قلم، هڅو او زيار دي برکت، خدای او خندا دي ملګري اوسه!»

ښاغلي خالد هادي د ۲۰۱۵ کال د دسمبر په ۶مه نیټه د مرهون د همدې فعالیتونو په باب داسې وليکل:
« ښائي دا به په پښتو کي لومړنۍ هڅه وي:
چې يوځوان راولاړيږي او دافغان ماشوم راتلونکي په اړه دونه ستر فکر او خدمت ته ملاتړي .
زمونږ د تنکي نسلونو لويه ستونزه داده چې ماشوم مو په مورنۍ ژبه د فکري تکامل لپاره د بنسټزو مواد بې برخي پاته وي . ترڅو چې دماشومانو ادبيات ته کار ونسي ترهغو به د يو سالم او با احساسه نوي نسل د رامنځه کيدو ټولي هڅې بې معنا وي.
زه په خپل وار د کابل پوهنتون د استاد پوهنيار محمود مرهون دغه چاره ستايم چې په مورنۍ ژبه ئې په لومړي ځل د ماشوم د ادبياتو ۴۵ بيلابيل کتابونه ليکلي او راټول کړي دي چې زيات شمير ئې چاپ سوي هم دي.
اوس نو دا په پلرونو او مېندو پوري تړلې ده چې ماشوم له کتاب سره اشنا ساتل غواړي او که له پلاستکي ټوپک او توپنچو سره ؟
په دې هيله چې تر شعرونو او کيسو مو ليکوال د ماشوم د ادبياتو دغه لويې تشې ته متوجه وواوسي او خپله انرژي په دې لاره کې وکاروي.
مرهون دي خدای ژوندی لري چې داسي نور سترخدمتونه ټولني ته وړاندي کړي.»

https://www.facebook.com/anzorgar?fref=nf

يو چيرې مې د مرهون د دې بيسارو هڅو په باب په يوار په دريو ژبو يو نظر ولوست، تاسو يې سره يې هم شريکوم:

«کتاب ! نه تفنگ!
برای اولین بار پس از ۲۳ سال در افغانستان کتاب قصه برای کودکان توسط يك استاد پوهنتون کابل به نام محمود مرهون به چاپ رسید.
این کتاب ها که ترجمه افسانه های مشهور دنیا برای کودکان به زبان پشتو است به زودترین فرصت به تمام ولایات افغانستان توزیع خواهد شد.
شخص خودم ادمین ۲ به چنین افراد افتخار میکنمsmile-humørikon
په افغانستان کې د لومړي ځل له پاره يوه ځوان پر يوه ځای د کوچنيانو له پاره پنځه ځلوېښت کتابونه چاپ کړي دي، دا ځوان محمود مرهون نومېږي د کابل پوهنتون استاد دی، دی وايي چې دا ټول پنځه ځلوېښت زره جلده کتابونه به د افغانستان په ټولو ولايتونو کې وويشي.

For the first time in Afghanistan, a young professor has published 45,000 children’s books (45 different stories) in Pashto language. Professor Mahmood Marhoon, who is teaching at the Faculty of Languages and Literature of Kabul University, says the books will »be distributed allover Afghanistan very soon.
«WH ۲ ادمین

https://www.facebook.com/Ariyana.Afghanistan/

محمود مرهون له ځوان وجود سره ځوان او تاند فکر هم لري، د زدکړو، پوهې او عملي کار ډيرو برخو ته لاس اچولی دی؛ او زه يې چې جديت، هوډ او کار ته ګورم، هيله لرم چې بريالی

ور نه راووزي، خو له ځینو عکس العملونو نه یې داسې ښکاري چې کارونه یې دومره نه په عذابوي، بلکې د ده د ځینو قلموالو دوستانو نه همکاري یې ستړی کوي. د همدې تر بحث لاندې کتابونو لیکل، ژباړل، برابرول، چاپول او ... هر څه ته ده یوازې اوږه ورکړې ده، خو د تصحیح له پاره د یو ځل لوستلو اوږه چا نه ده ور کړې، نو دی هم حق لري چې یو ځل شکایت ډوله داسې ولیکي:

«زمونږ خلګو ته یوازې انتقاد ور رسېدلی دی!

له سهاره مې یولسو کسو ته ویلي دي چې د کوچنیانو د کتابونو په تصحیح کې مرسته را سره و کړئ ټولو یې په یوه او بله بهانه ځان کښلئ دئ او دوئ ټوله هغه کسان دي چې زما د کتابونو له چاپ وروسته تر ټولو ډېر انتقاد دوئ راباندې کړئ دي چې ولې دي په کتابونو کې املایي تیروتنې موجودي وي. د کتاب چاپوني یو اصل دا دی چې خپل کتاب به خپله نه تصحیح کوې ځکه ستا لیکلی متن ستا په مغز کې لیکل سوی دی تې د املایي تیروتنې تصور ځکه نه سې کولای چې تې له خپله مغزه وایې نه له کاغذه، خو عصاب مې ځکه خراب دي چې خبرې مو ډیرې دي عمل مو لږ خاص مخاطب ډېر لرم.»

https://www.facebook.com/mahmood.marhon?ref=ts&fref=ts

تر هغه ځایه چې زه مرهون پیژنم دی ډیر مصروف سړی دی. که یې د کارونو لست ته څوک په ځیر سره وګوري، نو حیران پاتې کیږي چې دی څنګه دومره پیل کړو کارونو او پروژو ته رسیدګي کولای شي.

ـ په ادبیاتو پوهنځي کې تدریس کوي،

ـ په ادبیاتو پوهنځي کې د ماسترۍ پروګرام تعقیبوي،

ـ د یوه ژورنالست په توګه عملاً کارکوي (د «سراج الملت» په نامه اخبار مسول چلونکی دی)،

ـ مولف دی، کتابونه تالیفوي،

ـ مترجم دی، ژباړل شوي کتابونه یې چاپ شوي دي،

ـ په پراخې حوصلې سره د «راځئ چې پښتو زده کړو، بیاید پښتو بیاموزیم» د تدریس کار په ژوندۍ ویډیویي بڼه په خپل مخکتاب کې پر مخ بیایي،

ـ د کاینات د نشراتي مرکز مشري کوي،

او ...

دا هم د یادولو وړ ده چې ښاغلي مرهون آزادۍ او مشال رادیو سره د مرکې په ترڅ کې ویلي دي چې د دې کتابونو له خپریدو وروسته په نظر کې لري چې د کوچنیانو له پاره شپږ ټوکه دایرت المعارف هم ولیکي او خپاره یې کړي چې اوس یې کار روان دی.

زه د ۲۰۱۵ کال په اپریل ـ می کې کابل ته تلل وم، ورسره مې مخامخ ولیدل، یو بل سره معرفي شوو او وغږیدو. ما ته یې د کوچنیانو له پاره خپل لس چاپ کړي کتابونه را وسپارل چې ما (مرهون او د کوچنیانو ادب، ۱) تر عنوان لاندې مقاله ور ته ولیکله او د ۲۰۱۵ کال د جولای په یو ویشتمه نیټه مې خپره کړه:

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochonian16.pdf
http://www.nahimi.dk/web/index.php/ps/2012-08-11-17-36-49/13259-2015-07-21-16-14-07
http://tolafghan.com/posts/31388
http://www.taand.com/pal/archives/1951

د همدې لیدنې په ترڅ کې یې چې کتابونه راکول، زما او د ده تر منځ ډیرې خبرې تبادله شوې چې کوچنیانو ته یې د چاپ شوو او نا چاپ کتابونو په برخه ځرګندونې ډیرې د پام وړ وې.
کله یې چې کتابونه راکړل، ما ور ته و ویل:
مبارک دې شه، په ځوانۍ دې برکت شه چې تا دومره کار کړی دی، هغه هم د کوچنیانو له پاره چې د ډیرو هیر، خو ستا په یاد دي.
د اوږدې مرکې په پای کې یې بیا را ته و ویل:
« دې ته ورته نور کتابونه مې هم تر کار لاندې دي، که ژوند باقي و، نو بشپړ به یې کړم.»

http://www.taand.com/pal/archives/1951

او دا دی اوس یې هغه وعده پوره کړه، کتابونه یې چاپ او خپاره کړل، او د دې وعدې په پوره کولو سره یې دا ثابته کړه چې دی د هغې ډلې خلکو پر لار نه دی روان چې «پر یخ یې لیکي او لمر ته یې ږدي»، محمود مرهون پر ډېره ولیکل او په خپل کار او زیار سره یې د عمل جامې ور واغوستې.
ما د کوچنیانو له پاره د ده د لومړیو کتابونو تجربې ته په کتو سره، د تر کار کتابونو د چاپ له پاره داسې مشوره ورکړې وه:
«نور ۴۰ ټوکه دې چې چاپ ته لیږل، زما مصلحت دا دی چې ټاکلې منبع(مآخذ) یې ور سره ولیکه چې ستا مسولیت هم تر سره شي او په راتلونکو کې ځیرونکي هم له ستونزو خلاص وي. په هر څه کې مآخذ، سر چینه، ریفرینس، لینک او آدرس ښودل ډیره اړینه موضوع ده، بیا تا غوندې یو شخص ته چې استاد او ځیرونکی یې.»

http://tolafghan.com/posts/31388

کله مې چې د ده پر لسو لومړنیو کتابونو مقاله ولیکله، هلته مې ورته داسې وړاندیز کړی و چې که دا کتابونه په خپلو آدرسونو کې انلاین شي، ښه به وي:
« که ښاغلی مرهون له ځینو داسې ویبپاڼو سره چې دا کتابونه انلاین کوالی شي، په تماس کې شي، ډیره به موثره وي. هغه څو پاڼې دا دي:

ـ کتابتون دات کام (ketabton.com)،
ـ کتابتون دات کام (kitabtoon.com)،
ـ پل دات، تاند دات کام (pal.taand.com).

دوه لومړني یې جلا جلا ویبپاڼې دي چې دواړه په خپل کتابتون کې د کوچنیانو د ادب او ماشومانو او کوچنیانو کتابونو له پاره جلا برخې او ځایونه لري. او دریمه ویبپاڼه (پل) د ماشومانو، کوچنیانو او د هغوی د کورنیو له پاره ځانګړې ویبپاڼه ده، که دا او دې ته ورته کتابونه په خپله لمن کې ولري، ډیر په ځای او مناسب کار به وي.»

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_kochonian16.pdf

خو تر نن پورې یاد کتابونه، یا نه دي انلاین شوي او یا به زما تقصیر وي چې ما به نه وي لیدلي او د دې څلویښتو کتابونو په برخه کې یې بیا په تکرار سره وایم چې که غواړئ چې دا کتابونه تر خپلو لوستونکو پورې ورسیږي، یا یې په همدغو پتو یا نورو آدرسونو چې تاسې ته مالومې وي، انلاین کړئ او یا یې د ویش له پاره نور زحمت هم پر ځان وګالئ.

د کوچنیانو او ماشومانو له پاره د محمود مرهون د دغو نوو چاپ شوو او خپاره شوو کتابونو د چاپ او خپریدو په خاطر، زه له خپله آدرسه او د نوي نسل د روزلو د پلویانو له آدرسه، لومړی ده ته مبارکي وایم، بیا مننه ور نه کوم چې ده زموږ د ټولنې د یوه هیر شوي قشر له پاره خپل مادي او معنوي امکانات وقف کړي دي. هیله مي دا ده چې خپل ټول مثبت کارونونه پسې وغځوي په تیره د کوچنیانو او ماشومانو د کتابونو د تآلیف، ترجمې او ویشلو لړۍ خو دې بیخي نه هیروي.

احمد ولي اڅکزی او د کوچنیانو ادب

د ماشومانو او کوچنیانو د پالنې او روزنې له پاره او د هغوی د ادبیاتو له پاره، هغسې چې بنایي کار نه دی شوی؛ خو اوس اوس چې کوم کارونه او هڅې د ځینو اشخاصو او غیر دولتي آدرسونو له لورې روانې دي، زمونږ د ټولنې ستونزو، د پرمختګ ځرنګوالي او شرایطو ته په کتو سره یې زه داسې ارزوم چې په ښه او مثبت لوري روانې دي او له تمې نه لا زیات کارونه د تر سره کیدو په حال کې دي. ښې بیلګې یې د کوچنیانو د ادبیاتو په ځیرنیزه او تخلیقي برخه کې لیدل کیږي، په بیلابیلو ویبپاڼو کې چاپیږي، خو تر ټولو ښې پټې یې دا دي:

ـ «پل» ویبپاڼه،(http://pal.taand.com)

ـ د ماشوم د ادبیاتو کور فیسبوک پاڼه،
https://www.facebook.com/خانه-ادبیات-کودک-د-ماشوم-د-ادبیاتو-کور-/?fref=ts1474829949511421

په دې ورستیو کې د «د ختیزې سیمې د لیکوالو او ژورنالستانو ټولنه» ټولنې له خوا د ګڼ شمیر لیکوالو او فرهنګیانو په ګډون «د ماشوم د ادبیاتو جشن» تر سر لیک لاندې د یو سیمینار جوړیدل ې بله ښه بیلګه کیدای شي.
ـ دغه راز په ځینو ویبپاڼو کې د نورو خبرې او فرهنګي مطالبو تر څنګ، د ماشومانو او کوچنیانو کړکۍ هم پرانستل شوې چې هلته د کوچنیانو له پاره کتابونه، د کوچنیانو د ادبیاتو او کارونو په باب څېړنیزې مقالې او د کوچنیانو له خوا یا د کوچنیاو له پاره لیکل شوي شعرونه او کیسې انلاین کیږي، لکه د لر او بر ویبپاڼې د «د ماشوم نړۍ» برخه:

http://larawbar.net/category/c_25

د کوچنیانو د ادبیاتو تخلیقی برخې ته که پام وشي، لیدل کیږي چې په دې برخه کې په ډیر لنډ وخت کې ګڼ شمیر نوي قلموال را پیدا شوي دي چې د کوچنیانو له پاره یې شعرونه، داستانونه تخلیق کړي دي او یا یې له نورو ژبو د ماشومانو او کوچنیانو له پاره یو څه را ژباړلي دي.
د هغو لیکوالو او قلموالو په ډله کې چې له څه مودې نه را په دې خوا یې کوچنیانو او د هغو ادبیاتو ته پام ور اړولی دی، یو هم پیاوړی او نه ستړی کیدونکی فرهنګي احمد ولي اځکزی دی. د احمد ولي اځکزي نوم، د ده د تر سره کړو فرهنګي کارونو په وجه، هر افغان باید اوریدلی وي او لږ قلموال به وي چې د ده له فرهنګي کارونو څخه یې استفاده نه وي کړې. د قاموسونه دات کام (qamosoona.com) په اوریدو سره د هر افغان په ذهن کې د احمد ولي اځکزي نوم او تر سره کړي فرهنګي کارونه تداعي کیږي، د هر پښتو لغات پوښتنه که څوک کوي او مانا یې غواړي، نو وایي:
قاموسونه دات کام ته دې سر ور ښکاره کړی که نه او قاموسونه دات کام د احمد ولي اځکزي د نه ستړو کیدونکو هلو ځلو له برکته نن ورځ د ټولو لوستونکو په خدمت کې دی.

زه دلته نه غواړم چې د احمد ولي اځکزي پر ټولو تر سره شوو فرهنګي کارونو باندې خبرې او بحث وکړم او یا د ده قاموسونو آنلاین پروژې باندې نقد او څېړنه وکړم، دا ځانته اوږد بحث او څېړنه غواړي. زه په اوسني بحث کې یوازې د احمد ولي اځکزي پر هغو فعالیتونو رڼا اچوم چې ده د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې کړي دي، د همدې له پاره مخکې له هر څه، د ده د پیژندنې په باب:
کله مې چې د دې مقالې عمومي جوړښت په باب فکر وکړ، د احمد ولي اځکزي د بیوګرافۍ او ځینو نورو اړینو مالوماتو په فکر کې شوم. ما سوچ وکړ که لومړی لاس مواد پیدا کړای شم ښه به وي، نو مې د ۲۰۱۶ کال د اپریل په پنځمه نیټه د احمد ولي اځکزي په پته دا لیک ور ولیږه:

ښاغلی احمد ولي اځکزی سلامونه او درناوی مې ومنه!
ستاسو فرهنګي کارونه نن سبا لکه لمر داسې روښانه دي او د ډیرو افغانانو د لارې د ډیوې په توګه کار ور نه اخیستل کیږي، په تیره ستاسو د قاموسونو له غنیمت او ګټورې پروژې نه.
څو ځلې مې له استاد هوتک سره د خبرو په لړ کې یاد کړې او اوس ځان نیکمرغه ګڼم چې مخامخ یو څه تاسو بزرګوار ته لیکم.

تاسو خبر یاست چې د کوچنیانو ادبیاتو له پاره ما پخوا هم کار کړی دی او اوس هم په دې برخه کې پر تازه چاپیدونکو موادو او لیکوالو باندې کار او څیړه کوم، ستاسو فرهنګي کارونه هر یو په خپل وار سره زما له پاره د قدر وړ دي، خو سمدستي زه غواړم ستاسو د هغو کارونو په باب څه وليکم چې له نیکه مرغه تاسو د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې کړي دي. که مهرباني وکړئ را ته و وایاست چې:
ـ د کوچنیانو له پاره مو څومره تخلیق او ژباړې کړې دي، انګیزه یې څه وه او له کوم وخته مو د کوچنیانو له پاره تخلیق او ژباړه پیل کړې ده؟

ـ د کوچنیانو له پاره ستاسو لیکلي او ژباړلي مواد په کوم آدرس کې چاپ یا آنلاین شوي دي؟
ـ زما د مقالو د غِنا په خاطر که خپله یوه لنډه بیوګرافي هم را ولیږئ، زما لیکنه او یاد داشتونه به د لوستونکو له پاره لا جالب او غنیمت وي.
ستاسو د لا بریالیتوب په هیله
پوهندوی آصف بهاند

ښاغلي احمد ولي اخکزي په هماغې ورځې زما د لیک په ځواب کې داسې را ته وليکل:

«محترم او قدرمن ښاغلي بهاند صاحبه! وعلیکم سلام،تاسو او ستاسو درنې کورنۍ او دوستانو ته سلامونه او نیکي هیلي وړاندي کوم. ستاسو له مهربانیو او پېرزوینو ډک پیغام څخه یوه نړۍ مننه. صرف دا به و وایم چې الله دې ما په رشتیا هغسي جوړ کړي، لکه څنګه چې تاسو زما په هکله فکر کوئ.
زه په آلمان کې ژوند کوم او الله په درو ماشومانو نازولی یم چې عمرونه یې شپږ، څلور او یونیم کالونه دي. دا چې په مجموع کې د ماشومانو سره زښته زیاته مینه لرم، نو مې هیله دا ده چې د ماشومانو له پاره په پښتو کې لیکل سوي ادبیات پر انټرنټ وړاندې کړل سي. داسې چې هر مور او پلار یې په آسانۍ سره په خپل موبایل تلیفون او انټرنټ لرونکو نورو آلو کې خپلو ماشومانو ته و ویلای سي، چې دغه ماشومان له کوچنیوالي څخه لا د پښتو سره اړیکه او تماس پیدا کړي. زما په فکر د یوې ژبې د ژوندي پاتې کېدو له پاره دا ډېره مهمه ده چې یوه ژبه و خپلو ویونکو ته ګتوره وي. تر دې بله لویه ګټه به څه وي چې یوه ژبه نانې زړګیان د ښکلو اشعارو او کیسو په مرسته وروزي، هم یې ساعت ورتېر کړي او هم ورته ښوونه وکړي .
د مسافرۍ ستړی ژوند دی، چې ځوک د خپل اولاد له پاره هومره وخت نه سي موندلای، لکه چې اړتیا یې وي، خو زه بیا هم کوښښ کوم چې هره شپه خپلو ماشومانو ته یو نکل وکړم. ما کوښښ وکړ چې د ماشومانو له پاره په پښتو انځورین کتابونه پیدا کړم، خو له بده مرغه چې بریالی نه سوم. حتی ساده متنونه مې هم پیدا نه کړلای سوای. حال دا چې په کتابخانه کې په آلماني ژبه په زرهاوو، یو تر بل ښکلي او ګټور کتابونه موندل کیدلای سي. همدا ؤ چې اِراده مې وکړه چې زه یوه انټرنټ پاڼه جوړه کړم چې هم په ږغ کې او هم په انځور او متن کې، پکښې د ښپل عمر لرونکو ماشومانو له پاره په پښتو ژبه مواد پراته وي. د دې کار پیل مې تقریباً یو دوې درې میاشتې تر مخه وکړ او د کوچنۍ ټکۍ کام په نوم مې انټرنټ پاڼه جوړه کړه:

(www.kochnai.com)

خو دا چې زه ورته یوازې یم او یو شمېر نورې وظیفې هم په غاړه لرم، نو لا تر اوسه نه یم توانېدلی چې د پاڼې جوړښت د ماشومانو د عمر پر کاټیګوریانو تنظیم او پکښې ږغیز او انځورین مواد زیات کړم.

زه ... د پښتو ادبیاتو په ساحه کې ډېر بې تجربې یم، خو د پاڼې په جوړولو سره مې هیله دا ده چې دغه به د نورو لیکوالانو له پاره یو ډول پلېټ فارم وګرځي.

زه په آلمان کې رالوی سوی یم او یو صنف پښتو مې هم نه ده لوستې، او په خپله مې تر یوې اندازې د پښتو لیک او لوست زده کړی دی. له بده مرغه چې زه له افغانستان سره هم زیاتې اړیکې نه لرم او له همدې کبله ستاسو او نورو ټولو درنو مشرانو څخه هیله او خواست کوم، چې د ماشومانو له پاره د موادو په راټولولو، د آنلاین کولو له پاره د لیکوالانو د اجازه تر لاسه کولو او ورته مواردو کې راسره کومک وکړئ او راته مشورې راکړئ.

ما او زما یو بل ملګری چې محمد نسیم صابر نومیږي، یو څه وخت تر مخه د ګریم ورونو په ژباړه پیل وکړ، خو له بده مرغه چې کار مو ډېر ځنډنی دی او پکښې تر اوسه مو زیات پرمختګ نه دی کړی. ما په خپله یو څو نکلونه لیکلي چې بعضي یې آنلاین سوي، خو بعضي یې لا د آنلاین کېدو به انتظار دي. د ماشومانو له پاره دغه نکلونه او یو څو نظمونه تر اوسه چاپ سوي نه دي.

وبخښئ چې پیغام زښت راڅخه اوږد سو او ښه به وي چې نور یې دلته رالنډ کړم. ستاسو له مهربان پیغام څخه بیا یوه نړۍ مننه کوم او هیله ده چې د کوچني تکی کام په غني کولو کې راته خپلې مشورې او نکلونه راولیږئ.
ستاسو کشر ورور
احمدولي»

ما یې بیرته په ځوا کې داسې ور ته ولیکل:

دا چې دومره په بیړه مو زما د لیک ځواب ولیکه، ډیره مننه کوم.
زه فکر کوم چې مورږ په یوه کښتۍ کې سپاره یو، کولای شو یو بل ښه درک کړو او یو بل سره ښه مرسته وکړو. د دې له پاره چې زمورږ وطنوال ستاسو د فرهنګي هڅو پر دې مهم اړخ هم خبر شي او کوچنیانو ته د لا ښې پاملرنې په موخه به زه سمدلاسه ستاسو پر هغو موادو یوه معلوماتي مقاله ولیکم چې تاسو تر اوسه خپاره کړي دي او ما له بیلابیلو آدرسونو تر لاسه کړې دي.
او راغلو ستاسو نوې جوړې کړې ویبپاڼې کوچنی ټکی کام (kochnai.com) ته، له نوې ویبپاڼې سره مو نه یوازې دا چې موافق یم او تایدوم یې، بلکې کولای شم تاسو سره خپلې تجربې او مشورې شریکې کړم.د اوس له پاره همدومره، تر بیا.

د همدې مقالې په لومړۍ برخه کې مې د ښاغلي احمد ولي اڅکزي د قاموسونه دات کام انګلیسي لیکښه له ویکیپیډیا نه په نا سمه توګه را اخیستې وه، په ښښې سره سمه ښه یې داسې ده:
(qamosona.com)
ما د خپل لیک په یوه برخه کې له ده څخه د ده د بیوګرافۍ غوښتنه کړې وه، هغه په ځواب کې را ته ولیکل:
«تاسو راڅخه د ژوند لیک پوښتنه کړې وه. نو د هغه له پاره به د ویکیپیډیا هغه لینک دروليږم چې زما یو ملګري پکښې زما په ټراو لږ معلومات لیکلي دي.»
په ویکي پیډیا کې د احمد ولي اڅکزي بیوګرافي اینسودل شوې ده، خو د ویکیپیډیا په سبک، کوم ټکي یې چې زه مهم ګڼم، هغه را اخلم:«

ـ **احمدولي اڅکزی** (۱۰ د اکتوبر، ۱۹۸۱ -) *(په انګریزي: Ahmad Wali Achakzai)* د قاموسونه ټکی کام یا (qamosona.com) د پروژې بنسټګر، د یو شمېر سیندونو لیکونکی، د راډیو یو اماتور ژورنالست او څېړونکی هم دی.
ـ احمدولي اڅکزی په توبه اڅکزیۍ کې زېږېدلی دی. دی پښتون دی او د اڅکزو د ترهټ زو د معادزیو په کورنۍ پورې تړاو لري چې د ډیورنډ کرښې پر دواړو اړخونو ودان دي. احمدولي اڅکزی د حاجي شاولي خان اڅکزي زوی د پښتو او پارسي ژبو د شاعر مرزا محمد ایوب خان لمسی او دغازي مېداد خان اڅکزي کړوسی دی.
ـ احمدولي اڅکزي تر لسو کالو څخه زیات وخت دیني زده کړې کړي دي او د دې تر څنګ یې د لسم ټولګي پورې د سویلي پښتونخوا په ښار کوټه کې ښوونځی لوستی دی. د ده پلار، دی د لوړو زدکړو لپاره المان ته ولېږه، چېرې چې ده د باکلوریا د بري لیک تر لاسه کولو وروسته د انجینرۍ په پوهنځي کې لوړې زده کړې پېل کړې. اڅکزی د ۲۰۰۲ م کال راهیسې د المان غږ دویچه وېله راډیو په پښتو څانګه کې د ژورنالست په توګه کار کوي. د دې تر څنګ نوموړي د دویچه وېله راډیو د آلماني او د سویلي آسیا د انګریزي او اوردو ژبو د ځانګړو څانګو او د آلمانۍ راډیو(WDR) سره هم همکاري کړېده. اڅکزی د خپلې مورنۍ ژبې پښتو تر څنګ په انګریزي، آلماني، اردو، روسي او پارسي هم خبري کولی شي. دی تر یوې کچې په هسپانیاوي، سانسکرېټ او پنجابي ژبو هم پوهیږي.
ـ احمدولي اڅکزی چې د ۲۰۰۱ م زېږدي کال راهیسي د پښتو ژبې د پانګې په راټولولو بوخت دی او وربانديۍ څېړنه کوي، په ۲۰۰۳ م زېږدي کال یې د قاموسونه ټکی کام انټرنټي پروژې بنسټ کېښود. په دغه انټرنټ پاڼه کې تر اوسه پورې څه وربانديۍ پنځوس پښتو قاموسونه ځای پر ځای شوي دي چې پکې د پښتو مشهوره قاموسونه لکه پښتو تشریحي قاموس، درياب او افغان قاموس هم شامله دي. ده په قاموسونه ټکی کام کې څه وربانديۍ یو لک او اتیا زره مصرعي، پښتو شعرونه هم راټول کړي دي چې لا وربانديۍ کار روان دی. پداسې حال کې چې قاموسونه ټکی کام د پښتو ویونو او سیندونو یوه بېساري پانګه ده، نو دغې پاڼې او د پاڼې بنسټګر په ګڼ شمېر پښتنو ځوانانو کې ډېر مینه وال پیدا کړي دي. اڅکزي سره په څنګ کې یو شمېر نورو افغان ځوانان چې په اروپا او د نړۍ په نورور لوېو وچو کې مېشت دي هم خپلې هلې ځلې کړي دي او د قاموسونه پروژې په بډاینه کې د هغوی رول د یادولو وړ دی. د وېبپاڼې په تخنیکي اړخ کې د مصطفی سادات چې د ریښتوني افغان وېب پاڼه چلوونکی پاتې شوی په نیوزیلېنډ کې اوسېږي هم د یادولو وړ دی. اڅکزي په ۲۰۱۰ م زېږدي کال د آزادۍ راډیو سره په یوه مرکه کې وویل چې ده د پښتو ژبې په لسګونو زره داسي ویونه راټول کړي دي چې تر اوسه پورې په هیڅ پښتو قاموس کې نه وو، خو پښتانه یې په خپلو لیکونو او خبرو کې کاروي «...
د احمد ولي اڅکزي د ژوند لیک او فرهنګي کارونو په باب زما له دې لیکنې نه مخکې هم لیکنې شوې دي، یوه یې همدا د ویکیپیډیا مالومات و چې ما یې مهم ټکي را نقل کړل او بل د ښاغلي نظرمحمد سلطانزی ځدرانِ لیکنه ده چې د احمد ولي اڅکزي په باب یې کړې ده. ځدرانِ صاحب خپلې لیکنې ته داسې سر لیک ټاکلی دی:
«د قاموسونو بنسټګر احمد ولي اڅکزي په ویاړ».
د ښاغلي نظرمحمدسلطانزی ځد رانِ د ځینې ټکي دا دي:
«... د دې کتاب لیکوال مې څه موده د مخه، د عبدالباري جهاني په ملاقات کې وپېژاند. دلته خوخبرې د احمد ولي اڅکزي په هکله روانې دي. د ملاقات په ترڅ کې راته ثبوت شوه چې دغه تنکی ځوان ډېرصادق، مینه ناک، منونکی، متواضع، ادبناک او خواریکښ کرکټرلري. الله تعالی داسې نېک صفتونه ور په برخه کړي دي چې د مشرانو احترام کوي، حتی ځان ورځخه قربان کوي او په کشرانو باندې مهرباني کوي. برسیره پردې هغه د پښتو ژبې یو بې ساری خدمتګار او تکړه فرهنګي شخصیت دی. دا ځکه چې په خپله احمد ولي اڅکزی نه یوازې دا چې د ساینس په څانګه کې یې لوړ تحصیلات بشپړکړیدي، بلکې هغه د قاموسونه ټکی کام یا

(www.qamosona.com) د پروژې بنسټګر، نوښتګر، د یو شمېر سیندونو لیکونکی، د راډیو یو اماتور ژورنالست او څېړونکی هم دی. همدا اوس یې د قاموسونو ټکی کام انټرنټي پاڼې پنځوس پښتو قاموسونه آنلاین کړي دي.
زما په اند احمد ولي اخکزي د پښتو ژبې د علمي کولو او پرمختګ په لاره کې د هیواد یو بې ساری ځلانده ستوری دی.
هغه د خپلې مورنۍ ژبې پښتو تر څنګ، په انګریزي، آلماني، اردو، روسي او پارسي هم خبرې کولی شي. دی تر یوې کچې په هسپانوي، سانسکرېټ او پنجابي ژبو هم پوهیږي ...»

احمد ولي اخکزي د کوچنیانو ادبیاتو په برخه کې دغه کارونه تر سره کړي دي:

۱ــ خپل تخلیقات یې:

الف: کیسې(نثر)،

ب : شعرونه،

۲ــ ژباړې،

۳ــ د ماشومانو له پاره ویبسایټ (kochnai.com)
د کوچنیانو له پاره د احمد ولي اخکزي لیکنې مې د لومړي ځل له پاره د لر او بر په ویبپاڼه کې تر سترګو شوې. څو منظومې او منثورې لیکنې مې یې چې له نظره تیرې کړې، نو و مې پټیله چې د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې د یو مطرح لیکوال او شاعر په توګه څه ور باندې ولیکم، نو مې د ده لیکنې او شعرونه او د ده په باب د مالوماتو په را ټولولو پیل وکړ.
احمد ولي اخکزي لکه څنګه چې د قاموسونو په برخه کې په شعوري ډول د یوې عینې اړتیا له مخې د قاموسونو پروژه پیل کړې ده، دغسې یې په شعوري ډول د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې دې نیمګړتیا ته پام شوی او د دې نیمګړتیا د پوره کولو په غرض یې لومړی د کوچنیانو له پاره د شعر او نثر په ژبه تخلیقات کړي دي. دا یې د نظم او نثر یوه یوه بیلګه ده:

سهار سو
(د ماشومانو شعر)

سترګې کړه خلاصې شپه سوه تېره
د لمر وړانګې سوې چار چاپېره
د تیارې لیرې سوې څادرې
عندلیب نه وایي سندرې
واوره ګُوګُو کوي کوترې
د سایرې واوره بدلې
پاڅه او حمد و ثنا وایه
وایه چې شکر دی ای خدایه
چې هم بالښت هم بستره وه
شپه ښه آرامه آسوده وه
اوس یوه بله ورځ پیلیږي
ټول ماشومان نور راویښیږي
مخونه پرېولې ښه تازه سي

بیا د مکتب پر لور پیاده سي
هلته دوستان دي همصنفیان دي
ټوله د علم پتنګان دي
څوک چي وختي پاڅي سهار کي
وي بریالی په خپل هر کار کي
چګي کړه خلاصي شپه سوه تېره
د لمر رڼا سوه چار چاپېره

د ۲۰۱۶ کال د جنورۍ ۴مه نېټه، بون

وی وی وی نانی نجلی

(د ماشومانونکل)

چي وه یوه نانۍ انجلۍ وه. دغه نانۍ انجلۍ پر خپل مور او پلار بیخي ډېره ګرانه وه. پلار به یې همیشه ورته ویل: « آ زما خوږکۍ لوري، راسه خپل بابا ته راسه.» مور به یې ورته ویل: « آ زما پستکۍ لوري، راسه خپلې مور ته راسه.» پر نانۍ انجلۍ هم خپل مور او پلار بیخي ډېر ګران ول. هغې به همیشه واوا چمونه کول او مور او پلار به همېشه ورځخه خوشحاله ول.
خو د دغې نانۍ انجلۍ خواږه شیان ډېر خوښ ول. مور به یې ویل: « آ زما خوږکۍ لوري، ډېر خواږه شیان مه خوره، غاښونه به دي خراب سي.» خو نانۍ انجلۍ به همیشه د پلار ځخه خواږه شیان غوښتل او هغه به یې بالاخره مجبوره کړ چي خواږه شیان ور رانیسي.
یوه ورځ دغه نانۍ انجلۍ ناجوړه سوه. د هغې زړه نه غوښتی چي لوبي (بازۍ) وکړي. د هغې زړه نه غوښتی چي د کلکین ځخه دباندي د آسمان ښایستو وریځو ته وګوري. د هغې زړه نه غوښتی چي چاکلېټ وخوري. د نانۍ انجلۍ پر غاښ درد ؤ.
پلار یې نانۍ انجلۍ ډاکټر ته بوتله. ډاکټر د نانۍ انجلۍ ځخه پوښتنه وکړه: « اې نانۍ انجلۍ، نن دي څه شي خوږلي دي؟» نانۍ انجلۍ ورته وویل: « چاکلېټ» ډاکټر ورته وویل: «نن دي بل څه شي خوږلي دي؟» نانۍ انجلۍ ورته ویل: « پلمېټ» ډاکټر حیران سو، وویل: « پرون دي څه شي خوږلي ول؟» نانۍ انجلۍ ورته وویل: « چاکلېټ او پلمېټ«
بیا ډاکټر ویل: « اې نانۍ انجلۍ، خوله دي خلاصه کړه چي زه یې وګورم.» نانۍ انجلۍ خوله خلاصه کړه. ډاکټر چي د نانۍ انجلۍ خولې او غاښو ته د څراغ رڼا برابره کړه، نو یې وویل: «وی وی وی!» اوس د ډاکټر خوله هم خلاصه سوه او سترګي یې پورته او کښته کش سوې.
ډاکټر د نانۍ انجلۍ پلار ته مخ واړاوه، ویل: «وی وی وی«!
ډاکټر وویل: « اې نانۍ انجلۍ، تا ډېر چاکلېټ او خواږه شیان خوږلي دي. ستا غاښونو چینجیان کړي دي. تک تور سوي دي. تا خپله خوله او غاښونه نه دي پاک کړي. تا سابه او مېوې نه دي خوږلي. تا تر اندازې زیات خواږه شیان خوږلي دي. ته باید همیشه سهار او ماښام خوله په اوبو پاکه پرېولې. ته باید په غاښو کلک شیان مات نه کړې.» بیا ډاکټر ولاړ سو او د الماری ځخه یې د غاښو یو نانۍ او ډېر ښایسته برس او د نانیانو لپاره د غاښو کریم او یو نانۍ پوست مسواک راواخیستل. ډاکټر نانۍ انجلۍ ته وویل: « د غاښو دغه برس، کریم او مسواک واخله او هر سهار او ماښام خوله په مینځه. انشاالله بیا به ژر نه ناجوړه کېږې«.
بیا ډاکټر ولاړ سو او یوه لویه پېچکارۍ یې راواخیسته. د انجلۍ پلار ویل: « اې سپینه چپنه لرونکې ډاکټره، ایا غواړې چي زما پستکۍ لور ته داسي غټه پېچکارۍ ور ولګوې.» ډاکټر ویل: « اې د نانۍ انجلۍ پلاره، نانۍ انجلۍ ته تا ډېر چاکلېټ ورکړي دي او باید چي اوس تاته دغه غټه پېچکارۍ در ولګول سي.» د نانۍ انجلۍ پلار وویل: «وی وی وی!»
د لیکنې په پای کې د دغه نکل اوډیو هم اورېدلای سئ!

احمد ولي اخکزي د نثر او شعر په قالب کي د کوچنيانو له پاره ډير څه ليکلي او پر ليکه کړي دي چې د ځينو سر ليکونه يې دا دي:

ـ نندارە دە نندارە (شعر)

ـ اې سپيڼي واوري (شعر)
ـ د ملالۍ نانۍ خور (شعر)

ـ سهار سو (شعر)

ـ ترپ و تروپ دی (شعر)

ـ مياؤ مياؤ پستکۍ (د ماشومانو نکل)

ـ وۍ وۍ وۍ نانۍ انجلۍ (د ماشومانو نکل)، ليک او غږ،

ـ پښتو نکل، د باچا لور او چونګښه (د ماشومانو نکل) ليک او غږ، ژباړه او زياتوني،

ـ د ملالۍ نانۍ خور(د ماشومانو شعر)،

ـ وۍ وۍ وۍ نانۍ انجلۍ (د ماشومانو نکل)

ـ د پاچا لور او چونګښه(نکل) ليک او غږ،

ځيني کيسې او شعرونه يې د ليک سره په غږيزه بڼه هم آنلاين کړي دي لکه: د پاچا لور او چونګښه،
چې دا خپله يو بل زحمت ته اړتيا لري او د کوچنيانو له پاره کيسه او شعر نور هم آسانه او جالبه کوي.
دا امانت داري يې هم ساتلي ده چې د ځينو شعرونو الهام يې چې له يوې منبع نه اخيستی دی، نو هغه يې د شعر په پای کې په امانت ډول ليکلي دي لکه د «اې سپيڼي واوري نومې شعر په پای کې. دا د ده خپله يادونه ده:

«يادونه: د دغه شعر الهام مې د آلماني ژبې د ماشومانو له شعر Schneeflöckchen weißröckchenڅخه اخيستی دی.»

پاسنی ياد شعر به د نمونې په ډول را واخلم:

اې سپيڼي واوري

اې سپيڼي واوري سپين لمنې
ولې نه اوري زمونږ پر کلي
منم چې لاره دي اوږده ده
پر هسکه وريځه دي دېره ده

خو راسه راسه واورېږه
په خپلو ستورو وځلېږه
پرېوزه پر بوټو ښه يې اوبه کړه
تر سپين غلاف لاندې يې ښېده کړه
ماشومان ټول په انتظار دي
نانې چيګان يې ستا پر لار دي
چې يخه پخه واوره راسي
پر مځکه، غر خوره ښکلا سي
راسه زمور پر کلي راسه
بيا هر څه سپين کړه راسه راسه
اې سپيني واوري سپين لمنې
ولې نه اورې زمور پر کلي

دغه راز هغه کيسې يې چې ژباړلې دي، د هغو يادونه يې هم کړې ده، څه يې ور باندې ور اضافه کړي دي. د « د باچا لور او چونګښه » د کيسې په پيل او پای کې يې داسې ليکلي دي:

«د ګريم ورونو د «چونګښه باچا» د نکل پښتو ژباړه، زياتونې او برغ: احمدولي اځکزی ...

ليکونکي: ګريم ورونه

د نکل نوم: باچا چونګښه

د نکل اصلي ژبه: آلماني»

دا هم د يادې کيسې « د باچا لور او چونګښه » يوه برخه:

«... يو وخت يو باچا ؤ. دغه باچا ډېرې لوڼې درلودې چې ټولې ښايستې وې. خو تر ټولو کشره لور يې تر نورو ټولو لوڼو زياته ښايسته وه. حتی لمر چې ډېر زيات شيان يې ليدلي ول، د دغې شهزادګۍ په ډول ښايسته انجلۍ يې بل هيڅ چيرې نه وه ليدلې. د باچا دغه لور دومره ښايسته وه چې لمر به يې ښايست ته حيران پاته سو، کله چې به يې وړانګې د دغې شهزادګۍ پر مخ وځلېدې. د باچا و مانۍ ته نژدې يو ګڼ ځنګل ؤ. پدغه ځنګل کې د يوې زړې ونې لاندې د اوبو يو څاه ؤ. کله چې به په دوبي کې موسم ډېر ګرم سو، نو د باچا کشره لور به و دغه يخ څاه ته ورغله او پر غاړه به يې کښېنسټله. دغې شهزادګۍ به د ساعت تېرې لپاره خپل طلايي غونډاری پورته وغورځاوه او بيا به يې ښېرته ونيوی. د هغې دغه لوبه تر نورو ټولو لوبو زياته خوښه وه.
يوه ورځ شهزادګۍ د څاه پر څنډه ناسته وه او په خپل طلايي غونډاري (ګېند) يې لوبې کولې. هغې يو ځل غونډاری داسې پورته وغورځاوه، چې ښېرته يې ونه نيولای سوای. همدا ؤ چې غونډاری د څاه د څنډې سره ولګېدی او د څاه اوبو ته ولولېدی. د باچا لور وليدل چې غونډاری د څاه به اوبو کې ډوب سو. شهزادګۍ هم جرأت نه سوای کولای چې په غونډاري پسې د څاه په اوبو کې لټون وکړي ولې چې څاه دومره ژور ؤ چې حتی پای يې نه معلومېدی. همدا ؤ چې د باچا لور ډېره غمګينه سوه او په زوره په زوره يې ژړا شروع کړه. هغې چې هر څومره هم په لوړ برغ وژړل خو زړه يې سپک نه سو. پدغه وخت کې هغې يو برغ واورېدی چې ويل يې:

«کشري د باچا لورې

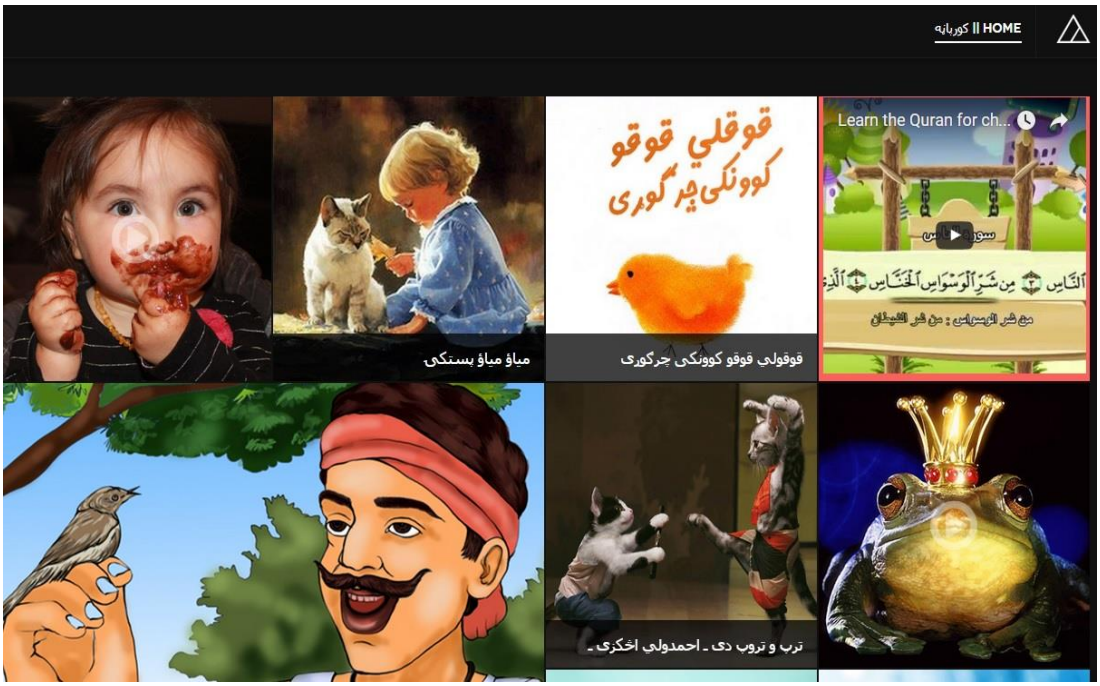
ډېره په ارمان ژاړې
تا ته څه در پېښه ده؟
ولې په خفګان ژاړې؟»

شهزادګۍ شاوخوا وکتل چې ځان ته معلومه کړي چې دا ږغ د چا دی. هغې ولیدل چې یوې چنګښې د څا د اوبو څخه خپل بدشکله او پنډ سر را ایستلی دی او خبرې کوي. شهزادګۍ و چنګښې ته وویل:
« بښه! دا ته یې چې ګفتار کړې؟

په اوبو کې شړپهار کړې
زه چې ژاړم په سګلو کې
ګیند مې ډوب سو په اوبو کې»
چونګښې ورته په جواب کې وویل:
« کشرې د باچا لورې
مه ژاړه آرامه سه
لږ خو مهربانه سه
ما ته که څه راکړې
ګیند به دې پیدا کړې.»
شهزادګۍ ورته په جواب کې وویل:
« زه به یې درته درکړم
ته چې هر څه غواړې
طلا به درته درکړم
غمې که یې هم غواړې
غونډاری مې پیدا کړه
وعدې که زما غواړې»

خو چونګښې ورته وویل: « ستا طلایې تاج، ستا ملغلرې او ستا غمې زما ندې پکار. خو که ته ما خپله ملګرې وګرځوې او زما سره لوبې وکړې، ما پر سترخوان تر خپل څنګ کښېنوې، راته په خپل طلایې غاب کې خواړه راکړې، راته په خپل جام کې اوبه راکړې او په خپل بستر کې مې بیده کړې، نو زه به همدا اوس څاه ته ورکښته سم او ستا غونډاری به راوباسم.»
شهزادګۍ ورته وویل: « سمه ده، هر شی چې غواړې هغه به درته درکړم. خو اوس راته غونډاری راوباسه.» شهزادګۍ په زړه کې د ځان سره وویل: « دغه ساده چونګښه څنګه ښځایه خبرې کوي؟ دا به څنګه د یوه انسان سره ملګرتیا او دوستي وکړلای سي، حال دا چې د کواک کواک ږغونه کوي او په اوبو کې د خپل ځان په ډول نورو چونګښو سره اوسیږي.»
کله چې چونګښې واورېدل چې شهزادګۍ ورسره هر شرط ومنی، نو د څاه و اوبو ته ور وغورځېده او پکښې غوټه سوه ...»

کوچنی ټکی کام(kochnai.com)،
د کوچنیانو ادبیاتو له پاره یوه بله پته:

احمد ولي اخکزي د کوچنیانو د ادبیاو په برخه کي دري د یادونې وړ کارونه کړي دي:

۱ ــ د کوچنیانو له پاره یې کیسې او شعرونه لیکلي دي،

۲ ــ د کوچنیانو د ادبیاتو له پاره یې ځانګړي ویبپاڼه جوړه کړې او پر لیکه کړې ده،

۳ــ په نوې پر لیکه کړې ویبپاڼه کې یې د کوچنیانو له پاره د نورو لیکوالو لیکنې او شعرونه هم را ټول کړي دي.

احمد ولي اخکزی د کوچنیانو له پاره د خپلو لومړنیو منظومو او منثور تخلیقاتو او ژباړو په لړ کي دې ته متوجه شو چې دا موضوع د ده له عادي تخلیقاتو نه نوره هم لا مهمه ده، نو یې دې ته ملا وتړله چې د کوچنیانو له پاره یو پاڼه پر لیکه کړي. دا کار یې د خپل علم او تجربې پر مټ وکړ، هلته یې د کوچنیانو له پاره خپل تخلیقات پر لیکه کړل او تر وسې پورې یې د کوچنیانو له پاره د نورو لیکوالو او شاعرانو آثار هم را ټول او پر لیکه کړل، نو د دې له پاره ویلای شم چې کوچنی ټکی کام د کوچنیانو ادبیاتو له پاره یوه بله نوې غني پته ده.
کله یې چې د کوچنی ټکی کام«kochnai.com» پروژه پیل کوله، نو داسې یې ور ته ولیکل:

«کوچنی ټکی کام پروژه پیل شوه:

د خپرېدنې نېټه: 09 JANUARY 2016
هیله: لطفا دغه اعلان په ټولنیزو رسنیو لکه فیسبوک او نورو رسنیو کې شریک یا share کړئ چې لا زیات د ماشومانو مور او پلار په خبر سي.

ماشومان د هرې ټولنې او ملت راتلونکی او مستقبل وي. هر ملت او قوم چې د ماشومانو په روزنه کې ځان ستړی کوي، هغه د خپل ځان او خپلو راتلونکو نسلونو له پاره د هوسایي بنیاد ایږدي. د ماشومانو په روزنه او تربیه کې د هغوی مورنۍ ژبه ډېر اهمیت لري او د پیداګوژۍ کارپوهان پر دې خبره سره هم نظره دي چې و ماشومانو ته د هغوی د مورنۍ ژبې ورښودنه

په هغوی کي د نوو ژبو د زدکړو قابلیت او وړتیا لا زیاتوي او پراخوي یې. د همدغه مقصد له پاره د کوچنی ټکی کام آنلاین پروژه **په امتحاني توګه** پیلوم او هیله ده چې د پښتو ژبو ماشومانو او مېندو او پلرونو سره یوه مرسته او کومک ثابته سي. په دغه پانه کي اوس ښایي بعضي تخنیکي او نوري ستونزي وجود ولري، خو انشاالله د وخت په تېرېدو سره به یې ستاسو سره په ګډه لیري کړم.
د ټولو دوستانو څخه هیله کوم چې راسره خپل رغنده نظرونه شریک کړي چې دغه پروژه ګټوره او کامیابه سي. د رغنده نظر څخه مي مقصد دا هم دی چې دوستان د امکان تر حد پوري راته داسي وړاندیزونه وکړي چې د دغو وړاندیزونو په عملي کولو کي پخپله هم برخه اخیستلو ته تیار وي. ستاسو ټولو څخه هیله کوم چې که تاسو پخپله د ماشومانو له پاره ادبي توکي لیکلي وي او یا مو په کوم کتاب کي لوستلي یا له چا اورېدلي وي، نو هیله ده چې زما سره یې شریک کړئ چې پر دغه پانه یې آنلاین کړو. دغه پروژه یوازي په هغه صورت کي بریالۍ کېدلای سي چې پکښې تر یو کس څخه د زیاتو کسانو زیار، افکار او نظرونه دخیل وي.
په پام کي لرم چې پر دغه پانه داسي مواد خپاره کړم چې د ماشومانو د عمر سره ترلي وي. یعني دا چې تر څلورو کالو پوري عمر لرونکي ماشومان جلا مواد ولري او د ۴ او ۶ کالو تر منځ ماشومان نور... خو پر دغه موضوع باید د کارپوهانو او لیکوالانو سره مشوري وسي چې کوم تقسیم به زیات منطقي وي.
د دغې پانې مقصد یوازي د ماشومانو مصروفول نه دي بلکه په دغه پانه کي باید داسي مواد خپاره سي چې دساعت تېري تر څنګ پکښې د زدکړي او ښوونې عنصرونه هم شامله وي. که نکل او کیسه وي او که منظومه مواد وي باید چې یو روزنیز او ښوونیز مقصد ولري. په دې ترڅ کي د سیمي کلتوري او دیني مواد چې د ماشومانو له پاره د پوهاوي وړ وي، چمتو کول به یې د تګلاري برخه وي.

دغه پروژه په پام کي نه لري چې له حکومتي یا غیر حکومتي منابعو او یا هم اشخاصو څخه مالي مرستي تر لاسه کړي. د دغې پروژې مقصد صرف د افغان ماشومانو په روزنه کي یو کومک وړاندي کول دي. په دې ترڅ کي د لیکوالانو، شاعرانو، د پیداګوژۍ د پوهانو او استادانو عملي مرستي ته په هیله یم.

د دغې پروژې د پیلولو یو دلیل دا هم ؤ چې د افغانستان څخه دباندي مېشت زیات افغان ماشومان په خپلو مورنیو ژبو اړینو ادبي توکو ته لاس رسی نه لري. دغه کمښت او یا حتی نشته والی د دې سبب ګرځېدلای سي چې د دغو کوچنیانو اړیکي له خپلې ژبې، کتلور او هیواد سره وشلیږي. هیله ده چې د دغې پروژې په ترڅ کي دغه ماشومان له وړوکوالي څخه لا د خپلې ژبې، کلتور او پلرني ټاټوبي سره اړیکي او مینه پیدا کړي.

ستاسو د وړاندیزونو، نکلونو، اشعارو او د ماشومانو له پاره د نورو ادبي توکو د رالیږلو په انتظار.

ستاسو ورور احمدولي اڅکزی

د ۲۰۱۶م کال د جنورۍ ۹مه نېټه

هیله: لطفا دغه اعلان شریک یا share کړئ چې لا زیات د ماشومانو مور او پلار او یا هم د دغې پانې احتمالي راتلونکي همکاران او لیکوالان په خبر سي.»
په کوچنی دات کام کي د ۲۰۱۶ کال د اپریل تر اتمې نیټې پورې ټول یوسلو دوه مطلبه(منثور او منظوم) پر لیکه شوي دي او د ټولو مطالبو له لوستلو وروسته انسان قضاوت کولای شي چې

په ربښتیا احمد ولي اڅکزي په یوازې صورت دومره مطالب لیکلي، ژباړلي او یا یې نورې ویښپانې ورپسې کتلې دي او د کوچنیانو له پاره یې دومره په زړه پورې کیسې را ټولې کړې او په دې آدرس یې د کوچنیانو او د هغو کورنیو ته په تیاره ایښې دي چې هغوی یې یا په کو چنیانو ولولي او یا یې ور ته واوروي.
په کوچنی ټکی کام(kochnai.com) یې کې د خپلو مطالبو تر څنګ د نورو قلموالو آثار او ژباړې هم را اخیستې دي چې د مثال په ډول د دغو ښاغلو او آغلو نومونه د یادولو دي:
اتل ترین، بریښنا صابر، محمد سرور وکیلي، سمیع الله خالد سهاک، محمد قاهر دردمند، سلیم پیمان عابد، عطا محمد میاخیل، اجمل تورمان او ...
د کوچنی دا ت کام په پاڼه کې تر ټولو ډیر او په زړه پورې مطالب د ښاغلي اتل ترین دي چې ډیره سلنه یې له نورو ژبو را ژباړلي دي چې د ځینو سر لیکونه یې دا دي:
آس او زمری، بزه او پرانګ، آس او هوسی، بزه، شرموښ او ګیدړه، پیشي او موږک، پرانګ، هوسی او مار، پرانګ او د ګیدړې بچی، چغال او اوښ او ...
د کوچنی ټکی کام په پاڼه کې د نورو لیکوالو د آثارو په برخه کې باید و وایم چې مطالب یې ډیر په زړه پورې او جالب دي او که کوچنیانو ته ولوستل شي او یا یې خپله ولولي، ډیر ګټور هم دي.
په دې پاڼه کې د ځینو ژباړل شوو مطالبو په پای کې کوم مآخذونه چې ښودل شوي دي، هغه یو څه ستونزې لري. د ساري په توګه ډیرې ځایو کې لیکل شوي دي چې:
له فرانسوي منابعو څخه، له افریقایي منابعو څخه، له ایتالوي منابعو څخه، له یوناني سر چینې څخه، له جورجیا هیواد څخه، د چین هیواد څخه او ...
له بده مرغه چې د را ژباړل شوې کیسې ټاکلي منبع نه ده ښودل شوې او دا هم نه ده مالومه چې دا کیسه له کومې ژبې نه پښتو ته را ژباړل شوې ده. د منابعو په برخه کې چې یوازې د هیوادونو نومونه یاد شوي دي، ښایي له یادو هیوادونو نه یې موخه دا وي چې را ژباړل شوې کیسه د یادو هیوادونو د خلکو نکلونه دي او د هغوی د فولکلور یوه برخه وي، چې د دې مالومول ځان ته جلا بحث او څیړنه غواړي.
دغه راز یې له نورو ویښپانو نه هم په منتخب ډول د کوچنیانو له پاره خپاره شوي مطالب غوره کړي دي او ښیګڼه خو یې لا دا ده چې له هر ځای نه یې چې مطلب ر ا اخیستی دی په پای کې یې مرجع یا منبع ښودلې ده او لینک یې ور ته ایښی دی لکه:

ـ لر اوبر دات کام (Larawbar.com)،

ـ خیبر دات اورګ (khyber.org)،

ـ سمسور دات کام (samsoor.com)،

ـ سپوږمۍ دات کام (sporghay.com).

د ماشومانو او کوچنیانو له پاره د احمد ولي اڅکزي تخلیقات او ژباړې که له ژبني پلوه او د محتوا له مخې وڅیړل شي، لیدل کیږي چې ده د ماشومانو د ادبیاتو د اصولو په پیروۍ په ډیره ښکلي او ساده ژبه لیکنې کړې دي چې د کوچنیانو له پاره د پوهیدو وړ دی او د محتوا له پلوه یې هم د کوچنیانو روان په نظر کې نیولی دی او داسې موضوعات یې ورته انتخاب کړي دي چې کوچنیانو ته هم مالومات ورکوي او هم ورته د درک او پوهیدو وړ دي. د مثال له پاره دا شعر وګورئ چې ډیر په ساده او د کوچنینو له پاره د درک وړ ژبه باندې د څلورو فصلونو مالومات وړاندې کوي:

څلور دي کال کې موسمونه

(د ماشومانو شعر)

څلور دي کال کې موسمونه
هر یو جلا لري خوندونه
لنډي سي شپې ورځې اوږدې سي
په دوبي ټول خولې خولې سي
له اوبو ډک چې یخ منګی وي
په دوبي یخ د چا زړګی وي
چې دوبی ولاړ سي، راسي منی
په وچو پانو ډک سي کلی
زنګوي وني تېز بادونه
ور رژوي یې وچ بلګونه
بیا ژمی راسي شپې اوږدې سي
ورځې سي لنډي او سړې سي
واوره اوریږي یا یخیان وي
پر صندلي راټول کوچنیان وي
بیا پسرلی سي وني شنې سي
په شنو وښو مځکې ښایستې سي
چیچیان راوزي له هګیو
چو چو کوي له ځالګیو
څلور دي کال کې موسمونه
هر یو جلا لري خوندونه

ښاغلي احمد ولي اځکزي ته زما وړاندیز دا دی چې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره دې خپل لیکلي شعرونه، کیسې او ژباړل شوي مواد په کتابي بڼه برابر کړي او که د چاپ مالي توان یې لري، نو دې چاپ کړي او د نوي نسل د پلویانو پخ مرسته دې په ټول افغانستان کې و ویشي، ځو له دې لارې نه د کوچنیانو دغه مواد تر دوی پورې ورسیږي او که یې د چاپ توان نه لري، نو دې د یوې ټولګي په ډول برابر او په ځو ویپیانو کې په بریښنایي بڼه د لوستونکو له پاره وړاندې کړي. دا د دې له پاره چې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره لیکلي ټول مواد باید تر دوی پورې ورسول شي.
د کوچنیانو له پاره د احمد ولي اځکزي په کیسو او شعرونو کې یوه بله ډیر ښه ځانګړنه دا ده چې په شعوري ډول داسې موضوعاتو ته پام شوی دی چې ماشوم او کوچنی د تحرک، کار او زدکړو خوا ته هڅول کیږي، په شعرونو او کیسو کې داسې څه پر ځای شوی چې د ماشوم او کوچني په ذهن کې د کار او تولید مسآله ور په یاد کوي. دغه شعر ته پام وکړئ:

سهار سو

(د ماشومانو شعر)

سترګې کړه خلاصې شپه سوه تېره
د لمر وړانګې سوې چار چاپېره

د تيارې ليري سوې څادري
عندليب نه وايي سندري
واوره ګُوګُو کوي کوتري
د سايرې واوره بدلي
پاڅه او حمد و ثنا وايه
وايه چې شکر دی اې خدايه
چې هم بالښت هم بستره وه
شپه ښه آرامه آسوده وه
اوس يوه بله ورځ پيليږي
ټول ماشومان نور راويښيږي
مخونه پرېولي ښه تازه سي
بيا د مکتب پر لور پياده سي
هلته دوستان دي همصنفيان دي
ټوله د علم پتنګان دي
څوک چې وختي پاڅي سهار کي
وي بريالی په خپل هر کار کي
چګي کړه خلاصي شپه سوه تېره
د لمر رڼا سوه چار چاپېره

په افغانستان کې پخوا له دې چې د جګړې بلا پر ټولنه او خلکو مسلطه شي، د هغه وخت په معارف او درسي کتابونو کې هم همداسې موضوعاتو ته چې ماشوم او کوچنی کار ته و هڅوی، پام شوی و، خو له بده مرغه چې هر څه د جګړې بلا او اور وخواړه او ايرې يې کړل. د هغه وخت په درسي کتابونو کې د راغلي شعر يوه برخه داسې ده:

«زويکه لمر ختلی
جهان يې ټول نيولی ...»

دلته ليدل کيږي چې مور زوی هڅوی چې جګ شي د يو څه کولو ته ځان چمتو کړي. که په هره زمانه کې د کوچنيانو ادبياتو قلم وال داسې څه د کوچنيانو مخ کې کيږدي چې هغوی کار او ژوند ته وهڅوي، نو د ټولنې دا غړي به په کار عادت شي او په ټول کې به د يوې توليدي ټولنې د رامنځ ته کيدو فکر لا له کوچنيوالي څخه ماشوم ته وليږدول شي او که په رالتونکي کې زمور نوی نسل هم لکه مور د استهلاکي ټولنې غړي اوسي، نو:

«... ور په غاړه به وي پرې لکه مورې.»
د بحث د دې برخې په پای کې د ماشومانو او کوچنيانو له پاره د احمد ولي اخکزي د شعر يوه بيلګه:

د ملالی نانی خور

(د ماشومانو شعر)

ملالی وايي خپلې مور ته
چې له مکتبه راسم کور ته

زما همصنفياني مي يادیږي
کور کي مي زړه ډېر په تنګیږي
کاشکي مي مشره خور لرلای
زه به يې ډېره نازولای
درسونه ما به پر ویلای
امرونه ما به پر کولای
اخیستای ما به يې ګوډياني
څوک مېلمني څوک يې ناوياني
لوبي به مور سره کولای
وخت به مي ښکلی تېرېدلای
خو اوس مي خور ډېره نانۍ ده
زه يم پر مشره دا کوچنۍ ده
بس ټوله ورځ دا او ژړا وي
يا وي بيده يا يې ګاګا وي
نه د مجلس ده نه د لوبو
لا تللای نه سي پر خاپوځو
کاشکي مي مشره خور لرلای
مور به بازۍ سره کولای
مور ویل ګراني زما لوري
زما خوږي زما شکري
اوس که نانۍ ده هم ستا خور ده
خوږه پيشو زمور د کور ده
ګاګا چې وايي دا مجلس دی
ژړا چې کړي تنګ يې نفس دی
خور که دي نن ډېره نانۍ ده
د لوبو نه ده لا کوچنۍ ده
خدای به يې لو کړي ستا خورکه
درځخه غواړي به نانځکه
ته به ور وښيي درسونه
ښايسته اخلاق او ښه چمونه
ملګرې ستا به وي ستا خور
هم په مکتب کي هم پر کور
واياست به ګډ سره درسونه
د زړه ارمان د زړه حالونه
وګوره څنګه درته ګوري
ټالۍ وهي دا ستا پر لوري
وای راته وکړه مجلسونه
راته تکرار کړه خپل درسونه
زه به ګاګا ګاګا کومه
ځان به پر تا زه ګرانومه
ته زما خور زما زړګۍ يې
لويه نانځکه پستکۍ يې
شکر چې مشره خور لرمه
لوبي به زه درسره کړمه

د احمد ولي اخکزي کوچنی ټکی کام

او د کوچنيانو له پاره دوه سوه نکلونه

احمد ولي اخکزی زمور د د اوسني نسل په استازيتوب د پښتو ژبې او ادب له پاره داسې خدمت کړی دی چې له اټکل او تصور نه وتلی دی، په تيره بيا د پښتو ژبې د خوندیتوب او بډايني په برخه کې يې د قاموسونو را ټول او آنلاين کول او د نوي نسل د روزلو په برخه کې يې د «kochnai.com» د پانې تاسيس او په دې پانه کې يې د کوچنيانو له پاره د دوی په ژبه او له ذهن او دنيا ګی سره برابر د موادو را ټولونه او په تيره بيا د شعر او کيسو په برخه کې د ده خپل تخليقات او په بيلابيلو آدرسونو کې يې د کوچنيانو له پاره آنلاين کول.

د کوچنيانو د ادبياتو په برخه کې ما لا هغه وخت پر ده باندې څيړنه پيل کړه، چې د کوچنيانو له پاره مې د ده تخليقاتو ته پام شو. د ماشومانو او کوچنيانو له پاره مې د احمد ولي اخکزي د کارونو څيړنې ته جلا باب پرانست او سر ليک مې ور ته «احمد ولي اخکزی او د کوچنيانو ادب» وټاکه، ښايسته اوږده څيړنه مې پرې وکړه او په پنځو برخو کې مې خپره کړه. په هغې څيړنه کې مې د احمد ولي اخکزي په باب داسې ليکلي وو:

«د هغو ليکوالو او قلموالو په ډله کې چې له څه مودې نه را په دې خوا يې کوچنيانو او د هغو ادبياتو ته پام ور اړولی دی، يو هم پياوړی او نه ستړی کيدونکی فرهنګي، احمد ولي اخکزی دی. د احمد ولي اخکزي نوم، د ده د تر سره کړو فرهنګي کارونو په وجه، هر افغان بايد اوريدلی وي او لږ قلموال به وي چې د ده له فرهنګي کارونو څخه يې استفاده نه وي کړې. د قاموسونه دات کام (com.qamosoona) په اوريدو سره د هر افغان په ذهن کې د احمد ولي اخکزي نوم او تر سره کړي فرهنګي کارونه تداعي کيږي، د هر پښتو لغات پوښتنه که څوک کوي او مانا يې غواړي، نو وايي: قاموسونه دات کام ته دې سر ور ښکاره کړی که نه؟ او قاموسونه دات کام د احمد ولي اخکزي د نه ستړو کيدونکو هلو ځلو له برکته نن ورځ د ټولو لوستونکو په خدمت کې دی.»

احمد ولي اخکزی په ربښتيا په خپل کړی هوډ ودريد او د قاموسونو پروژه او کوچنی ټکی کام يې داسې وچلول او غني يې کړل چې اوس دی لا څه کوي چې د نوي نسل د روزنې ډيری پلويان ور باندې ويارې. هغه مقالې چې پخوا ما د ده په باب ليکلې وې، هلته مې د کوچنيانو له پاره د ده کارونه داسې سره شميرلي وو:
«احمد ولي اخکزي د کوچنيانو ادبياتو په برخه کې دغه کارونه تر سره کړي دي:

۱ــ خپل تخليقات يې:
الف: نثر (کيسې)،
ب: شعرونه
۲ــ ژباړې،

۳ـ د ماشومانو له پاره ویبسایت(com.qamosoona)

د کوچنیانو له پاره د احمد ولي اخکزي لیکنې مې د لومړي ځل له پاره د لر او بر په ویبپاڼه کې تر سترګو شوې. څو منظومې او منثورې لیکنې مې یې چې له نظره تیرې کړې، نو و مې پټیله چې د کوچنیانو د ادبیاتو په برخه کې د یو مطرح لیکوال او شاعر په توګه څه ور باندې ولیکم، نو مې د ده لیکنې او شعرونه او د ده په باب د مالوماتو په را ټولولو پیل وکړ.»

د احمد ولي اخکزي په باب چې کومه څیړنه ما پخوا کړې وه، وروستۍ مقاله مې د ۲۰۱۶ کال د مارچ په سپارسمه نیټه خپره کړه؛ له هغې نیټې بیا تر نن پورې احمد ولي اخکزي په kochnai.com. کې خپلو هلو ځلو ته نور هم په ډیرې حوصلې سره دوام ورکړ او پایله یې دا شوه چې ده په یاده پاڼه کې د خپرو شو کیسو او شعرونو شمیر تر دوو سو (۲۰۰) واوښت.

احمد ولي اخکزي په «kochnai.com » کې د خپرو شو کیسو او شعرونو بشپړ لست خپور. البته دا لست له لاندې خوا ځکه ترتیب شوی دی چې په ترتیب سره لومړی، دویم او بیا تر دوه سوه دریم (۲۰۳) پورې یې شمیره جګه شوې ده چې د مقالې په دې برخه کې به یې د پنځوس مطلبونو سرلیکونه او لینکونه کیښودل شي او نور به د مقالو په نورو برخو کې راوړل شي:

203 - د هوښیارۍ ګټه [http://bit.ly/2ohMnx8]

202 - د غرور تاوان [http://bit.ly/2p9CaXJ]

201 - بې غرضه نېکي [http://bit.ly/2ohMkkW]

200 - له کاره ویره [http://bit.ly/2ohMj0m]

199 - د اتفاق زور [http://bit.ly/2p9ozjc]

198 - زړۀ او ژبه [http://bit.ly/2pt65a2]

197 - څلورکلن بودا
[http://bit.ly/2p9JcvJ]

196 - وړی شتمن [http://bit.ly/2pt9y8D]

195 - هوښیار سړی [http://bit.ly/2nUoW0N]

194 - ناپوه هلک
[http://bit.ly/2oFto22]

193 - مغرور میږی [http://bit.ly/2pIgwpL]

192 - غلاجنه بیزو [http://bit.ly/2nUkxuz]

191 - دوه ورونه [http://bit.ly/2omhyql]

190 - د وزیر لور [http://bit.ly/2omoS5e]

189 - د هنر دولت [http://bit.ly/2pIbBoT]

188 - د سرلوړی تاج [http://bit.ly/2oFBsA9]

187 - د خیالونو مانۍ [http://bit.ly/2ppFIVw]

186 - د توتي نصیحت [http://bit.ly/2ohPq8E]

185 - خاوره او اوسپنه [http://bit.ly/2oOMuTZ]

184 - باد او لمر [http://bit.ly/2pIhsua]

183 - اووۀ سړي خوري [http://bit.ly/2ohPl4Q]

182 - آزاد [http://bit.ly/2omjOOc]

181 - د انسان او شیطان فرق ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2ppmlfi]

180 - دري نانۍ پیشوګیاني ـ فلیپ کتاب [http://bit.ly/2lXbgkI]

179 - لړم او کشپ ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2p9vnxh]

178 - نافرمان که با همت؟ ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2p9xocD]

177 - الف تر یې نظم [http://bit.ly/2p9yCod]

176 - الف بې ـ سندره [http://bit.ly/2oDbgEm]

175 - ببرندونکي انجلۍ ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2oD4Uoy]

174 - ناروغ لېوه ـ نظم [http://bit.ly/2pppY4C]

173 - لېوه او سپی ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2omqrQB]

172 - آس او خر [http://bit.ly/2oP1TUb]

171 - ګیدړي او سوی [http://bit.ly/2ohEMyr]

170 - د سپي وفا [http://bit.ly/2oDg5h7]

169 - ګیډه او چرګه [http://bit.ly/2nUgbnj]

168 - برابر وېش [http://bit.ly/2ptdNRF]

167 - وزرماتي مرغۍ [http://bit.ly/2pI9hhy]

166 - د ګیډې کوالې [http://bit.ly/2oOUsMJ]

165 - نوکر او آس [http://bit.ly/2p9sNXW]

164 - زوړ سپی [http://bit.ly/2oP1AbZ]

163 - ګیډه او بزه [http://bit.ly/2oP2h57]

162 - لېوه او پسه [http://bit.ly/2ohQ7yw]

161 - د درواغو دعوه [http://bit.ly/2nUm6ZO]

160 - سپی او کوتی [http://bit.ly/2oOKjjl]

159 - میږه او لېوه [http://bit.ly/2oOLxej]

158 - لېوه او سپی[http://bit.ly/2oDbVpi]

157 - غله او چرګ [http://bit.ly/2pIaAgk]

156 - بلبل او باز [http://bit.ly/2pt3vB6]

155 - ګیډه او لېوه [http://bit.ly/2omcPVK]

154 - تووره مچی او چرچرکه [http://bit.ly/2oFpUMY]

153 - دا وېش دي له چا نه زده کړ [http://bit.ly/2pt6iKr]

152 - لېوه او زانی [http://bit.ly/2p9w0qr]

151 - د چرګ هوښیاري [http://bit.ly/2ohURUU]

150 - زمری او غویی [http://bit.ly/2oCR0TC]

احمد ولي اځکزي د kochnai.com د خپرو شو مطالبو لست د ۲۰۱۷ کال د اپریل په اوه لسمه نیټه په خپل فیسبوک کې خپور کړ. دا د ده د مطالبو د خپریدو زیری دی:

«زېرى! زېرى !(لطفا شريک يا share يي کړئ!)

که غواړئ چې ماشومان مو په ورکتوب لا د پښتو ژبې سره مينه پيدا کړي، نو ورته په پښتو ژبه نکلونه ولولئ. درته زېرى درکول کيږي چې د کوچنى ټکى کام www.kochnai.com پر وېبپاڼه د ماشومانو د نکلونو شمېر تر ۲۰۰۰ هم واوښت او تاسو کولاى سئ له دغې وېبپاڼې څخه خپلو ماشومانو ته پښتو منثور او منظوم نکلونه ولولئ. پر دغه پاڼه بعضې ږغيز نکلونه هم موندلاى سئ. که تاسو د ماشومانو له پاره ښکلي منثور يا منظوم نکلونه خپله ليکلي يا چيرې لوستلي وي، نو هيله ده چې پر دغه تماس باکس http://bit.ly/2ppCyRJ يي راسره شريک کړئ. لطفا د فيسبوک دغه پوست د امکان تر حده زيات شريک يا sharee کړئ تر څو لا زيات مور او پلار له دغې پروژې خبر او په دې توګه بچيان يې مستفيد سي.

ستاسو له کومک څخه يوه نړۍ مننه
د کوچنى ټکى کام چلوونکى
احمدولي اڅکزى»

دا يي هم په پاڼه کې د راغلو کيسو او مطالبو د بلې برخې سرليکونه او لينکونه:

149 - حريص محروم دئ [http://bit.ly/2ohlzxa]
148 - خرس او زمرى [http://bit.ly/2ohNpcn]
147 - د ونې شاهدي [http://bit.ly/2pt9WEk]
146 - موږکان او پيشې [http://bit.ly/2nUlqDz]
145 - د زمري قانون [http://bit.ly/2oP03mf]
144 - لېوه د پسه په جامه کښې [http://bit.ly/2oFvlM2]
143 - توتې [http://bit.ly/2omdzdg]
142 - خر او سپى [http://bit.ly/2p9lxvk]
141 - مغرور ايږ (پښتو نارويژي) [http://bit.ly/2ppjiU5]
140 - زيارکښ هلک ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2oFGjB3]
139 - درواغجن هلک او لېوه ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2pIl1kb]
138 ـ د نخود پر سر شهزادګى [http://bit.ly/2oONJ5z]
137 - ول ول جانه او دري ايران [http://bit.ly/2oFqP0b]
136 - ورور که پنير ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2oFyVFU]
135 - د کټ خېزونه ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2psXuUK]
134 - موږک او زمرى [http://bit.ly/2p9mjbE]
133 - پر نس مې درد دى الوى ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2p9FZwb]
132 - مچمچې او زمرى ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2pIn3AH]
131 - خواږه شيان ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2ohkKEA]
130 - د لمونځ فرضونه ـ نظم [http://bit.ly/2oDbN9e]
129 - د ښامار هګى ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2oDcf7H]
128 - د اسلام پنځه بناوې ـ نظم [http://bit.ly/2pth1EX]
127 - د سپې او بيزو پاچهي ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2omoW4M]
126 - موږک پهلوان ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2oD7xqj]
125 - اوه بزګرې او شرمُښ ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2ohJOel]
124 - پيرى ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2ohMcSn]

123 - ایکاروس ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2ppmhMr]
122 - پردی بنکي ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2p9tale]
121 - کارغه او ګیدړه ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2pI8CwB]
120 - دم دم آدم دم دم پیشو [http://bit.ly/2pppbkg]
119 - غابښ مي ښوري ـ نظم [http://bit.ly/2ohBR8X]
118 - آس غواړم! [http://bit.ly/2omozqU]
117 - پشتکی پستکی پنډکی [http://bit.ly/2oDcnEc]
116 - منظوم نکل ـ سوی او کیشپ [http://bit.ly/2ohv2Vf]
115 - منظوم نکل ـ دېب په بوتل کي [http://bit.ly/1seKoLK]
114 - منظوم نکل ـ کنه چونګښه [http://bit.ly/1WWnrYJ]
113 - یوازي نانی ـ منظوم نکل [http://bit.ly/2pIrUlc]
112 - پاولینه او د هغې پشکې [http://bit.ly/2ohyejA]
111 - نانځکه مې ـ شعر [http://bit.ly/2pIiaHT]
110 - سپرلی ـ شعر [http://bit.ly/2ohIs3t]
109 - پنځه حسه ـ شعر [http://bit.ly/24cVi21]
108 - د مرغاوی بد رنګه چورګوړی [http://bit.ly/2ohURnM]
107 - د امپراتور نوې جامې [http://bit.ly/2oD95AL]
106 - آللو، للو زویه [http://bit.ly/2ptlmrp]
105 - یو دوه [http://bit.ly/2p9xgtN]
104 - دوه سادګان [http://bit.ly/2pIfRnZ]
103 - لس موړکان [http://bit.ly/1Syx6Pc]
102 - میاؤ میاؤ پستکی [http://bit.ly/2oFniyU]
101 - منظوم نکل ـ نندارہ ده نندارہ [http://bit.ly/2pIjLgN]
100 - منظوم نکل ـ پاچا، وزیر، غلام او ړوند سړی [http://bit.ly/2ppylx9]
99 - منظوم نکل ـ زمری او نانی موړک [http://bit.ly/2oFl4zk]
98 - شعر ـ ځلور دي کال کي موسمونه [http://bit.ly/2ppryU4]
097 - شعر ـ د ملالی نانی خور [http://bit.ly/2pIlB16]
096 - شعر ـ سهار سو [http://bit.ly/2pt5ENe]
095 - شعر ـ ترپ و تروپ دی [http://bit.ly/2oOOYlo]
094 - شعر ـ اې سپیني واوري [http://bit.ly/2ohMB7i]
093 - د پاچا لور او چونګښه [http://bit.ly/2oFn0bm]
092 - وی وی وی نانی انجلی [http://bit.ly/2nUeG8P]
091 - طوطي او سوداګر [http://bit.ly/2omchz6]
090 - د نرګس نانزکه [http://bit.ly/2ohSMs9]
089 - منظوم نکل - د وزي او د لیوه کیسه [http://bit.ly/2omtOXJ]
088 - بزُه او پرانګ [http://bit.ly/2p9jR4W]
087 - آس او زمری [http://bit.ly/2pIle6Y]
086 - بُزه، شرموښ او ګیدړه [http://bit.ly/2oDfxrC]
085 - بُزه او د سپینو زرو زنګوله [http://bit.ly/2p9jwPD]
084 - آس او هوسی [http://bit.ly/2oD6AOT]
083 - بومان او کاغی [http://bit.ly/2nUqR5B]
082 - پرانګ او د ګیدړي بچی [http://bit.ly/2ppht9R]
081 - پرانګ، هوسی او مار [http://bit.ly/2omjPlp]

د افغانستان د فرهنګ خزان وهلي بڼ د خدمت په غرض، د احمد ولي اڅکزي ګڼو فعالیتونو ته چې ولیدل شي او ور سره د ده نه ستړې کیدونکي هڅې او له فرهنګي کار سره د ده مینه دا ښیي چې دی ځومره د نوي نسل د روزنې په فکر کې دی.
د ماشومانو، کوچنیانو او په ټول کې د نوي نسل د پالنې او روزنې په برخه کې د احمد ولي اڅکزي او ور سره د ځینو نورو فرهنګیانو هڅې دا هیلې په زړونو کې را پیدا کوي چې دا خلک او دا ټولنه له دومره جنګونو، طوفانونو، انقلابونو، جفا ګانو او ناخوالو سره، سره د ژوند او تکامل په فکر کې دي، غواړي نوی نسل وروزي او په دې ډول د تمدن له نړیوال کاروان سره ځان مل کړي، که داسې نه وای شوې او یا دا کار همداسې په جدیت سره پرمخ ولاړ نه شي، نو مور به له سیالانو نه وروسته او د تمدن له کاروان نه به پاتې یو.
د ماشومانو او کوچنیانو د سالمې او علمي روزنې په برخه کې، او په تیره د کوچنیانو ادبیاتو ته د کمیت او کیفیت له پلوه د احمد ولي اڅکزي دومره ډیره، ښه او علمي پاملرنه، په ربښتیا سره د ستایلو وړ ده او زه د نوي نسل د روزلو د نهضت د یو لاروي په توګه او د کوچنیانو ادبیاتو د یو څیړونکي په توګه، د کوچنیانو د ادبیاتو په غني کولو، عاموللو او ټولو ته د رسولو په پار له احمد ولي اڅکزي نه د زړه له تل نه مننه کوم.
دا هم د کوچنیانو له پاره د ده د دوه سوه نکلونه د پاتې برخې سر لیکونه او لینکونه:

080 - پیشې او موږک [http://bit.ly/2omn2Bo]
079 - پرانګ، چنګښې او هوسۍ [http://bit.ly/2nUq9Ft]
078 - چرګ او باچا [http://bit.ly/2oOEz9m]
077 - توتکۍ څنګه باز خطاایستی؟ [http://bit.ly/2oFdODw]
076 - پیشې، پرانګ او انسان [http://bit.ly/2oFoCll]
075 - چغال او اوښ [http://bit.ly/2omij2A]
074 - چرګ، ښامار او زنزه [http://bit.ly/2ppiDll]
073 - چغال او زمری [http://bit.ly/2pploDD]
072 - ګیدړي څنګه حیوانان څرځای ته ښوول؟ [http://bit.ly/2p9vqJ8]
071 - چغال، شکونډ او څاه [http://bit.ly/2omqHPw]
070 - چنګاښ او بیزو [http://bit.ly/2oFiVUg]
069 - درواغ او زخم [http://bit.ly/2nUkbEu]
068 - چغال، پرانګ، زمری او زړور وزګړی [http://bit.ly/2ppfFh5]
067 - دري وریان او شرمُښ [http://bit.ly/2nU3xVo]
066 - دري کبان [http://bit.ly/2omk67Y]
065 - دوې چنګښې او د پیروي پیاله [http://bit.ly/2oOFWVc]
064 - زمری او د هغه شورا [http://bit.ly/2pp5adS]
063 - سوی، فیل او د اوبو آس [http://bit.ly/2pIeDt5]
062 - ګیدړه او آس [http://bit.ly/2oD0HBe]
061 - ګیدړه او انګور [http://bit.ly/2psYo3J]
060 - سوی او غوا [http://bit.ly/2nUfxGB]
059 - سوی او مار [http://bit.ly/2oFidq4]
058 - سوی او هندوانې [http://bit.ly/2p9vc57]
057 - سوی او کشپ [http://bit.ly/2nU3jh6]
056 - ګیدړه او زمری [http://bit.ly/2omlnf7]
055 - ګیدړه او باز [http://bit.ly/2oFiN7j]
054 - ګیدړه او کوتان [http://bit.ly/2psUMyA]
053 - زمری، شرمښ او ګیدړه [http://bit.ly/2oFhW6w]

052 - بزه، شرمښ او اووه مرغومي [http://bit.ly/2p9tFfd]
051 - زمری او نجار [http://bit.ly/2nU2Tr2]
050 - زمری او دري غوايي [http://bit.ly/2ohvdj8]
049 - زمری، غوماشه او غنه [http://bit.ly/2oFlkyd]
048 - سويان او چنګښي [http://bit.ly/2ppgFlz]
047 - شرمښ او د سپي طوق [http://bit.ly/2omiWt8]
046 - شرمښ، ګيډه او موشخرما [http://bit.ly/2nU7gCf]
045 - شرمښ او سوی [http://bit.ly/2oOEMsO]
044 - شرمښ او د هغه چلم [http://bit.ly/2oFcvVo]
043 - شرمښ او کوتان [http://bit.ly/2nUaKEM]
042 - شرمښ او وری [http://bit.ly/2oFz1gF]
041 - شرمښ او زوړ سپی [http://bit.ly/2pIb0Dn]
040 - غوماښه او خزدکه [http://bit.ly/2pHYbJr]
039 - شرمښ، سوی او مشخرما [http://bit.ly/2ppfYst]
038 - شکونډ او زمری [http://bit.ly/2nUbBFH]
037 - ولي غنه په کونج کي کښېنې او مچان نيسي؟ [http://bit.ly/2oFsHWz]
036 - غنې او کپلې [http://bit.ly/2omniQZ]
035 - چالاکه پيشي، پُسه او شرموښان [http://bit.ly/2oFGVXx]
034 - څرنګه سوی او ګيډې ماهيان ونيول [http://bit.ly/2omo6VJ]
033 - څنګه پيشي د موږک سره اتڼ وکړ [http://bit.ly/2oCYSEk]
032 - بې عقل ملخ او هوښيار مېږی [http://bit.ly/2p9oCeR]
031 - په څه ډول نکلونه پيدا سول [http://bit.ly/2om8TUU]
030 - څرنګه زيږګی پيدا سو [http://bit.ly/2nUm1Ft]
029 - څرنګه وحشي چرګ کورنی چرګ سو [http://bit.ly/2pHYWll]
028 - څرنګه سوی د فيل سره جنګ وکړ [http://bit.ly/2pHUpQ6]
027 - خر، سپی موږک او شيطانه بزه [http://bit.ly/2oOCrOH]
026 - خرس او ملخ [http://bit.ly/2ohPLbe]
025 - د جاپان دوې چونګښي [http://bit.ly/2p9iJy6]
024 - د برېمن موسيقي پوهان [http://bit.ly/2ohB5c9]
023 - د پاچا نوي کالي [http://bit.ly/2oCLr7B]
022 - طلايي کاسه [http://bit.ly/2oD0VIu]
021 - د سرو زرو خزانه [http://bit.ly/2pHPrmr]
020 - کوتره او د ګلاب ګُل [http://bit.ly/2oOG4UU]
019 - د ځنګل پاچا څوک دی؟ [http://bit.ly/2omnBuS]
018 - شعر ماشومان [http://bit.ly/2oFeQzs]
017 - ګيډه او بڼ [http://bit.ly/2oD0yO6]
016 - توتي [http://bit.ly/2p9fGpy]
015 - پيشو غواړي کبان ونيسي [http://bit.ly/2nUcuxS]
014 - لږ حوصلي موږک [http://bit.ly/2oOGF8Y]
013 - کوچنۍ سمندري ښاپيرۍ [http://bit.ly/2psXxA0]
012 - کوچنی کلاوس او لوی کلاوس [http://bit.ly/2pHSUS9]
011 - اورلګيت [http://bit.ly/2pt0yAh]
010 - هوښيار وزير او د خلکو قضاوت [http://bit.ly/2oFe5X8]
009 - سور ګيډې [http://bit.ly/2ohtmea]

008 - بُلبُل [http://bit.ly/2oCNkkD]
007 - پتنګ او د ورېښمو غوزه [http://bit.ly/2oD1MsZ]
006 - ښکاري او مرغۍ [http://bit.ly/2oCUjKg]
005 - دیوه لیوه او زانې لنډه کیسه [http://bit.ly/2pHNzKH]
004 - د بزګر لور [http://bit.ly/2p9z99Z]
003 - توتکی [http://bit.ly/2oD0bmR]
002 - د سرو ستورو کلی [http://bit.ly/2nU7hWZ]
001 - دوې وزې [http://bit.ly/2ohEg3v]

له ماشومانو او کوچنیانو سره

د تاوتریخوالی ستونزه

زمونږ د ګلالیو ماشومانو او کوچنیانو سترګې او ځیرې
مونږ ته وایي: مونږ د ژوند په هغه پړاو کې یو چې
نه غواړو د خبرو اوریدو په ځای مو پر مخ
څپیړې ولګیږي، مونږ نه غواړو چې
د مثبتو لوستونو او موزیک
د اوریدو پر ځای د
ټوپک او بمونو
درزا واورو.

د دې بحث په پیل کې باید و ویل شي چې دا مطلب په ټوله نړۍ کې یو منل شوی حقیقت دی چې د ماشوم او کوچني د حقونو د کنوانسیون له مخې تر اتلسو کلونو لاندې افراد ټول ماشومان او کوچنیان شمیرل کیږي.
د ماشومانو او کوچنیانو خوا خوږې ډیرې قلموال تل په دې فکر کې وي چې څنګه به د دوی له پاره یو ګټور نثر، شعر، داستان، تابلو، رسم، انځور، کارتوني فلم، مقاله، رساله، کتاب او یا... برابر کړي، چاپ یې کړي او د لوستلو او استفادې له پاره یې په لاس کې ورکړي، څو ماشومان او کوچنیان وکولای شي یو څه ور نه زده کړي او د راتلونکي ژوند د مقدماتو په ډول یو څه لاس او مغزو کې ولري؛ خو ډیر لږ په دې باب فکر شوی دی چې زمونږ اوسنۍ ټولنه د بیلابیلو ستونزو د یو ستر ګودام حیثیت لري، د ستونزو په دې ګودام او د ستونزو په دې باد او توفان کې زمونږ ماشومان او کوچنیان، څومره او په څه ډول او له کوم ډول تاوتریخوالي سره مخ دي او ولې؟
زه فکر کوم چې د ماشومانو او کوچنیانو د روزلو په پروسه کې د دوی د ادبیاتو له رامنځ ته کولو او غني کولو نه مخکې باید د هغه تاو تریخوالي مخه ونیول شي چې زمونږ د ټولنې ماشومان او کوچنیان ور سره مخ دي. د کور له چاپیریال نه نیولې تر کوڅې، له کوڅې نیولې تر ورکتون(که وي) او له ورکتون نیولې تر ښونځي او له ښونځي نیولې بیا تر ټولنې پورې.

زمونږ په ټولنه کې د ماشومانو او کوچنیانو پر ضد تاوتریخوالی د یوې داسې نه لیدونکې سونامي حیثیت لري چې زمونږ د ټولنې په یوې محسوسې اوعیني ستونزې بدله شوې ده او دا سونامي هر نسل، هره لسیزه، هر کال، هره میاشت هره اونۍ، هره ورځ، هر ساعت، هره دقیقه او هره شیبه د سل ګونو او زرګونو ماشومانو او کوچنیانو اوسنی او راتلونکی ژوند ځپي او د تباهۍ کندې ته یې سر له اوسه ور پورې وهي.
زمونږ په ټولنه کې یوه ډیره نا سمه پالیسي «چې ډب نه وي، ادب نه وي» عامه بڼه لري چې د هغې تر سیوري لاندې ضارب خپله ګناه پټوي او خپل عمل توجه کوي. په پرمختللو ټولنو کې د «چې ډب نه وي، ادب نه وي» پر خلاف عمل روان دی، ډب نه شته، خو ادب شته. دلته، په کومه ټولنه کې چې زه ژوند کوم (ډنمارک) وهل یا تاو تریخوالی، حتی که لفظي هم وي، جُرم شمیرل کیږي او په قوانینو کې د وهلو ټکولو له پاره له شپږو نه تر اتلس میاشتو بند په نظر کې نیول شوی دی.
زمونږ د ټولنې عیني ستونزو او تجاربو ته په کتو سره، د ماشومانو او کوچنیانو پر ضد تاوتریخوالی په لومړي ګام کې په دریو برخو باید و ویشل شي:

۱ ــ رواني تاوتریخوالی:
(ژبنی تاو تریخوالی، ډارول، ښکنځلې کول، بد رد ویل، تهدیدول او ډول ډول نور رواني فشارونه)،

۲ ــ جسمي تاوتریخوالی:
(وهل ټکول، شاقه کارونه،جګړو ته اړایستل)،

۳ ــ جنسي تاوتریخوال.

مورِ به څو نسلونه د دې کوچني پور وړي یو.

د عیني محسوسو تجاربو له مخې چې زموږ ټولنه مطالعه شي، دا ثابتیږي چې هر هغه مشر چې له کوم کشر سره تاوتریخوالی کوي، خامخا له هغه مشر سره د ماشومتوب او کوچنیوالي په دوران کې دې ته ورته تاوتریخوالی شوی دی، چې دی یې اوس په شعوري یا غیر شعوري توګه، په عقدوي ډول له خپلو کشرانو سره کوي.
موږ مشران باید دغې ترخې تکراریدونکې تجربې ته او دې ترخه حقیقت ته په کتو سره دې تاوتریخوالي ته د پای ټکی کیږدو، هغه داسې چې دا قرباني ورکړو چې له موږ سره په شوي تاوتریخوالي سترګې پټې کړو، ور نه تیر شو، څو دا عقده او دا ترخه تجربه چې له نسلونو، نسلونو تر موږ پورې را رسیدلې ده، بل نسل ته و نه لیږدول شي او که یې لکه د تیرو نسلونو په شان چې موږ ته یې را سپارلې ده او موږ یې راتلونکي نسل ته وسپارو، نو له راتلونکي نسلونو سره به مو له دې نه هم ستره جفا کړې وي، لکه تیرو نسلونو چې له موږ سره کړې ده.
کله چې موږ له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي له لارې عقدوي چلند کوو، نو په حقیقت کې موږ د هغوی د ذهن په کرونده کې د عقدو او ستونزو تخم کرو چې په زلمیتوب او له هغه نه وړاندې په ژوند کې د هغوی هر څه په زهرو لړي. ډاکټر صاحب محب زغم «د حقارت غوټه» نومی کتاب له فارسي ژبې نه په روانه پښتو اړولی دی او دا موضوع په کې ډیره هر اړخیزه او علمي څیړل شوې ده، درانه لوستونکي کولای شي په لاندې لینک کلیک وکړي، کتاب تر لاسه کړي او وې لولي.
که موږ غلي کینو، چوپتیا او ځان غلی نیول خپله له نوي نسل سره جفا ده، دا په خپله یو ډول تاوتریخوالی دی چې په رنړ ور ته ګورو، نوی نسل مو د همدې تاوتریخوالي په پایله کې د بربادۍ کندې ته ور لویږي، که د مخنیوي له پاره یې څه ونه کړو، دا په خپله له هغو سره د تاوتریخوالي یوه ښکاره بیلګه ده.
له کوچنیانو او ماشومانو سره دغه یاد تاوتریخوالی څوک کوي؟ البته چې مشران یې کوي او مشران یې هغه وخت کوي چې په هغوی کې د بې سوادۍ او نا پوهۍ مرض شایع وي. که د عادي لیک لوست په کچه سواد ولري، هغوی بیا مطالعه نه کوي او د سواد لوړې کچې ته یعنې علمي سواد ته چې هغه د ماشومانو او کوچنیانو او تنکیو ځوانانو روزنه ده، ځان، کورنۍ او ټولنه نه شي ور لوړولی. نو په دې صورت کې نه ماشوم، نه کوچنی، نه نوی نسل او نه هم د هغوی حقوق پیژني. په دغسې یو حالت او په دغسې یوه ټولنه او چاپیریال کې چې د بیسوادۍ او ناپوهۍ بلا ور باندې حاکمه وي، بیا نو د مینې او محبت ځای تاو تریخوالی نیسي او کله چې له ماشوم او کوچني سره تاو تریخوالی وشو، پایله به یې دغسې وي لکه زموږ ټولنه او زموږ دا اوسني نسلونه چې د هرې ستونزې د حل لاره په وهلو ټکولو یا ژبني تاو تریخوالي کې لټوي.
د مطالعې او زدکړو په باب مې په یوه علمي ګزارش کې ولوستل چې په ۲۰۰۶ کال کې د تایلند په پلازمینه بنکاک کې د ملګرو ملتونو د یونسکو اداري د سواد په باب یو کنفرانس جوړ کړی و. په ګزارش کې سواد، علمي زدکړو او د نوي نسل روزلو ته داسې داسې شوې وه:
«په کنفرانس کې د باسواده لپاره یو نوی تعریف وړاندې شو، چې فکر کوم، په ننې عصر کې د باسواده لپاره تر ټولو ښه تعریف دی. هوري د برخوالو پوهانو او د پوهنې د متخصیصینو په نظر سواد، د یو شي لیکلو او لوستلو ته نه وایي او نه هم د سواد اموزي یا لیک لوست زده کړې هدف د انجنیرانو او ډاکټرانو روزل دي ، بلکې اصلي هدف یې د علمي سواد کچې ته د ټولنې رسول دي او علمي سواد د ماشومانو او نویو ځوانانو روزنه ده.»
دې ګزارش او دې ته ورته نورو علمي کارونو او پیښو ته په کتو سره او بیا د خپلې ټولنې او په تیره بیا زموږ په ټولنه کې د ماشومانو او کوچنیانو اوسنۍ بده وضعه او له هغوی سره تاوتریخوالی هر آګاه انسان دې ته متوجه کوي چې موږ او زموږ ټولنه تر اوسه د نړۍ په پرتله د ژوند کولو په ډیره ټیټه سطحه کې خپل ژوند پر مخ بیایو. دغسې د همدې لیکنې بحث ته که پام وکړو، لیدل کیږي چې موږ تر اوسه نه یو توانیدلي چې پر ماشوم او کوچني باندې د تاوتریخوالي تنده سیلۍ او توفان و دروو، له هغه وروسته یې بیا د سواد د زدکړې، ښونځي

پوهنځي او په لوړه کچه د مطالعې، لوړو زدکړو او د ماشومانو، کوچنیانو، ځوانانو او نوي نسل د علمي سواد غم وکړو.
نو دلته ده چې اصلي کار باید له مشرانو نه را پیل کړو، که مشرانو ته و ویل شي چې له ماشوم او کوچني سره تاو تریخوال څه پایلې لري، او په علمي دلایلو قناعت ورکړل شي، هغوی به له خپلو ماشومانو او کوچنیانو سره تاوتریخوالی ودروي، که مو د ښونکي تعلیمي سویه تیټه وي، لومړی هغه باید لوړه کړای شي یعني چې مور با سواده او پوه ښونکي نه لرو، ځکه مو په ښونځیو کې سویه ډیره او بیا هم ډیره ټیټه ده، ډیره برخه ښوونکي مو په څه نه پوهیږي او له ماشوم او کوچني سره د چلند په سیستم نه پوهیږي، ځکه مو په ښونځیو کې د تشدد کچه لوړه ده.

څومره چې د دې ماشوم کوناټي او پښې په لښتو وهل کیږي، له هغه نه یې څو ځلې ډیر شعور او تحت شعور د حقارت په متروکه وهل کیږي.

په دې برخه کې د ورځپاڼه لیکونکي همیم جلالزي په قلم د یوه لیکل شوي مستند راپور یوې برخې ته پام وکړئ:

«په افغانستان کې د ښوونځي دښمنان کم نه دي. همدا اوس هم سلګونه ښوونځي ترړل شوي دي چې لامل یې نا امني بلله کیږي. هغه چې پرانستي بلل کیږي، تر لس میلیونه زیات زده کوونکي ورځي. دا د افغانستان لپاره یو ښه خبر دی چې د اووه ویشت نیم میلیونه نفوس له ډلې یې لس میلیونه یوازې په ښوونځیو کې په زده کړو بوخت وي.
خو دلته بدمرغي دا ده چې ټول حساب په ظاهري بڼه او غلوونکو ارقامو باندې کیږي. ما تر اوسه پورې د پوهنې وزارت له چارواکو دا و نه وربدل چې د لس میلیونه ماشومانو د زده کړې سطحه څومره ده؟

ښاغلی وردګ وایي د سناتورانو او وکیلانو په سپارښتنه یې ځینې داسې کسان د دیني عالمانو په نوم مقرر کړي چې اسناد نه لري.
ایا دوی کولای شي چې له ۱۲ ټولګي څخه تر فارغېدو وروسته پر یوه موضوع باندې یوازې یو پاراګراف ولیکي؟ دغه راز د ښوونکو پر وړتیا باندې هم یوازې په رسمیاتو کې خبرې کېږي.
د تېرې سې شپنې پر ورځ د پوهنې وزیر فاروق وردګ مشرانو جرګې ته ور غوښتل شوی و. ښاغلي وردګ جالبې خبرې وکړې. یوه یې ماته دا وه، چې ویل یې ۶۵ زره داسې کسان یې مقرر کړي دي چې هېڅ اسناد نه لري، مانا نالوستي دي.
د ده خپل ټکي دا و چې دغه کسان څوک وایي په پاکستان او څوک وایي په ایران کې یې مدرسه ویلې ده او د ده په وینا د سناتورانو او وکیلانو په سپارښتنه یې د دیني عالمانو په نوم مقرر کړي دي.
دا که د افغانستان شاوخوا دوه لکه ښوونکو درپېمه برخه وګڼو نو مانا یې دا ده چې په پرانستو ښوونځیو کې مو هم درپېمه برخه ښوونځي هغه معیار نه لري چې په افغانستان کې د ښوونځي لپاره ټاکل شوی دی.
نېټجه دا کېږي چې مور یوازې په دې بسنه کړې ده چې په رسنیو کې ارقام ډېر وښودل شي. دلته پر دې بحث نه کوم چې دا کار له ښوونځي سره دښمني ده کنه ده، خو دومره ارو مرو ویل کېدای شي چې پوهنې ته لا هم مور هغه اهمیت نه ورکوو چې نړۍ یې ورکوي.»

له ماشوم او کوچني سره تاوتریخوالی او د هغوی زورونې ته که په ځیر سره وکتل شي، کیدای شي پایلې یې داسې وي:

ـ له ماشوم او کوچني سره د تاوتریخوالي آثار او پایلې د هغوی پر ذهن او روان باندې د تل له پاره پاتې کیدای شي،

ـ زمور په هیواد کې د کورنۍ، ښونځیو او ټولنې په چاپېریال کې، پر ټولنه باندې د ناوړه قوانینو د حاکمیت په وجه د تاوتریخوالي له پاره شرایط چمتو دي او عملي کېږي هم،

ـ جسمي او رواني تنبیه د ماشومانو او کوچنیانو په راتلونکي ژوند باندې ډېره نا وړه اغیز لرلای شي،

ـ له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي په پایله کې هغوی چغې وهي، خو مشران یا د تاوتریخوالي عاملین یې نه اوري، که یې اوري، پام نه ور ته کوي او ځان حق په جانبه ګڼي،

ـ ټولنه او مشران باید په دې پوه کړای شي چې له ماشومانو او کوچنیانو سره تاوتریخوالی پټ جنایت دی،
او په پای کې دا دوې مهمې پوښتنې چې ټول اړوند مسوولین او قلموال باید پام ور ته وکړي:

۱ـ له ماشومانو او کوچنیانو سره تاوتریخوال څه شی دی؟

۲ـ له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي عوامل کوم دي؟

د ې يوې ډلې کوچنيانو ته چا د څه په نامه وسله په لاس ورکړې او دا بل ماشوم چا په وسلو او مرمیو محاصره کړی؟
طبعاً مشرانو او هغه مشر نه پوهيږي چې دا حالت پر دې ماشومانو او کوچنيانو باندې په راتلونکي څه راولي؟
زما نوی نسل چې په دې بڼه روزل کيږي، سبا به د څه تمه تري ولرو؟
مور لا په اورني کې ماشوم ته د جګړې انځور او د نفرت تابلو په مخ کې ږدو،
آيا دا تاو تريخوالی دی که نه؟

له ماشومانو او کوچنیانو سره د تشدد او تاوتریخوالي په باب زمونږ قلموال غلي نه دي ناست او کله نا کله يي دغو ستونزو ته په پام سره مقالي ليکلي يا ژباړلي دي چې زه به يي د مثال له پاره د ځينو سر ليکونه را واخلم:

ـ په تعليمي ادارو کې تشدد،
ليکوال: ډاکټر مبارک علي،
ژباړن: بارکوال مياخېل،
دا مقاله په تاند ويبپاڼه کې په څو برخو کې خپره شوې ده.

ـ د ماشومانو وهل ځيرکتيا ته څومره تاوان رسولی شي؟
ليکوال: ډاکټر سباوون،

ـ ولې جوماتونو کې زده کوونکي ماشومان وهل کېږي؟
ليکوال: محمد قاضي زاده،

ـ لونګ: وهل کړي و يوې ښځې په تيره زمانه کې،
هميم جلالزی
افغان ورځپاڼه ليکوونکی،

ـ کورنۍ شخړې او ماشوم،
ژباړه: نعيمه غني،

ـ د ښونکی ورځ، تعليم په وهلو نه په مينه زده کول کېږي
ليکونکی. نوربادشاه يوسفزی،

دغه راز په پل ويبپاڼه کې ـ چې د ماشومانو او کوچنيانو د روزنې او د ماشومانو او کوچنيانو د ادبياتو ځانګړې ويبپاڼه ده ـ له ماشومانو او کوچنيانو سره د تاوتريخوالي په باب ګڼې مقالې او لاربښوونې آنلاين شوي دي او وخت په وخت آنلاين کيږي.
پاسنيو يادو قلموالو او ځينو نورو ليکوالو زمونږ د ټولنې ستونزو ته په کتو سره، له ماشومانو او کوچنيانو سره د تشدد موضوع ته په پام، دا موضوع او دا ستونزه تر خپلې وسې په مستند ډول څيړلې ده، د خپلو تجاربو او پوهې نه يې په استفادې سره حلارې ور ته ښوولې دي، خو زه يې داسې انګيرم چې تر څو د ټولنې فکري تګلوری بدل نه کړای شي، نه شي کيدای چې له کوچنيانو او ماشومانو سره د روان تشدد مخه ونيول شي، لومړی بايد په عام ډول پر ټولنه باندې په حاکم فکري سيستم کې بدلون راوستل شي، بيا نو کولای شو د روان تاوتريخوالي مخه ونيول شي او دا کار د تعليم د عاميدو له لارې ډير ښه تر سره کيدای شي.
زمونږ په ټولنه او هيواد کې دغسې چې له ډيرو نورو جدي مسايلو سره، سر سري او عادي چلند کيږي، له ماشومانو او کوچنيانو سره د تاوتريخوالی ستونزې ته هم دومره چې بنايي پاملرنه، نه شوې او نه هم پاملرنه کيږي، خو په نورو هيوادونو کې دا مسأله دومره جدي نيول کيږي چې په دې برخه کې نوي قوانين طرحه او پارلمان ته وړاني کيږي او د پارلمان له تاييد نه وروسته يې اړوند ارګانونه په جدي ډول تطبيقوي. په همدې نړۍ ورځو کې د اندونيزيا پارلمان دا موضوع تصويب کړه چې له کوچنيانو سره د جنسي تاوتريخوالي مجرمينو ته د عقيميدو او خسي کيدو سزا ورکړل شي.

دا موضوع د اندونیزیا په پارلمان کې هغه وخت را پورته شوه چې له دې نه څو ورځې وړاندې پر یوې څوارلس کلنې نجلۍ باندې ډله ایز جنسي تیری وشو او هغې جلې خپل ژوند له لاسه ورکړ.
خو زموږ په هیواد او زمور پر ټولنې باندې داسې وحشت حاکم کړای شوی دی چې دې ته ور ته پیښې هره میاشت، هره اونۍ او ښایي هره ورځ وشي، خو د څه ویلو څوک نه شته او عاملین یې هسکه غاړه ګرځي.
له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي پر موضوع باندې، تر ټولو په نوې مقاله کې چې په تاند ویبپاڼه کې مې له نظره تیره شوه، یو لیکوال د ښونکي د ورځې په پلمه دا موضوع مطرح کړې ده چې په ښونځیو
کې تر ټولو نه مخکې خپله ښونکي له زده کونکو سره هم لفظي تاوتریخوال کوي او هم فزیکي تاوتریخوالی. د ده د لیکنې سر لیک دا دی:
«د ښونکی ورځ، تعلیم په وهلو نه په مینه زده کول کېږي »
د دې ښاغلي د لیکنې څو کرښې به ولولو:
« یوه ورځ مې فکر وکړو که زه په ټولګي کې تر ټولو کمزورې او د پوښتنې کولو جرات نلرم خو لاعمل یې د ماشومتوب د سکول د ښوونکیو سلوک دی، تشدد سپکاوی او توهین دی خو چې د افغانستان او پاکستان دا نور زده کوونکي ولې د پوښتنې جرات نلري، کله چې مې د دواړه هیوادونو د هلکانو څخه وپوښتل نو هغوی راته هم دغه لامل وښودلو چې د سکول تشدد او توهین تري زړه وباسلی چې وس پرې کړېږي.
مهمه نه ده چې تاسو دې زما د دې خبرې سره موافقه یئ چې ګڼې په وهلو او تشدد د یو زده کونکي په لویې والي کې بې جراته او بې همته کوي، که څوک په دې فکر وکړي کیدای شي په کومه نتیجه ورسېږي.
تعلیم په وهلو نه په مینه زده کېږي، که د ماشوم سره د ترخې پرځای خوږه و ویل شي هغه کار بیا ماشوم په مینه کوي، د ښونځې ښونکی که هر رقم وي ډېر د عزت او احترام وړ وي، که ښونکي نه وي نن به ما دا لیکنه نه وه کړې، نه به تاسو دا لیکنه لوستلې وه، ښونکي پېښه په ټوله کې د هرې پېښې ستره ده ولې چې د دې پېښې روسته بیا نورې پېښې پېل کېږي، ښوونکی د ټولنې د سر ګل دی...»

په افغانستان کې د یوې مرجع یا ویبپاڼې او فیسبوک پاڼې په یوه هدایت یا لارښود کې داسې راغلي دي چې که په لارو کوڅو کې ماشومان او کوچنیان د ډار احساس کوي باید څه وکړي؟ که یې څوک یا کوم موټر تعقیبوي دوی باید څه وکړي او...
له دې نه ښکاري چې په ټول کې د افغانستان غوندې یوه ټولنه او چاپیریال کې ماشومان او کوچنیان خوندیتوب نه لري او د تشدد او تاوتریخوالي له ډاره دوی او د دوی میندو پلرونو ته لازم هدایتونه ورکول کیږي.
په میډیا کې د دغسې مطالبو او لارښوونو را ښکاره کیدل، په نیغه د دې ګواهي ورکوي چې په دغسې ټولنه کې لکه افغانستان ماشومان او کوچنیان امن نه دي او له ښکاره تاوتریخوالي سره لاس ګریوان دي.

له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي بل ډول، جنسي توپیر دی. له بده مرغه چې زمور په ټولنه کې په تیره پښتنو کې د جنسي توپیر کچه ډیره لوړه ده او په کورنیو کې له نجونو نه، د هلکانو په زیږیدو خوشاله کیږي، بیا په کورنیو کې نسبت هلکانو ته نجونې ډیر کارونه تر سره کوي. په کور کې پخلی، کور پاکول، کالي مینځل او... او له کور نه د باندې د څارویو پوول، خس را ټولول، له ګودر نه اوبه راوړل او... چې له یوې خوا له نجونو نه د ماشومتوب او کوچنیوالي خوند او دنیا اخستل کیږي او له بلې خوا له کور نه د باندې د توهین او جنسي تیري خطر هم ور ته ډیریږي.

د ملګرو ملتونو د یونیسف اداري په یوه تازه رپوټ کې په دې باب داسې راغلي دي:«

"نجونې د زده کړو، ودې او له ماشومتوبه د خوند اخیستو ډېر فرصتونه قرباني کوي. د ماشومانو تر منځ د کار دغه نا انډوله وېش جنسي تبعیض هم تل پاتې کوي او په ډېرو نسلونو کې د ښځو پر اوږو د کار بار ډېروي".

دغه رپوټ د اکتوبر ۱۱ ورځې نژدې کېدو پر مهال خپور شوی، چې د ماشومو نجونو نړیواله ورځ ده او په کې د جنسي زور زیاتي، ماشومانو ودونو، نجونو سنتولو شمېرې هم یادې شوې دي.»

زه یې داسې انګیرم چې په افغانستان کې له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي اصلي سرچینه کورنۍ چاپېریال دی. نو د همدې له پاره د تاو تریخوالي ریښې باید په کورنۍ کې ولټول شي. انسان له کورنۍ نه ټولنې ته راوزي، که په کورني چاپېریال کې تاوتریخوالي وي، نو طبعي خبره ده چې له کورنۍ نه ټولنې را وتونکی شخص، له تاوتریخوالي سره راوزي او همدا کورنۍ تاوتریخوالی په ټولنه کې نور هم پالل کیږي، وده کوي او بیا وروسته د ټولنې د غړو په منځ کې په ټکرونو بدلیږي او ستري بد مرغۍ را منځ ته کوي.

ځنګه چې ښکاره ده زمور ټولنه یوه نارینه واکي ټولنه ده او په داسې ټولنه او چاپېریال کې، نارینه، د کورنۍ ټول غړي(ښځې او ماشومان ـ کوچنیان) خپل ملکیت ګڼي او ځان د ټولو خاوند او سالار ګڼي، که د حاکم نارینه دې ملکیت او دې مشرتوب ته کوم خطر پیښ شي، نو یاد مشر تاوتریخوالي ته مخه کوي.

د همدې عیني حاکمو شواهدو له مخې ویلای شو چې تاوتریخوالی له کورنۍ نه ټولنې ته را وزي او په ټولنه کې په منفي لوري نوره وده کوي. ستونزې یوازې په تاوتریخوالي سره نه حل کیږي، د ستونزو د حل او له منځه وړلو له پاره نورې لارې چارې هم شته. مور باید د نورو خلکو او نمونه ټولنو تجربو نه په استفادې سره په کورني ژوند او تعلیمي پروګرامونو کې داسې مسایل ځای کړو چې د تاوتریخوالي په مخنیوي کې مرسته وکړای شي. دلته به یې د یوې بیلګې یادونه وکړم:

د بي بي سي په یوه نوي خپرنیز راپور کې داسې راغلي چې په استرالیا کې، په کوچنیانو کې د نا انډولتوب د له منځه وړلو په خاطر او له دوی سره د تاوتریخوالي د مخنیوي په پار، څه نوي پروګرامونه په نظر کې نیول شوي دي.

په اوسني او نوي نسل کې د نا انډولی او تاوتریخوالي د مخنیوي په خاطر داسې پروګرام طرح شوی دی چې د پخوانیو نظریاتو پر خلاف د داسې څه تبلیغ کیږي چې پخوا به یوه جنس ته هغه یا منع و او یا به پیغور شمیرل کیده، لکه د نجونو فوتبال کول او یا ځواکمنیدل او یا د خپګان او ژوبلیدو په وخت کې د هلکانو ژړل، د نر او ښځو په تنخوا کې نا انډولتوب، په کور کې کار کول، پر غوسه باندې د کنترول ځرنګوالی، او..

د دې ګزارش په یوه برخه کې داسې راغلي دي:

«د استرالیا په یوه ایالت کې داسې ښوونیز پروګرام پیل شوی چې موخه یې د جنسیتي کلیشو او د کورني تاوتریخوالي د ریښو له منځه وړل دي.

راتلونکی کال به د استرالیا د وکټوریا ایالت په ټولو ښوونځیو کې د "درناوي اړیکو" په نوم دا نصابي پروګرام اجباري وي.

دا پروګرام به له زدکوونکو سره مرسته وکړي چې پر ټولنیزې نااندولی، د جنسیت له مخې پرکېدونکي تاوتریخوالي او نارینه وو ته ورکړل شوو امتیازي حقونو یا برتری باندې پوه شي...
...د لومړي ښوونځي زدکوونکو ته به د داسې هلکانو او نجونو تصور ور کول وي چې په کور کې کار کوي، لوبو کې برخه اخلي، د اور وژونکو او هرکلي ویونکو په څېر دندې لري.
په دې ښوونیز نصاب کې دا مواد هم شته چې "نجوني فوټبال کولی شي، ډاکټراني کېدلی او ځواکمنېدلی شی" او "هلکان د ژوبلېدلو یا خپه کېدلو په مهال ژړلی شي، نرمېدلی شی، روغتیا پال یا نرس کېدلی او ماشومان پاللی یا ساتلی شي." ...»

د افغانستان د څېړنې او ارزیابۍ ډله یو خپلواک څېړنیز سازمان دی چې د افغانستان د ټولنې په بیلابیلو برخو کې د څېړنې له لارې غواړي چې د افغانانو د ژوند او پوهې کچه لوړه کړي. دا سازمان افغانستان ته د مرستندویې ټولنې له خوا په ۲۰۰۲ ام کال کې تاسیس او د یو غیر دولتي سازمان په توګه یې فعالیت کړ دی. مالي مرستې یې د مهاجرینو په چارو کې د ملګرو ملتونو د عالي کمیشنرۍ، اروپایي کمیسیون، نړیوال بانک او د ناروې، ډنمارک، سویس، سویدن او بریتانیا هیوادونو له لورې ورکول کیږي.
دغه سازمان په افغانستان کې د نورو څېړنو تر څنګ له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاو تریخوالي پورې اړوند موضوع په باب هم څېړنه کړې ده.
له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي موضوع پورې اړوند یوه په زړه پورې علمي څېړنه شوې ده او پایله یې دیبرا. ج. سمیت نومي لیکوال د کتاب په بڼه لیکلې ده او د «په افغانو کورنیو کې د ماشومانو پر وړاندې ورځنی تاوتریخوالی» تر سر لیک لاندې یې د ۱۳۸۶ کال کې خپور کړی دی.
په دې څېړنه کې په ډیر لوړ مصرف د افغانستان په څلورو ولایتونو(بامیان، هرات، کابل او ننګرهار) کې دا څېړل شوې ده چې له کوچنیانو او ماشومانو سره څه ډول او ولې تاوتریخوالی کیږي؟
دا ډیره پر مصرفه، خو جالبه او علمي څېړنه ده چې دلته یې د موضوع په ارتباط ځینې مهم ټکي یادوم:
ـ په تاتریخوالي پورې اړوند ماشومان کوچنیان او کورنۍ یې څه وایي او غوښتنې یې څه دي؟
ـ د مینډو پلرونو او ماشومانو مسولیت څه شی دی؟
ـ د تاوتریخوالي په نتیجه کې څه منفي پایلې ماشومانو، کوچنیانو، کورنیو او په پای کې ټولنې ته ور په برخه کیدای شي؟
ـ د تاوتریخوالی هیڅ ډول باید و نه منل شي.
ـ څه ډول کولای شو چې د ماشومانو او کوچنیانو د بدني تنبه پر ځای له بل ډول چلند څخه استفاده وکړو؟
ـ څه ډول کولای شو چې د وخت په تیریدو سره د نویو نسلونو د روزنې په برخه کې په خپلو چلندونو کې بدلون راولو؟
او...
په پاسني یاد کتاب کې، له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي په باب دا او دې ته ورته نورې څېړنې شوي دي، خو په چا یې لولي او څوک به یې په هغې ټولنې کې تطبیق کړي؟

که څوک هیله لري چې دا شپنې ته اړ ایستل شوې جلې
به په دې ډول کار کې سبا هم صحت ولري
او هم سواد، نه دا اشتباه ده!

زمور په ټولنه او زمور په هیواد کې له یوې سطحې او سر سري څېړنې څخه جوتیږي چې دا څلویښت کاله زمور ماشومانو او کوچنیانو ته او زمور بچو ته له ټولو نه مخکې دوه شیان په غوږونو کې ور پو شوي دي
:
و وژنه، یا وژل کیږي.
دا نه دي ور ته ویل شوي چې:
چې ولوله، زده کړه او ژوند وکړه.
که چیرې مشران خپل نظریات پرماشومانو ور تپي او په زوره یې ور باندې مني، دا خپله د تاتریخوالي یوه بڼه ده، ماشومان باید فکر کولو ته و هڅول شي، دې ته اړ ایستل نه شي چې د خپلو مشرانو باورونه دې حتماً ومني. له تاو تریخوالي نه لرې کیدل او په ژوند باندې باور او له ژوند سره مینه.
زمور په ټولنه کې، زمور په ښونځي کې، زمور په کلي او کوڅه کې او په پای کې زمور په کورنیو کې له ماشوم او کوچني سره د تاوتریخوالي تریخ حقیقت شته دی، اوس نو باید پر دې فکر وکړو چې لومړی د دې روان تاوتریخوالي مخه څه ډول ونیول شي او په دویم پړاو کې څنګه کولای شو چې ماشوم او کوچني ته داسې چاپیریال برابر کړو چې په هغوی کې د تاوتریخوالی زړی هیڅ و نه کرل شي.

زه فکر کوم چې د دې پیل به د ماشوم او کوچني له کورنۍ چاپېریال نه کیږي چې په میندو پلرونو او یا د کورنۍ په نورو مشرانو پورې اړه لري او دا نیغ په نیغه د کورنیو د مشرانو د زدکړو، سواد او پوهې په کچه پورې اړه لري؛ نو دلته دی چې د سواد، مطالعې، زدکړې او پوهې مهم والی ثابتیږي او هر کله باید په لومړیتوبونو کې وشمیرل شي.
که په یوه کورنۍ کې مور پلار یا نور مشران، ماشومانو او کوچنیانو ته داسې چاپېریال برابر کړي چې په هغه کې د تاوتریخوالي نښې هم نه وي، ډیره به ښه وي. د ساري په توګه:
مشران خپله باید د کشرانو په مخ کې له لفظي او فزیکي تاوتریخوالي نه ډډه وکړي، په تلویزیون کې دې د هغو پروګرامونو او فلمونو د لیدلو دایره تنګه یا بیخي بنده کړي چې په هغو کې وهل ټکول او تاوتریخوالی زیات وي او حتی د هغو صحنو لیدل دې په تلویزیون کې یا بند یا محدود کړي چې په هغو کې وهل ټکول او تاوتریخوالی او غچ اخستل په برالا ډول ښودل کیږي، د هغو کتابونو او مضامینو لوستل دې هم تر ډیرې اندازې یا بند یا محدود کړي چې د تاوترخوالي ښکاره او یا پټې نښې په کې موجودې وي، که ماشومان او کوچنیان د دغسې فلمونو یا پروګرامونو ځینې صحنې په تصادفي ډول وګوري، باید کشرانو ته، میندې پلرونه او یا د کورنۍ نور مشران د هغو په باب لازمې څرګندونې وکړي او دا ورته و وایی چې د ستونزو د حل لار تاوتریخوالی نه، بلکې خبرې دي.
زمور په ټولنه کې داسې نه لیدونکی تاوتریخوالی هم شته چې د همدې مشرانو له خوا رامنځ ته شوی دی او تر ټولو زیات او په لومړي ګام کې یې ناوړه اغیز پر ماشوانو او کوچنیانو باندې پریوزي چې ښه بیلګه یې د چاپېریال د ککړتیا مسأله ده. د چاپېریال ککړتیا یوازې د خوسا شیانو ډیر والی، د هوا ککړتیا نه راځي، بلکې ځینې کارپوهان د چاپېریال ککړ تیا په دریو برخو ویشي:

ـ د هوا ککړتیا،

ـ نوري ککړتیا،

ـ غږیزه ککړتیا.

زمور په ټولنه کې یې نوري او غږیزې ککړتیا ته د چا پام هم نه دی اوس حتی د چاپېریال ککړتیا ته، چې بیلابیل عوامل او ډولونه لري، هم چندانې څوک پاملرنه نه کوي.
د ملګرو ملتونو د ماشومانو د صندوق(یونیسف) په یوه نوي راپور کې ویل شوي دي چې په ټوله نړۍ کې د درې سوه میلیونه په شاو خوا کې ماشومان د ککړې هوا د تنفس له جدي ستونزې سره مخ دي او کیدای شي چې له ډیرو سترو ستونزو سره مخ شي او د دوی مخ پر ودې مغزو ته صدمه ورسوي.
او زه ډاډه یم چې زمور په ټولنه کې د دې ماشومانو ـ چې د ککړې هوا د تنفس له جدي ستونزې سره مخ دي ـ د شته والي سلنه د نورو ټولنو او هیوادونو په پرتله څو، څو ځلې ډیره ده.
ټول افغانستان، په تیره ماشومان او کوچنیان د تاوتریخوالي له سونامي سره مخ وو او اوس هم ور سره لاس ګریوان دي، په همدې دلیل زمور ټولنه، په تیره ماشومان او کوچنیان ډیرې څارنې او پاملرنې ته اړتیا لري. که د اوسني نسل مشران ماشومانو او کوچنیانو ته د تاوتریخوالي په پایله کې د رسیدلو ټپونو او دردونو درملنه په علمي او رواني ډول نه شي کولای، دومره خو باید وشي چې اوسنی روان تاوتریخوالی ودروو او که هیڅ نه شو کولای، د همدې روان تاوتریخوالي پرضد خپل غږ پورته کړو او که آرام او غلي لاس تر زنې کینو، نو...

زمور ټولنه، زمور خلک او زمور د څو نسلونو زړه او ماغزه د جګړې په لوګیو او کرکې لړل شوي دي، هغه نا دودې چې له دوی سره شوي دي، د هغو په وجه دوی له عقدو او کرکې سره

یو ځای زیږیدلي، د همدې ستونزو په لومو او دایره کې را لوی شوي دي، له همدې رواني ستونزو سره یې ژوند کړی دی او اوس هم ور سره لاس ګریوان دي. دا د ټولو لوستو او په تیره سیاسیونو او قلموالو سترە دنده ده چې د دې ستونزو په حلولو او له منځه وړلو کې، له خپلو ټولو امکاناتو نه په استفادې سره، په ډیر زړه سوي خپلې وروستۍ هلې ځلې تر سره کړي او په دې باب عملي یو څه تر سره کړي.
موږ باید په دې باب جدي فکر وکړو چې د بیلابیلو ښونیزو او روزنیزو پروګرامو له لارې، په تیره د ادبیاتو له هنر نه په استفادې سره، یا د ادبیاتو د هنر په وسیله، چې له عاطفي پلوه ښه غني دی، د خلکو له زړونو او ذهنونو څخه د بې باورۍ، کینې، جګړې او کرکې لوګی، زړې او ریښې را وباسو او په ځای یې د مینې، عاطفې او باور ګلان وکرو.
موږ باید جدي هوډ او اقدام وکړو چې څنګه کولای شو د ادبیاتو د هنر په وسیله له ماشومانو او کوچنیانو سره د روان تاو تریخوالي مخه ونیسو او په ځای یې علمي او محبت آمیزه چلند غوره کړو، دا علمي چلند په یوه ټولمنلي قانون باندې بدل کړو او په دې ډول د خپلې راتلونکې د بربادۍ او سوځیدو مخه ونیسو.

له نن څخه شاو خوا پنځه میاشتې وړاندې ما د دې لړۍ په لومړۍ برخه (له ماشومانو او کوچنیانو سره
د تاوتریخوالي ستونزه، لومړۍ برخه) کې، د ماشومانو او کوچنیانو د روزنې او زدکړو په برخه کې، د کوچنیانو ادبیاتو ته د پاملرنې نه مخکې، یوې بلې موضوع ته داسې اشاره کړې وه:

«زه فکر کوم چې د ماشومانو او کوچنیانو د روزلو په پروسه کې د دوی د ادبیاتو له رامنځ ته کولو او غني کولو نه مخکې باید د هغه تاو تریخوالي مخه ونیول شي چې زموږ د ټولنې

ماشومان او کوچنیان ور سره مخ دي. د کور له چاپیریال نه نیولي تر کوڅې، له کوڅې نیولي تر ورکتون (که وي)، له ورکتون نیولي تر ښونځي او له ښونځي نیولي بیا تر ټولنې پورې . زمور په ټولنه کې د ماشومانو او کوچنیانو پر ضد تاوتریخوالی د یوې داسې نه لیدونکې سونامي حیثیت لري چې زمور د ټولنې په یوې محسوسې اوعیني ستونزې بدله شوې ده او دا سونامي هر نسل، هره لسیزه، هر کال، هره میاشت هره اونۍ، هره ورځ، هر ساعت، هره دقیقه او هره شیبه د سل ګونو او زرګونو ماشومانو او کوچنیانو اوسنی او راتلونکی ژوند ځپې او د تباهۍ کندې ته یې سر له اوسه ور پورې وهي.»

ځنګه چې ما د دې مقالو په تیرو برخو کې هم له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي پر ډولونو خبرې کړې وې، په هغو ډولونو کې یې یو ډول چې زمور په ټولنه کې یا د چا ور ته پام نه دی او که د یو نیم ور ته پام هم وي، دومره په جدي سترګه نه ور ته ګوري، د ټولنې ډیره سلنه خلک یوازې له ماشومانو او کوچنیانو سره د جنسي تاو تریخوالي په باب فکر کوي، او د ماشومانو او کوچنیانو روحي زوروني ته یا د چا پام نه دی او که وي هم دومره یې مهمه نه ګڼي.

په افغانستان کې که هر ولایت، هر ښار، هر کلی او یا هر کور په نظر کې ونیول شي او تر ځیرنې لاندې ونیول شي، هلته به له ماشوم سره د تاوتریخوالي یوه نه، بلکې ډیرې بیلګې ولیدل شي. د ماشومانو او کوچنیانو روحي زورونه سره له دې چې د تاوتریخوالي د نورو ډولونو په پرتله لوړه سلنه لري، خو د چا ور ته پام نه دی. نه اړوندې اداري سر پسې ګرځوي او نه هم د کورنیو ور ته پام دی، په داسې حال کې ښایي د روحي زوروني او تاوتریخوالي پایلې، د تاوتریخوالي له نورو ډولونو نه خطرناکې وي او په نتیجه کې ماشومان او کوچنیان هم له رواني پلوه او هم له صحي او فزیکي پلوه د تباهۍ کندې ته ور پورې وهي.

د امریکا د کلفورنیا په پوهنتون کې د اروا پوهنې یوه څیړونکې په دې برخه کې داسې وایي: «د ماشوم زرورنې ډیره برخه، ماشومانو ته د عاطفي نه پاملرنې زیږنده ده، چې په بیلابیلو ډولونو تر سره کیږي. لکه:

ـ روغتیایي لاربښوونو ته نه پاملرنه،

ـ لوړه یا خوراکي توکو ته د ماشومانو او کوچنیانو نه لاسرسی،

ـ د ماشوم او کوچني جسمي او روحي ودې ته نه پاملرنه،

ـ ماشوم او کوچني ته داسې نه پاملرنه چې هغه له مخدره توکو سره د روږدي کیدو پولې ته ورسیږي،

ـ د ماشوم او کوچني زدکړو ته نه پاملرنه...»

ځنګه چې ما مخکې هم یادونه کړې وه، اوس بیا هم ټینګار کوم چې که په ماشومانو او کوچنیانو کې د تاوتریخوالي ریښې لټول کیږي، لومړی باید له کورنۍ څخه راپیل شي، ځکه چې له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي د ډیرو برخو سر چینه کورنۍ ده، په تیره د رواني او فزیکي تاوتریخوالي ریښې. مثلاً په کورنیو کې ماشومانو او کوچنیانو ته د میندو او پلرونو عاطفي نه پاملرنه، له وړو سره رواني تاوتریخوالی دی چې په راتلونکي ژوند کې هغوی له رنګارنګ ستونزو مخکې کولای شي.

له هغو ماشومانو او کوچنیانو سره چې میندو پلرونو عاطفي بې توجهي کړې وي، هغوی تل ګوشه نشینه وي او له خپلو همځلو او ټولنې نه ځان لرې ساتي، کله چې دا ډول ماشومان له ټولنې او همځولو نه لرې وي، د هغوی پر بدني او عصبي ودې باندې منفي اثرات پرېښودای شي او په پای کې یو معیوب انسان ور نه جوړیدای شي.
زه یې بیا په تکرار سره وایم چې: ټول افغانستان، په تیره ماشومان او کوچنیان د تاوتریخوالي له سونامي سره مخ وو او اوس هم ور سره لاس ګریوان دي، په همدې دلیل زمونږ ټولنه، په تیره ماشومان او کوچنیان ډیرې ځارنې او پاملرنې ته اړتیا لري. که د اوسني نسل مشران، ماشومانو او کوچنیانو ته د تاوتریخوالي په پایله کې د رسیدلو ټپونو او دردونو درملنه په علمي او رواني ډول نه شي کوالی، دومره خو باید وشي چې اوسنی روان تاوتریخوالی ودروي او که هیڅ نه شو کوالی، د همدې روان تاوتریخوالي پرضد خپل غږ پورته کړو او که آرام او غلي لاس تر زنې کینو، نو...

زمونږ ټولنه، زمونږ خلک او زمونږ د ځو نسلونو زړه او ماغزه د جګړې په لوګیو او د کرکې په زهرو لړل شوي دي، هغه نا دودې چې له دوی سره شوي دي، د هغو په وجه دوی له عقدو او کرکې سره یو ځای زیږیدلي، د همدې ستونزو په لومو او دایره کې را لوی شوي دي، له همدې رواني ستونزو سره یې ژوند کړی دی او اوس هم ور سره لاس ګریوان دي.
دا د ټولو لوستو او په تیره سیاسیونو او قلموالو ستره دنده ده چې د دې ستونزو په حلولو او له منځه وړلو کې، له خپلو ټولو امکاناتو نه په استفادې سره، په ډیر زړه سوي خپلې وروستۍ هلې ځلې تر سره کړي او په دې باب عملي یو څه تر سره کړي.

د ماشوم د حقونو په رنا کې،
که د افغانستان ټولنه، په ټول کې
و ارزول شي، داسې باید و ویل شي
چې زمونږ ټولنه د ماشومانو او کوچنیانو له
پاره د مځکې پر مخ د یوه ریښتیني دوزخ حیثیت لري.

تاوتریخوالی، په تیره له ماشومانو او کوچنیانو سره تاوتریخوالی په ټوله نړۍ کې یوه منفي پدیده ده، په بدو یادیږي، خو بیا هم دا عمل په نړیواله کچه شته او په تیره زمونږ په ټولنه کې داسې برید ته رسیدلی دی چې یوازې د یوې سترې غمیزې نوم ښه صدق ور باندې کولای شي.

له ماشومانو او کوچنیانو سره تاوتریخوالی اوس څه په نړیواله سطحه او څه زمونږ د وطن او ټولنې په کچه کومه نا آشنا پدیده نه، بلکې ډیری یې پیژني او په دې هم یا لږ یا ډیر پوهیږي چې له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي عمل یو منفي عمل دی، خو بیا هم په بیلابیلو ډولولونو تر سره کیږي، د منفي پایلو په باب یې لږ کسان پوهیږي چې څومره ورانونکې څېې لري. همدا اوس که په ټولنه کې د ډیری نا خوالو رواني ریښې را وسپړل شي، مالومه به شي چې ریښې یې په هغه تاوتریخوالي کې نغښتې دي، چې په کوچنیوالي کې له ماشومانو او کوچنیانو سره شوي دي.

له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي ډیره سلنه د لویانو په هغو نه پاملرنو کې ریښې لرلای شي چې له وړو سره په بیلابیلو بڼو تر سره شوي دي. ماشومانو او کوچنیانو ته نه پاملرنه په هره برخه کې، په هره بڼه چې وي، او په هر حالت کې چې وي، نا سم، غیر عاطفي او منفي کار دی، خو په دغو لاندو برخو کې نه پاملرنه د ماشوم او کوچني په راتلونکي ژوند کې ژوري منفي اغیزې درلودلای شي:

ـ د ماشوم او کوچني صحي مسایلو ته نه پاملرنه،
ـ له خوراکي توکو نه د ماشومانو او کوچنیانو بې برخې کیدل یا بې برخې کول،

ـ د ماشوم او کوچني جسمي او روحي ودې ته نه پاملرنه،

ـ ماشوم او کوچنی په داسې حالت کې پریښودل او هغه ته نه پاملرنه چې هغه دې مخدره توکو ته لاسرسی پیدا کړي او د هغو د مضراتو د خطر په دایره کې راګیر شي،

ـ دغه راز له ټولو نه مهمه دا چې ماشوم او کوچني ته دومره نه پاملرنه او په داسې چاپېریال کې یې ساتنه او لویونه چې هغه دې له زدکړو محروم او لرې پاتې شي.

هغه ماشومان او کوچنیان چې په کورنۍ کې دننه او یا له کورنۍ نه د باندې، له جسمي او روحي پلوه د لویانو د نه پاملرنې په دایره کې را ایساریږي، هغوی په خپل راتلونکي ژوند کې له بیلابیلو روحي او جسمي نا خوالو سره مخ وي، په کورنۍ او ټولنه کې ډیر منزوي، وي او له خپلو همځولو او د کورنۍ له غړو سره یې اړیکي ډیرې لږې او کمزورې وي او دغه حالت د دغسې ماشومانو او کوچنیانو پر رواني روغتیا او د اعصابو پر ښه والي ډیره نا وړه اغیزه کولای شي.

دغه راز که ماشوم او کوچنی په کوچنیوالي کې د نورو محرومیتونو د منفي اغیز ترڅنګ د جنسي تاوتریخوالي مزه هم څکلي وي، نو د هغه راتلونکی شخصیت له رواني او عاطفي پلوه دومره تاواني کیږي، چې رغول یې ستونزمن نه، بلکې ناشوني وي. حتی که په کورنۍ کې د ننه د یادو ناخوالو څخه کومه یوه موجوده وي او په څوځلي د ماشوم او کوچني په مخ کې تکرار شي، د ماشوم په شخصیت باندې دومره نا وړه اغیز کوي، تر دې بریده چې د هغه رواني او عاطفي نړۍ به د هغه په راتلونکي ژوند کې له رواني ټپونو څخه ډکه وي.

زمور په ټولنه کې رواني عملي او عیني ستونزو دا ثابته کړې ده چې په کوچنیانو کې سترس، عاطفي او رواني ستونزې، په نیغه د ماشوم زورنې، وهلو ټکولو سره ژوړې ریښې لري. په کورنۍ کې دننه د لویانو په منځ کې هر ډول ستونزې چې رامنځ ته کیږي، باید هڅه وشي چې ماشومان او کوچنیان له هغو څخه لرې وساتل شي. په دې چې له لویانو نه ډیر ژر ماشومان او کوچنیان هغه منفي کړه وړه اغیزمن کولای شي. د ساري په ډول په یوې کورنۍ د کوم مشر نا روغه کیدل، مړینه، د ښځې او میړه په منځ کې د ګډ ژوند ستونزې او...

که د مشرانو له لوري د داسې ستونزو د رامنځ ته کیدو په وخت کې که په علمي ډول د ماشومانو او کوچنیانو جسمي او رواني مسایلو ته پاملره و نه شي او هغوی د دې ستونزو د منفي څپو په دایره کې واقع کړای شي، دا ماشومانو او کوچنیانو ته د نه پاملرنې لوی ډولونه دي او پایلې به یې ژر یا وروسته نه یوازې د کورنۍ ماشوم او کوچني ته منفي او ورانونکي وي، بلکې د کورنۍ د ټولو غړو له پاره به منفي نتایج ولري.

زمور په ټولنه کې تجربو په وار، وار ښوولي ده چې هغه کورنۍ او مینډې پلرونه چې له فقر سره لاس ګریوان وي، ډیر سترس لري او تل پریشانه او خوا بدي وي؛ دوی تل خپلو بچو ته پوره پاملرنه، نه شي کولای، نو هماغه ده چې ماشوم او کوچنی له ډیرو عاطفي او جسمي ښیګڼو محروم او د رواني او جسمي کړاوونو زمینه ور ته برابریږي چې دا خپله له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي یو ډول شمیرل کیږي. هغه کوچنیان چې په کم سن کې له داسې حالاتو سره مخ وي، په لویوالي کې په رواني او جسمي ستونزو د اخته کیدو ښه زمینه ور ته برابریدی شي.

له هغه چا سره چې په کوچنیوالي کې ډیر تاوتریخوالی شوی وي او د همدې تاوتریخوالي سره یو ځای لوی شوی وي، په لویوالي کې هغوی خپله د رنګارنګ تاوترخوالي مسببین کیدای شي، ځکه چې د تاوتریخوالي رنګارنګ بیلګې دوی له ماشومو الي نه د خپل ذهن په تاخانو کې ساتلي وي، پر دوی دغه منفي تجربې عملي شوې وي، ځکه یې په لویوالي کې بیرته پر بل نسل یا نورو ماشومانو باندې تطبیقوي.

زمور په ټولنه کې په سلهاوو لا زرهاوو ځلي د کم سن د ودونو بیلګې لیدل شوې دي او همدا اوس هم دا غمیزه روانه ده. تجربو ثابته کړې ده چې د لږ سن درلودونکي مینډې پلرونه، په تیره کم سنه مینډې، چې زمور په ټولنه کې یې بیلګې ډیرې دي، د ټاکلې تجربې د نه درلودلو او د ټاکلو شیانو د نه پوهیدنې په صورت کې خپلو بچیانو ته پوره څه چې، لږه پاملرنه هم نه شي کولای، نو هماغه ده چې پر ماشوم او کوچني باندې رنګارنګ ستونزې غالبیږي او همدا نه پاملرنه هغوی له ډیرو ستونزو سره مخامخ کولای شي، نو ځکه ماشوم او کوچني ته د کم سنه مینډو پلرونه نه پاملرنه په خپله د تاو تریخوالي یو ورانونکی ډول دی چې د ماشوم او کوچني جسمي او رواني روغتیا ته ژور ټپونه ورکولای شي.

دغه راز زمونږ په ټولنه کې تجربو دا هم ښوولې ده چې د ماشومانو او کوچنیانو د پاملرنې او نه پاملرنې په برخه کې، د بې سواده میندو پلرونو او باسواده میندو پلرونو د چلن په منځ کې لوی توپیر لیدل کیږي. دغه راز د لږ تحصیل درلودنکي میندې پلرونو او د ډیرو زدکړو خاوند میندې او پلرونو د چلندونو په منځ کې لوی توپیر موجود وي. تجربو ښولې ده چې د باسواده او لوړو زدکړو درلودونکي میندې پلرونو توجه ماشومانو او کوچنیانو ته ډیره وي او له هغو سره د چلن په څرنګوالي باندې هم ښه پوهیږي او په نسبي ډول له بې سوادو میندو پلرونو نه ډیره پوهه لري چې باید ماشومانو او کوچنیانو ته څه ډول پاملرنه وشي.

دغه راز هغه ډله کوچنیان چې په نا امنه ټولنه کې ژیږي، رالویږي او هره ورځ نا امني ګوري او پر خپل بدن او روان باندې یې تجربه کوي، هغوی په راتلونکي ژوند کې ډیر بې اعتباره او د نا امنۍ احساس کوي او د ډیر سترس درلودونکي وي. چې دا هم د ټولنیز تاوتریخوالي په تر ټولو خطرناکو ډولونو کې راتلای شي.

که همدا اوس د تاوتریخوالي په ترویج کې د ټولنې او رسنیو پر رول خبرې وکړو، ویلای شم چې له میندو پلرونو او له کورنیو نه د میډیا بیلابیل ډولونه د تاوتریخوالي په ترویج کې زښت ډیر رول لري. هره ورځ د جګړې خبر، د وژلو خبر، د چاډونو خبر د غلاوو او شکونو خبر او...

د ساري ډول چیرې چاډونه کیږي، مثلاً یو تلویزیون د خپل کانال او خپرونو د مهمووالي او شهرت له پاره غواړي د همدې چاودنې خبر لومړی او ښه غوږ او څورب خپور کړي. په چاودنه کې پنځه مړه پنځه څلویښت ټپیان شوي وي، دوی نه وایي چې ۵ مړه او ۴۵ ټپیان دي، دوی وایي چې په چاډونه کې پنځوس تنو ته مرګ ژوبله واوښته. خلک نه پوهیږي چې څو مړه دي او څو ټپیان دي. چې دا په خپله په ټولنه کې د تاوتریخوالي د رواجولو سبب کیدای شي.
دغه راز تجربو ښوولې ده چې زمونږ ډیرې تلویزیوني کانالونه جنګي فلمونه خپروي، چې دا په خپله پر ماشومانو او کوچنیانو کې د تاوتریخوالی زړې کري. دلته ډیر مسولیت میندو پلرونو ته ور له غاړې دی چې ماشوم او کوچني ته د څه ډول پروګرامونو د لیدلو اجازه ورکړي او له کومو یې منع کړي.

په دې ډول لیدل کیږي چې زمونږ په ټولنه کې ماشومان او کوچنیان له څلورو خواوو نه د تاوتریخوالي د سوځونکو لمبو په دایره کې را ګیر وي. په کورنۍ کې تاتریخوالی، په ښونځي کې وهل ټکول، په کوڅه کې زورول او تښتول، په ټولنه کې هر ډول تاوتریخوالی او په پای کې د میډیا له لوري د عاطفي او معلوماتي مسایلو پر ځای، جنګي فلمونه او جنګي خبرونه او ډیر ځلې په خپلو سترګو د چاوددنو او وژنو لیدل؛ دا هر څه تا تریخوالی دی.

په دغسې شرایطو کې باید لومړني مثبت ګامونه له فرد نه، له مور نه، له پلار نه، له میندو پلرونو نه را پیل شي او په مثبت ډول له کورنۍ نه د کار او ښوونځي او بیا په ټولنه کې رواج کړای شي او میډیا کې دې هم د مسلکي کسانو په ګمارلو سره د منفي شیانو د مخنیوي په خاطر هلې ځلې پیل شي.

څنګه کولای شو چې له ماشومانو او کوچنیانو سره د جنسي تاوتریخوالي مخه ونیسو؟

له هر څه مخکې د دې خبرې یادول اړین ګڼم چې د نورو ټولنو او نورو خلکو په پرتله زمونږ ټولنه او خلک په لږ نه، بلکې ډیر توپیر کې سره واقع دي. افغانان د ژوند په هره برخه کې له نورو سره په توپیر کې دي، حتی له خپلو ګاونډیانو سره؛ د همدې له پاره که پر تاوتریخوالي

خبرې کیږي هم د افغاني ټولنې د ځانګړنو په نظر کې نیولو سره باید خبرې پرې وشي او که له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي پر لارو چارو هم څوک بحث کوي، باید د افغاني ټولنې د ځانګړو رواجونو او نرخونو ته په کتو سره دا کار تر سره شي.

ټولې میندې او ټول پلرونه په کورنۍ چاپیریال کې دننه، باید پرته له ستونزو نه هغه څه تر سره کړي چې له ماشومانو سره د جنسي تاوتریخوالي په مخنیوي کې ډیر اساسي رول لري.

هیڅ کله اړینه نه ده چې میندې پلرونه دې فکر وکړي چې له لویو ستونزو سره مخ دي، دوی کولای شي په ډیرو ساده الفاظو سره ماشومان پوه کړي چې په ورځني ژوند کې باید څه وکړي او له خپلو مشرانو سره څه ډول چلن وکړي، څو د دې زمینه مساعده نه شي چې د ماشومانو او مشرانو اړیکي دې د خړپړتیا تر بریده ورسیږي، البته هغه میندې پلرونه چې سواد لري او د لوړو زدکړو خاوندان دي او د معلوماتو کچه یې لوړه ده، په دې کار کې به ډیر بریالي وي. دوی کولای شي له خپلو لوستل شوو او لاس لرلو معلوماتو نه په استفادې سره، هر کله ماشوم ته ټاکلې او ځانګړې لارښونې وکړي.

دا ډیره اړینه ده چې ماشوم پوه کړای شي چې دوی خوندي دي او په امن چاپیریال کې ژوند لري، او د دې مفهوم لیږدول او ماشوم ته یې ویل په یوه وار نه کیږي، باید د ورځني ژوند په لړ کې څو ځلې ورته و ویل شي او پوه کړای شي.

دا په یاد ولرئ چې که ماشوم د دې خبرو د اوریدو یا پوهیدو له پاره چمتو نه وي، ډیر ټینګار کول هم ښه نه دي، حتی میندې پلرونه کولای شي چې له خبرو نه سوا د ځینو لوبو په ترڅ کې هم دا موضوعات ورته بیا، بیا و وایي او له دې وړاندې په هر ډول چې ماشوم او کوچنی ځان آرامه احساسوي، په هغه ډول او هغه حالت کې دې ور ته و ویل شي.
د دې له پاره چې له جنسي پلوه ماشوم د امنیت او خوندیتوب احساس وکړي، باید میندې پلرونه یې پوه کړي چې د لمبلو په وخت کې مور یا پلار او د صحي معایناتو په وخت کې ډاکټر حق لري چې د ماشومانو په بدن لاس و وهي، خو شرط به یې دا وي چې مخکې له مخکې ماشوم په دې کار خبر کړي او اجازه ور نه وغوښتل شي، د ماشوم له اجازې پرته هیڅ څوک حق نه لري چې د ماشوم بدن لمس کړي، په داسې مواردو کې ماشوم د «نه» ویلو حق هم لري.

د میندو پلرونو دنده ده چې ماشوم ته د «نه» ویل ور زده کړي، «نه» ویل د ماشوم حق دی، څو چې د یوه کار کولو ته ماشوم ذهناً چمتو نه وي، په جبر او زور وربانديې د څه منل سم او علمي کار نه دی. زموږ په ټولنه کې ښایي داسې و انګیرل شي چې: هر هغه ماشوم چې «نه» وایي بې تربیه او بد ماشوم دی، په داسې حال کې چې د متمدنو او پرمختللو ټولنو مثبتو تجربو دا ثابته کړې ده چې میندې او پلرونه باید ماشوم ته په ځینو مواردو کې د «نه» ویل ورزده کړي. «نه» ویل د ماشوم حق دی. که څوک په ماشوم د جنسي تیري تکل وکړي او ماشوم «نه» ورته و وایي، دا څه بدي لري؟ په دې ډول ماشوم دا زده کوي چې د خپل بدن او د خپلو احساساتو اختیار په خپله لري.

میندې او پلرونه دا باید ماشوم ته ور زده کړي چې راز باید راز پاتې نه شي، هر هغه څه چې دی رنځوي او د راز په ډول یې ذهناً په عذابوي، باید خپلو میندو او خپلو پلرونو ته یې و وایي. میندې او پلرونه باید په دې پوه شي چې د ماشوم زوروني تر ټولو اصلي عامل د رازونو پټول دي. ماشوم باید په دې پوه کړای شي: هر هغه څه چې د ده په خوښه نه وي او د ده د آزار سبب کیږي، باید پټ پاتې نه شي.

ماشوم باید پوه کړای شي چې که ډار، پریشاني او منفي احساسات د ده ګناه نه ده او د هغو ویل به دوی ته کومه ستونزه نه جوړوي. ماشوم باید پوه کړای شي چې داسې رازونه او ستونزې له میندو پلرونه نه علاوه، دوی کولای شي له خپلو خویندو وروڼو، نږدې کورنیو دوستانو، ښوونکو، روان پیژندونکو او ډاکترانو سره هم شریک کړي.
له مور پلار او ډاکتر نه پرته، هر چا چې د ماشوم د بدن د لمسولو تکل وکړ، ماشوم حق لري چې شکایت وکړي او د اعتماد وړ شخص ته راپور ورکړي او خپل شکایت ور ورسوي.

د ماشوم د بدن د لمسولو په برخه کې باید و ویل شي چې د ماشوم ډارول او تهدیدول هم جُرم ګڼل کیږي، خو له بده مرغه چې زموږ په ټولنه کې د یوه قوي حکومت او په دې برخه کې د یوه ټاکلي قانون د نشتوالي او د ماشوم د حقونو د نه مراعاتولو له کبله، ډیر ځلې د ډارولو او تهدید نه په استفادې سره د ماشومانو حقونه تر پښو لاندې شوي دي او حتی د همدې ډارولو او تهدید نه په اسفادې سره پر ماشومانو جنسي تیري هم شوي دي چې د ځینو شکایتونه او غږونه تر میډیا پورې هم رسیدلي دي.

لکه مخکې چې یادونه وشوه هغه حقونه چې ماشومان او کوچنیان په پرمختللو ټولنو کې لري، په افغانستان کې یې نه لري او که چیرې د کاغذ پر مخ لیکل شوي هم وي، ځوک یې نه مراعاتوي او نه ور پسې ګرځي. **د ماشوم د حقونو اړوند، که د افغانستان ټولنه، په ټول کې و ارزول شي، داسې باید و ویل شي چې زموږ ټولنه د ماشومانو او کوچنیانو له پاره د مځکې پر مخ د یوه ریښتیني دوزخ حیثیت لري.**

د تاوتریخوالي له ډولونو څخه هر ډول چې تاسو را واخلئ او دا ماشومان په کې و ارزوئ، لیدل کیږي چې د زیږیدو له ورځې چې د دوی حقونه تر پښو لاندې کیږي بیا تر پایه چې دوی د ماشومتوب له نړۍ نه د لویانو د ژوند دایرې پښه ور ږدي، حقونه یې نه مراعاتیږي.

له بده شامته زموږ د ټولنې جوړښت او روابط له هره اړخه چې وڅیړل شي د اوس له پاره داسې راغلي یا داسې عیار شوي دي چې : پرته له دې چې د ټولنې وکړي پوه شي، د ماشوم زوروني شرایط په کې برابر کړای شوي دي. د ملګرو ملتونونو د روغتیایی سازمان **(WHO)** د تعریف له مخې: «ماشوم زورونه هر هغه عمل یا نظر ته ویل کیږي چې د ماشوم وجود ته، د ماشوم روغتیا ته، د ماشوم روان ته او د ماشوم نیکمرغۍ ته د تهدید یا ضرر رسولو بڼه ولري چې لومړني او اصلي عاملین یې میندې پلرونه او مسؤل کسان ګڼل کیږي.»

پرته له شکه چې که په افغانستان کې د هرې برخې د وراني دلایل او ریښې ولټول شي، پړه یې پر جګړې او د جګړې پر دوام باندې ور اچول کیږي، له هغو نه یو هم د ماشومانو د حقونو تر پښو لاندې کیدل او له ماشومانو سره تاتریخوال؛ خو له پیل نه بیا تر نن پورې هیڅ چا و نه ویل چې:

ـ دا جګړه چا پیل کړه؟

ـ دا جګړه یې ولې پیل کړه؟

ـ دا جګړه ولې نه بندیږي؟

ـ دځوک او کوم دلایل د جګړې د دوام سبب دي او ولې؟

ټول هغه کسان، ګوندونه، تنظيمونه او ډلې ټپلې چې يو بل ته د پره ګوته نيسي، په خپله د چګړې عاملين او د نورو نا روا کارونو تر څنګ د ماشومانو د حقونو تر پښو لاندې کونکي دي. د جنګي ډلو ټپلو په رسمي او غير رسمي قوانينو کې د ماشوم حقونه هيڅ ډول تعريف او رسميت نه لري.

هغه عوامل چې زمور په ټولنه کې د ماشوم زوروني اصلي لاملونه دي، هغه هم له جګړې او جګړه ايزو شرايطو پورې تړل کيږي. د روان پيژندنې کارپوه ښاغلی جعفر احمدی وايي: په افغانستان کې ماشوم رورونه دوه سببونه يا عوامل لري: ټولنيزې ستونزې او د مينډو پلرونو د وضعيت څرګوال.

په عام ډول د هرې ستونزې لکۍ په جګړو پورې نشلول کيږي. همدا اوس په افغانستان کې ګڼ شمير ماشومان او کوچنيانو د جګړې په پايله کې خپل مينډې او پلرونه له لاسه ورکړي دي، دا خپله له ماشومانو او کوچنيانو سره د تاوتريخوالي هغه ډول دی چې له ناورين نه هم اوښتې ده چې د همدې ماشومانو او کوچنيانو ټول ژوند يې ور برباد کړی دی.د افغانسان رسمي منابع د هغو ماشومانو شمير چې د جګړې له کبله بې پلاره شوي دي درې سوه زره ښيي. په دې برخه کې دا د وروستي ګزارش لنډيز دی:

«د افغانستان د کار او ټولنيزو چارو وزارت وايي په دغه هېواد کې نژدې ۳۰۰ زره ماشومان بې سرپرسته دي. په دوی کې يوازې څلور سلنو ته دولتي او خصوصي پالنځايونه يا روزنځايونه شته.
اوس چارواکي وايي غواړي د افغانستان په څلورو زونونو کې نوي پالنځايونه جوړوي.»

خو زه فکر کوم چې دا دحل لار نه ده، د حل د لارې لومړی ګام د جګړې درول او د ماشوم د حقونو ته په درنه سترګه کتل او مراعاتول دي.

ښاغلی احمدي د ټولنيزو ستونزو په ډله کې اقتصادي فقر او فرهنګي ستونزو ته، په علمي او مستندو دلايلو سره اشاره کوي او دا شيي چې له اقتصادي فقر نه را پيدا شوې ستونزې څنګه يو ماشوم ته په ورځني ژوند کې د دې زمينه باربروي چې د ده حقونه دې تر پښو لاندې شي، پر ده دې د جنسي تيري زمينه برابره شي او...

اوس ټول څيړونکي او د ماشوم د حقونو مدافعين او پلويان په دې پوهيږي او عيني شواهدو هم دا ښوولې ده چې زمور په ټولنه کې د ټوپکي واکدارۍ په حاکميدو سره ځينو داسې نا منلي او نا وړه دودونه تقريباً د يوه قانون بڼه غوره کړې ده، چې د نړۍ په هيڅ ځای او هيڅ واکدارۍ کې يې ساری نه شته، لکه «بچه بازي».

د روان پيژندنې کارپوه ښاغلی جعفر احمدی د خپل جالب بحث په لړ کې زمور په ټولنه کې د «بچه بازي» نا وړه دود ته داسې اشاره کړې ده:

«د افغانستان په ځينو سيمو کې بچه بازي په يوه دود باندې بدله شوې ده چې اصلي عاملين يې سيمه ايز زوراکان دي»

هغه څه چې د «بچه بازي» په ترڅ کې له ماشوم سره کيږي، که له علمي او رواني پلوه په ژوره توګه وڅيړل شي، په حقيقت کې په ژوندينې د تل له پاره د ماشوم د روان وژل دي، د دې

کارونو په پایله کې ماشوم ته دومره رواني صدمه رسیږي، چې د راتلونکي ژوند ټولې نا خوالې یې له همدې ستونزې نه سر چینه اخیستلای شي.
په افغانستان کې د ماشوم زوروني له پاره بل چاپیریال له کورنۍ نه د باندې د ښوونځي چاپیریال دی.

په افغانستان کې د ښونځي چاپیریال د پرمختللي نړۍ د ښونځیو له چاپیریال سره دومره توپیر لري چې هیڅ د مقایسې وړ نه دی. د افغنستان د ښونځیو په چاپیریال کې د نورو ګڼو ستونزو تر څنګ اصلي ستونزه د مسلکي او په خپلو رشتو باندې د پوهو او مسلکي ښونکو نه شتون دی، کله چې خپله ښونکي په څه پوه نه شي او ګټط ستونزې ولري، څنګه کولای شي چې زده کونکي ته څه ور زده کړي. زده کونکي ماشومان د ژوند ډیره وخت د ښوونځي په چاپیریال کې تیروي او د ښونځي په چاپیریال کې له بده مرغه چې تر ښیګڼو بد ګڼې او منفي شیان ډیر دي لکه:

ـ له ګڼو ستونزو ن
ـ له زده کونکو سره په بیلابیلو نومونو تبعیض،
ـ تحقیر او توهین،
ـ او له ټولو نه مهمه او خطر ناکه مسأله د ماشوم بدني تنبه ده.

د افغانستان د ښونځیو په چاپیریال کې دا او دې ته ورته نورې ګڼې ستونزې د دې سبب کیږي چې د ماشومانو د جسمي او رواني زوروني له پاره زمینه برابره کړي چې په پایله کې یې له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي زمینه برابرېږي چې د ټولو مسببین مشران دي.

زمونږ په ټولنه کې اقتصادي فقر او فرهنګي فقر لاس سره یو کړی او له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي په برخه کې یې داسې غمیزه رامنځ ته کړې ده چې مخنیوی او اصلاح یې لویه حوصله او ډیر وخت ته اړتیا لري.

له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي په پایله کې د ماشوم او کوچني چغې او ناري لکه د اور لوګی پاس خیژي ، خو زمونږ په ټولنه کې دغه ناري سوري مشران نه اوري، د تاوتریخوالی عاملین خو یې بیخي نه اوري، هیڅ څوک یې نه اوري، دا ځکه چې زمونږ په ټولنه کې، له ماشوم سره تاوتریخوالی تقریباً په یوه قانون بدل شوی دی او دا حالت اوس د یوې سترې غمیزې تر بریده پورې رسیدلی دی.

زمونږ په هیواد افغانستان کې او په تیره بیا زمونږ پر ټولنه باندې د ناوړه سنتي دودونو او رواجونو په سیوري کې، د ماشومانو او کوچنیانو د حقونو د تر پښو کولو زمینه ډیره ښه مساعده ده او د اشخاصو او کورنیو د آبرو د ساتلو په غرض، هغه څه چې په ماشومانو او کوچنیانو باندې، په تیره نجونو باندې کیږي؛ اصلا د هیڅ ډول تورو او جملاتو په چوکاټ کې نه شي تشریح کیدلای. د ننګ، غیرت، آب آبرو او... د ساتلو په غرض د ماشومانو او کوچنیانو ټول ژوند د بربادۍ سوځیدونکي اور ته اچول کیږي.

دا هغه خاموش تاوتریخوالی دی چې له کلونو او پیړیو پخوا زمونږ پر ټولنه حاکم دی او دا اوسني نسلونه او چیز فهمه خلک که د دې دودونو د له منځه وړلو له پاره څه وکړي ښه تر ښه، که نه په کلونو او پیړیو به راتلونکي نسلونه هم په دې اور کې وسوځي.

د جګړې د قانون د حاکمیت له کبله، په نجونو باندې د زورواکو د نه تیري په خاطر؛ ډیرې کورنۍ حاضریږي چې خپلې نا بالغه لونې په ډیر کم سن کې په میړونو کړي او په اصطلاح؟ خپله آبرو په ځای کړي، دا چې هغه ماشومه یا نا بالغه نجلۍ ټول عمر ژوند په خپله نه، بلکې لکه مریې د نورو په خوښه تیروي، خیر دی، مقصد دا چې د هغې د کورنۍ آبرو پر ځای وي. مانا دا چې له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي ډیره سلنه، پر ټولنه باندې د ناسمو او ناوړه دودونو د حاکمیت له کبله او د همدې دودنو د سیوري په دایره کې تر سره کیږي.

زمونږ په هیواد کې د یوه سالم او قوي حکومت د نشتوالي له کبله د هر ډول قانون مراعات او طرح ناشوني بریښي، ځکه چې د ټوپکي واکدارۍ په رامنځ ته کیدو سره، په لومړي ګام کې د هر ډول قانون د ناکامۍ وجه همدا ټوپکیان دي او بیا هغه کسان دي چې د میډیا په مخ کې د قانون او قانوني ژوند او کار چغې وهي، خو په عمل کې همدا د قانون رامنځ ته کونکي دي چې خپل وضعه کړي قوانین تر پښو لاندې کوي.

له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي د مخنیوي کار هغه وخت شونی دی چې په لومړي ګام کې په ټولنه کې د رایجو ناوړه دودونو او رواجونو ټولنیز بستر کې د دې دودونو ریښې وچې کړای شي. که دا نا وړه دودنونه بدل نه کړای شي، ډیر نور نسلونه به هم د همدې بلاوو خوراک شي.

زمونږ د ټولنې د هر قشر کور او ژوند ته چې ور نږدې شي، د ماشوم زوروني او له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي یوه نه، څو ـ څو بیلګې هره ورځ لا هر ساعت لیدلای شئ. له نورو رواني مسایلو نه که ور تیر شئ، د ماشوم او کوچني د بدني او جنسي زوروني بیلګې مو په هر کور او هره کوڅه کې تر سترګو کیدای شي. حتی ماشوم او کوچني ته نه پاملرنه او له هغو سره یوه عادي بې تفاوتي د هغوی ټول ژوند ګډ وډ کولای شي. د ساري په ډول که پر یوې باکره نجلۍ جنسي تیری کیږي، تیری کونکی به خپله وحشیانه جنسي غریزه په ډیرو لنډو شیبو کې ارضا کړي، خو «غم دی د لالي پر سر»، اصلي صدمه هغې نجلۍ ته رسیږي او ټول عمر یې زوروي چې تیری ور باندې شوی وي. هغه نجلۍ بیا نه څوک په کورنۍ کې مني او نه یې له کورنۍ نه د باندې څوک قبلوي، که یې مني یا یې قبلوي، ښایی یوازې د جنسي استفادې له پاره یې وکاروي او بس او هغه څه چې له متضرریږ سره شوي وي، هغه یې د عمر تر پایه زوروي او لکه دیوال چې ښوره خوري او په پای کې ړنګوي، د همدې جنسي زورزونې او تاوتریخوالي خاطرات هغه متضرر انسان لکه ښوره خوري، روح او روان یې په عذابوي او په پای کې په فزیکي ډول هم له منځه وړي.

ځینې کورنۍ او یا ځینې میندې پلرونه د ماشومانو او کوچنیانو سره خپل کړی یا کیدونکی تاوتریخوالی د «تنبه» تر نامه لاندې توجې کوي، چې دا هم سم کار نه دی. تنبیه، وهل ټکول نه دي، تنبه جسمي زورونه نه ده، تنبیه پرته له جسمي زورونې او وهلو ټکولو هم کیدای شي، مثلاً دا یو ډول تنبیه ده چې ماشوم ته و ویل شي چې: که دې داسې وکړل یاد ې داسې و نه کړل، نو بیا زه هغه وعده کړی کتاب یا پتلون نه در ته اخلم او یا په ورځ یا اونۍ کې چې تا ته یوه یا دوه یا لس روپۍ مور درکوي، هغه به در نه کړل شي.
په ځینو کورنیو کې د وهلو ټکولو په اثر له ماشوم او کوچني نه شین بانجان جوړ کړي، چې بیا و پوښتل شي چې ولې دې ماشوم یا کوچني په ډې ډول و واهه؟ بیا په هسکه غاړه وایي چې: تنبیه هم کله، کله ښه وي.
دلته دی چې له ماشومانو او کوچنیانو سره په چلن او یا تاوتریخوالي په کولو او نه کولو کې د میندو پلرونو او کورنیو د زدکړو کچه، مطالعه او د ماشوم روزنې په باب د دوی مالومات ځومره موثره واقع کیږي؟
زموږ د ټولنې د زکړو او پوهې کچه تر دې اندازې ټیټه ده چې همدا اوس هم تر اتیا سلنې ډیرې کورنۍ او مشران د ماشومانو او کوچنیانو د اصلاح له پاره د وهلو ټکولو او بدني تنبیه د نسخې پلویان دي او دوی په خپله دا نسخه پرخپلو ماشومانو او کوچنیانو باندې تطبیقوي.
ځنګه چې زموږ په هیواد کې په دې برخه کې کوم قانون نه شته، که وي هم ځوک یې نه تطبیقوي، د همدې ستونزو له کبله ټول هغه کسان چې له ماشومانو او کوچنیانو سره عملاً تاوتریخوال کوي، د معافیت د یوه غیر مریي قانون په دایره کې ځان امن احساسوي.
د همدې له پاره د دې برخې کار پوهان په دې نظر دي چې مخکې له دې چې ځوک د اولاد خاوند شي باید له ماشومانو او کوچنیانو سره د اړیکو ساتلو او د هغوی د پالنې او روزنې په برخه کې ځینې کورسونه او درسونه تعقیب کړي، خو زموږ په ټولنه کې یې په چا؟ چیرې؟ او ځنګه او په کومه بودجه باندې دا کار تر سره کوي؟
دلته «آبې ټوله بې» ده، دلته میندې پلرونه ځان او ماشوم ته ډوډۍ نه شي پیدا کولای، کورسونه او دا نورې کیسې خو لا په ځای پریږده.
له ماشومانو او کوچنیانو سره د تاوتریخوالي د غمیزې دایره او لمن دومره پراخه ده چې هر ځومره مزل په کې کوي، نه خلاصیدونکې ده او په تیره زموږ په ټولنه کې چې د دې غمیزې په سیمه کې سفر پیل کړل شي، په هر پل کې یې نوې غمیزې او نوې نندارې سره مخ کیدای شي.

جګړه او د تاوتریخوالي نور ډولونه به په ځانګړو ټولنو پورې اړه ولري، خو له ماشومانو او کوچنیانو سره تاوتریخوالی په ټوله نړۍ کې یوه عامه ستونزه ده، یوازې په دې توپیر چې د تاوتریخوالي درجه او څرنګوالی به فرق کوي.
دا خبره سمه ده چې ماشوم زورونه کومه نوې پدیده نه ده او په ځانګړو ټولنو پورې محدودیږي هم نه، خو د ټولنې د جوړښت او په هغو کې د قوانینو موجودیت یا نشتوالی او بیا که قانون وي هغه ځومره او څه ډول تطبیقیږي، هم د تاوتریخوالي په کچې او څرنوالي باندې تاثیر لرلای شي.

ډیر ځلې داسې هم شوي او کیږي چې میندې پلرونه د اولاد راوړلو پروګرام نه لري، خو ماشومداره کیږي او یا یې عمر او تجربه د دې مرسته نه ور سره کوي چې د نوي دنیا ته راغلي ماشوم پالنه او روزنه دې په سمه توګه وکړای شي، کله چې داسې میندې پلرونه نه شي کولای چې خپل ماشوم او کوچني ته په سمه توګه و رسیږي، دا په خپله له ماشوم او کوچني سره د تاو تریخوالي یو ډول دی.

په پرمختللو ټولنو کې دا یوه منل شوې او عامه خبره ده چې ماشوم دنیا ته راوړل یا ماشوم زیږول یوازې دا نه دي چې وې زیږوه او نور یې په دې ناسمه عقیده پریږده چې: «روزي یې خدای ور رسوي او وزن یې مځکه جګوي»
مخکې له دې چې ماشوم دنیا ته راوړل شي باید کورنۍ (مینډې پلرونه) د نوي زیږیدلي ماشوم د جسمي او فکري ودې او روزنې له پاره ټاکلي امکانات او شرایط په نظر کې ونیسي.
ما د دې بحث په تیرو برخو کې له ماشومانو سره د تاوتریخوالي ځینو مهمو برخو ته اشاره وکړه او دا هم و ویل شول چې د تاوتریخوالي یو ډیر ظالمانه ډول چې د ماشومانو او کوچنیانو پر ټول عمر منفي اثر ایښودلای شي، هغه د کم سن ودونه دي او دا کار زمونږ په ټولنه کې ښه په درز روان دی. سره له دې چې ټاکلي اړوند ارګانونه کله، کله د دې ستونزې په برخه کې خپل غږ جګوي او د ځینو تصویب شوو او نا تصویب شوو قوانینو یادونه هم کوي، خو دا قوانین څوک په چا تطبیق کړي؟
د ۲۰۱۶ کال په جولای کې د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون، په افغانستان کې د کم سنه ماشومانو د ودونو د ډیر والي په برخه کې خپل غږ اوچت کړ. په کابل کې د بي بي سي خبریال خوشحال تایب په هغه وخت کې دا موضوع د یوه رپوټ په ترڅ کې داسې څیړلې وه:
«د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون په وروستیو کلونو کې په دغه هېواد کې د ماشومانو ودونو د زیاتوالي په اړه خبرداری ورکړی دی.
د بشري حقونو خپلواک کمیسیون چارواکي په ټینټ عمر کې د ودونو لامل جنګ جګړې، نا امني، د قانون نه پلي کېدل، بېوزلي او ناوړه دودونه په ګوته کوي.
ویل شوي د قربانیانو ډېرې یې نجونې دي.
د افغانستان د بشري حقونو کمیسیون وایي سیمه ییزو ادارو ته د رسېدلو شکایتونو پر بنسټ له تېرو څلورو کلونو راهیسې په ټینټ عمر کې د نجونو او هلکانو ودونو د پېښو قربانیانو شمېر شاوخوا ۷۰۰ ته رسېږي.
د چارواکو په وینا د دغه راز پېښو د قربانیانو شمېر تر دې ډېر زیات دی او په تېرو پنځلسو میاشتو کې ټولې ثبت شوې پېښې د کوچنیو نجونو په زور د ودولو په تړاو وې.
د افغانستان د بشري حقونو د خپلواک کمیسیون مشري سیما سمر نن په کابل کې یوې خبري غونډې ته وویل د جنوبي آسیا د نورو هېوادونو په پرتله په افغانستان کې د ماشومانو جبري ودونو شمېر لوړ دی.
نوموړې وایي "په خواشینۍ سره ځینې وخت د ماشومانو حقونه د هغوی د نژدې کسانو لکه مور او پلار له خوا تر پښو لاندې کېږي. چې له هغې ډلې په زور د ماشومانو ودونه دي"
د اغلې سمر په وینا "دا د افغانستان په ګډون په جنوبي آسیا کې د بشري حقونو یوه ستونزمنه موضوع ده. خو په افغانستان کې د جنګ جګړو او تاوتریخوالي دود له امله دا قضیه تر بل هر ځایه ډېره ده". د ماشومانو حقونو د نړیوالو تړونونو له مخې په ټینټ عمر کې د ماشومانو ودول د ماشومانو له حقونو څرګنده سرغړونه ده.
د افغانستان د مدني قانون له مخې په افغانستان کې د هلکانو لپاره د واده قانوني عمر ۱۸ کاله او د نجونو لپاره ۱۶ کاله ټاکل شوی دی. چې د افغانستان د بشري حقونو کمیسیون د مشرې په وینا د نجونو لپاره دا عمر ټاکل خپله "جنسي تبعیض" دی. او د دغه قانون د سمون غوښتنه یې وکړه.
د افغانستان د بشري حقونو کمیسیون وایي په ځینو برخو کې خپله د قانون جوړونکي قانون ماتوي.
دوی وایي په افغانستان کې د ورته پېښو ډېروالی د قانون منګولو ته د عاملینو نه سپارل دي.
دوی د افغانستان د پوهنې، لوړو زده کړو، ښځو چارو، اطلاعاتو او کلتور وزارتونو او عدلي او قضایي ادارو وغوښتل په دې برخه کې د خلکو د پوهاوي لپاره مرستې وکړي.»
په پاسني رپوټ کې ډیرو مهمو مسایلو ته اشاره شوې او مسولین یا مسولې اداري هم په نښه شوې دي، خو وروسته له هغه وخته بیا تر نن پورې نه یوازې هیڅ چا یا هیڅ اداري، هیڅ ډول

څه نه دي کړي، بلکي ليدل شوي دي او ليدل کيږي چې د ماشومانو او کوچنيانو سره د تاوتريخوالي په کچه او ډولونو کې نه يوازې کمی نه دی راغلی، بلکي ډير شوي هم دي، خو د ځواب ويلو څوک نه شته.
زما يوه شاعر دوست، دعاطفي کلماتو په چوکاټ کې، له يوه کوچني سره شوی تاوتريخوالی انځور کړی دی او په پای کې يې ويلي دي چې له دې او دې ته ورته په زرګونو نورو کوچنيانو سره، د شوي تاوتريخوالي د ځواب څوک شته؟ البته چې نه.
د شاعر دوست توري په لاندې ډول دی:
«د هېلمند په اېمرجينسي روغتون کې مې د ټپيانو پوښتنه کوله، ناڅاپه يې د دې ګلالي کټ ته ودرولم، ورلنډ سوم، ما ويل :

بچی څنګه يې؟

ماشوم خپلې رنځورۍ سترګې په سترګو کې راخښې کړې، شونډې يې مړی مړی شوې، هېڅ يې ونه ويل،
يوازې يې په ځير، ځير راته کتل .

د خولې پرشا وخوا يې د درد له لاسه پولی ولاړې وې، په ډېره خواړی لږ وځګروېده، خو سترګو يې هماغسې زما په سترګو کې ځوابونه لټول. په سترګو کې يې يوه پوښتنه دا وه :

کاکا زه يې ولې داسې کړم؟

دا پوښتنه به څوک ځواب کړي؟

د نړۍ کوم سياستوال؟ د سيمې کوم استخبارات او د ماينونو جوړولو او خښولو کوم واستاکار؟
د هغې ورځې په سهار مې ګڼ بې لاسو او بې پښو افغانان وليدل، چې د بېرحمه دوښمن خښو کړيو ماينونو خوړلي وو، خو د دې ماشوم دردمنې سترګې بل ډول وې، دا سترګې حيراني وې، يوه يوه کمزورۍ اوښکه په کې ډنډ وه، چې د راوتلو وس يې نه درلوده. د ماشوم شونډې رپېدې، خو هېڅ يې نه ويل، سترګو يې ماته کتل او همدا يوه پوښتنه يې کوله :

د څه لپاره يې داسې کړم؟

ولې؟

ما خو چاته هېڅ نه و ويلي؟

له ما سره د دې پوښتنو ځواب نه و، آيا له تاسو سره شته؟»

زه يې بيا په تکرار سره وايم چې که پر ټولنه باندې د حاکمو ناوړه قوانينو مخنيوی و نه شي، دا قوانين ونه درول شي يا بدل کړای نه شي، نو به د نورو نا خوالو تر څنګ، له ماشومانو او کوچنيانو سره اوسنی تاوتريخوالی همداسې پسې روان وي او څو نسلونه به بيا، بيا د همدې ناوړه دودونو قرباني وي.

د ماشوم عاطفي وده او د کوچنيانو ادبيات

د قلموالو دنده ده چې د کوچنيانو ادبيانو له لارې په ماشوم او کوچني
کې د عاطفي د رامنځ ته کولو او روزلو مسآلې ته جدي پاملرنه وکړي.

په يوه ټولنه کې چې يو نه، بلکې څو نسلونه يې د جګړې په دايره کې زيږيدلي وي، له جګړې سره لوي شوي وي او له جګړې ور پاتې ستونزو سره ټول عمر لاس و ګريوان وي، په داسې ټولنه او داسې خلکو کې ادبيات، او بيا د کوچنيانو ادبيات ډير دروند او لوی مسوليت لري.
په جنګي سيمو کې د ماشومانو زيږيدل، لويدل او ژوند کول، او د جګړې نه د را زيږيدلي سترس په دايره کې ژوند کول، د هغوی عاطفي ودې ته تاوان رسوي، داسې ستونزې ور ته پيښوي چې يا به ډيرې اوږدې درملنې ته اړ وي او يا به له کنتروله په وتلې بڼه د هغوی بيرته رغيدل نا ممکنه وي. له بده مرغه زمور څو نسلونه په پر له پسې ډول د همدې جګړه ايز چاپير يال په دايره کې زيږيدلي، لوی شوي او د همدې سترس سره يې يو ځای ژوند کړی دي، همدا دليل دی چې د دوی ژوند له بيلابيلو داسې ستونزو ډک دی چې له مخې يې لرې کول يا ډير ګران دي او يا بيخې نا ممکن دي، نودلته دی چې د ادبياتو رول او وظيفه، په تيره د کوچنيانو د ادبياتو رول له پيل نه تر پايه پورې ډيره درنه او له مسوليت نه ډکه وي.
له ماشومتوب نه بايد د ماشوم ادبيات داسې د هغوی له پاره وليکل شي چې عاطفه په کې وزيږوي، عاطفې ته وده ورکړي او له عاطفي ودې سره يې مرسته وکړي، څو ماشوم له عاطفې سره يو ځای لوی شي. کله چې ماشوم پرته له مينې او عاطفې لويږي، خامخا به يې راتلونکی ژوند له تاو تريخوالي سره يو ځای وي او کله چې د ټولنې اکثريت ماشومان پرته له عاطفې، له تاوتريخوالي سره لويږي، خامخا ټولنه ورنه متاثره کيږي، داسې متاثره چې نن سبا زمور ټولنه متاثره شوي ده او «آبی، ټوله بی» ور نه جوړه ده.
د اوږدو جګړو په پايله کې زمور د خلکو ذهنونه د جګړې له غږ، د جګړې له نوم، دجګړې او باروتو او سلاح له بوی نه داسې مالامال شوي دي چې د بل څه په باب د فکر کولو مجال يې ور نه اخيستی دی. عاطفه يا په کې ډيره ضعيفه ده او يا بيخې وژل شوې ده، د همدې له پاره ماشوم په خوب کې او آن په ژړې کې وژني. قاتل سره، ټولنې او په ټولنه کې منفي حاکمو قوانينو او دودونو ظلم او نا روا کړې ده چې له ده نه يې قاتل او منفي شخصيت جوړ کړی دی، دغه قاتل د همدې ناروا جګړې په دايره کې زيږيدلی، د جګړې له غږ او وحشت سره لوی شوی او ذهن و ضمير يې له وحشت نه داسې ډک دی چې د عاطفې په نامه هيڅ شی نه پيژني او سل زر نوري رواني هغه ستونزې ور سره ملګرې دي چې د جګړې د سونامي زيږنده دي.
په ټول کې د ادبياتو او په ځانګړې ډول د کوچنيانو د ادبياتو دنده ده چې له پيل نه په ماشوم کې د خبرو، رنګونو او تورو له لارې، د عاطفې برخورد له لارې، عاطفه وزيږوي، په کې وې روزي او پرنږدي چې د ماشوم عاطفي وده له خنډ سره مخ شي.
په جنګي سيمو کې خامخا د ماشوم عاطفي وده تر منفي اغيز لاندې وي او زمور د وطن ماشومان او کوچنيان دا څلويښت کاله کيږي چې په جنګي چاپيريال کې زيږي، لويږي او د همداسې ستونزو باران ورباندې اوري او هيڅوک هم نه شته چې دا باران ودروي.
د قلموالو دنده ده چې د کوچنيانو ادبيانو له لارې په ماشوم او کوچني کې د عاطفې د رامنځ ته کولو او روزلو مسآلې ته جدي پاملرنه وکړي.
د ملګرو ملتو د ماشوم د ملاتړ اداري يونيسف نوې احصايې له مخې سږ کال په جنګي سيمو کې شپاړس ميليونه ماشومان زيږيدلي دي او زه ډاډه يم چې ډيره سلنه به يې د افغانستان په نامه يوه هيواد کې وې. په افغانستان کې د پلازمينې په ګډون، هيڅ سيمه خوندي او پرته له جګړې نه شته. د يونيسف په دې ګزارش کې ټولې هغه نا خوالې چې يادې شوې دي، په افغان ماشومانو

عملاً تطبیقیږي او له هغه نه هم لا زیات. زیات په دې چې په ټولنه کې پرته له جګړې، نورې محلي او دودیزې ستونزې هم شته چې له دې ستونزو سره په ملګرتیا کې، د افغان ماشوم د هر اړخیزې بر بادۍ له پاره زمینه برابرولای شي. لکه بیوزلي، بښووني روزنې ته نه لاسرسی، دماشومانو او کوچنیانو څخه هر اړخیزه سواستفاده (جنسي تیری، جسمي کارونه ، جګړو او ځانمرګي ته تشویقول) حتی د ماشومتوب له ډیرو ابتدایي حقوقو نه محرومیت او ... دا ټولې ستونزې د دې سبب شوي او کیږي چې له یو ماشوم له زدکړو لرې او له هغه نه یو منفي شخصیت جوړ کړي.

زه فکر کوم چې په لومړي سر کې د میندو پلرونو او بیا د بښوونکو(که وي) او بیا د هغو قلموالو او فرهنګیانو چې د ماشومانو او کوچنیانو له پاره څه لیکي او څه تخلیقوي، وظیفه ډیره درنه او د پام وړ ده چې په خپلو برخورد، لیکنو او تخلیقاتو کې د ماشوم او کوچني هر اړخیزې رونې ته پام وساتي.

دا ډیره مهمه ده چې د ماشومانو مینډي او پلرونه د سواد او پوهې خاوندان وي. که یو ماشوم له با سواده او تحصیل کړې مور نه پیدا کیږي، د هغه پالنې او بښووني روزنې ته بښه پاملرنه کیږي، د مړینې او ضایع کیدو کچه په کې لږه وي.

دا خبره داسې مانا لري چې د میندو د زدکړو کچه په نیغه د ماشوم د ضایع کیدو یا پاتې کیدو، بښه یا خراب صحت، زدکړو او بښه یا بد راتلونکې سره مستقیمه اړیکه لري. که زمور په ټولنه کې د یوه تیر نسل زدکړو ته جدي پاملرنه شوې وای، اوس به دا روانه غمیزه یا هیڅ نه وای او یا به په ډیره لږه اندازه موجوده وای. د دې خبرو اصلي موخه دا ده چې که مور د اوسني نسل صحت، سواد او د زدکړو څومره والي او څرنګوالي ته پام وکړو، را روان نسل به مو له ډیرو بد مرغیو خلاص کړی وي او که یې د دې دودیز نا سم فورمول (روزي خدای ور رسوي، وزن یې مځکه اخلي) په چوکاټ کې په اټکلي ډول پریږدو، نو هره کورنۍ به ټولنې ته څوښیسواده، نا پوه، بیکار، غیر تولیدي او د اوږو بار غړي وړاندې کړي وي چې پایلې سره یې همدا اوس زمور ټولنه لاس ګریوان ده.

د ماشومانو په باب د ملګرو ماتونو په ډیر تازه راپور کې داسې راغلي دي:

«له ماشومانو د ملګرو ملتو د ملاتړ اداره یونیسف وایي سږ کال په جنګي سیمو کې له ۱۶ میلیون زیات ماشومان زېرېدلي دي.

دغه اداره وایي د تېر کال په پرتله په دغو سیمو کې ۱۲۵ زره ډېر ماشومان نړۍ ته راغلي دي.

یونیسف خبرداری ورکړی چې پنځه کلنۍ ته له رسېدو وړاندې د دغو ماشومانو د مړینې خطر زیات دی.

د ملګرو ملتو دا اداره وایي هغه ماشومان چې ژوندي پاتې کیږي په جنګي سیمو کې به ځوروونکی او له کړاوونو ډک ژوند ولري.

یونیسف زیاتوي دغه ماشومان به په ژوند کې د رواني فشار له امله د ډېر وخت لپاره د فکري ودې له ستونزې سره مخامخ وي.

له ماشومانو د ملاتړ دغې اداري له نړیوالې ټولنې غوښتې چې د ماشومانو د ساتنې لپاره دې ډېر کار وکړي او د دوی پالنه دې خپل لومړیتوب وبولي.

... یونیسف وایي دغه ډول وضعیت کولای شي ماشومان له ژونده نهیلي کړي»

http://www.bbc.com/pashto/world/2015/12/151217_as_unicef_children_war_zone

په افغانستان کې د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل د روزلو مسالې ته، هغسې چې بنایي پاملرنه نه ده شوې، نه د کورنیو له خوا، نه د دولت له لوري او نه هم د نړیوالې ټولنې له خوا،

خو په میډیا کې کله نا کله د موضوع په ارزښت پوه خلکو له لورې د نوي نسل دروزلو په باب نظریات وړاندې شوې دي ستونزې په نښه شوي او د حل له پاره یې وړاندیزونه هم شوي دي.
د ساري په توګه به یې د یوې بیلګې یادونه وکړم:
یو ځلي مې د ګران دوست ښاغلي غفور لیوال په یاد داشتونو کې یو لنډ څه تر سترګو شول د نوي نسل د روزلو مهم والي ته په کې پام شوی و:
«دختیزې اروپا یو ښار مې کوت، چې د دوهمې نړیوالې جګړې پرمهال اتیا په سلو کې وران شوی و، زما کولتوري لاربښود راته وویل:
چې ښار مو بیا رغاوه، نو له ښوونځیو مو پیل وکړ، ژوندي پاتې شوي خلک پر دې ګروهه وو، چې ددوی لپاره ژوند پای ته رسېدلی دی، خو ددوی هېواد، نوم، هویت، راتلونکی او معنویت به د دوی ماشومان ساتي او ژغوري.
همداسې وشول، اوس دا هېواد پوره ودان او پرمختللی و، ګڼو داسې متخصصینو یې په سرکار کې کار کاوه، چې تر نړیوالې جګړې وروسته په لومړنیو رغول شویو ښوونځیو کې یې زده کړې کړې وې.
مور تر نړیوالې جګړې سختې او اوږدې جګړې ځپلی یو، هره ورځ وینې، ولړه او د جګړې دوام، ځکه هر ځل مو چې د ساه کارلو شیبه موندلې؛ ښوونځي، پوهنځي، ښوونکي او زده کوونکي ته مو پام نه دی کړی، زمور کړکیچ ځکه پای نه لري.
ولړه، وزګاري، جګړه او ناخوالي وزغمئ، خو خپل ماشومان وپوهوئ، ویې روزئ، چې بیا دوی ستاسو هېواد، نوم، هویت او معنویت در وژغوري، جګړې پای ته ورسوي او لمسي مو له ژور جهالته یو پر بل وسله ونه چلوي.»

https://www.facebook.com/abdulghafoor.liwal?fref=nf

دغه نا مقدسه جګړه چې دا څو لسیزې په بیلابیلو نومونو زمور په وطن او خلکو تپل شوې ده او د بدمرغۍ پور به یې دا نسل او څو نور نسلونه هم ادا نه شي کړای، د همدغې جګړې په اړو دورو کې داسې وختونه هم راغلي او تیر شوي چې نه یوازې د نوي نسل روزلو، ښونکي، ښوونځي او زده کونکي ته پام نه دی شوي، بلکې د ښوونځي ورانول سوځول، په بمونو باندې د زده کونکو الوزول او د ښوونکو حلالول په یوه منل شوي دود باندې بدل شوي وو او د ثواب د ګټلو یو لار ګڼل کیده.
ماشوم او نوي نسل ته نه پاملرنه او له هغوی سره هر اړخیزه جفا داسې منفي پایلې لري، چې اوس یې زمور ټولنه، هیواد او خلک په اور کې سوځي. ماشوم ته د نه پام نتیجه ده چې په نړۍ کې هر منفي لست چې خپریږي، افغانستان په کې یا لومړی ځای لري او یا دویم:

ـ د نړۍ تر ټولو په اداري فساد ککړ هیواد،

ـ د نړۍ تر ټولو بده حکومتولي،

ـ د مخدراتو په تولید او قاچاق کې لومړی او قهرمان،

ـ افغانستان د آسیا تر ټولو وروسته پاتې هیواد،

ـ او ...

دا داسې نه ده چې څوک یا کوم هیواد عمداً دا کار کوي او د افغانستان نوم په بدو لستونو کې لومړی یا دویم لیکي، د دې اصلي دلیل په افغانستان کې د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل

روزلو ته نه پام، د ټولنې د منفي دوديزو قوانينو په سيوري کې ژوند کول او له ځان نه د خيالي شيانو قهرمان جوړول، هغه شيان چې بود او نبود يې مور ته، زمور ټولنې ته، زمور خلکو ته او زمور وړي نس ته هيڅ هم په لاس نه ورکوي. لکه: پنځه زره کلن تاريخ، افغانستان د امپراتوريو هديره ده، مور شوروي تجزيه کړ، مور د برلين ديوال ونړاوه او ...
له بده مرغه تر نن پورې هم زمور د ټولنې ډيره سلنه خلک د همدې مفتو خبرو په خامو تارونو سره تړل شوي، د خپلو بچو او نوي نسل روزلو او زدکړو ته پام نه کوي چې د هيواد نوم مو د هر خراب، بد او منفي لست په سر کې ليکلی وي.
سره له دې چې په دې ورستيو کلونو کې د ماشومانو، کوچنيانو او نوي نسل د روزلو له پاره نظري او يو څه هم عملي کارونه پيل شوي دي، خو زه فکر کوم چې د موضوع د مهم والي په پرتله دا هم په نشت حساب دي. دولت د خير پر غونډې له ستونزو نه د راشنې شوې ونې سيوري ته ناست دی، دا يو څه سلنه هڅې چې کيږي دا هم د اشخاصو او افرادو په شخصي مصرف او هڅو تر سره کيږي.
څه د پاسه دوه کاله مخکې مې د «نوی نسل، مطالعه ستونزې او نوې هيلې»

http://www.afghan-german.net/upload/Tahlilha_PDF/bahand_a_nawy_nasel_motala.pdf

تر سر ليک لاندې د يوې مقالې په ترڅ کې د نوي نسل د روزلو په موخه د نورو خبرو تر څنګ ليکلي وو چې د نوي نسل روزلو ته د پام مسآله نه زړيږي او نه بايد له پامه و غورځول شي. څو توري يې داد دي:
دغه بحث نه زوړدی اونه هم زړيږي.د ژوند د هرې پانې له بدليدو سره بدليږي او نوی کيږي؛ځکه زه نه وايم چې د دغوخبرو په پای کې، بلکې وايم چې داوسنې بحث او د اوسنيوخبرو د بنه پای له پاره به د لا هڅونې په خاطر د کنفوسيوس دا نه زړيدونکې خبره را واخلم:

«که يو کلن ثمرغواړئ غنم وکرئ،
که د لس کلن ثمرهيله لرئ، ونه کينوئ،
که مو سل کلن ثمر په کار وي، خلک وروزئ.»

د لیکوال بیوګرافي

پوهندوی محمد آصف بهاند د محمد عمر زوی، د ۱۹۵۷م کال د دسمبر په ۲۳مه نیټه د کابل د چهاردهي په شکرالله خان نومي کلي کې زیږیدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کابل د علاوالدین په تجربوي ښوونځي کې کړي دي، بیا یې د کابل په محمود طرزي لیسه کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ، خو دولسم ټولګی یې د میدان د نرخ په لیسه کې پای ته ورساوه.

د ۱۳۵۵ کال د حمل په میاشت کې یې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې لوړې زده کړې پیل کړې او په ۱۳۵۸ کال یې د لیسانس سند تر لاسه کړ. له فراغت نه وروسته د کابل د روښان په دارالمعلمین کې د ښوونکي په توګه ومنل شو.

په ۱۳۶۰ کال په ژمي کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي په علمي کدر کې ومنل شو. په ۱۳۶۶ کال کې یې د استاد صدیق روهي په لارښووني د ماسټرۍ د تیزس دفاع وکړه.
آصف بهاند له ۱۳۵۶ کال راهیسې شعر وایي، نوی شعر ډیر لیکي، کله، کله یوه نیمه غزله او قصیده هم لیکي. په لسګونو علمي تحقیقي مقالې او شعرونه یې په هیواد کې دننه او له هیواد څخه د باندې په معتبرو علمي مجلو او بریښنایي خپرونو کې نشر شوي دي.
د هجري شمسي نیټې په شپیتمه لسیزه کې د څو کلونو له پاره د کابل پوهنتون د علمي مجلې (اجتماعي علوم) د مرستیالۍ دنده ورله غاړې وه.
دغه راز د هجري شمسي نیټې په شپیتمه لسیزه کې د اوږدې مودې له پاره د رادیو افغانستان د روزنې اداري د علمي پروګرام «موږ او اوریدونکي» لیکوال پاتې شوی دی.
آصف بهاند د افغانستان د لیکوالو ټولنې د مرکزي شورا غړی و.
په لسګونو علمي او فرهنګي سمینارونو کې یې ګډون کړی، مقالې یې ورته لیکلي دي او په یادو سیمینارونو کې یې لوستي دي.
په ماسکو کې د اوږدې مودې له پاره د افغانستان د فرهنګ ټولنې د منشیتوب او د یادې ټولنې د ادبیاتو د څانګې مسولیتونه ور له غاړې وو.
د سویدن په بیلابیلو ښارونو کې، د سویدن هیواد او په سویدن کې د میشتو افغانانو د فرهنګي ټولنو له خوا د مورنۍ ژبې سیمینارونو ته بلل شوی او د یو لکچرست په صفت یې کارنده او فعاله برخه په کې اخیستې، مقالې یې ورته لیکلي دي او له سکندنویایي هیوادونو څخه د مورنۍ ژبې له راغلو ښوونکو سره یې د مورنۍ ژبې پر ستونزو او په پردي چاپیریال کې د مورنۍ ژبې د زده کړې او ساتلو پر ستونزو او د حل پر لارو چارو غږیدلی، مشوري یې ور سره کړي او د سویدن په ستاکهولم، یوتیبوري او مالمو ښارونو کې یې ګڼ لکچرونه وړاندې کړي دي.

آصف بهاند د خپل ادبي فعالیت په اوږدوکې دغه علمي کارونه تر سره کړي دي:

۱ ـ پښتو ادب له ۱۲۵۰ څخه تر ۱۲۹۷ پورې (د لیسانس دورې مونوګراف)،

۲ ـ شعر د پښتو کلاسیکو شاعرانو له نظره (د پوهنیارۍ علمي رتبې ته د لوړیدو له پاره علمي اثر)،

۳ ـ د معاصر پښتو شعر شکل او مضمون (د پوهنملی علمي رتبې ته د لوړیدو له پاره علمي اثر)،

۴ ـ په پښتو شعر کې د انځور او تخییل مسأ له (د پوهندویی علمي رتبې ته د لوړیدو له پاره علمي اثر)،

۵ ـ د پښتو ژبې ګرامر او ادب، لومړی کتاب، د کابل پوهنتون د نا پښتو څانګو له پاره درسي کتاب(ګستتنر چاپ)،

۶ ـ د پښتو ژبې ګرامر او ادب، دویم کتاب،دکابل پوهنتون نا پښتو څانګو له پاره درسي کتاب (کستتنرچاپ)،

۷ ـ د پښتو ژبې ګرامر او ادب، دریم کتاب، د کابل پوهنتون د نا پښتو څانګو درسي کتاب (ګستتنرچاپ)،

۸ ـ د پښتو ادبیاتو د لرغوني دورې منظوم متون، د پښتو څانګې درسي کتاب (ګستتنرچاپ)،

۹ ـ د پښتو ادبیاتو د اوسنی دورې منظوم متون، د پښتوڅانګې درسي کتاب (ګستتنرچاپ)،

۱۰ ـ د خوشال د دستارنامې منتخبات، د پښتو څانګې درسي کتاب (کستتنرچاپ)،

۱۱ ـ د کوچنیانو ادبیات، د چاپ او خپرونو د دولتي کومیټې له خوا په ۱۳۶۶ کال کې خپورشوی دی او دویمه درجه مطبوعاتي جایزه یې ګټلې ده،

۱۲ ـ مروره مځکه، د شعرونو ټولګه، په ۲۰۰۹ کال په کابل کې خپورشوی دی،

۱۳ ـ لارورکي لارویان، په ۱۳۹۱ کال کې چاپ شوی دی،

۱۴ ــ د سمندر وړه ښاپیرۍ، لیکوال: هانس کریستین اندرسن، ژباړن: آصف بهاند، چاپ ته لیږل شوې،

۱۵ــ د امپراتور نوې جامې، لیکوال: هانس کریستین اندرسن، ژباړن: آصف بهاند، چاپ ته لیږل شوې.

۱۶ــ د کوچنیانو ادبیات (د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت)، دویم ټوک، د خپریدو ځای: افغان جرمن آنلاین پورتال، ۲۰۱۷ م کال،

دوې شعري ټولګې او دري څیړنیز کتابونه یې چاپ ته چمتو دي،

پوهندوی آصف بهاند اوسمهال د ډنمارک په هیواد کې ژوند کوي او لکه پخوا په فرهنګي کارونو کې فعال دی، خپلو څیړنیزو او تخلیقي کارونو ته دوام ور کوي.